

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DEĞİŞEN ULUSLARARASI KONJONKTÜRDE AVRUPA
BİRLİĞİ'NİN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASINI ETKİLEYEN YEREL, BÖLGESEL VE
ULUSLARARASI FAKTÖRLERİN ANALİZİ VE
TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ**

(DOKTORA TEZİ)

Zeynep YÜCEL

BURSA 2007

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DEĞİŞEN ULUSLARARASI KONJONKTÜRDE AVRUPA
BİRLİĞİ'NİN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASINI ETKİLEYEN YEREL, BÖLGESEL VE
ULUSLARARASI FAKTÖRLERİN ANALİZİ VE TÜRKİYE
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ**

(DOKTORA TEZİ)

Zeynep YÜCEL

Danışman

Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

BURSA 2007

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı'nda Zeynep Yücel'in hazırladığı "Değişen Uluslararası Konjonktürde Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını Etkileyen Yerel, Bölgesel ve Uluslararası Faktörlerin Analizi ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri" konulu Doktora Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 17/10/ 2007 Çarşamba günü 15:00–16:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
PROF. DR. İBRAHİM CANBOLAT	PROF. DR. ERCAN DÜLGEROĞLU
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
PROF. DR. SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN	PROF. DR. HAYDAR ÇAKMAK
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	
DOÇ. DR. ÖMER GÖKSEL İŞYAR	
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	
	17/10/ 2007

ÖZET

Yazar	: Zeynep YÜCEL
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: 281
Mezuniyet Tarihi	: 17.10.2007
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. İbrahim Canbolat

DEĞİŞEN ULUSLARARASI KONJONKTÜRDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINI ETKİLEYEN YEREL, BÖLGESEL VE ULUSLARARASI FAKTÖRLERİN ANALİZİ VE TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Avrupa Senedi ile telaffuz edilmeye başlayan Avrupa Birliği içinde ortak bir dış politika geliştirme iradesi, 1990'lı yıllarda hem uluslararası sistemde hem de Avrupa Birliği sisteminde ortaya çıkan yeni olgular temelinde hızlanarak, Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının oluşturulmasının kabul edilmesiyle, somut bir görünüm kazanmıştır. Avrupa Birliği, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın doğal bir uzantısı olarak, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının geliştirilmesini de burada kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda, çalışmalar hızlandırılmış, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile AGSP'na ilişkin sistemin gerekli araç ve yeteneklere kavuşturulması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu süreç devam ederken Avrupa Birliği içerisinde, Türkiye'nin 1987'de tam üyelik başvurusuyla yeni bir görünüme kavuşan ilişkiler, 1990'lı ve 2000'li yıllarda ortaya çıkan gelişmeler ışığında Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası, ODGP ve AGSP ile de bağlantılı hale gelmiştir. Son dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli konulardan birisi olan AGSP, kültür ve kimlik açımları da içermektedir. Türkiye'nin geliştirilmeye çalışılan AGSP'na olan yaklaşımı, kaygıları ve bu politikaya getireceği açılımlar, hem uluslararası etkenler hem bölgesel dinamikler hem de tarafların dış politik çıkarları ve güvenlik algılamaları doğrultusunda işlenecektir. Ulusüstü bir değer dağıtım sistemi olarak, siyasal bütünleşme sürecini tamamlama yolundaki Avrupa Birliği'nin, ortak yarar temelinde, ortak değerler ve normlar doğrultusunda geliştirmeye çalıştığı AGSP'nın, bölgesel ve küresel etkileri ile Türkiye'nin buradaki konumu, kamuoyu desteği, siyasi irade ve dış politika gelişmeleri ele alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Avrupa Entegrasyon Süreci	Güvenlik Aktörü	Ulusüstü Yapılanma	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası	Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri	Değişen Güvenlik Çevresi ve Yeni Tehditler	Güvenlik, Adalet ve İstikrar Alanı

ABSTRACT			
Author	: Zeynep Yucel		
University	: Uludag University		
Department	: International Relations		
Degree of Thesis	: Ph.D.		
Total Page	: 281		
Graduation Date	10/17/2007.		
Thesis Supervisor	: Prof. Dr. Ibrahim Canbolat		
AN ANALYSIS OF LOCAL, REGIONAL, AND INTERNATIONAL FACTORS OF THE EUROPEAN UNION'S COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY IN THE CHANGING INTERNATIONAL CONJUNCTURE AND TURKEY - EU RELATIONS			
<p>Development of a common foreign and security policy in the EU, was emphasized with the Single European Act in 1986. Process of development a common foreign policy accelerated in 1990's. In this era, some radical changes occurred in international system, such as declining Soviet power and communist system, existing new independent states, transformation process of Central European countries. The EU, as a supranational system and as a global actor, affected from all these developments and started improving its strategic interests and security aims. With signing Maastricht Treaty, Europeans began to work on design a Common Foreign and Security Policy (CFSP) and also, they took responsibilities of creating a credible European Security and Defense Policy (ESDP). ESDP is being created as a dimension of the Union's Common Foreign and Security Policy. Relevant with these developments, the EU began strengthening its identity and own statue at global and regional level. Arrangements of Amsterdam and Nice Treaties are known as important developments because of aiming to provide assets and capabilities which are necessary to development a credible Foreign and Security policy in the EU. The EU is eager to be part of the picture whenever security problems arise in Europe. Since the Turkish full membership application to the EC in 1987, relations between two parties gained a new phase. Turkey and the European Union relations were affected by European Union Enlargement Policy, CFSP and ESDP. These there policy areas of the EU have strong cultural roots and identity dimensions. So, the Turkish concerns and opinions according to integration, enlargement process of EU and its position according to ESDP were examined in the basis of international effects, regional dynamics, political interests and security perceptions.</p>			
Key Words			
European Integration Process	Security actor	Supranational Structure	European Security and Defence Policy
Common Foreign and Security Policy	Turkey and the European Union Relations	Changing Security Environment and New Threats	Security, Justice and Stability Area

ÖNSÖZ

Tez konum olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının, güvenliğin çok boyutlu doğası ve Avrupa Birliği'nin nevi cinsine münhasır niteliği esas alınarak incelenmesi, özgün bir bilimsel çalışmanın ortaya çıkması için gerekli görülmüştür. Konuyu bu derecede geniş kapsamlı ele alarak analiz etmek, çalışmanın amacından uzaklaşmak gibi bir riski içinde barındırmaktaydı. AGSP'nin, doğduğu sistem içerisinde, sahip olduğu kültürel ve tarihi bağlarla, biçimlendiği iç ve dış çevre koşulları altına analiz edilmesi, bu politikanın özünü, amacını ve işlevini gerçeklik zemininde tartışılabilir kılacaktı. Bu amaç doğrultusunda yürütülen tez çalışması sırasında, kaçınılmaz olarak pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Olguların birbirleriyle olan bağlarının ve arka planda yer alan faktörlerin nasıl irdelenebileceği ve nasıl ifade edilebileceği gibi sorunların çözülmesinde, dolayısıyla bilimsel ve özgün bir tez ortaya çıkması için gerekli donanım ve metodolojiye sahip olmamda gösterdiği çaba, sabır ve verdiği teşvik için, öğrencisi ve asistanı olduğum çok değerli hocam sayın Prof. Dr. İbrahim S. Canbolat'a, sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Kendisinin verdiği cesaret ve teşvikler olmasaydı, böyle bir çalışmanın ortaya konulması mümkün olmayacaktı.

Böyle bir çalışmanın hazırlanması ve tamamlanması uzun bir eğitim dönemini beraberinde getirmektedir. Uzun soluklu ve zahmetli bu süreçte beni tek başıma bırakmayan aileme, sonsuz saygımı ve teşekkürümü sunmayı bir borç biliyorum. Farkındayım ki, beni eğitimin için her koşulda karşılıksız ve şartsız destekleyen ve teşvik eden sevgili annem Gülay Yücel ve babam Lokman Yücel'e, çalışmalarımın nasıl gittiği ile ilgilenen ve telefonla sürekli dertleştiğimiz sevgili kardeşim Burak Yücel'e ve bilgisayarını kullanmam gerektiğinde kendi işini bırakıp bana koltuğunu devreden en küçük kardeşim sevgili Uğur Yücel'e, maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olduklarını gösterdikleri için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bursa, 2007.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar.....	x
ŞEKİLLER.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME TEORİSİ AÇISINDAN AVRUPA'DA SİYASAL BİRLİĞİN OLUŞUM SÜRECİ

BİRİNCİ KISIM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BÜTÜNLEŞME TEORİSİ VE SİSTEM YAKLAŞIMI

1. Bütünleşme: Kavram ve İçerik.....	9
1.1 İktisadi ve Sosyal Bütünleşme.....	10
1.2 Siyasi Bütünleşme	12
1.3. Bütünleşme Derecesi ve Ölçümü	17
1.4. Bütünleşme Sürecinde Karar Verme ve Sistemin Etkinlik Alanı.....	18
2. Sistem Yaklaşımı ve Siyasi Bütünleşme.....	21
2.1 Kimlik Özellikleri.....	26
2.1.1 Girdiler ve Çıktılar	27
2.1.1.1. Girdiler.....	28
2.1.1.1.1. Talepler	28
2.1.1.1.2. Destek	29
2.1.1.2. Çıktılar	32
2.2. Geribildirim	32
2.3 Sistem İçinde Farklılaşma.....	33
2.4 Sistemin Bütünleşmesi.....	34
2.5. Sistemin Varlık Sorunu	34

İKİNCİ KISIM

AVRUPA'DA ULUSLARÜSTÜ YAPILANMA SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİ

1. Avrupa Bütünleşmesinin Gelişim Süreci	36
1.1. Savaş Sonrası Dönemde Avrupa'da Örgütlenme Hareketleri	38
1.2. Avrupa'da Ulusüstü Yapılanmalar ve Bütünleşme Süreci.....	41
1.3. Uluslarüstü Yapıların Güçlenmesi	44
1.4 Topluluğun Genişleme Süreci.....	45
2. Avrupa'da Kimlik Algılaması ve Siyasi Birlik	48
2.1 Kimlik Olgusu ve Avrupa.....	48

2.2 Avrupa'da Kimlik Algılaması.....	53
3. Avrupa Bütünleşmesi ve Sistemin Yapısı.....	61
3.1 Uluslararası Sistemde Yapılar ve Karar Verme Normları.....	62
3.1.1 Kurumsal Yapı.....	63
3.1.2 Karar Normları.....	72
3.1.2.1.Ortak Karar Süreci.....	72
3.1.2.2. Danışma Süreci.....	73
3.1.2.3 İşbirliği Süreci.....	74
3.1.2.4.Onay Süreci.....	74
3.2. İşlev alanları.....	75
3.3. Ortak Çıkar ve Kimlik.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEMEL DİNAMİKLER

BİRİNCİ KISIM

GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ YAPILANDIRILMASINDA YEREL FAKTÖRLERİN ROLÜ

1.Güvenlik Aktörü Olarak Avrupa Birliği.....	81
2.Soğuk Savaş Döneminden Avrupa Anayasası'na Uzanan Dönemde Genel Temayüller, Girişimler ve Düzenlemeler.....	83
2.1 1950–1956 Dönemi ve Toplulukların Kuruluşu.....	83
2.1.1 Alman-Fransız Sorunları ve İki Devletin Yaklaşımı.....	84
2.1.2 Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Topluluğu Kurma Girişimi.....	85
2.2. Fouchet Planı.....	88
2.3.Avrupa Siyasi İşbirliği.....	90
2.3.1. Tindemans Raporu.....	92
2.4. Avrupa Birliği'nin Kurulması Süreci ve Girişimler.....	93
2.4.1. Genscher-Colombo Planı.....	93
2.4.2. Avrupa Parlamentosu'nun Önerisi ve Spinelli Planı.....	95
2.4.3. Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması'na Giden Yol.....	95
2.5. Maastricht Antlaşması.....	99
2.6. Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması.....	103
2.6.1. Bab Ve Petersberg Görevleri'nin Avrupa Birliği'ne Aktarılması.....	105
2.6.2. Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı.....	107
2.7. Avrupa Birliği'nde Güvenlik ve Savunma Politikasını Biçimlendiren Önemli Girişimler.....	109
2.7.1. St. Malo Zirvesi.....	109
2.7.2. Köln Zirvesi.....	112
2.7.3. Helsinki Zirvesi.....	113
2.7.4. Feira Zirvesi.....	114
2.7.5. Fransa – İngiltere Zirvesi.....	115
2.7.6. Dört Devlet Toplantısı.....	116
2.7.7. Güvenlik Strateji Belgesi.....	119
2.8. Avrupa Konvansiyonu ve Avrupa Birliği Anayasası.....	121
2.8.1. Avrupa Anayasasında Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Düzenlemeleri.....	124
2.8.2. Anayasanın Reddi ve Etkileri.....	126
3. Sistemin İşleyişi - Yetkili Organlar Kurumsal Yapılanma.....	128
4. Kamuoyu Desteği, Sistemin Öz Motivasyonu: Tam Birlik.....	134

İKİNCİ KISIM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINDA ULUSLARARASI DEĞİŞKENLERİN ve BÖLGESEL GELİŞMELERİN BİÇİMLENDİRİCİ BOYUTU

1 Uluslararası Değişkenler	144
1.1 Uluslararası Sistemde Yaşanan Değişim	144
1.2 Avrupa Kitasının Güvenliği	145
1.2.1. 2000'li yıllar ve Avrupa'da Jeopolitik Değişim	147
1.2.2. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Algılamaları	149
1.3 Güvenlik Kavramında Ortaya Çıkan Değişim ve Yeni Tehdit Algılamaları	150
1.4. 21. Yüzyılda Avrupa Güvenliği ve NATO	158
1.4.1. Amerikan Politikaları ve NATO ile İlişkiler	158
1.4.2. Avrupa Birliği Üyesi Olmayan Avrupalı NATO Üyeleri ile İlişkiler	161
2. Bölgesel Gelişmeler	165
2.1 BAB, NATO ve Avrupa Güvenliği	167
2.1.1 Avrupa Birliği-NATO Deklarasyonu	170
2.2. Avrupa Birliği'nin Operasyonları	171
2.3. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi	173
2.3.1 Genişleme Sürecinin Taşıdığı Güvenlik Boyutu	174
2.3.2 Genişleme'nin Güvenlik İşlevleri	178

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK VE İSTİKRAR POLİTİKALARI TEMELİNDE TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1. Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Başlaması Ve Tarafların Politikalarını Biçimlendiren Temel Dinamikler	183
1.1. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu ve İlişkilerde Yaşanan Sorunlar	185
1.2. 1989 Sonrası Dönem Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerini Biçimlendiren Olgular	190
1.2.1 Uluslararası Sistemin Değişmesi ve ABD'nin Küresel Açılım Politikası	191
1.2.2 Yeni Dönem Güvenlik Politikalarında Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Önemi	192
1.2.3 Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Kimlik Olgusu ve AGSP'na Türkiye'nin Katılımı Sorunu	193
2. Türkiye'nin Üyeliği ve AGSP'na Katılımına Yönelik Avrupa Birliği'nin Yaklaşımını Etkileyen Faktörler	199
2.1 Genişleme Politikası ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye İlişkin Değerlendirmeleri	199
2.2. Türkiye'nin Sisteme Dâhil Edilmesine İlişkin Kurumların ve İngiltere-Almanya ve Fransa'nın Bakışı	207
2.3. Tam Üyelik Başvurusunun Kabulü Ardından Avrupa Birliği'nin Geliştirdiği Yeni Yaklaşım ve Temel Belgeler	209
2.4. Helsinki Zirvesi Ardından Türkiye'nin AGSP'ndaki Konumu	212
3. Türkiye'nin AGSP'na Dâhil Edilmesiyle Avrupa Birliği İçin Ortaya Çıkabilecek Muhtemel Kazanımlar	215
4. AGSP ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları	224
4.1 ABD'nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Yaklaşımı ve Avrupa Birliği'nin Girişimlerine Bakış Açısı	224
4.2. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik Mimarisindeki Yeri ve Bu Doğrultuda AGSP'nın Etkileri	227
5. Küresel ve Bölgesel Etkinlik Politikaları Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri	232
SONUÇ	242
KAYNAKLAR	248
EKLER	268
HARİTA	281

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (European Atomic Energy Community-EAEC)
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACUSE	Birleşik Avrupa Devletleri Eylem Komitesi (Action Committee for a United States of Europe)
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community-EEC)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organisation for Security and Cooperation in Europe - OSCE)
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (European Security and Defence Identity-ESDI)
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (European Security and Defence Policy-ESDP)
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (European Coal and Steel Community- ECSC)
AKP	Afrika-Karaip Pasifik
AMM	Aceh Monitoring Mission –
ASI	Avrupa Siyasi İşbirliği (European Political Cooperation)
AST	Avrupa Savunma Topluluğu (European Defence Community-EDC)
AT	Avrupa Topluluğu (European Community-EC)
ATS	Avrupa Tek Senedi (European Single Act)
BAB	Batı Avrupa Birliği (West European Union-WEU)
BeNeLüks	Belçika, Hollanda, Lüksemburg
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CHODS	Savunma Personel Başkanı (Chiefs of the Defence Staff)
CIVCOM	Sivil Kriz Yönetimi Komitesi (Civilian Crisis Management Committee)
COPS	Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi (Political and Security Committee)
COREPER	Daimi Temsilciler Komitesi (Committee of Permanent Representatives)
CS	Bakanlar Konseyi Sekreterliği (The Council Secretariat)
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
DHBK	Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi (The European Council)
dn.	Dipnot
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (The European Bank for Reconstruction and Development)
ed.	Editör
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Area)
EM	Avrupa Hareketi (European Movement)
EMS	Avrupa Askerî Kurmayı (EU Military Staff)
EU BAM Rafah	EU Border Assistance Mission at Rafah
EUMC	Avrupa Birliği Askerî Komitesi (European Union Military Committee)
EUMS	Avrupa Birliği Askerî Kurmayı (European Union Military Staff)
EUPAT	European Union Police Advisory Team
EUPM	Bosna-Hersek Polis Gücü Görevi (EU Police Mission in Bosnia-Herzegovina)
EUPOL COPPS	Filistin polis gücü
EUPOL Kinshasa DRC	AB Polis Gücü Kinşasa

GAC	Genel İşler Konseyi (General Affairs Council)
GAIP	Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı
GSH	Gayri Safi Hâsıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
haz.	Hazırlayan
HR	ODGP Yüksek Temsilcisi (High Representative for the CFSP)
HR-UFASP	Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy)
IAR	Ruhr Uluslararası Otoritesi (International Authority for the Ruhr)
mad.	Madde
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
NEP	Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighborhood Policy)
no.	Numara
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development)
OGDP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy- CFSP)
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (Common Security and Defence Policy- CSDP)
PHARE	Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy
PoCo	Siyasi Komite (Political Committee)
PPEWE	Avrupa Birliği Siyaset Planlama ve Erken Uyarı Birimi (European Union Policy Planning and Early Warning Unit)
PRC	Daimi Temsilciler Komitesi
PSC	Siyasi ve Güvenlik Komitesi (Political and Security Committee)
Relex	Komisyon Dış İlişkiler Genel Direktörlüğü (Commission's Directorate General for External Relations)
RP	Başkanlık (the Rotating Presidency)
RRF	Avrupa Hızlı Müdahale Gücü (European Rapid Reaction Force)
RRM	Hızlı Müdahale Mekanizması (A Rapid Reaction Mechanism)
s.	Sayfa
SHAPE	Birleşik Avrupa Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı (Supreme Headquarters Allied Powers Europe)
ss.	Sayfadan sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UEF	Avrupa Federalistleri Birliği (The Union of European Federalists)
UNMIK	BM Kosova Gücü (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo)
v.d.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri
vol.	Volume

TABLULAR

	Sayfa
Tablo 1: Bütünleşme Biçimleri ve Etki Alanları	11
Tablo 2: Ekonomik Bütünleşme Safhaları	11
Tablo 3: Siyasal İşlev Alanları	19
Tablo4: Bakanlar Konseyi'nde Oy Ağırlıkları	68
Tablo5: Siyasi Gruplar Bazında Parlamento'da Sandalye Sayısı	69
Tablo6: Ükelere göre Parlamentoda Sandalye Sayısı	70
Tablo7: Avrupa Birliği Üyeliğine Verilen Kamuoyu Desteği	135
Tablo8: Avrupa Birliği'nin İmajı	135
Tablo9: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına Verilen Destek	136
Tablo10 : Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Verilen Destek	137
Tablo11: Avrupa Birliği'nin Dünya Politikasında Liderlik Pozisyonu	139
Tablo12: Avrupa Birliği, ABD gibi Süper Güç Olmalı mıdır?	139
Tablo13: Avrupa Birliği'nin Dışişleri Bakanı Olmalıdır	140
Tablo14: Avrupa Birliği'nin Süper Güç Olmasını, Askerî Harcamalar Artsa Dahi Destekler misiniz?	140
Tablo15: Avrupa Birliği, Avrupa Ordusu Kurmalıdır	140
Tablo16: Avrupa Birliği, BM Güvenlik Konseyi'nde Tek Sandalye ile Temsil Edilmelidir	140
Tablo17: ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Sahip Olduğu İmaj	141
Tablo18: Avrupa Birliği Kendi Savunma İttifakını Kurmalıdır	141
Tablo19: Barış, Askerî Bakımdan Güçlü Olmakla Mümkün Kılınır	141
Tablo20: Avrupa Birliği'nin Operasyonları	173
Tablo21: Türkiye'nin Üyeliğine Taraftar mısınız, Karşı mısınız?	206
Tablo22: Avrupa Birliği Üyeliği Desteklenen Devletler	206
Tablo23: Türkiye'nin Katılımı Sizce Kimin Çıkarına katkı Sağlar?	207

ŞEKİLLER ve GRAFİKLER

	Sayfa
Şekil 1: Bütünleşme Düzeyi	17
Şekil 2: Siyasal Sistemin Çevresi	25
Şekil 3: Siyasal Sistem	26
Grafik 1: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına Verilen Destek	136
Grafik2: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Verilen Destek	137
Grafik 3: Avrupa Halkının Bireysel Değer Algılaması	138
Grafik 4: Avrupa Birliği'nin Temsil Ettiği Değerler	138

GİRİŞ

Savaş sonrası Avrupa’da hâkim olmaya başlayan anlayış, ulus-devlet çıkarına dayalı tek taraflı güç ve çıkar politikası izlemek yerine, ortak Avrupa çıkarına dayalı, kıtada barış istikrar ve güvenlik alanı yaratılmasına yönelik yeni bir modeli ortaya koymuştur. Bu model, Avrupa tarihinin ve Avrupa beşeri birikiminin biçimlendirdiği bir yapıya sahiptir. Avrupa, tarihi boyunca kıtadaki siyasi birimler arasında (kale kentler-şehir devletleri-papalık ve ulus devletler, ulus devletlerin kendi aralarındaki çatışmalar) yaşanan ve yüzyıllardır devam eden egemenlik-bağımsızlık hâkimiyet mücadeleleri, karakteristik bir özelliğini oluşturur. Bu, Avrupa için barış ve istikrarın önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Avrupa barışı için bir risk faktörü yaratan diğer bir olgu da, Avrupa’nın algıladığı dış tehdittir. Bu tehdit, yüzyıllar içerisinde, o dönemki konjonktüre bağlı olarak farklılık göstermiştir. Şöyle ki; 7. yüzyılda Avrupa kendisine dışarıdan yönelen tehdidi İslâm coğrafyasına odaklamış, Avrupa kıtasında İspanya, Malta gibi toprak parçaları üzerinde hâkimiyet kuran Emeviler ortak düşman olarak kabul edilmiştir. Bu gelişme, “bir ortak düşman”ın varlığının Avrupa siyasi birimlerince kabul edilmesinin dışında ayrıca İspanya ve Malta gibi coğrafi bölgelerin Avrupa’dan dışlanması ve siyasi birimlerinin de Avrupa kimliğinin dışında tanımlanmasına yol açmıştır. Emevi hâkimiyetinin sona ermesinden daha sonraki dönemlerde de Avrupa dışarıdan kendisine yönelen varlığı tehdit altına alan ortak düşman algılamasını devam ettirmiştir. İslâm tehdidinin yerini, 14. yüzyıldan başlayarak Avrupa siyasi dengelerinde önemli yer tutan ve köklü bir medeniyet ve beşeri birikim temelinde, gelişmiş bir yönetim ve siyaset anlayışı doğrultusunda Avrupa’yı, gerek Balkanlardaki nüfuzu ve egemenliği gerekse de Fransa-Venedik-Ceneviz-Avusturya-Macaristan ve Rusya gibi siyasi birimlerle kurduğu ilişkiler yoluyla şekillendirmiş olan Osmanlı, diğer bir deyişle Türk tehdidi almıştır.

Özellikle 18. yüzyılda, Osmanlı’nın yönetim ve siyaset dengelerinde zaafa uğraması ve bunun doğrultusunda siyasi ağırlığını yitirmesi, Osmanlı’nın Avrupa açısından dış tehdit olmaktan çıkışını doğurmuştur. Bu dönemden itibaren Osmanlı’nın geleceği “*doğu sorunu*” altında genel bir siyasetin konusu haline gelmiştir.

18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa için ciddi bir dış tehdit söz konusu olmamakla beraber, özellikle Napolyon’un Avrupa’da kurulacak bir siyasi birliğin, sürekli barışı ve daimi istikrarı sağlayacak olan temel strateji olduğu iddiası ve bu strateji temelinde uygulamaya koyduğu politika, Avrupa’da 19. yüzyılda görülen en son savaşa yol açmıştır. Napolyon’un istikrar getireceğini iddia ettiği ve Fransız ulusal çıkarları temelinde yürütülen politik tercih, Avrupa’da

büyük bir savaşa yol açmıştır. Savaş sonrasında toplanan Viyana Kongresi ile Avrupa'da çok taraflı diplomasi uygulaması başlatılmış; kongreler vasıtasıyla ulusal çıkarların uzlaşması temelinde yumuşatılması ve birimler arasında yakınlaşmanın sağlanmasıyla, savaşların önüne geçilmesi bir strateji olarak (güvenlik stratejisi) uygulamaya konulmuştur. Ancak bu uygulama da, Avrupa'da uzun süreli bir barış ortamı sağlayamamıştır. İstikrar ve güvenlik, ulusal birliklerini diğer siyasi birimlere nazaran geç elde etmiş olan İtalyan ve Almanlar'ın, Avrupa'da iktisadî ve diğer siyasi ilişkilerde daha etkin rol oynama ve güç elde etme siyasetini uygulamaya koymaları ile beraber tehlikeye girmiştir. Bu dönemle birlikte, Avrupa devletleri arasında yeni çıkar çatışmalarının ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim, Prusya'da yönetime gelen II. Wilhelm ile beraber Prusya, "dünya gücü" (*weltmacht*) olmaya yönelik "dünya politikası" (*weltpolitik*) izlemeye başlamış; bu doğrultuda Fas'ta, Orta Doğu'da politik manevralarda bulunmuştur. Bu stratejiler aynı zamanda, Fransa ve İngiltere'nin siyasi çıkarlarına büyük bir meydan okuma olarak kabul edilmiştir. Uluslararası ilişkiler sahnesine çıkan ve sanayileşmelerini hızla devam ettiren bu iki Avrupa gücü, Fransa, İngiltere, Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından büyük ölçüde biçimlendirilen, politik sistemi ve bu sistemin temel kurallarını değiştirmeye dönük siyaset takip etmişlerdir. Bu uygulamalar Avrupa'yı, büyük bir yıkım getirecek geniş kapsamlı ve şiddetli bir savaşa yönlendirmiştir. Balkanlarda yaşanan gerilimler, bu doğrultuda Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında artan rekabet, Fransa'nın Almanlar'a karşı takip ettiği denetim ve sınırlandırma politikası, Almanların ve İtalyanların askerî müdahalelerle uygulamaya koyduğu yayılcı politikalar, İngiltere'nin 19. yüzyıl boyunca üstlendiği *dengeleyici* rolün de etkisiz hale gelmesi Avrupa'da bir savaşın çıkmasına uygun bir zemin hazırlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, kıtada özellikle Almanlara sorumluluk yüklenerek bir cezalandırma stratejisi seçilmiş; Versay Antlaşması ile de Almanlar, kabul edilmesi ve uygulanması çok zor koşullara tabi kılınmıştır. Özellikle Fransa'nın kendi ulusal çıkarı-güvenliği temelinde Almanya'nın komşuları ile imzaladığı ittifak antlaşmaları yoluyla Almanya'nın çevrelenmesi- denetlenmesi bir güvenlik tedbiri olarak kabul edilmiştir. Ancak, zamanla, gerek İngiltere'nin kıta Avrupasına mesafeli yaklaşımı, gerek siyasi-ekonomik-askerî gücünün tükenmesi nedeniyle Fransa'nın tesis ettiği güvenlik çemberini daha uzun süre devam ettiremeyeceğinin ortaya çıkması nedeniyle Almanya'nın denetlenme işlevi etkisizleşmiştir. Avrupa, Almanya odaklı bazı gelişmeler ve değişimler temelinde yeni bir dönemece girmeye başlamıştır. İktisadî bunalım sonrası Almanya'nın durumunun iyileştirilmesine ilişkin planlar, Alman iç politikasında yaşanan gelişmeler ve sonrasında uluslararası platformda Almanya'nın

yeninden kabul görmesi, Hitlerin iktidara gelişi ile birlikte hem Almanların hem Avrupa'nın hem de dünyanın dayandığı temeller kökten değişmiştir.

Rakip iki model etrafında yaklaşık elli yıllık bir dönemde süregiden dünyayı şekillendirme mücadelesi, Avrupa'yı uluslararası ilişkilerdeki konumunu yeniden gözden geçirmeye mecbur kılmıştır. Bu mecburiyet, Avrupa'da varlık ve varlığın güvenliği meselesi ile birlikte düşünülmelidir. Avrupa, içinde bulunduğu dönem koşulları ve bu koşullar dâhilinde kendi imkân ve yetenekleri çerçevesinde, varlığını güçlendirmek ve yönelen tehditlerden korunmak için yeni bir modelin izlenmesi gereğinin farkına varmıştır. Güç ve çıkar odaklı klasik dış politika stratejilerinin uygulanmaya devam etmesi halinde kendi geleceklerinin güvence altına alınamayacağından hareketle, tarihî tecrübenin getirdiği noktada Avrupa'da özgün ve işlevsel yeni bir modelin benimsenmesi gündeme gelmiştir. Bu model, kıtada bütünleşme süreci (entegrasyon) başlatarak, Avrupa'nın hem varlık hem de kendisini oluşturan birimler temelinde ele alınmasına yönelik yeni boyutlar getirmiştir. Buradaki temel motivasyon; kurumsal bir yapı içerisinde oluşturulan, belirlenmiş kurallar doğrultusunda geliştirilen, egemenlik devrine dayalı ulus-üstü yetkilerle donatılmış siyasal sistemin benimsenmiş ortak değerler etrafında Avrupa'da "tam siyasal birlik" oluşturmasını öngörmektedir. Bu model, ortaya çıkışı itibariyle esasen bir güvenlik yapılanmasıdır. Avrupa Birliği'ni kuran antlaşmada (Maastricht ve bu antlaşmanın değiştirilmiş biçimlerinde - Amsterdam, Nice) vurguladığı üzere, Avrupa'nın *güvenlik, adalet ve istikrar alanı* haline gelmesi ve bu vasıfla *kabul görmesi* hedeflenmektedir.

Avrupa kıtasında kurumsal yapılar temelinde yürütülen, güçlü irade ve motivasyonla desteklenen siyasi birlik süreci, yeni bir örgütlenme biçimi ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Avrupa Birliği, nevi cinsine münhasır (*sui generis*) olarak ne konfederatif ne de federatif klasik örgüt yapıları ile birebir örtüşmektedir. Avrupa yapılanması, üyeleri (devletler) ve muhatapları (devletler, gerçek, tüzel kişiler); etkinlik alanları (insan hakları, ekonomik-sosyal-kültürel-güvenlik-dış ilişkiler vd. işlevler); karar süreci ve mekanizması (önceden tanımlanmış yöntemler ve oy nisapları); karar vericiler (atama ya da seçimle tespit edilmeleri, temsil ettikleri kesim); kararların niteliği (tavsiye, zorlayıcı); kararların uygulanması (iradi, zorunlu); etkinlik alanının büyüklüğü (yeni politika alanları kazanması); süreleri ve sona erdirmeleri açısından kendine has özellikler barındırır. Dolayısıyla Avrupa Birliği, önceden ortaya konulan genel kalıplar içerisinde kalınarak, bir siyasal sistem olarak açıklanamaz. Bunun için, Avrupa Birliği ve Birliğin güvenlik yapılanması ile buna yönelik stratejileri, çeşitli teorik açıklama çerçevelerinin birlikte ele alınmasıyla incelenmelidir. Bu yöntemin seçimi, sürecin

dinamik yapısından ve tarihsel gelişim süreci içerisinde değerlendirilmesi gereken varlığın güvenliğinin sağlanması tercihinden kaynaklanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde dış politika, güvenlik ve savunma politikalarının Birlik dâhilinde tüm üyeler için ortak hale getirilmesi istenci, 1990'lardan çok önceleri dile getirilmiş ve buna ilişkin girişimlerde bulunulmuştur. Bütünleşme sürecinin, siyasi, sosyal, hukuki ve iktisadî boyutlarının yanı sıra; bu sürecin ortaya çıkmasında, düşünsel tasarılar ile tarihsel-sosyal altyapı etki ve biçimlendirme açısından önem arzeder. Konunun incelenmesinde, şekillendirici etkileri bakımından önem taşıyan bu boyutlar da ele alınmak durumundadır.

AGSP'na ilişkin değerlendirmeler, içerisinde geliştirildiği sistemin tanınmasına bağlı olarak yapılmalıdır. Avrupa'nın, kendisine uluslararası alanda saygınlık kazandıracak ve aktör olarak varlığını kabul ettirecek olan güvenlik ve savunma politikası, sadece 1990 sonrasında hem uluslararası hem de bölgesel gelişmelerin getirdiği bir zorunluluk olarak görülmemelidir. Avrupa, güvenliğini sağlamak için somut adımlar atmaya, 1950'li yılların başında AKÇT'nin kurulmasıyla birlikte başlamıştır. Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulması ile gelişen bu irade, o dönemde hem iç hem de dış koşulların olgunlaşmamış olmasından dolayı gerçekleştirilememiştir. Fakat yine de bu çaba, Avrupa devletleri arasında güçlü bir bağ kurularak, Avrupa kimliğinin uluslararası platformda kabul görmesini sağlamak amacıyla dönem dönem çeşitli öneriler ortaya konulmasıyla sürekli olarak canlı tutulmuştur.

Avrupa Topluluğu üyeleri arasında 1986 yılında Tek Senedin imzalanmasıyla birlikte tam birlik hedefi taşıyan siyasi irade önemli bir aşama kaydetmiştir. Avrupa Tek Senedi ile Birlik üyeleri, ortak dış politika geliştirilmesine dair sorumluluk üstlenerek, uluslararası platformlarda ortak tavır sergilenmesi hususunda uzlaşmışlardır. 1990'lı yıllara gelindiğinde, uluslararası ve buna bağlı olarak bölgesel sistemde meydana gelen değişimlerin yarattığı yeni koşullar, Avrupa bütünleşme sürecini, güvenlik ve savunma alanında somut düzenlemeler yapmaya itmiştir. Bu doğrultuda Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları, tam siyasi birlik hedefi taşıyan projenin adını Avrupa Birliği olarak tescilleyerek, dış politika, güvenlik ve savunma politikasının oluşturulmasına ilişkin gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemeler, Avrupa Birliği'nin, bir aktör olarak, hem bölgesinde hem de dünyada ortaya çıkan gelişmeler karşısında gerekli tavrı ortaya koymasında belirleyici olmuştur. Avrupa Birliği'nin kendisini hem siyasal bir sistem hem de uluslararası bir aktör olarak, yeni koşullara nasıl ve ne derecede adapte ettiğini göstermesi açısından da, geliştirilen politikaların ve alınan kararların yarattığı etkiler de önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın iki amacı vardır. Bu amacın ilki, Avrupa Birliği'nin geliştirmeye çalıştığı AGSP'nin bütünleşme sürecinin geldiği aşama itibariyle önemli bir dönüm noktası ve AGSP'nin siyasi birlik hedefi doğrultusunda, Avrupa'nın özgür iradesi ile ilerleyen ve çevresel faktörlerle biçimlenen siyasal bir olgu olduğunun gösterilmesidir. Bu doğrultuda, dar tanımlı Avrupalılık anlayışından kaçınarak oluşturulacak politikaların, Avrupa kıtasında istikrar ve refah sağlayacak tarzda uygulanması gereği kabul edilirken; bu yaklaşımın, Avrupa Birliği'nin genişleme ve güvenlik politikasını biçimlendirdiği savunularak, üyeler arasında Avrupa Birliği'nin rolüne odaklanan yaşanan tartışmaların, öz olarak *usule* ilişkin tartışmalar olduğu vurgulanacaktır.

Buradaki tez; Avrupa Birliği'nin sınırları ötesinde güç etkisi yaratmasına ve kabul görme hedefini gerçekleştirmesine odaklanan AGSP'nin, "*Avrupa kimliği*"ni uluslararası platforma taşıyacak en etkili araç olduğudur. Buradaki temel argümanlar da, AGSP'nin, Avrupa Birliği'nin siyasal işlevleri arasında yer alan temel çıkarların korunması ve güvenliğin sağlanması amaçları için uygun stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasını da beraberinde getirdiği ve bu anlamda da, uluslararası platformda Avrupa'nın siyasi iradesini ortaya koyduğudur. Bir siyasi irade olarak AGSP, Avrupa Birliği'nin algılamaları ve çıkar tanımlamaları doğrultusunda, ulusüstü sistemin varlığını güvenli kılmayı amaçlar. Bu amacın gerçekleştirilmesi, hem sistemin iç çevresini hem de içinde yaşadığı bölgesel ve uluslararası ortamı yani dış çevresini güvenli kılmasına bağlı olmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Birliği, güvenlik ve savunma politikasını oluştururken, kendi gerçeklikleri ile birlikte konjonktürel gerçeklikleri ve bölge dinamiklerini de göz önünde bulundurmaktadır. Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikalarının planlanması, , güvenlik ve tehdit kavramlarını reelpolitik kuramın açıklayış biçiminden farklı ele almaktadır. Avrupa Birliği, kendi güvenlik politikasını, istikrarsızlık yaratan ve devletleri olduğu kadar toplumları hatta bireyleri tehdit eden risk kaynaklarının tespiti ve bu sorunların kalıcı olarak çözülmesi odağında planlamaktadır. AGSP, alışlagelmiş ve genel kabul gören güvenlik-tehdit yaklaşımları ile irdelenemez. Avrupa Birliği sisteminin özgünlüğü, sistemin işlevlerinden olan bu politikaya da hâkimdir.

Dolayısıyla, tezde Avrupa Birliği'nin özgünlüğünü temellendirecek iki boyut olduğu savunularak, sistemin kuramsal ve kurumsal özellikleri belirlenerek, işlevlerinin analiz edilmesinde uygun bir hareket zemini oluşturulmuştur. Avrupa Birliği, her şeyden önce bir bütünleşmedir. Avrupa'da bütünleşme, tarihsel dayanaklara sahip, entelektüel birikimi barındıran, toplumsal ve siyasal desteğe dayanan, birlik hedefini gerçekleştirmeye yönelmiş bir süreçtir. Bu bütünleşme süreci, Avrupa'da güvenlik sağlamaya motivasyonu ile hareket etmektedir. Avrupa Birliği, güvenliği sağlamaya yönelik işlev yerine getirir; bunu da kuralları

önceden belirlenmiş ve kurumsal düzene dayalı işleyen bir sistem içerisinde yapar. Bu sistem, egemenliğin ortak çıkarlar için devredildiği ulusüstü bir sistemdir. Avrupa Birliği'nin yerine getirmeye çalıştığı güvenlik ve savunma işlevi de, sistemi oluşturan unsurların (devletlerin, toplumların ve Avrupa vatandaşlarının) ve kendisinin güvenlik çıkarlarını, sistemin içinde yer aldığı bölgesel ve uluslararası sistem gerçeklikleri ile birlikte ele alarak korumaya çalışmaktadır. Ulusal çıkarların uzlaştırılmasının yarattığı zorluk kadar, uluslararası aktörlerin gerek bölgesel gerekse küresel çıkarları da AGSP için karmaşık ilişkiler ağı ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası, hem sistemin iyi bilinmesini hem de güvenlik kavramının kapsamlı ele alınmasını şart kılmaktadır. Güvenlik kavramı, mevcut dönemde istikrarsızlık faktörlerinin çeşitlilik arzemesi nedeniyle, spesifik alanlarla kısıtlanmamalıdır. Belirsizlik, en büyük tehdit kaynağı olarak kabul edilmektedir. Yani, kesin ve somut bir tehdidin varlığı söz konusu olmasa da, güvenlik tehlikede olabilmektedir. Belirsizliğin kaynağı çeşitli olabilmektedir. Otorite eksikliği, kimlik tartışmaları, siyasi çekişmeler, yönetim zafiyeti, kötü muamele veya ayrımcılık gibi. Bu tarzda yaşanan sorunlar, doğduğu sınırlar içerisinde kalmamakta, sınıraşan etkiler yaratmaktadır. Göç ve bunun yol açtığı toplumsal bütünleşme sorunları, iktisadi bunalımlar, sınır güvenliği vs. Avrupa Birliği, güvenlik yaklaşımını geliştirirken, askerî tedbirlerle önüne geçilemeyecek tarzdaki bu sorunlarla mücadele edebilecek ve bunları çözebilecek özgün stratejiler ve araçlar oluşturmaya bakmaktadır. Bu da AGSP ile gerçekleştirilecektir. Avrupa Birliği, güvenlik aktörü olarak işlev görmeyen yanı sıra, AGSP ile kimliğini ve varlığını uluslararası platformda kabul ettirecektir. İşte AGSP, Avrupa Birliği varlık gerekçesini, yani kıtada tam siyasi birlik oluşturulmasının, mevcut dönem itibarıyla en önemli ve en temel unsurudur. Bu da ulusüstü sistemin içinde bütünleşme vasıtasıyla yerine getirilmektedir.

Tezin ikinci amacı da, genişleme politikası ve AGSP itibarıyla iki hareket zemini üzerinde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin analizini yapmaktır. Avrupa Birliği'nin temel yönelimlerini ve birincil gördüğü alanları belirlemesi ortaya koyması bakımından AGSP, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini belirleyici ve yönlendirici etkiler ortaya çıkarmaktadır. Burada; Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olan yaklaşımının, kendi sisteminin çıkar algılaması ve kimlik tanımlaması doğrultusunda olduğu, Türkiye'ye ilişkin tespitlerinde gerçeklik payı taşıyan hususlar kadar önyargıların da bulunduğu ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olan yaklaşımının, *özünde* Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olduğu savunulmaktadır. Bununla birlikte, ortaya çıkan uluslararası gelişmeler ve jeopolitik konumları dikkate alındığında, her iki taraf

arasında tamamlayıcı çıkarlar olup olmadığı ve bunların hayata geçirilmesinin ne derecede mümkün olduğu da irdelenecektir.

Dolayısıyla, çalışmanın ilk bölümünde, AGSP'nın, siyasal bir sistemin işlev alanı olarak değerlendirilmesini sağlayacak, kuramsal ve kurumsal alt yapısı açıklanmıştır. AGSP, siyasal sistemin, değer dağıtım sürecinin bir parçasıdır. Bu işlev, sistemin gereksinimleri karşılması doğrultusunda, sürekli bir gelişim seyri takip etmektedir. Avrupa Birliği'nin klasik uluslararası örgütlerden farklı bir yapıya sahip olduğu kabul edilmeksizin, geliştirdiği politikaların amaç ve kapsamının dolayısıyla etki alanının ve gücünün analiz edilmesi mümkün olmayacaktır.

Avrupa Birliği, iktisat, dış politika, maliye, bilim, savunma, çevre vs. gibi toplumsal ve siyasal hayatın kapsadığı tüm alanlarda, aşamalı bir bütünleşme sürecidir. Bu süreci de, otoriter değer dağıtımının olduğu, ulusüstü kurumlar aracılığıyla yürütmektedir. Sistemin, iç ve dış çevresinde karşılaştığı yeni koşullar ve ortaya çıkan gereksinimler; üye devletler, sistemin kendi varlığı ve Avrupa Birliği vatandaşları açısından ele alınarak karar formuna kavuşturulmaktadır. AGSP da, bu sistemin yerine getirdiği işlevlerden biri olarak, Avrupa Birliği'nin kendine özgü niteliklerini içinde barındırmaktadır. Bu noktada, Avrupa Birliği'nin sistem olarak ele alınması ve işlev alanları itibarıyla, siyasal bir yapılanma olduğunun vurgulanması önem kazanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapılanmasının özgünlüğü, bütünleşme sürecinin, kimlik-güvenlik ekseninde şekillenmesinden de ileri gelmektedir. Avrupa Birliği'nin özgünlüğü ve taklit edilemezliğini ortaya çıkaran husus, tarihsel sürecin kendisinden ileri gelmektedir. Avrupa Birliği'nde egemenlik devrinin taşıdığı anlam ve gördüğü işlev, Avrupa'da istikrar ve barış ortamının yaratılmasında oynadığı rol, Avrupa'nın kendi kimliğini arayış süreci ile paralel bir gelişim göstermektedir. Hem güvenlik hem de kimlik arayışının devam ettiği göz önünde tutularak, kimlik-güvenlik-öteki ve biz kavramlarının şekillenmesi süreci, birinci bölümde sistemin tanıtılması ve üzerinde yükseldiği zeminin analizi için önemli açılım yaratacaktır. Kimlik-güvenlik bağlantısının ortaya konulması, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin ve algılamaların incelenmesi için uygun bir araç ortaya çıkarmaktadır. Kimlik ve güvenlik, Avrupa Birliği'nin varlık sorununun ve bu doğrultuda geliştirilen tüm işlevlerin yönlendirici faktörü olması dolayısıyla incelenmesi gereklidir.

AGSP'nın gelişmesinde ve yürütülmesinde, iç ve dış çevre koşulları, uluslararası, bölgesel ve yerel düzeyde ele alınacaktır. Burada AGSP'nı sistemin nasıl ve hangi araçlarla şekillendirdiği, bunu yaparken çevresel koşullardan ne derecede etkilendiği, çevre koşullarının sistemde nasıl değişiklikler yarattığı da açıklanacaktır. Bu doğrultuda bölgesel sistemin

gerçeklikleri, uluslararası sistemin yapısı, ABD'nin dış politikası, güvenlik kavramının değişen içeriği ve anlamı dış faktörler olarak ele alınacaktır. Avrupa Birliği'nin AGSP geliştirilmesine yönelik tavrı, kendi vatandaşlarının talepleri, siyasi irade temelinde yapılan girişimler temelinde ele alındıktan sonra, toplanan zirvelerle ve imzalanan antlaşmalarla getirilen düzenlemeler, kamuoyu desteği ve görüşleri ile birlikte değerlendirilerek, destek faktörünün, iradeyi nasıl etkilediği açıklanacaktır.

Bu noktada kamuoyu araştırmaları veri sağlaması nedeniyle, bir açıklayıcı bir gösterge olarak kullanılacaktır. Avrupa Birliği'nin sahip olduğu kamuoyu desteği, Avrupa Birliği halkının AGSP'na ve Avrupa Anayasasına nasıl baktığı ile birlikte açıklanacaktır. AGSP'nın zirveler ve antlaşmalarla düzenlenen şekliyle taşıdığı amaç ve hedefler açısından değerlendirilmesi, Avrupa Birliği'nin sahip olduğu kapasite ile ele alınacaktır. Bu doğrultuda, NATO, ABD ve Türkiye'nin AGSP'na bakışı ve bu algılamaların Avrupa Birliği'nde yarattığı etkiler de konu edilecektir.

Karar mekanizmaları, amacı ve etkinlik alanları itibariyle AGSP'nın, Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerinde taşıdığı anlam ve önem de üçüncü bölümde değerlendirilecektir. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, kronolojik bir anlatıma dayanan aktarım içinde incelenmeyecektir. İki taraf arasındaki ilişkilerin, hem Türkiye hem de Avrupa Birliği tarafın hangi boyutlarıyla değerlendirildiği ve tarafların birbirlerini nasıl değerlendirdiği ve ne kadar birbirlerini tanıdıkları, gerçekçi yaklaşımların belirlenip belirlenmediği açısından tartışılacaktır. Böyle bir tartışma zemininin ortaya konulması, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin kronolojik anlatımıyla mümkün olmamaktadır. Çalışmanın amacı da bu ilişkilerin detaylı bir analizini yapmak değildir. İlişkiler, güvenlik-kimlik algılamalarının şekillendirdiği çıkar ve politikalar temelinde, iç ve dış çevre koşullarının ışığında AGSP açısından ele alınacaktır. Burada ilişkilerin, iktisadi, hukuki ya da mali boyuttaki etki ve sonuçları da inceleme konusu dışında tutulacak, jeopolitik ve güvenlik yaklaşımlarına ağırlık verilecektir.

Türkiye –Avrupa Birliği ilişkileri, özellikle yarattığı etkiler açısından, her iki taraf için ayrı ayrı değerlendirilecektir. Bu değerlendirmede ağırlık noktasını, genişleme sürecinin taşıdığı güvenlik açılımı ve AGSP oluşturacaktır. Türkiye'nin AGSP karşısındaki konumu, Avrupa Birliği'nin konuya yaklaşımı, Türkiye'nin talep ve beklentileri ile bu iki taraf arasındaki ilişkilerin açılım ve uzlaşmazlık potansiyeli taşıyan boyutları üçüncü bölümde incelenecektir. Avrupa Birliği'nin varlık sorununun incelenmesinde, sistemin yapısının açıklanması, Avrupa kıtasındaki bu örgütlenmenin temel amacının netleşmesinde önemli bir yer tutmaktadır bu nedenle çalışmada, AGSP'nı etkileyen çevre koşulları ile Avrupa'nın varlık sorunu arasındaki ilişki, kimlik-güvenlik bağlamında sık sık vurgulanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME TEORİSİ AÇISINDAN AVRUPA'DA SİYASAL BİRLİĞİN OLUŞUM SÜRECİ

BİRİNCİ KISIM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BÜTÜNLEŞME TEORİSİ ve SİSTEM YAKLAŞIMI

1. Bütünleşme: Kavram ve İçerik

Bütünleşme kavramı, kullanımı itibariyle çoğu kez karışıklıklara yol açmaktadır. Bütünleşme, kavram olarak işbirliği ve ortaklık ilişkilerinden çok farklıdır. Bu yöndeki farklı algılamalar zamanında Avrupa'da tartışma konusu olmuştur. Örneğin De Gaulle için siyasi bütünleşme, dış politika konularında danışma anlamına gelirken, Monnet'e göre, rekabetin olduğu ve uluslar için önem arzeden kaynaklar üzerinde uluslarüstü bir idare kurmak mânasına gelmektedir. Churchill ise bütünleşmeyi, devletler arasında federal kurumların tesis edilmesi olarak anlamlandırmaktadır.

Haas, bütünleşmeyi bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bütünleşmeyi: "*farklı ulusal birimlerin bağılıklarını, beklentilerini ve karar alma yetkilerini yeni bir siyasi birime devretmesi ve oluşan bu yeni birimin organlarının aldığı kararların ve yargısal yetkilerinin ulusal birimlerce kabul edilmesi*" şeklinde açıklamaktadır¹. Bu çerçevede, bütünleşmenin doğal bir sonucu, daha önceden var olan birimler üzerinde yetkilere sahip yeni bir siyasi topluluk oluşumudur.

¹ Ernst B. Haas, *The Obsolescence of Regional Integration Theory*, Berkeley: Institute of International Studies, 1975 s. 92.

Bütünleşme süreci, siyasal topluluğun ortaya çıkmasını sağlayan temel koşulları hazırlamaktadır. Özellikle bölgesel bütünleşme hareketlerinde, belirli devletler biraraya gelerek bir siyasal topluluk oluşturmakta ve bu yapının sonradan katılmalarıyla genişlemesi gözlenmektedir².

Lindberg de bütünleşmeyi bir süreç olarak tanımlarken, bu süreç dâhilinde dış politika, uyumsuzlukların önlenmesi, üzerinde oйдаşma sağlanmış bir meşru sistemin ortaya çıkması görülebilmektedir. Devletlerin birbirlerinden bağımsız olarak iç ve dış politikayı yönetme arzularından vazgeçip, ortak kararlar almayı ve karar alma yetkisini yeni merkezi organlara devretmeyi tercih ettikleri bir süreçtir³.

Haas, bütünleşmenin çeşitli aşamalardan oluşan ve kademe kademe ilerleme gösteren bir yapısı olduğunu vurgulamaktadır. Haas'a göre bütünleşmenin ilerlemesi; öncelikle *politik faaliyetler*, sonra *bağlılık* ve nihayet *yargı yetkisini haiz yeni kurumların gelişmesi*⁴ ile birlikte olacaktır.

Bu bağlamda bütünleşme; karşılıklı güven ve kabul zemininde, toplumun hak, refah ve güvenliğini, ortak kurumlar oluşturularak ortaya çıkarılan sistem dâhilinde değerlerin dağıtımına ilişkin bir süreçtir. Bütünleşme, algılanan çıkarlar ve uygulanan siyaset temelinde, sistem içerisinde alışkanlık ve davranış biçimini dönüştürür. Bu açıdan, bütünleşme süreci, toplumsal ve siyasal zeminde farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Kısaca bu bütünleşme türlerinin açıklanması, Avrupa Birliği sürecinin incelenmesi için yararlı olacaktır.

1.1 İktisadi ve Sosyal Bütünleşme

Nye'a göre bütünleşme; iktisadî, sosyal ve siyasi olmak üzere üç ana alanda gerçekleşen bir süreçtir. İktisadi bütünleşmede uluslararası iktisadî bir yapılanma, sosyal bütünleşmede uluslararası toplumun ortaya çıkması sözkonusu olurken, siyasi bütünleşmede uluslararası karşılıklı bağımlılığın oluşması mümkün olacaktır. Bu yaklaşım bütünleşmeyi çeşitleri itibariyle değerlendirmeyi esas almaktadır. Nye'a göre bu kategorik yaklaşım, bütünleşmenin hangi alanlarda geliştiğini ya da gerilediğini daha kolay tespit etmeyi sağlayacaktır. Bunun dışında Nye, süreç içinde hangi alanın öncelikli geliştirileceği veyahut hangi alanın süreci daha önce

² Ernst B. Haas, "International Integration: The European and the Universal Process", **International Organization**, Vol. 15, No. 3, Summer 1961, s. 366.

³ Leon N. Lindberg, "Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Requiring Multivariate Measurement", **International Organization**, Vol 24, No. 4, Regional Integration: Theory and Research (Autumn 1970), s. 650.

⁴ Ernst B. Haas, **The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957**, Stanford University Press, California 1958. s. 5.

tamamlayacağına yönelik tartışmalara girmeksizin, bütünleşme sürecine dâhil olan alanları bir diğeri ile kıyaslanmanın mümkün olacağını da savunmaktadır⁵. Bütünleşme sürecinin değerlendirilmesi aşamasında da birtakım farklı yaklaşımlar vardır. Örneğin, bir yaklaşıma göre uluslar arasındaki iktisadî ilişkilerin yoğunluğu ve etkileşimi, siyasi bütünleşmenin derecesine ilişkin güvenilir bir göstergedir. Ama bütünleşme derecesinin ölçülmesinde birden fazla göstergenin olması tercih edilmektedir⁶.

Tablo 1: Bütünleşme Biçimleri ve Etki Alanları

<i>Türü</i>	<i>Alt kategoriler</i>	<i>Eylem ve işlevler</i>
İktisadî	Ticari Hizmet	Toplam ihracatta bölgesel ihracatın payı Hizmet harcamalarının GSMH'daki payı
	Kitle Seçkinler	Bölge içi etkileşim, iletişim ve ulaşım
Siyasal	Kurumsal - Bürokratik	Bütçe ve çalışanların üye ülkelerdeki emsalleri itibariyle statüsü
	- Yargısal	Kararların uluslararası niteliği; yasal boyutu, yasama yaygınlığı
	Siyaset	Faaliyet alanı İşlevsellik derecesi Yeni işlevler kazanma bağlamında genişleme
	Davranışsal	Kimlik ve birlik bilinci Pazarlık; zaman ve politika alanlarındaki esneklik
	Güvenlik Topluluğu	Düşmanlık

Kaynak: Joseph S. Nye, "Comparative Regional Integration: Concept and Measurement", **International Organization**, Vol 22, No. 4 (Autumn 1968), s. 875.

Tablo 2: İktisadî Bütünleşme Safhaları

	Gümrük ve Kotaların Kaldırılması	Dışa Dönük Ortak Tarifeler	Faktörlerin Serbest Dolaşımı	İktisadî Politikaların Uyumlaştırılması	Kurum Politikalarının Birleştirilmesi
Serbest Ticaret Bölgesi	✓				
Gümrük Birliği	✓	✓			
Ortak Pazar	✓	✓	✓		
İktisadî Birlik	✓	✓	✓	✓	
İktisadî Bütünleşme	✓	✓	✓	✓	✓

⁵ Joseph S. Nye, "Comparative Regional Integration: Concept and Measurement", **International Organization**, Vol 22, No. 4, Autumn 1968, s. 858.

⁶ Hayward Alker, Donald Puchala, "Trends in Economic Partnership: The North Atlantic Area, 1928-1963," J. David Singer (ed.), **Quantitative International Politics**, Free Press, New York 1968, içinde s. 288.

Topluluğun gelişmesi ya da yükümlülüklerin bilincinde olunması bağlamında, sistem içindeki birimlerin birbirleri ile olan bağları ve ilişkileri hakkında bir değerlendirme yapmak gereklidir. Eğer bütünleşme sürecinde topluluklar arasında böyle bir davranış ve ilişki kalıbı mevcutsa, burada sosyal bütünleşmeden bahsetmek mümkündür⁷.

İktisadî bütünleşme, üyeler arasında gümrük tarifeleri, kotalar ve tek taraflı ticari engellerin aşamalı olarak kaldırılması; bu süreç içerisinde ortaya çıkabilecek sorunlarla topluluk dâhilinde kaynakların etkin kullanılarak ortaklaşa mücadele edilmesi; fiyatlandırma ve kaynak dağılımını belirleyen ulusal politikaların birbirleri ile uyumlu hale getirilmesi ve de sermaye ve emeğin dolaşımının sağlanması gibi birtakım sonuçlar yaratacaktır. Yalnız iktisadî hedeflerin gerçekleştirilmesi ile sınırlandırılmış bir bütünleşme süreci, ilgili politikaların oluşturulması ve bunları tesis edecek, uygulayacak ve denetleyecek kurumların yapılandırılması halinde dahi bir siyasal topluluğun varlığından bahsedilemez⁸. Siyasal bütünleşme ve onun temel unsuru olan siyasal topluluk, değerler, kavramlar ve yöntemler üzerinde biçimlenen geleceğe ilişkin beklentilerin yeniden tanımlanması iradesi ve buna yönelik bir zorlama (ya da baskı) olmaksızın ortaya çıkmaz.

Sosyal bütünleşme, tek bir ulusun ötesinde Avrupa halkını temsil eden *uluslararası toplumun* yaratılmasını sağlayabileceği gibi, sistem içindeki işlemlerin serbest dolaşımının önünde duran ulusal engelleri ortadan kaldırabilir⁹.

Avrupa bütünleşmesi sürecinin analizinde ana olgu, siyasal bütünleşmedir. Siyasal bütünleşmenin nasıl tanımlandığı, hangi koşullar altında ortaya çıktığı, nasıl bir gelişim süreci izlediğine ilişkin olarak soyut bir çerçeve çizmek gereklidir.

1.2 Siyasi Bütünleşme

Siyasi bütünleşme, siyasi kültürün varlığı altında, farklı nitelikleri bulunan toplulukların uyumlu bir siyasi topluluk oluşturması, kültürel zenginlik ve ortak değer algılamasına sahip¹⁰ yeni bir yapı ortaya çıkarılması sürecidir.

Lindberg, siyasi bütünleşme kavramını kullanırken, emeğin, siyasi ve kurumsal olarak bütünleştirilmesine ilişkin çaba ve faaliyetleri göz önünde bulundurur. Lindberg'e göre, genel bütünleşme sürecinden farklı olarak incelenmesi gereken siyasi bütünleşme, şiddet kullanımına

⁷ Nye, a.g.m., s. 862.

⁸ Haas, **The Uniting of Europe...**, s. 12.

⁹ Nye, a.g.m., s. 864.

¹⁰ Claude Ake, "Political Integration and Political Stability," **World Politics**, Vol 19 No:3,(April 1967, s. 486.

gidilmeksizin uluslar arasında yeni ve geniş ölçekli bir topluluğun ortaya çıkması veya yaratılmasıdır. Burada üç nokta öne çıkmaktadır. İlk olarak; toplumlar (ulusal kamuoyu) arasında karşılıklı güven, dostluk ve ortaklık anlayışı, ikinci olarak; ortak sorunların şiddet kullanmaksızın çözüme kavuşturulması ve son olarak da üretim faktörlerinin serbest dolaşımı ve yoğunlaştırılmış iktisadî ilişkilerin işlerlik kazanmasıdır. Lindberg bu üç boyutun sosyal topluluk, güvenlik topluluğu ve iktisadî birlik olarak kavramlaştırılabileceğini savunmaktadır. Siyasi bütünleşme; kamusal kararların, ortak kurumlar bünyesinde ve bütünleşme süreci içinde belirli kurallar bütünü çerçevesinde alınmasını hedefler. Siyasi bütünleşme hükümetlerin belirli ortak amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için ortak kaynaklar yaratması ve bunları kullanması yoluyla ulusal egemenlik ve karar verme sürecinden farklılaşan bir yapıyı ortaya çıkarır¹¹. Bu ilişki biçimi ve ortaya çıkan yapılanma da klasik devletlerarası ilişki biçimi olan ittifak ve uluslararası örgütlerden farklılaşmaktadır.

Başka bir yaklaşıma göre de siyasi bütünleşme, ortak kimlik ve aidiyet etrafında toplanan bir topluluğun ilişkilerini içermekte ve “*karşılıklı çıkarların*” (mutual interest) korunması ve gerçekleştirilmesi için “ortak hareket”i ifade etmektedir¹².

Siyasi bütünleşme sürecinde gözlemlenen yapısal ve anayasal koşullar vardır. Bu koşullar *siyasi topluluğun* ortaya çıkmasını mümkün kılar. Burada yer alan en önemli unsur, birbirleri ile çatışan çıkarları bulunan düşman taraflar arasında, sorunların çözümüne yönelik barışçıl değişimin ortaya çıkma beklentisidir. Haas’a göre, bu beklenti ulus-devletler arasında bir sürece dönüştüğünde bütünleşmeden söz edilebilir¹³.

Siyasi topluluk, bütünleşmenin bir çıktısı olarak ele alınabilir. Uluslararası ilişkilerde siyasal toplulukların nasıl oluştuğu ve işlevselleştiğinin üzerinde oydaşma sağlanan bir cevabı bulunmaktadır. Çoğu teorisyene göre; *birleştirilmiş* (amalgamated) ve *bütünleştirilmiş* (integrated) çok-uluslu siyasi topluluklar (multi-national political community), bütünleşme sürecinin sonucudur. Bu siyasi topluluğun; yapısal, siyasi ve sosyal nitelikleri vardır ve bu nitelikler bütünleşme süreci boyunca gelişirler¹⁴. Siyasi topluluğun bütünleşme sürecinin nihai çıktısı olarak betimlenmesi, yapısal bir yaklaşımdır. Merkezi kurumlar “ulusal devletler

¹¹ Lindberg, “Political Integration as a...”, s. 649.

¹² Philip E. Jacop and Henry Teune, “The Integrative Process: Guidelines for Analysis of The Bases of Political Community”, Philip E. Jacop, James Toscano (ed.) , **The Integration of Political Communities**, Lippincott, Philadelphia 1964, içinde s. 4.

¹³ Haas, “International Integration: The European...” s. 366.

¹⁴ Donald J. Puchala, “The Pattern of Contemporary Regional Integration”, **International Studies Quarterly**, Vol. 12, No 1, March 1968, s. 42.

üzerinde yetki sahibidirler ya da bunu talep ederler”¹⁵ ve “kaynakların ve ödüllerin topluma dağıtılmasını etkileyen karar merkezi”¹⁶ olarak işlev gösterirler. “...*spesifik grupların ve bireylerin, belirli bir dönemde ve sınırlı bir coğrafi alanda, herhangi bir siyasi otoriteye olduğundan daha fazla oluşturulan merkezi siyasi kurumlarına bağlılık sunan*” siyasi topluluğun oluşumuna, siyasi bütünleşme süreci önderlik eder¹⁷.

Çok-uluslu siyasi toplulukların dışında bütünleşme, uluslararası veya uluslarüstü (Avrupa Birliği örneğinde) siyasi süreci de içinde barındırabilir. Haas, merkezi kurumların aldığı kararların yetkinleştiğinde bu kurumlar bünyesindeki karar verme işlevinin etkinlik kapasitesinin, bütünleşmenin kapsadığı alandaki kaynak ve ödüllerin dağıtılmasına ilişkin yetkiye de sahip olacağını ifade eder¹⁸. Uluslarüstü karar verme süreci üzerindeki etki, farklı iktisadî sosyal ve ideolojik temelli çıkar gruplarının kendi aralarında uluslarüstü alandaki siyasi oyun içerisinde yaptıkları rekabet ile beraber siyasi bir nitelik kazanır. Bu bağlamda, bölgesel siyasi bütünleşme bölgesel örgütlenmeyi de beraberinde getirecektir¹⁹.

Uluslarüstü siyasi süreç, temelde iki noktada geleneksel uluslararası politikadan ayrılmaktadır. Karar verme süreci üzerinde etkinlik kurma mücadelesi, sadece topluluğa üye devlet hükümetlerinin rekabetini değil aynı zamanda çıkar grupları, ideolojik hareketler ve siyasi partilerin mücadelesini de içerir. İkinci olarak, karar alma süreci üzerinde etkinlik kurma mücadelesi, ne şiddeti ne de şiddet kullanma tehdidini içerir. Bilakis, siyasi rekabet, şiddet kullanmama ilkesi üzerinde yürütülür²⁰.

Çok-uluslu siyasi topluluğun sosyal özelliği ise, birleştirilen alanda uluslararası bir toplumun (transnational society) var olması noktasında belirir. Uluslararası toplumu, Hoffmann uluslararası topluluklarla (international communities), uluslararası devlet sistemlerini ayırt eden bir kavram olarak kullanmaktadır. Hoffmann’a göre; uluslararası topluluklar, uluslararası toplum üzerine kurulur²¹. Haas’a göre; uluslararası toplumda, bağlılık ve sadakate dayalı ortak davranış kalıplarının olduğu psikolojik temeller bulunmaktadır²². Etzioni, bu kavramı, ortak bir kimliği

¹⁵ Haas, “International Integration: The European...”, s. 367.

¹⁶ Amitai Etzioni, “A Paradigm for the Study of Political Unification”, **World Politics**, 15, 1962, ss. 4-5.

¹⁷ Haas, **The Uniting of Europe...**, s. 5.

¹⁸ Ernst B. Haas, “The Challenge of Regionalism”, **International Organization**, Vol 12 No 4, Autumn 1958, s. 441.

¹⁹ Puchala, “The Pattern of Contemporary Regional...”, s. 44.

²⁰ Puchala, “The Pattern of Contemporary Regional...”, s. 45.

²¹ Stanley Hoffmann, “Discord in Community: The North Atlantic Area as a Partial International System”, **International Organization**, 17, 1963, s. 526.

²² Haas, **The Uniting of Europe...**, s. 5.

paylaşan nüfus olarak betimlemektedir²³. Puchala'ya göre uluslararası toplum, karşılıklı anlayış ve güven bağları ile birbirine bağlanmış bölgesel bir popülasyondur²⁴.

Siyasi bütünleşme süreci, siyasal sistemin yapılandırılması ve işleyişi temelinde dört ayrı boyutta ele alınabilir; kurumsal bütünleşme, ortak politikaların oluşturulması, davranışsal bütünleşme ve güvenlik topluluğu. Bütünleşmenin kurumsal boyutunda dört önemli ögeden söz edilebilir. Bu ögelerden ilki karar almaya ilişkindir. Bu kararlar oybirliği ile alınan nitelikte olabileceği gibi daha üst aşamalarda oyçokluğu prensibi ile de alınabilir. İkinci öge, yasama organlarının gerekli antlaşmaları hazırlaması ve yasal araçlar yaratmasıdır. Üçüncü olarak, alınan kararların yerine getirilip getirilmediği hususunda bir değerlendirme yapılabilmesidir. Bu değerlendirmeler, alınan kararların -ne ölçüde hayata geçirildiğine ilişkin olarak- uygulanma performansını da içermelidir. Dördüncü ve son olarak da yasama işlevinin; kararlar, yeni antlaşmalar ve protokollerle veyahut da yürütsel antlaşmalar yoluyla genişlemesinin sağlanmasıdır²⁵.

Politikaların bütünleştirilmesi noktasında, kararların oluşum sürecinde ve karar verme aşamasında devletlerin dış politika ve iç politika alanında ne derecede sistemli hareket ettikleri önemlidir²⁶. Burada politika konularına bakılacak olduğunda; dış ilişkilerden, kamu güvenliğine, mülkiyet haklarından sivil haklara, eğitimden sağlığa, parasal ve mali konulardan ticarete, üretim ve pazarlamadan iktisadî gelişime, ulaşım ve iletişimden doğal kaynaklara kadar çeşitlenen işlev alanları değerlendirmeye dâhil edilmektedir²⁷.

Yukarıdaki açıklamalar bağlamında siyasi bütünleşme, karar verme sisteminin uluslar arasında kolektif nitelik kazanarak evrimsel gelişim göstermesi olarak ifade edilebilir²⁸. Bu evrimsel gelişim, egemenlik anlayışının ve klasik devlet yönetimi biçiminin ve politik erkin ait olduğu merkezin değişiminden kaynaklanır. Yaşanan bu değişim; merkezin, hem farklılaşması hem de iktidarın kaynakları ortaklaşa kullanma bakımından yetkilerini paylaşması ve/veya devretmesi noktasında belirginleşmektedir.

Davranışsal bütünleşme, sadece birbirleri ile etkileşim içinde olan ve ortak kurumlara sahip olan insan topluluğunu değil, aynı zamanda ortak kimlik ve karşılıklı yükümlülükleri içeren bir anlayışı da içermek zorundadır. Federalist yaklaşım, düşük yoğunluklu bir bölgesel

²³ Etzioni, a.g.m., ss. 4.

²⁴ Puchala, "The Pattern of Contemporary Regional...", s. 45.

²⁵ Nye, a.g.m., s. 868.

²⁶ Nye, a.g.m., ss. 868-869

²⁷ Leon N. Lindberg, *Journal of Common Market Studies*, Vol.5, No.4, s. 359.

²⁸ Lindberg, "Political Integration as a...", s. 650.

bütünleşmenin gelişebilmesi için güçlü merkezi kurumların ortaya çıkarılması gerekliliğini savunur. Böylelikle kimlik ve bağlılık duygusu, merkezi kurumlara aşamalı olarak kayabilecektir. Neofonksiyonist yaklaşım ise, artan politika etkileşimi stratejisini benimsemekte ve bir müddet sonra bütünleşmenin, çıkar ve beklentilerin de bulunduğu kurumlara kademeli bir süreç içinde kayacağını savunmaktadır. Davranışsal bütünleşme seviyesini belirlemek ya da en azından bir veri elde edebilmek için bazı alanlara yoğunlaşmak gerekmektedir. Bunlar arasında; liderlerle yapılan görüşmeler ve bunların beyanları ile kamuoyu görüşü ve beklentileri önemli veriler sağlamaktadır²⁹.

Haas, bütünleşmenin, öncelikle sektörel bir faaliyet alanında başlayacağını ve gerekli ilerlemelerin sağlanmasıyla beraber yayılma göstereceğini (*spill over*) savunmaktadır. Buradan, Avrupa devletlerinin iktisadî alanda bütünleşmeyi başlattıktan sonra, bu temel üzerinde siyasal birlik sağlayabilecekleri sonucuna varmaktadır. Bütünleşmeyi neo-fonksiyonist yaklaşımla açıklayan Haas, sınırlı bir alanda başlatılan bütünleşmenin başarıyla tamamlanmasının ardından, süreç içinde ortaya çıkan faydaların, devletleri bütünleşmeye ilişkin daha güçlü politikalar izlemeye sevk ettireceğini söyler. Haas'a göre, bütünleşme bu sayede diğer alanlara sıçrayacaktır. Bu sıçrama, siyasal topluluğun yeni organlara, araçlara ve yöntemlere ihtiyaç duymasını kaçınılmaz kılacaktır³⁰. Ancak *spill-over* kavramı, Avrupa bütünleşme süreci içerisinde siyasi birlik hedefini tam ve eksiksiz biçimde açıklayamamaktadır. Avrupa bütünleşmeyi, iktisadî hedeflerin gerçekleştirilmesi sonrasında yakalanan başarı ile siyasi birliğe yönel(til)miş değildir. Tam tersine bütünleşme süreci, en başından beri siyasal birliğin yaratılması hedefini gerçekleştirilmeye yönelik olarak şekillendirilmiş, bu hedefin ilk aşamasının da iktisadî-sektörel temelde atılmasını öngörmüştür.

Deutsch'un bütünleşme yaklaşımı da *güvenlik topluluğu* kavramı ile birlikte ifade edilebilir. Deutsch, bütünleşme süreci dâhilinde yer alan birimlerin barış ve güvenliğini vurgulayan bir kavram olarak tanımladığı *güvenlik topluluğu* içerisinde; kurumların ve uygulamaların yeteri kadar güçlenip yaygınlaşması halinde, uzun dönemde, insanlar [populations] arasında "*barışçıl değişim*" beklentisinin oluşacağını savunur³¹; bütünleşmeyi ise, "belirli bir toprak parçası üzerinde topluluk idrakine ulaşılması" olarak tanımlamaktadır³². Bütünleşme iki tür güvenlik topluluğu ile başlayabilir. Bunlar, "*birleştirilmiş güvenlik*

²⁹ Nye, a.g.m., s. 871.

³⁰ Haas, "The Challenge of Regionalism", ss.450-451.

³¹ Karl Deutsch vd., **Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton University Press, New York 1957, s. 2.

³² Deutsch, vd., a.g.e., s. 5.

topluluğu” (amalgamated security community) ve “*çoğulcu güvenlik topluluğu*” (pluralistic security community)’dur. İlk tür toplulukta, federal veya üniter olması fark etmeksizin bir hükümet yapısı oluşturularak, bölgesel düzenlemelerin merkezî karar sürecinde ortaya çıkması esastır. Çoğulcu güvenlik topluluğunda ise, merkezî bir birim oluşturulmadığı gibi devletler de bağımsızlıklarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Düzenlemeler de bütünleşmeye yardım edici nitelikte olan sosyal etkileşim fikri içermezler³³.

1.3. Bütünleşme Derecesi ve Ölçümü

Lindberg, bütünleşme sürecinin yoğunluğunu gösteren bir ölçek geliştirmiştir. Lindberg’in ölçeğinde bütünleşmenin derecesini belirleyen temel faktör, kararların oluşum sürecidir. Lindberg, sorun alanlarına ilişkin olarak kararların, sistem ya da ulusal otoriteler tarafından alınması itibarıyla bütünleşmenin derecesini göstereceğini ifade etmektedir. Beş aşamalı bir derecelendirme yapan Lindberg’e göre, karar süreci, ulusal otoritelerden sisteme doğru hareket ettikçe bütünleşme artmakta; tersi durumda ise bütünleşme yoğunluk kaybetmektedir³⁴.

Şekil 1: Bütünleşme Düzeyi

Düşük bütünleşme

- 1 tüm siyasi kararların ulusal düzeyde oluşturulup uygulanması
- 2 başlangıçta topluluk otoritesinin görüldüğü kararlar
- 3 temel düzeyde topluluk otoritesinin olduğu ancak ulusal süreçlerin hakimiyetini sürdürdüğü kararlar
- 4 temel düzeyde ulusal otoritenin olduğu, topluluk otoritesinin daha baskın olduğu ortak kararlar
- 5 topluluk düzeyinde alınan ortak kararlar

Yüksek Bütünleşme

Haas’a göre bütünleşme süreci incelenirken, göz önünde bulundurulması gereken hususlardan en önemlisi, uyumsuzlukların çözümüne ilişkin sistemin işlevselliğidir. Burada bütünleşmenin değerlendirilmesine yönelik birtakım göstergeler bulunabileceğini belirten Haas, bunları üç başlık altında toplamaktadır. Bir ortak payda üzerinde oydaşma sağlanması, farklılıklar arasındaki derin farklılıkların azaltılması ve tarafların ortak çıkarlarının belirlenmesi

³³ Haas, “The Challenge of Regionalism”, s. 442.

³⁴ Lindberg, “Political Integration as a...”, s. 673.

vasıtasıyla barışçıl değişimin sağlanacağı siyasal topluluğun oluşturulması³⁵, Haas'a göre, elitlerin beklentilerinin karşılanması olarak ifade edilebilecek öznel kriterin yerine getirilmesiyle bütünleşme başarıya ulaşır. Bölgedeki elitlerin beklentileri ve talepleri barışçıl değişim temelinde birleşmekteyse ve ayrıca diğer kazanım ve değerler sadece birlik vasıtasıyla elde edilebilecekse, bütünleşme, ilerlemesini sürdürecektir³⁶.

1.4. Bütünleşme Sürecinde Karar Verme ve Sistemin Etkinlik Alanı

Bütünleşme politikası, az yada çok entegre bir sistem içinde bir aktörün izlediği stratejiler ve politikalar olarak tarif edilebilmektedir. Başka bir ifade ile bütünleşme politikası; devletin, uluslararası nitelikte bir siyasal merkez oluşturulmasına yönelik takip ettiği stratejiler ve politikalar³⁷. Avrupa Birliği örneğinde ise Birlik üyelerinin, hem ulusal hem de Avrupa Birliği bünyesindeki politikaları dikkate alınmalıdır. Genellikle bütünleşme süreci içinde, devletlerin daha da spesifik olarak da hükümetlerin davranış ve tutumları dikkate alınarak analizler yapılmaktadır. Fakat Avrupa Birliği'nde bütünleşme sürecini incelerken, sadece hükümet ve hükümet politikalarını ele almak, eksik ve hatalı sonuçlar yaratır. Burada siyasi partilerin, sosyal grupların veya hükümete bağlı çalışan diğer bürokratik kurumların politikaları da incelenme konusu edilmek durumundadır.

Siyasal sistem, bünyesi dâhilinde değer dağıtım işlevini çeşitli alanlarda etkinlik göstermek suretiyle yerine getirmektedir. Sistem, siyasal topluluğun ihtiyaçlarını, beklentilerini ve taleplerini, önceden tanımlanmış kurallar bütünü (hukuki düzen) çerçevesinde, belirli süreçlerden geçerek (karar süreci) karşılamaktadır.

Siyasi bütünleşme sürecini analiz etmek için, kolektif karar merkezlerinin ve sürecinin incelenmesi, bu faaliyetlerin neden ve nasıl gerçekleştirildiği, bu alanlarda niçin başarılı ya da başarısız olunduğu; siyasi bütünleşmenin, genel bütünleşme sürecinin iktisadî, sosyal ve güvenlik boyutlarıyla nasıl bir ilişki ve etkileşim içinde olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Bütünleşme hakkında bir değerlendirme yapmak için bazı ölçütlere ihtiyaç vardır³⁸. Siyasal sistemlerin işlevsellik alanlarını Lindberg şu şekilde belirlemiştir³⁹:

³⁵ Haas, "International Integration: The European...", ss. 367-368.

³⁶ Haas, "The Challenge of Regionalism", s. 443.

³⁷ Morten Kelstrup, **Integration Policy: Between Foreign Policy and Diffusion**, COPRI Working Paper 18/2000, ss. 6-7.

³⁸ Lindberg, "Political Integration as a...", s. 652.

³⁹ Lindberg, "Political Integration as a...", s. 664.

Tablo 3: Siyasal İşlev Alanları

Dış ilişkiler işlevleri	Siyasal - Anayasal işlevler	Sosyal – Kültürel İşlevler	İktisadî işlevler
Askerî güvenlik	Kamu sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve düzenin korunması	Kültürel ilişkiler	Konjonktürel iktisadî politikalar
Diplomatik etkinlik ve dünya politikasına katılım	Siyasi katılım	Eğitim ve araştırma	İktisadî rekabet ve de fiyat ve yatırımlar üzerindeki hükümet kontrolüne ilişkin getirilen düzenlemeler
Üçüncü taraflara iktisadî ve askerî yardımlar	Yasal – normatif sisteme giriş (meşru değerler sistemi ⁴⁰)	Sosyal refah politikaları	Tarımsal koruma
Üçüncü taraflarla ticari ilişkiler			İktisadî gelişme ve planlama
			Doğal kaynakların kullanımı ve işletilmesi
			Ulaşımın düzenlenmesi ve desteklenmesi
			Kitle iletişiminin düzenlenmesi ve desteklenmesi
			İş idaresi ilişkisi
			Maliye politikası
			Ödemeler dengesi istikrarı
			İç para politikası
			Mal, hizmet ve diğer üretim faktörlerinin serbest dolaşımının güvence altına alınması (sermaye hariç)

Bütünleşme sürecine en önemli katkıyı hangi işlev sağlamaktadır? Bu sorunun cevaplanması için genel olarak sistemin işlevsellik alanlarının ve etkilerinin üzerinde durmakta yarar vardır.

İktisadî işlevlerin ve uzmanlık alanlarının çeşitliliği itibariyle, bütünleşmenin yoğunluğu değişmektedir. Süreç içerisinde sistemin yerine getirmesi beklenen çok sayıda spesifik görev varsa ve bunlar sistem dahilinde hayata geçiriliyorsa, siyasal topluluğun gelişimine büyük katkı sağlayacaktır. Örneğin belirli ürünler için ortak bir pazarın yaratılması, demiryolu ücretlerinin birleştirilmesi sanayinin çeşitli alanlarında kısıtlayıcı uygulamaların ortaklaşa kaldırılması gibi işlevler burada sayılabilir. Bütünleşme sürecinde, fonksiyonel uzmanlık, siyasal birlik için gösterilen beklenti ve çabalarla birlikte hayati bir rol oynamaktadır. Bu işlev, topluluk için önemli olan bir alanda yaşanan iyileşme ve gelişmelerin diğer alanlara taşınmasını yani

⁴⁰ İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık**, 4. Baskı, Alfa, İstanbul 2006, s.137.

sıçramasını yaratacaktır⁴¹. Bütünleşme sürecinin devamlılığını, işlev alanları arasındaki bağlantının, sıçrama –*spill over*- yoluyla kurulması sağlayacaktır.

İktisadî işlevlerin bütünleşme açısından önemini vurgulayan bir diğer kavram da *take off*'dur. Kavram, sürecin kendine ait bir momentumu olduğunu ve belirli dönemlerde yoğunluğunu artırması üzerine siyasal erk yaratımı ile devam edeceğini ifade eder. Bu erk, *güvenlik toplulukları* ile belirecektir. Bunun ortaya çıkışı, hükümetler ve halkın kendi aralarında süregiden iletişimin ve etkileşimin, kurumsal bir yapıya kavuşturulması ile mümkün olacaktır. Yani güvenlik toplulukları, bütünleşme sürecinin içerisinde ortaya çıkacaktır⁴².

Avrupa bütünleşmesi ele alındığında, etkili olan en önemli olgunun, *arkaplan faktörleri* (background factors) olduğu görülmektedir. Burada; sosyal, iktisadî ve endüstriyel gelişme ve ideolojik yapılanma önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal yapı, sistemin bütünleşmesinde bir işlev dizisi sunmaktadır⁴³.

İktisadî ve endüstriyel gelişim ikinci önemli işlevdir. Verimlilik, tüketim ve yatırım açısından bakıldığında başat üretimin tarımda olduğu görülen devletlerin, çok yüksek iktisadî gelişme seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Endüstrileşme ile birlikte, bu ülkelerde yoğun şehirleşme ve tüketim malları ile kamu hizmetlerine sürekli artan taleple karşılaşılır. Sınırlı doğal kaynaklar nedeniyle de dış ticaret bağımlılığı ile uğraşmaktadırlar. İdeolojik temelde ise, siyasal partiler ve homojenlik önplana çıkar. Burada önemli olan unsur, siyasal partilerin temsil ettikleri sosyo-iktisadî çıkarlar ve savundukları temel ilkelerdir. Bu faktörlerin bütünleşme ile ilişkisi esastır. Çevrenin⁴⁴ kendisine yönelttiği taleplere yetkin olarak cevap verebildiğinde ve yeni bir tür topluluk olarak çıkan siyasal topluluğun artan refah kaygılarını ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabildiğinde, bütünleşme çok daha hızlı ve sağlam ilerleyecektir⁴⁵.

Karar verme, bütünleşme sürecinin önemli bir bileşenidir. Burada ilk aşamayı, kolektif olarak sorunun tanımlanması oluşturmaktadır. Sorunun ortak olduğu hükümetler ya da temsilciler, ortak bir sorunla karşı karşıya olduklarını kabul ettikten sonra, sorunun nasıl karara bağlanacağına ilişkin usul yönünde karar tesis edebilirler. Bunun için hükümetlerarası bir toplantı yapılabileceği gibi kolektif kurumlar aracılığıyla da yukarıda sayılan işlevlerin nasıl yerine getirileceği tartışılabilir. Ulusal politikaların uyumlaştırılması açısından gerekli bilgi

⁴¹ Haas, "International Integration: The European..." ss. 372.

⁴² Deutsch, vd., a.g.e., s. 58.

⁴³ Haas, "International Integration: The European..." ss. 374.

⁴⁴ Haas, Avrupa bütünleşmesinde sanayileşmenin rolünü vurgulayarak, çevreyi; endüstriyel şehir çevresi–*industrial urban environment*- olarak ele almaktadır.

⁴⁵ Haas, "International Integration: The European..." ss. 374-375.

değişimleri yapılır. İkinci aşama kolektif eylemlere alternatif, spesifik eylemler oluşturulmasıdır. Bazı siyasi tercihler kabul edilebilir, bazıları edilemez nitelikte olabilir. Ulusal karar vericiler geniş bir yelpazede birbiriyle uyuşan çeşitli siyasi kararlar alabilirler. Üçüncü aşama, siyasi gündeme ilişkin kolektif kararlar alınmasıdır. Hükümetlerarası görüşmelerin önplana çıkarak, politika türünün (örneğin anti enflasyonist politikalar vs.) seçiminin ulusal hükümetlerden alınarak ortak karara doğru gitmesini hızlandırır. Dördüncü aşama, ulusal düzenlemeler yoluyla kolektif amaçlara ulaşılmasıdır. Burada politika seçimi; ulusal otoritelerin, kolektif kararın alınması aşamasına katılmasını sınırlar, ancak onlara uygulama aşamasında etkinlik verir. Beşinci aşama, bireyler üzerinde doğrudan etki gösteren politika ve kurallara ilişkin kararlar. Ulusal hukuk sistemine doğrudan dâhil olan ve bunun için başka bir ulusal işleme gerek duymayan kararlardır. Ulusal otoriteler bunun gerçekleştirilmesi ve yürürlüğe sokulmasını sağlarlar. Altıncı ve son aşama ise, kolektif olarak karar alma ve uygulamadır. Kolektif kararlar olarak alınan emredici kuralları icra etmek ve izlemek için ortak kurumlar/yapılar oluşturulur⁴⁶.

Karar verme süreci kompleks bir yapı arzeder ve pek çok özelliği bünyesinde barındırır. Siyasi bütünleşme da, karar verme süreci ile birlikte ele alınması gereken bir olgudur. Hem karar verme süreci hem de siyasi bütünleşme süreci; birbirleri ile ilişkili ve her birinin diğerini etkilediği çeşitli unsurların oluşturduğu sistemik ilişkiler ağında açıklanmalıdır. Dolayısıyla bütünleşme süreci ve karar verme süreci incelenirken, sistem analizi, gerekli soyutlama çerçevesini oluşturmaktadır.

2. Sistem Yaklaşımı ve Siyasi Bütünleşme

Siyasal olguyu anlamaya yardımcı olacak temel kavramlar ve bunlar arasındaki ilişkiyi belirleyen çerçeve, bizi bir teoriye ulaştıracak ve Avrupa Birliği için bir analiz düzeyi ortaya çıkaracaktır. İşte siyasal sistem modeli de; gerçekliği bir model etrafında sadeleştirerek, siyasete ilişkin olan kavramları, olguları ve süreçleri anlamamıza yardımcı olan bir soyutlama olarak ele alınacaktır.

Siyasal sistemin ne olduğu konusuna açıklık getirmek için, öncelikle siyasetin nasıl tanımlandığına bakmak gerekir.

Bir yaklaşıma göre, siyaset, bir toplum için otoriter kararların alınması ve uygulanmasına ilişkindir. Bu anlamda siyaset araştırmaları da bu kararların nasıl alındığı ve

⁴⁶ Lindberg, "Political Integration as a...", s. 671.

uygulandığının anlaşılması ve analizidir. Burada; siyasi partiler, çıkar grupları hükümet gibi kurumların işlevleri, oy verme süreci analiz edilebilir. Bunların yanısıra manipülasyon, propaganda ve şiddet gibi siyasi eylemlerin doğası ve sonuçları ile bu eylemlerin ortaya çıktığı yapının incelenmesi de sözkonusudur⁴⁷.

Siyaset, belirli bir alan içinde varlığını devam ettiren ve toplumu oluşturan çeşitli grupların, birbirlerinden farklılaşan talepleri ve çatışan çıkarları arasında bir seçim yapma zorunluluğu dâhilinde ortaya çıkar. Siyaset için farklılaşmanın anlam içerebilmesi, otoriter kararlara yönelik çatışma yaratmasına bağlıdır. Var olan grupların belli bir konuya ilişkin farklı algılamaları ve bunun biçimlendirdiği çeşitli çıkar tanımlamaları, siyasal sistem içerisinde etkin olma ihtiyacını doğurur. Bu da kararların çıkarlar bağlamında şekillendirilmesi çabalarının karar alma sürecine yansımaya yol açar⁴⁸.

Toplumu oluşturan birbirlerinden farklı unsurların, çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışması bir çatışmayı kaçınılmaz kılar. Çatışmanın sebebi var olan değerlerin paylaşılması noktasında belirginleşir. Değerlerin nasıl dağıtılacağına ilişkin geçerli kararları alıp uygulayacak makamın, toplumdaki farklı gruplar arasında ele geçirilmesi çabası, yani iktidar mücadelesi, siyasetin asıl meselesidir. Burada siyasetin çatışmacı yönüne ağırlık verilerek bir açıklama getirilmiş olsa da, siyasetin, toplumun geneli için ortak faydayı sağlama gibi bir işlevi olması yönünde de bir açılım mevcuttur. Bu çerçevede çatışmadan ziyade, uyumun ve uzlaşmanın varlığı, siyaset için elzem olur⁴⁹.

Siyasetin çatışmacı özü (iktidar mücadelesi), *toplumsal düzen* temelinde seyretmelidir. Kamu düzeni olarak kavramlaştırılan kurallar bütünü, siyasal eylem ve işlemlerin geçerlilik göstereceği alanı belirler. Böyle bir alanın olmaması durumunda ise, kaos veya iç savaşla sonuçlanacak düzensizliklerin ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Sınıflar ve gruplar arasında yaşanan mücadele, siyasetin salt çatışmadan ibaret olduğunu göstermez. Yasama ve yürütme eylemleri ile genel bir görüntü sergileyen siyasal faaliyetler, aslında daha karmaşık bir süreç izler. Şöyle ki, toplumu oluşturan çeşitli gruplar iktidardan birtakım taleplerde bulunurlar, karar alma süreci dâhilinde de bu talepler, kararı etkilemeye çalışan grupların karşılıklı dengelenmesi ile (*uzlaşma*) karar olarak ortaya çıkarlar. Siyaset bu bağlamda, karar alma sürecine katılma özelliğini de haizdir⁵⁰.

⁴⁷ David Easton, "An Approach to the Analysis of Political Systems", **World Politics**, Vol. 9 No. 3, April 1957, s. 383-384

⁴⁸ İter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Basım, Der Yay, İstanbul 1986, s. 11.

⁴⁹ Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, 6. Basım, Bilgi Yay., Ankara, ss. 17-18

⁵⁰ Kapani, a.g.e., ss. 20-21.

Siyaset, “mevcut değerlerin, bir otoriteye dayanılarak topluma dağıtılması süreci” olarak tanımlanabilir⁵¹. İşte bu noktada sistem ortaya çıkmaktadır.

Levi-Strauss’a göre sistem, “*aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan, dolayısıyla birisinde bir değişim olduğu takdirde diğerlerinin de değişeceği ve böylece tümünün dönüşüm geçireceği bir öğeler topluluğudur*”. Parsons ise sistemi, tüm toplumu kapsayan sosyal sistem içerisinde, toplumsal amaçların yerine getirilmesi için, kaynakların harekete geçirilmesi ve örgütlenmesi işlevinin genel ve soyut görünümü olarak ifade etmektedir⁵². Easton’a göre sistem, siyasal olguları açıklayarak, siyasal olguları diğer toplumsal olgulardan, dolayısıyla siyasal sistemi diğer sosyal sistemlerden farklılaştırmaktadır.

Sistemin açıklanmasında kullanılan temel kavramlar arasında, toplum, rejim ve otorite bulunur. Bu kavramlar, siyasal sistem içindeki ilişkilerin analitik düzeyde incelenmesini mümkün kılmaktadır⁵³. Siyasal toplum, rejim ve siyasal otorite, aynı zamanda sistem için verilen desteğin nüfuz ettiği alanı oluşturmaktadır.

Siyasal toplum, siyasal birliğin gelişmesi ile ilgilidir. Siyasal birlik, siyasal sistemin sürekliliğinin önkoşulunu oluşturur. Farklılıkları düzenleyip, barışçıl yollarla ortak kararlar alan bir grup olmaksızın, hiçbir siyasal sistem varlığını sürdürmez. Bu anlamda siyasal topluluk, sistemin üyeleri arasında belirli amaçların gerçekleştirilmesine ilişkin olarak, işbirliği ve işbölümü çerçevesinde ortaya çıkar. Siyasal toplum; siyasal sistemin üyelerinin,

- birbirlerini ilgili sistemin bir parçası olarak kabul ettiği,
- herkesin kabul ettiği ortak yaşam alanını paylaştıkları,
- belirli değerler ve ortak çıkarlar etrafında bir araya geldikleri,
- ortak kimlik anlayışı geliştirdikleri⁵⁴ bir yapıda ortaya çıkar.

Rejim; mevcut değerlerin topluma nasıl dağıtılacağı ve alınan kararların nasıl uygulanacağına ilişkin bir kavram olarak⁵⁵, “*belirli değer ve ilke içeren bir siyasal davranış kalıbı*”⁵⁶ olarak da ifade edilebilir. Sistemin tüm üyelerinin bir davranış kalıbını oluşturan değerleri benimseme derecesi, siyasal etkinlikle ilişkilidir. Şöyle ki; değerler üzerinde varolan

⁵¹ David Easton, **The Political System: An Inquiry into the State of Political Science**, A. A. Knopf, New York, 1971, s. 154.

⁵² Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, 6. Basım, Der Yay., İstanbul 1999, s. 145.

⁵³ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s.54-57.

⁵⁴ Easton, a.g.m., s. 391-392.

⁵⁵ Şirin Tekeli, **David Easton’un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul 1976, s. 134.

⁵⁶ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 55.

oydaşma, siyasal etkinlik alanının çerçevesini biçimlendirebilir⁵⁷. Bu durumda değerler, siyasal işlevsellik üzerinde doğrudan rol oynamaktadır. Easton rejimi, *oyunun kuralları* olarak görmektedir. Rejim; sisteme iletilen taleplerin karşılanması ve bu bağlamda alınan kararların uygulanmasına ilişkin getirilen tüm düzenlemelerdir. Oyunun kurallarına verilen destek yoluyla sistemin üyelerinin eylemleri meşrulaşır, çoğunlukça kabul edilir⁵⁸.

Otorite ise; siyasal sistemin çatışan talepleri çözüm yoluna koyma sürecinde yetkilendirilmiş siyasal iktidarın desteklenmesi itibarıyla önem kazanmaktadır. Bu açıdan otorite; siyasal rejimin, sistem içerisinde kararları alıp bunları uygulamayla yetkilendirdiği grup ya da kurumlardır⁵⁹. Siyaset bilminde otorite, iktidarın emretme yeteneği ile ilgili bir kavramdır. M. Duverger'e göre otorite bir iktidar tipi olarak; yönetenlerin meşru iktidara sahip olduklarının, yönetilenler tarafından kabul edilmesidir⁶⁰. Bir devlet için bağımsızlık ne ise, iktidar için de meşruluk ve otorite o anlama gelmektedir⁶¹. Ancak meşruluk ile otorite ayrı anlamlar taşımaktadırlar.

Easton'a göre bir otorite meşru olabilir de olmayabilir de. Otoritede, emretme ve emri uygulatabilme yetisi ana unsurdur. Ayrıca otorite; taraflar arasındaki ilişkide, bir tarafın davranışının belli bir yönde değiştirilmesi etkisini yaratır. Burada, bir tarafın iradesine diğer tarafın itaat etmesi; bilinçli ve tartışmasız bir nitelik arzeder. Bu da otoriteye dayalı rızanın, salt güç ya da ikna temelli kabul edişten farklı bir davranış kalıbı olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla otorite; meşruluk veya zorlayıcılıktan ziyade, emredicilik yetisiyle donatılan ve yaptırım araçlarına sahip olanı ifade eder⁶².

Bu noktada otorite kavramı; siyasî karar ve eylemlerin bulunduğu alanı, diğer sosyal alanlardan ayırma noktasında birincil kavram olarak belirir. Değerlerin, toplumun bütünü için emredici nitelikte dağıtılması siyasal bir işlev olarak tanımlanır ve bu işlev, siyasal sistem içerisinde oluşturulup uygulanır.

Siyasal sistem, bu değer dağıtımı ile ilgili bir ilişkiler ağı içermektedir, yani, siyasal faaliyetlerde bulunan aktörlerin ilişkileri ve siyasal rolleri ile ilgilenmektedir⁶³. Bu anlamda siyasal sistemi, karşılıklı ilişkiler ve siyasal roller ağı olarak görebiliriz.

⁵⁷ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s.57.

⁵⁸ Easton, a.g.m., s. 392.

⁵⁹ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s.56.

⁶⁰ Tekeli, a.g.e., s. 135.

⁶¹ Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros vd., **Political Science : An Introduction**, 4. Baskı, Prentice Hall International, New Jersey 1991, s. 21.

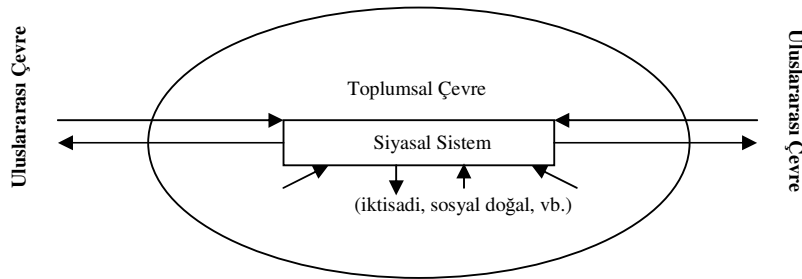
⁶² Tekeli, a.g.e., ss. 136-137.

⁶³ Tekeli, a.g.e., s. 141.

Siyasal sistemi diğer örgütlenmelerden ayıran en temel husus, alınan kararların bağlayıcılık gücünün tüm toplum üyeleri için geçerli ve emredici olmasıdır. Sistem dâhilinde alınan kararların uygulanabilirliğinin sağlanması için bu kararlar aynı zamanda yaptırım gücü ile de donatılmıştır⁶⁴. Weber, bir oluşumun siyasal sayılması için; toprak, otoriter karar alma ve uygulama kapasitesinin varolması gerektiğini savunmaktadır⁶⁵. Siyasal sistem, toplumsal alanda pek çok konuyla ilgilenmesi ve toplum üyelerini etkilemesi nedeniyle, diğer gruplar ve örgütlerden daha büyük bir yapı arzeder. Sistem içinde alınan kararlar, tüm toplum açısından bağlayıcılık gücünü haizdir. Bu bağlayıcılık, kararların zor kullanmayı da içeren uygulama gücünü barındırması ve kararlara uyulmaması halinde cezai yaptırımların öngörülmesi açısından önemli bir özellik olarak değerlendirilmelidir⁶⁶. Sistem, kendisini diğer alanlardan ayıran çeşitli özellikler barındırır ve bunlardan biri de “sınır”dır⁶⁷. Sistem, bir çevre içinde varlık gösterir. Bu çevre, sistemin olduğu toplumsal çevre ve toplumsal çevrenin de içinde bulunduğu uluslararası çevreden oluşmaktadır⁶⁸. Bu iki yapıyı çevre, siyasal sistem açısından genel mânâda dış çevreyi oluşturmaktadır.

Siyasal sistemin çevresi genel anlamda iki düzeyden oluşmaktadır. Birincisi, ekonomi, nüfus, kültürel/ideolojik, coğrafya gibi unsurların ortaya çıkardığı toplumsal çevredir. Diğeri de, uluslararası kuruluş ve ilişkilerin oluşturduğu uluslararası çevredir⁶⁹.

Şekil 2: Siyasal Sistemin Çevresi

Kaynak: İlter Turan, a.g.e., s. 17.

⁶⁴ Turan, a.g.e., s. 10.

⁶⁵ Robert Dahl, Modern Political Analysis, Foundation of Modern Political Science Series, Englewood Cliffs, New York, 1963, s. 5'den akt: Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 46.

⁶⁶ Turan, a.g.e., ss. 16-17.

⁶⁷ Easton, a.g.m., s. 385.

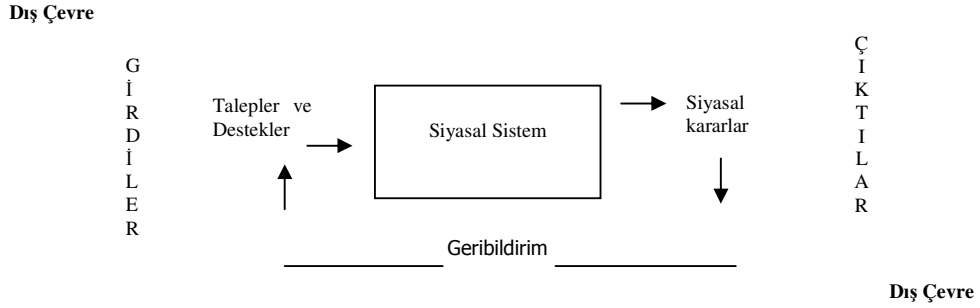
⁶⁸ Turan, a.g.e., s. 17.

⁶⁹ Çam, a.g.e., s. 149.

Sistem, kendi toplumunun oluşturduğu çevre ve diğer toplumların oluşturduğu uluslararası çevre ile sarmalanmıştır. Bu sarmal içerisinde, hem dış çevreden etkilenmekte hem de kendi eylemleri ile dış çevreyi etkilemektedir⁷⁰.

Siyasal sistem, dış sınıra sahip olmanın dışında başka unsurların varlığını da şart koşar. Bunlar; talepler ve sisteme verilen destek anlamında girdiler, kararlar anlamında çıktılar ile bunların geribildirimidir⁷¹. Sistem dâhilinde yürütülen karar alma süreci, toplumun ve sistemin kendisinin ihtiyaç duyduğu gereksinimlerin, yine sistem tarafından karşılanması işlevini barındırır. Bu süreç kararların alınması ve uygulanmasını içerir⁷². Bu bağlamda, sistemin karşılaması istenen talepler girdiler, bu ihtiyacın karşılanması için kabul edilen kararlar çıktılar ve kararların yarattığı etkilerin olumlu ya da olumsuz sisteme yeniden yönelmesi geribildirim olarak kavramlaştırılabilir.

Şekil 3: Siyasal Sistem

Kaynak: David Easton, "An Approach to the Analysis...", s. 384.

Siyasal sistemi, diğer sosyal sistemlerden ayıran bir takım özellikler ve unsurlar vardır. Bunların açıklanması, siyasi bütünleşmenin analizi için yararlı bir açılım sağlamaktadır.

2.1 Kimlik özellikleri

Sistemi tanımlamak ve diğer sistemlerden ayırmak için, temel birimlerin betimlenmesi ve dış sınırın çizilmesi gerekmektedir. Burada yer alan unsurları D. Easton, birimler (units) ve sınırlar (boundaires) olarak saymaktadır. Birimler, sistemi oluşturan temel öğelerdir. Siyasal sistemlerde bunlar siyasal eylemlerdir. Siyasal rollerde ve siyasal gruplarda bu birimler, yapının bizatihi kendisini oluşturmaktadırlar. Sınırlarsa, sistemin varlığının nerede konumlandığının açıklanabilmesi açısından önem arzeder. Siyasal sistemin işlevlerine ilişkin sıkça sorulan

⁷⁰ Turan, a.g.e., s. 17.

⁷¹ Easton, a.g.m., s. 384.

⁷² Turan, a.g.e., s. 19.

sorulara en iyi ve en kapsamlı şekilde cevap verecek olan yaklaşım, öncelikle sistemin bir boşluk içerisinde ve tek başına varolmadığının vurgulanmasıdır. Sistem her zaman, ya bir başka sistem ya da bir çevre tarafından sınırları tespit edilmiş olan bir yapıdır. Sistemin çalışma biçimi; sosyal, biyolojik ve fiziksel tüm çevreye verdiği yanıtlardan oluşmaktadır. Siyasal sistemlerin de tıpkı fiziksel sistemler gibi bir sınırı vardır. Burada sınırı belirlemeye yardım edecek olan unsurlar, toplum için alınan kararlarla az ya da çok ilgili olan eylemlerdir⁷³. Elbette ki, her sosyal eylem bu unsurlar arasında yer almayacaktır, böylelikle bir çevre içinde varlık gösteren sistemin dış sınırları da kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Sistem, iki önemli işlevi mutlaka yerine getirmelidir: değer dağıtımını gerçekleştirmek ve bu dağılımın, toplumun tümü tarafından kabul edilmesini sağlamak⁷⁴. Bu doğrultuda sistemin unsurlarını açıklamak, sistemi analiz ederken yararlı olacaktır.

2.1.1 Girdiler ve Çıktılar

Siyasal sistemin toplum için önemli sonuçlar yaratması ve spesifik olarak da otoriter kararların alındığı bir yapı olması bakımından karakteristik özellikleri vardır. İşte, sistemin yarattığı bu sonuçları Easton, çıktılar (outputs) olarak kavramlaştırmaktadır.

Sistem, çöküş (entropi) sürecine girmediği müddetçe, sürekli olarak girdi (input) alır. Girdiler olmaksızın sistem çalışmaz; çıktılar olmaksızın da sistem tarafından gerçekleştirilen eylemler betimlenemez. Bu bağlamda sistem çalışmalarında, girdileri ve bunları şekillendirip değiştiren güçleri betimlemek, bunların çıktılara dönüştüğü süreci izlemek ve de sistemin girdileri ve çıktıları arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek gerekmektedir⁷⁵.

Her bir siyasal sistemin davranışı; sistemin kendi türü, yapısı ve iç gereksinimleri doğrultusunda şekillenir. Fakat aynı zamanda bu davranışlar, sistemin işlevsellik gösterdiği spesifik yapılandırmalar çerçevesinde varolan sınırlandırmaları da yansıtır. Bu, siyasal sistem içinde yaşanan pek çok değişimin, dış çevrede bulunan değişkenlerden kaynaklandığını da gösterebilir⁷⁶.

Sistemin eylemleri, onun değişen çevre ile başa çıkma gayreti olarak ele alınmalıdır. Bu tıpkı canlı organizmaların, biyolojik sistemde ortaya çıkan değişimlere kendisini uyarlamasına benzer. Her bir siyasal sistemin davranışı, kendi sistem yapısı ve gereksinimleri ile

⁷³ Easton, a.g.m., s. 385.

⁷⁴ Leslie Green, "Support for the System", **British Journal of Political Science**, Vol: 15 No: 2, April 1985, s. 135

⁷⁵ Easton, a.g.m., s. 386.

⁷⁶ Easton, a.g.m., s. 386.

biçimlenmektedir. Fakat aynı zamanda bu davranışlar, sistemin işlevsellik gösterdiği sınırları da ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca sistemde yaşanan çoğu önemli değişimin sebebi de, dış değişkenler arasında ortaya çıkan farklılaşmalardan kaynaklanmaktadır.

2.1.1.1. Girdiler

Talepler, bir değerın dağıtılması ya da belli bir kesime verilmesine ilişkin bir anlam içerir. Sisteme yönelen girdi türleri arasında talepler, en yoğun olan türdür⁷⁷. Toplumı oluşturan grupların birbiri ile uyuşan veya birbirini tamamlayan talepleri olduğu gibi birbiri ile bağdaşmayan ve çatışan talepleri de bulunmaktadır. Bu bakımdan her bir grup, karar alma sürecini kendi ihtiyaçlarını karşılama yönünde etkileme çabasına girecektir. Bu eylemler süreç dâhilinde örgütlenmeler yoluyla icra edilmektedir. Bu örgütlenmeler baskı grupları ve genel mânâ da siyasal partiler biçiminde somutlaşmakta, talepler de bu örgütlenmeler vasıtasıyla siyasal sistemin karar alma sürecine aktarılmaktadır⁷⁸.

21.1.1.1. Talepler

Easton, varlığın kendisini idame ettirmesi için ihtiyaç duyduğu unsurları “gereksinim” olarak ifade etmektedir. Gereksinme, Easton’un sistem yaklaşımında, talebin oluşumuna yol açan mesned olarak kabul edilmektedir⁷⁹.

Easton, iki tür girdi türünden bahsetmektedir: talepler ve destek. Talepler, sistemin dinamik niteliğini betimler. Toplum düzeyinde birey veya grupların çok çeşitli talepleri vardır. Örneğin güçlü bir prestije sahip olmak, toplumdaki statü ilişkileri ile elde edilebilir ya da refaha ilişkin talepler iktisadî sistemin bir parçası olmak yoluyla gerçekleştirilebilir. Bunların dışında, taleplerin, toplumun bir parçası tarafından, otoriter nitelikte ve özel bir örgütlenme içinde ortaya konulan eylemlerle düzenlenmesi ile gerçekleştirilebiliyorsa burada siyasal sistemin girdilerinden bahsediyoruz demektir⁸⁰.

Talepler iki tür olabilir. Bunlar; sistemin çevresinden doğan talepler olabildiği gibi aynı zamanda sistemin kendisinin gereksinimlerinden kaynaklanan talepler olabilir. Bu bağlamda talepler, içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Dışsal talepleri; ekolojik, iktisadi ve kültürel

⁷⁷ Çam, a.g.e., s. 151.

⁷⁸ Turan, a.g.e., s. 19.

⁷⁹ Çam, a.g.e., s. 151.

⁸⁰ Easton, a.g.m., s. 387.

çevre, sosyal yapı ve demografik unsurlar biçimlendirmektedir⁸¹. İçsel talepler ise, siyasal sistemin içerisinde doğar. Devamlılık arzeden her sistemde, sistem üyeleri arasındaki siyasal ilişkilerin değişmesi durumunda belirginleşirler. Yani içsel talepler, sistemdeki bu ilişkilerde yaşanan tatminsizliğin sonucudur. Bu talepler, dışsal olanlara nispeten, siyasal sistemin niteliği ve doğası üzerinde daha doğrudan etkiler yaratır. Örneğin, temsil esasına dayanan bir sistemde, kentsel ve kırsal oy kullanma bölgeleri arasında temsilinin eşitlenmesi yönünde bir talep ortaya çıktığında, sistem bu talebi, kendi üyelerinin aktarması yoluyla ve kendi yapısını doğrudan konu alması itibarıyla dikkate alacaktır⁸².

21.1.1.2. Destek

Siyasal sisteme yöneltilen bir diğer girdi biçimi de, destek girdileridir. Destek girdileri, sistemden beklenen taleplerin karşılanabilmesi, öncelikle sistemin varlığının devamına bağlıdır. Sistemin kendi varlığını koruma kapasitesi, sisteme verilen destek girdileri ile karşılanır⁸³. Sistemin varlığını idame ettirmesi, bu anlamda birincil güvenlik işlevini yapabilmesi, sisteme verilen destek ile mümkün olmaktadır.

Siyasal sistemin işlerliğini sağlayabilmesi destek girdileri ile olmaktadır. Siyasal sistemin ilerlemesini ve dayanıklılığını sağlayan eylem veya yönlendirmeler içinde bulunan enerji, buradan doğan talepler ile taleplerden doğan kararlar, sistemin devamlılığını sağlama getirir. D. Easton buna destek demektedir⁸⁴. Destek girdilerine, sistemin devamlılığı konusu ele alınırken daha detaylı olarak değinilecektir.

Birbirini tamamlayan taleplerin dışında, birbiriyle çatışan taleplere de sahip olan toplulukların gereksinimlerini karşılama işlevi gören bir sistemin, hayatta kalmasını sağlayan temel unsur nedir? Alınan kararların bir topluluğun aleyhine olması durumunda sisteme olan bağlılığın devam etmesini ne sağlar? Bireylerin, grupların ya da toplulukların, siyasal sisteme ilişkin varolan inançları ve geliştirdikleri tutumları ve değerleri bulunmaktadır. İnançlar, değerler ve tutumlar bütünü, o toplumun siyasal kültürünü oluşturmaktadır. Siyasal kültür, aktarım sürecine dâhil olarak, bir nesilden diğerine taşınır. Kültürün aktarılması, siyasal sistemin devamlılığını da beraberinde getirir. Yani siyasal sistemin devamlılığı, değerler

⁸¹ Easton, a.g.m., s. 388.

⁸² Easton, a.g.m., s. 388-389.

⁸³ Turan, a.g.e., s. 20.

⁸⁴ Easton, a.g.m., s. 391.

sisteminin varlığı ile ilişkilidir⁸⁵. Destek için en güvenilir ve sağlam unsur, meşruiyettir. Meşruiyetten sonra; güç kullanma korkusu, alışkanlıklar ve menfaat algılaması gelir.

Belirli bir sistem ya da otoritenin ne derecede meşruiyete sahip olduğunun belirlenmesi kolay bir işlem değildir. Örneğin Avrupa Birliği'nin Bakanlar Konseyi'nin ya da Komisyon'un meşru olmadığı iddia edilebilir. Bu iddia uluslararası ilişkilerde sınırlı sayıda belirli bir elitin elinde etkili biçimde kullanılabilir. Burada bakılacak olan asıl veri ise, Avrupa halkının kendi ülkesi yerine Avrupa Kurumlarınca yönetilmeye itiraz etmemesi ve çıkarlarına olumsuz etkiler oluştursa bile destek vermeye devam etmesidir⁸⁶. Özellikle ulusal kamuoyu liderleri Avrupa bütünleşmenin en güçlü destekçileri konumunda olmaktadır. Kamuoyunun sisteme desteğinin devam etmesini sağlayacak en önemli husus bilinçlenmedir. Bu anlamda bütünleşme sürecine ilişkin bilgilendirme, kamuoyunun sisteme uyum sağlayabilmesi için gerekli bir süreçtir⁸⁷.

Siyasal sistem, toplumun yapısı ile bütünleşmesi oranında destek görür. Burada bütünleşmenin saptanabilmesi, sistemin ne kadar benimsendiği ile bağlantılıdır. Siyasal kültür sistemin, diğer sistemlerce biçimlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Siyasallaşma ve sosyalleşme süreçleri, sistemin diğer sistemlerce benimsenmesi olgusu çerçevesinde değerlendirilmektedir⁸⁸.

Bir karar vericinin işlem ve eylemlerinin zorlayıcılık gücünü, siyasi kurumlarının meşruluğunu kamuoyu için gerçek ya da sembolik kazanımlar ve bunların artacağına ilişkin beklentilerin geliştirilmesi yolu ile sürdürmesi söz konusudur. Bu bağlamda halk, sistemin kendi varlıklarına tehdit oluşturup oluşturmadığına ilişkin algılamaları önem kazanır. Burada görelî de olsa, sistem geçmişte nasıl bir işlev gösterdiği ve bundan sonra geleceğe ilişkin beklentilerin neler olduğu sorularına verilen cevaplar, sistemin istikrarlığına etki edecektir⁸⁹.

Bütün toplumlar, genel hedeflerini, özel amaçlarını ve bunları gerçekleştirme aşamasında kullanacakları araç ve süreçleri biçimlendiren kültürel çatı altında hareket etmektedirler. Her kültür kendine has ve biricik (unique) olma özelliğini, tutum ve davranışların özel yönlerinden alırlar. Bu durum kültürü, yarattığı taleplerle de ilişkili olarak diğer

⁸⁵ Turan, a.g.e., ss. 20-21.

⁸⁶ Lindberg, "Political Integration as a", s. 695.

⁸⁷ Ronald Inglehart, "Cognitive Mobilization and European Identity", **Comperative Politics**, Vol. 3, No. 1 October 1970, s. 48.

⁸⁸ Çam, a.g.e., ss. 153-154.

⁸⁹ Lindberg, "Political Integration as a...", s. 694.

kültürlerden farklılaştırmaktadır. Kültür, değerler sistemini tecessüm ettirdiği gibi aynı zamanda toplumdaki çatışma alanlarını da göstermektedir⁹⁰.

Kaynak gereksinimleri ve siyasal katılım da bu süreç içinde önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Kaynak gereksinimi, sistemin işlevselliği ile ilintilidir. Siyasal sistemin işlevlerini etkin ve verimli şekilde yerine getirebilmesi için, yeterli miktarda kaynağa sahip olması gerekmektedir⁹¹. Sistemin kapasitesi, sistemin devamlılığını sağlayan ve sistemi uyumlu hale getiren ve ortaya çıkan sorunların etkin biçimde çözüme kavuşturulmasını ve ortadan kaldırılmasını sağlayan işlevlerin tümü olarak ifade edilebilir⁹².

Sistemin taleplere yanıt vermesi ve özellikle kamusal malların ve hizmetlerin sistem üyelerine sağlanması, mali kaynaklara bağlıdır. Bütünleşme da bu kaynakları harekete geçirebilme kapasitesi açısından farklılaşır. Yüksek meblağlı bütçelere sahip sistemler, karar vericilerin çok daha fazla talebe çok daha etkili yanıtlar verebilmesini, bu kaynakların kamuoyunu tatmin edecek biçimde kullanılmasını ve destek tabanını genişletmesini (ulusal otoriteler ve elitler yanında) sağlar⁹³.

Örneğin, iktisadî gelişme sağlanabilmesi için, gerekli finansal kaynaklar, üretim imkânları, teknoloji gibi çeşitli unsurların varolması şarttır, varlığını düşmanlardan koruyabilmek için de yeterli savunma donanımını sağlamak ve güvenlik tedbirleri geliştirmek zorundadır. Sistemin, temel gereksinimleri ve toplumun kendisinden beklediği işlevleri yerine getirememesi karşısında çöküşler sözkonusu olmaktadır. Çöküşe neden olacak en önemli sebeplerden birisi de sistemin kapasitesini aşan işlevleri yerine getirmeye kalkışmış olmasıdır. Bu bağlamda işlevler ve kapasite arasında dengenin her zaman korunması, bu nedenle de sistemin kaynaklarını sürekli güvenlik altında tutması ve geliştirmesi gereklidir.

Siyasal katılma, dar anlamda bireylerin doğrudan ya da dolaylı yollarla yöneticilerin seçimini ve kararların etkilenmesini içeren eylemlerinin bütünü olarak ifade edilebilir⁹⁴. Karar alma sürecinin alt yapısını oluşturan siyasal kültür, “ görgül inançlar sistemi içinde siyasal eylemin oluştuğu durumu belirleyen açıklayıcı semboller ve değerlerden ibarettir”. Siyasal katılma, siyasal kültürün temel değerlerinden biridir. Katılmanın, sadece toplumsal çevreden

⁹⁰ Easton, a.g.m., s. 388.

⁹¹ Turan, a.g.e., s. 21.

⁹² Çam, a.g.e., s. 149.

⁹³ Lindberg, “Political Integration as a...”, s.691.

⁹⁴ Çam, a.g.e., s. 169.

siyasal sisteme doğru olması şart değildir. Karar alma sürecine dâhil olmanın dışında, sürece yardım etmek ve kararların uygulanmasına ilişkin inisiyatif almak da burada sayılabilir⁹⁵.

2.1.1.2. Çıktılar

Toplumdan ya da sistemin kendisinden kaynaklanan talepler, sistem içerisinde bir dönüşüm sürecinden geçerek, karar ve eylem formu kazanırlar. Bu işleme sürecinde, sisteme verilen destek ve sistemin sahip olduğu kapasite devreye girer ve karar alma gerçekleşir. Girdiler olarak genelleştirilen talepler ve gereksinimlerin, sisteme iletilmesi süreci, çeşitli yollarla gerçekleştirilebilmektedir. Bunlar sistemin kurumları vasıtasıyla olmaktadır. Bu süreç içerisinde her talep, bir girdi olarak isteme ileilmeyebilir. Bazı talepler reddedilebilir, bazıları ertelenebilir, bir kısmı diğer benzer tamamlayıcı taleplerle birleştirilebilir ya da kurumlarca bir takım düzenlemelere maruz kalabilir⁹⁶. Böylelikle, taleplerin yığınsal olarak sisteme aktarılması ve sistemi işlemez hale getirmesi önlenir, sayı ve yük olarak sistemin karşılayabileceği bir dengeye getirilir.

Çıktılar, sistemin çevreyi etkileyen ögesidir. Etkileme işlevi, siyasal eylemlerle yani kararların uygulanması ile birlikte ortaya çıkar. Siyasal sistemin aldığı kararların siyasal eylemlere dönüşebilmesi, yürütmenin etkinliği, toplumsal çevrenin karara uyma durumu ve de siyasal otoritenin kararları uygulatmaya ilişkin sahip olduğu benimsetme teknikleri ile kararların yaptırım gücüne bağlıdır. Dolayısıyla çeşitli siyasal sistemler, çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu bağlamda her bir siyasal sistem kararlarının uygulanması hususunda farklı gelişmişlik düzeyine sahiptir⁹⁷.

Sistemin aldığı kararlar, öncelikle çevresinde doğrudan ya da dolaylı olarak bir takım değişimler ortaya çıkarır. Çevrede gözlemlenen bu değişim, sistemin kendisini de etkileyecektir. Çünkü, çevrede meydana gelen değişim, çevrenin taleplerinde yani sistemin girdilerinde de değişim yaratacak, bu etkileşim de geribildirim olarak sisteme yansıtacaktır.

2.2. Geribildirim

Sistemin aldığı kararlar, hem kendisi hem de içinde bulunduğu çevre için bir takım etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, kararın, bir ihtiyacı karşılayıp karşılamaması, çevrede iyileşme ya da kötüleşmeye yol açması, beklenileni verip vermemesi açısından değişir. Her bir etki

⁹⁵ Turan, a.g.e., s. 21-22.

⁹⁶ Turan, a.g.e., s. 20.

⁹⁷ Çam, a.g.e., s. 158.

sisteme yeni bir girdi olarak yansır. Bu etkiler sisteme verilen desteğin güçlenmesini getirebildiği gibi tam tersine sisteme olumsuz eleştiriler de yöneltebilir.

Sistemin, çevresel etkileri göz önünde bulundurarak, gerekli olan değişiklikleri ve dönüşümleri yaparak kendisini yeni duruma uyumlaştırabilmesi, sisteme yönelen talepler (girdiler) ve sistemin aldığı kararlar (çıktılar) arasındaki ilişkiye ne kadar hâkim olup olmadığı ile ilintilidir. Geribildirim, sistemin çevre ile olan basit ilişkisinden öte, çıktılarının çevrede meydana getirdiği etkiler ve yeniden sisteme yönelecek yeni girdiler olarak açıklanabilir. Bu aktif etkileşim, sistem ile dış çevre arasındaki uyumu sağlamaktadır⁹⁸.

Geri bildirim; girdi, sistem ve çıktı arasındaki sürekliliği sağlayan bir olgudur. Dolayısıyla geri bildirim, sistemin çevre ile olan bağıını temsil etmektedir. Çevrede ortaya çıkan değişime sistemin kendi eylemlerini uyarlaması olanağını yaratır. Sistem, kendi eylemleri (kararlar/çıktılar) ile çevredeki talepler arasındaki bağlantı ve ilişki hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır⁹⁹. Aksi halde, sistemin sürekliliğini sağlayan en temel unsurlardan biri olan esneklik, işlevselliğini yitirecektir. Sistemin esnekliği, sistemin sürekliliğini sağlamada rol oynayan diğer unsurlardan, değişim olgusu ve yeni koşullara uyum sağlama zarureti ile ilişkilidir. Çevresi, üyeleri ve işlev alanları itibariyle dinamik bir yapı üzerinde bulunan sistemler, iç ve dış çevresel değişkenlere yanıt vermeksizin işlev gösterebilen ya da bu faktörlerden yalıtılmış bir ortamda bulunmamaktadır. İç ve dış çevrede yaşanan değişimler, birbirlerini etkiledikleri gibi aynı zamanda sistem için de, dinamik ve etkili bir süreci zaruri kılar. İşte bu süreçte geri bildirim, sistem etkinliğinin özdenetleyicisi olarak önemli bir işlevi de yerine getirmektedir.

2.3 Sistem İçinde Farklılaşma

Çevre, sisteme onu hem harekete geçirecek enerji hem de bu enerjiyi kullanmasını sağlayan bilgiyi sunmaktadır. Çevreden gelen girdiler, sistem içinde gerekli değişimler geçirerek sistemin birer parçası olurlar. Bu anlamda da çıktılar, sisteme çevreden yöneltilen girdilerinden farklılaşır¹⁰⁰.

Girdiler sistem içinde birkaç aşamadan geçerek çıktıları oluştururlar. Bu aşamaların ilki, hangi taleplerin ele alınacağını içerir. Bu aşamada, talepleri öncelik sırasına koyma ve birleştirme işlemleri yapılabilir. Böylelikle sistem, sahip olduğu kapasiteye uygun olarak

⁹⁸ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye....**, s. 63-64.

⁹⁹ Çam, a.g.e., ss. 158-159.

¹⁰⁰ Easton, a.g.m., s. 386.

talepleri gerçekleştirme imkânı yakalar. Diğer bir aşama da, birbiriyle çatışan taleplerin uzlaştırılması, bu m¼mk¼n olamıyorsa birinin tercih edilmesidir. Bu aşamaların sistem tarafından d¼zenli olarak yerine getirilmesi ¼nemlidir. ¼nk¼ bu s¼re, sistemin evre ile uyumunu da etkilemektedir¹⁰¹.

Siyasal sistem, işlevlerini yerine getirebilmek için gerekli yapıyı oluşturmak zorundadır. Bu yapı, sistemi çevreleyen diğer sosyal sistemlerin sahip olduğu diğer yapılardan farklı olmak durumundadır. Bu husus, siyasi sistemin sosyal sistemlerden farklı işlevleri yerine getirmesi ile ilgilidir.

Siyasal sistemlerde, siyasi eylemleri yerine getirecek yapının oluşabilmesi için sistemin üyeleri arasında asgari seviyede de olsa bir iřb¼l¼m¼ yapılması gerekir¹⁰². Bu iřb¼l¼m¼ de, sistem içerisinde yerine getirilen işlevlerin d¼zenli bir yapıya kavuşturulmasını gerektirir. İşte bu noktada da b¼t¼nleřme g¼ndeme gelir.

2.4 Sistemin B¼t¼nleřmesi

Birden fazla birimin, farklı etkinlikleri eşzamanlı olarak yerine getirme çabası, sistemin çıktılarının d¼zensizleřmesine ve giderek ¼rg¼ts¼z bir yapıya doğru evrilmesine yol açabilir. Bu da sistem için bozucu bir etki yaratır. Bunun engellenmesi için, farklı etkinliklerin asgari d¼zeyde de olsa, birbirlerine eklenmelidir. Bu sistemin devamlılığı için, iřb¼l¼m¼ kadar b¼t¼nleřme s¼recinin geliştirilmesini zorunlu kılar¹⁰³. Her iki s¼recin geliştirilmesi; sistemin evre ile uyumu, taleplerin etkin olarak karşılanabilmesi, geribildirim s¼recinin işlevsel olarak kullanılması ve dolayısıyla da sistemin devamının sağlanabilmesi açısından ¼nem teşkil eder.

2.5. Sistemin Varlık Sorunu

Sistemin varlığının g¼venli bir şekilde devam ettirilmesi, iki ¼nemli işlevin yerine getiriliyor olmasına bağlıdır. D. Easton, bu işlevleri;

- t¼m toplum için değer dağıtımını sağlayacak kararların alınabilmesi,
- kararların, toplumun üyeleri tarafından otoriter nitelikte kabul edilmesi olarak ifade etmiřtir¹⁰⁴.

¹⁰¹ am, a.g.e., ss. 156-157.

¹⁰² Easton, a.g.m., s. 386.

¹⁰³ Easton, a.g.m., ss. 386-387.

¹⁰⁴ David Easton, **A Systems Analysis of Political Life**, Wiley, New York, 1965, s.21.

Sistem kendini idame ettirmek için üyelerinin entegre olduğu ve böylelikle de otoriter kararların alınabildiği bir mekanizma geliştirmek zorundadır¹⁰⁵. Bu mekanizma, geribildirim sürecinin işlerliği ile güç ve dayanıklılık kazanır. Geribildirim süreci, sistemin çıktılarının, hem çevresini hem de kendisini nasıl ve ne derecede etkilediğinin değerlendirilmesi açısından yaşamsaldır. Çünkü sistem başarı sağlayabilmek için, taleplere yönelik işlevsel çıktılar üretmek zorundadır. Çıktıların ne derecede talepleri karşıladığı ve çevrenin ne yönde etkilendiğinin analiz edilebilmesi için, sistem açısından geribildirim sürecinin düzenli ve etkili bir şekilde işlemesi gerekir. Siyasal sistemin varlığını sürdürmesi, çevresi tarafından kabul gören ve uygulanan çıktılar üretmesi ve geribildirim sürecini işlevsel tutmasına bağlıdır¹⁰⁶. Ancak daha genel seviyede D. Easton, tüm siyasal sistemlerin varlıklarının devamında “değişim”in esas olduğunu savunur. Easton’un yaklaşımında değişim bir süreçtir. Bu süreç, sistemin çevresiyle olan ilişkilerin ve sistemin birimleri arasındaki ilişkilerin içerdiği faaliyetler ve de bunların sistem üzerinde oluşturduğu etkilere (baskılara), sistemin verdiği tepki (yanıt) olarak ifade edilebilir. Sistem, maruz kaldığı baskılara etkin yanıtlar verebilmek için, çeşitli stratejiler geliştirip bunlardan birini tercih etmesi gerekir. Bunu sağlayan temel özellik de sistemin esnekliğidir. Sistem; içinde yer aldığı çevrede ortaya çıkan değişimlere uyum sağlama gibi bir strateji seçerek, çevresel değişkenleri kontrol edebilir. Ya da sistem asli faaliyetlerini sürdürmek için, yapısal özelliklerini ve süreçleri değiştirme yoluna giderek bir *dönüşüm* stratejisi de tercih edebilir¹⁰⁷.

Avrupa Birliği de, sistemin işlerliğini yürütmek ve sistemin iç ve dış çevre koşulları içerisinde varlığını koruyacak ve taleplere etkili yanıtlar verebilmek doğrultusunda, kendisini sürekli olarak geliştirmekle meşguldür. Geliştirme süreci, sistemin işlevlerinin hem sayıca hem de bütünleşme düzeylerince yükseltilmesi yoluyla ilerletilmektedir. Yeni koşullara uyum sağlanması ve aynı zamanda yeni koşulların ortaya çıkmasının sağlanması, Avrupa Birliği için değişimi, güncellemeyi ve dinamizmi bütünleşme sürecinin yapısal niteliği olarak görmeyi şart kılmaktadır.

Avrupa Birliği sisteminin bütünleşme süreci içinde doğup geliştiği vurgusundan sonra, ikinci kısımda, sistemin kurumsal yapısı ile Avrupa kimliği arayışının tarihsel süreç içerisinde gelişim çizgisi işlenecektir. Avrupa kimliği oluşturulmasında Türklerin konumlandırışına ilişkin çeşitli yaklaşımlara yer verilerek, AGSP’nin taşıdığı kimlik özü ile Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerindeki biz-öteki sorununun güvenlik bağlantısına zemin hazırlanacaktır.

¹⁰⁵ Easton, a.g.m., s. 387.

¹⁰⁶ Kemali Saybaşı, **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Birey Toplum Yay., Ankara 1985, s. 26.

¹⁰⁷ Tekeli, a.g.e., ss.170-171.

İKİNCİ KISIM

AVRUPA'DA ULUSLARÜSTÜ YAPILANMA SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİ

Avrupa kıtası, elli yıl gibi bir süre içinde barış ve istikrar arayışlarının yoğunlaştığı ve hayata geçirildiği bir mekân haline gelmiştir. İktisadi bütünleşme hareketi, yüzyıllardır kan ve savaşla iç içe geçmiş doğu ve batı Avrupa'yı, bir dönüşüm sürecine sokmuştur. Bu süreç içerisinde iktisadi ve güvenliğe ilişkin kaygılar, insan temel hak ve özgürlüklerine saygılı, istikrarlı, demokratik rejimlerin tesis edilmesini de içermekteydi.

Kıtada, ulus-devletler arasındaki ilişkilerin köklü biçimde değişmesini gerçekleştirmeyi amaçlayan Avrupa bütünleşmesi, hem aksayan ekonomik sistemlerin hem de kıtadaki yaşam biçimlerinin değişmesini sağlayan ekonomik ve sosyal dönüşüm süreci olarak ifade edilebilir. Ekonomik yeniden yapılandırma ve dünyayı büyük yıkıma uğratmakla sonuçlanan kanlı çatışmaların yaşandığı uluslar arasında, kalıcı uzlaşmayı sağlamaya odaklanan Avrupa bütünleşmesi¹⁰⁸, bütünleşme teorisi ve sistem tanımı için gerekli kavramların çoğunluğunu içinde barındırmaktadır. Avrupa bütünleşmesi, dört temel motivasyon faktörü doğrultusunda gelişmiştir¹⁰⁹: devlet kurma etkeni (*state building imperative*), kurumsal reform baskısı, demokrasi ve şeffaflık anlayışı, uluslararası ilişkilerde güç kurma etkeni (*power building imperative*).

1. Avrupa Bütünleşmesinin Gelişim Süreci

Avrupa devletleri, önceki yüzyıllarda uyguladığı yayılmacı ve sömürge politikaları ile yakaladığı uluslararası ilişkilerdeki üstünlüğünü 1939'a kadar devam ettirebilmiştir. Büyük imparatorluklar, küresel çapta, çeşitli milletlerin kaderlerini de ellerinde tutmuştur. Altı yıl

¹⁰⁸ Stuart A. Scheingold, "Domestic and International Consequences of Regional Integration", **International Organization**, Vol. 24, No. 4, Regional Integration: Theory and Research, Autumn 1970, s. 980.

¹⁰⁹ Christopher Hill, "CFSP: Conventions, Constitutions and Consequentiality", **The International Spectator**, 4/2002, s. 77.

süren büyük savaş, yabancı işgali ve dehşet verici yıkımlarla yüzleştirdiği Avrupa'yı, köklü bir değişime yöneltmiştir. Sömürgeler bağımsızlık fırsatı yakalamış, Avrupa devletlerinin ekonomileri sarsılarak kaynak/hammadde sıkıntısı içine düşmüşlerdir.

Fransa, ülkesinde beş yıl süren işgale karşı koyamadığı halde, kendisini hâlâ küresel bir güç olarak addetmekteydi. Her ne kadar İngiltere, *Commonwealth* ile olan bağlarını korumayı Avrupa meselelerinden daha önemli görse de, uluslararası ilişkilerdeki konumuna ilişkin Fransa'yla benzer bir algılamayı paylaşmaktaydı. Avrupa'nın diğer küçük devletleri olan Hollanda ve Belçika bile kendilerini, Doğu Hindistan ve Afrika'da büyük bir rol oynayan Avrupalı güç olarak kabul ediyorlardı. Fakat bunların, gerçeklikten uzak yanılsamalar olduğu kısa bir süre sonra Avrupa devletleri tarafından da anlaşıldı. Fransa'nın iktisadi geleceği, Amerikan yardımına bağlıydı; oysa Amerika'nın Almanya ve Fransa'ya ilişkin planları, Fransa'nın öngördüğünden çok farklıydı.

Avrupa devletleri gördüler ki, Soğuk Savaş'ın başlaması kaçınılmazdı ve Amerika bu gelişme karşısında, Avrupa'nın oynayacağı rol ve iktisadi korumacılığı düzenleyen politikaları neredeyse dikte ettirmekteydi. Özellikle nükleer güçler arasında ortaya çıkan yeni mücadele biçimi –Soğuk Savaş-, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletleri sadece “küçük oyuncular” statüsüne indirgemekteydi. Sovyetler Birliği'ne karşı durabilecek ne konvansiyonel güç kapasitesine sahiplerdi ne de nükleer güce¹¹⁰.

Yaşanabilecek bir büyük savaşın Avrupa'nın yok oluşunu doğuracağı kaygısından hareketle, özellikle siyasi liderler, böyle bir savaşın ortaya çıkmasına neden olabilecek sorunları ortadan kaldırmaya yönelik çeşitli stratejiler geliştirme arayışına yöneldiler. Avrupa'da yaşanan ihtilaflar ve savaşla birlikte yürütülen insanlığa karşı işlenen suçlara karşı, her ne pahasına olursa olsun karşı konulmalıydı. Demokratik rejimlerin güvenliği ve halkın refahının korunması amacıyla, iktisadi ve askeri işbirliği ayrılmaz biçimde ele alınmalıydı.

Fransa, Almanya'nın silahlanmasına kendi başına engel olamayacağını farkına varınca, bu ülkeli denetleyebilecek bir askerî örgütlenmenin kurulması gereğini savunmaktaydı. Tüm Avrupalı devletler de, yeniden yapılanmaları için Amerikan malî desteğini ve savunma gereksinimleri için de Amerikan güvencesini gerekli görmekteydiler. Bu taleplere yeterli ölçüde yanıt verilebilmesi için, Avrupamerkezli bir yaklaşım geliştirilmesi ve iktisadi-askerî ilişkilerde, Avrupalı devletler arasında yakın işbirliği oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktaydı.

¹¹⁰ Hendrik Spruyt, Lucy Lyons “The Development of the European Union”, **Columbia International Affairs Online**, New York 2001, <http://www.ciaonet.org/frame/casefrm.html>, s. 2.

Kimi düşünür ve devlet adamlarınca yüzyıllar öncesinden beri Avrupa Birliği oluşturulmasına yönelik düşünceler ileri sürülmüşse de, bu fikirler, Avrupalı bazı entelektüeller ve politikacılar tarafından aynı şevkle benimsenmemiştir. Bu fikir, II. Dünya Savaşı'ndan sonra eski düşmanlıkların geride bırakılmasına yönelik düşünceler doğrultusunda oluşturulan bölgesel örgütlenmeler ile birlikte Avrupa'da yeniden gündeme gelmiştir.

1.1. Savaş Sonrası Dönemde Avrupa'da Örgütlenme Hareketleri

Avrupa'da savaş sonrası dönemde ortaya çıkan işbirliği girişimleri, yeni bir yaklaşım tarzını yansıtmaktadır. Bu yeni işbirliği, kurumsal bir zeminde yürütülmektedir. Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 1947 yılında kurulan ve ileride daha geniş ölçekli bir bütünleşmeye öncülük edecek iktisadi örgütlenme olan Benelux¹¹¹, kendi aralarındaki ticari ilişkilerde gümrüklerin kaldırılması ve dışa yönelik ortak gümrük tarifelerinin oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Bu dönemde Avrupa'daki güvenlik kaygıları da, birbirine kenetlenmiş pek çok gelişmenin etkisiyle giderek yoğunluk kazanmıştır. Çekoslovakya üzerinde oluşturulan Sovyet tehdidi, aynı devletin Polonya, Macaristan ve Romanya'ya odaklanan baskısı¹¹², Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere ve Fransa arasında ortak düşmana karşı karşılıklı yardımlaşmayı taahhüt eden Brüksel Antlaşması'nın imzalanmasına zemin hazırlamıştır.

Kore savaşı, Avrupa kıtasında yaşanacak muhtemel bir savaşa karşı Amerika ve Avrupa'nın hazırlık sürecini hızlandırmıştır. Fransa ve İngiltere'nin yaşanacak bir savaşta ayakta kalmalarını ve muhtemel bir Alman tehdidinin önüne geçilmesini sağlayacak kapasitelerinin yetersiz olması, her iki devletin, yeni bir stratejinin geliştirilmesi gereği üzerinde paralel tavır almalarını kolaylaştırmıştır¹¹³.

Almanya'nın geleceği konusu, Avrupa güvenliği meselesi olarak değerlendirilmiştir. Bu meselenin güvenli biçimde hal yoluna konulması için, iki temel görüş ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki Almanya'nın, oluşturulacak Avrupa Savunma Topluluğu bünyesine dâhil edilmesi, diğeri de NATO'ya alınması olmuştur. Avrupa Savunma Topluluğu'nun Fransa meclisinde reddedilmesinin ardından, Almanya ve İtalya Brüksel Antlaşması'nı imzalayarak

¹¹¹ Fahir Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995*, Cilt 1-2, Genişletilmiş 2. Baskı, Alkım Yay., Ankara, s.445.

¹¹² Armaoğlu, a.g.e., ss. 431-440.

¹¹³ Spruyt, Lyons, a.g.m., s.4.

Batı Avrupa Birliği'ne (West European Union-WEU) dâhil edilmiş, bunun ardından da NATO üyelikleri gerçekleşmiştir¹¹⁴.

Avrupa bütünleşmesi, başlangıcından itibaren çokboyutlu bir süreç içerisinde şekillenmiştir. İktisadi çıkar ve refah, ticari ve iktisadi işbirliği, insan haklarına saygılı demokratik kurumların ortaya çıkarılması, korunması ve güçlendirilmesi, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan kaygı, Almanya'nın Avrupa savunmasına entegre edilmesi, karşılıklı güven ortamının oluşturulmasıyla Alman militarizminin yeniden canlanmasının engellenmesi, bu sürecin en temel değişkenleri olmuştur.

İktisadî, siyasi ve askerî birlik fikri; W. Churchill, P.H. Spaak ve K. Adenauer gibi önde gelen Avrupalı devlet liderleri tarafından benimsenmekteydi. W. Churchill, "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrinden yana bir tavır sergilemiştir¹¹⁵. 1946 yılında ortaya çıkan bu hareket, o dönemde varolan koşullar tam olarak ortaya konulduğunda anlaşılır kılınabilir. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'nın iktisadi ve siyasi konumlanması, burada en önemli olgu olarak belirginleşmiştir. İki büyük süper gücün denetimindeki "güç dengesi"nin biçimlendirdiği savaş sonrası dünyada denge merkezi, Avrupa'dan koparak iki farklı yöne doğru kaymış; bu iki yön de, hem coğrafi bölünmeleri hem de ideolojik farklılıkları uluslararası ilişkiler sahnesine taşımıştır.

Bu koşullar altında Avrupalı liderler tarafından şunun farkına varıldı ki, sonuçları felaket olan iki dünya savaşına, depresyon ve totalitarizme yol açan kısır iktisadi ve siyasi milliyetçiliğin yok edilerek, yeterince kuvvetli iktisadi ve siyasi birliğe doğru uyumlu adımlar Avrupalılarca ortaklaşa atılmadıkça, Avrupa eski parlak gücünü yeniden kazanamayacaktı¹¹⁶. Bu düşünüşle eşzamanlı olarak, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya girişi ile birlikte Avrupa'nın "özgür kurumları"na yönelik büyük bir tehdit de baş göstermiştir. Tehdit, Batı Avrupa'nın liberal demokrasi geleneğine odaklı bir meydan okuma olarak algılanmış ve bu tehdide karşı, askeri, siyasi ve iktisadi bir birlik yaratılarak güçlü bir direniş gösterilebileceğine olan inanç güçlenmiştir. Bu dönemde ayrıca, Alman militarizminin yeniden dirilmesine ilişkin duyulan korkunun da, Avrupa'da birliğin sağlanması ve böylelikle Avrupa'da sınırların aşılmasıyla giderilebileceğine olan inanç ağırlık kazanmıştır.

¹¹⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih, 1918-1990**, Genişletilmiş 2. Baskı, İmge Yay., Ankara 1991, s. 208.

¹¹⁵ Bkz.: Ronald J. Yalem, "Prospects for European Political Unification", **The Western Political Quarterly**, Vol. 12, No. 1, Part, 1, March 1959, s. 50., Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, ss. 95-96.

¹¹⁶ Yalem, a.g.m., s. 51.

Genel anlamda Avrupa bütünleşmesine iki temel unsur hız vermiştir; “*Almanya sorunu*” ve “*Sovyet Tehdidi*”dir. Soğuk Savaş, varlığı itibariyle, Avrupa devletlerini kendi aralarında bütünleşme sürecini hızlandırmak konusunda motive etmiştir. Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehdidin, Avrupa'da siyasi birlik sürecini hızlandıran yegâne unsur olduğunu söylemek yanlıştır. Bununla birlikte bu durumun, göz ardı edilemeyecek etkiler yarattığı da bir gerçektir. Avrupa'da yaşanan korku ve endişenin azaltılması ya da ortadan kaldırılması hemen mümkün görülmemiş olsa da Avrupalı devletler, birlikte hareket ederek en azından kendilerine yönelen tehdit karşısında daha güçlü bir tavır ortaya koyabileceklerine kanaat getirmişlerdir.

Ortaya çıkan gelişmeler, Avrupa devletleri arasında bölgesel örgütlenmeleri doğurmuştur. Bu örgütlenmeler; iktisadi, siyasi ve askeri işbirliğinin ötesinde başka bir hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. W. Churchill'in liderliğinde 1948'de La Haye'de toplanan konferansta, oluşturulan “Avrupa Hareketi”nin, “Avrupa Birliği – (*European Union*)” veya “Avrupa Bütünlüğü – (*European Unity*)”, fikrinin yayılması sorumluluğunu üzerine aldığı ifade edilmiştir¹¹⁷. Bu konferansı takiben kurulan Avrupa Konseyi (*Council of Europe*), kendisine verilen işlevleri yerine getirirken büyük bir engelle karşı karşıya kalmıştır; İngiltere ve İskandinav ülkeleri “hükümetlerarası işbirliği”ni savunurlarken, diğer Avrupa devletleri federalist bir yapılanmadan yana tavır almışlardır¹¹⁸. Avrupa Konseyi'nin oluşum süreci, devletler arasında görüş teatisinin yapıldığı hükümetlerarası işlevsel bir forum olarak yapılandırılması/sınırlandırılması ile sonuçlanmıştır.

1948 yılında kurulan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (*OECD*), Avrupalı devletler arasındaki iktisadi ilişkilerin görüşüldüğü bir diğer çoktarafli forum imkânı yaratmıştır. Örgüt, Marshall yardımlarının 16 Avrupa devletine iletilebilmesi için gerekli görülen, serbest ticaret ve uluslararası ödemelerin yeniden yapılandırılması üzerinde durmuştur. Avrupa bütünleşmesi sürecinde atılan ilk adımlar yalnızca iktisadi alanda sınırlı kalmamıştır; insan hakları ihlalleri ve soykırımın yarattığı endişe, Avrupa liderlerini bu konuya ayrı bir ihtimam göstermesine yol açmıştır¹¹⁹. Avrupa kıtasında bu tür yıkıcı olayların yeniden yaşanmasının önüne geçmek amacıyla, 1949 yılında Avrupa Konseyi (*The Council of Europe*) kurulmuş; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşme uyarınca görev yapacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ihdas edilmiştir.

¹¹⁷ Yalem, a.g.m., s. 51.

¹¹⁸ Haas, “*International Integration: The European...*”, s. 372.

¹¹⁹ Armaoğlu, a.g.e., ss. 369-372.

1.2. Avrupa'da Ulusüstü Yapılanmalar ve Bütünleşme Süreci

Savaş sonrası Avrupa kıtasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan örgütlenmeler, bütünleşmeye hazırlık süreci olarak değerlendirilebilir. Bütünleşmenin ve Avrupa Birliği'nin gerçek izleri, 1950'lerde kurulan üç ana toplulukta bulunmaktadır. Her üç topluluk da, işlevleri ve örgütsel yapılanmaları itibariyle, bütünleşmenin odaklandığı çeşitli hedef ve amaçları yansıtmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin işbirliği temelinde Avrupa devletlerini hükümetlerarası platformda biraraya getirme ile sınırlı tutulan klasik örgütlenme yapısı, Avrupa'da özgün bir yapı ve yeni bir strateji oluşturulmasını savunanları tatmin etmemiştir. Avrupa'da federalist yapılanmaların oluşturulmasını savunanları tatmin edecek öneri, 1950 yılında Schuman Planı ile ortaya koyulmuştur. Bu plan, uluslararası işlevsellik temelinde, iktisadi sektörler olan kömür ve çelik alanında, altı Avrupa devletinde¹²⁰, "Yüksek Otorite"nin yetkisinde; üretim, tüketim ve dağıtım alanlarında işlevsellik gösterecek Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) ortaya çıkarmıştır. Bu alanda Yüksek Otorite, üye devletler üzerinde emredici karar verme yetkisi ve egemen kılındığı tüm ülkelerde, bölgenin ihtiyaçları temelinde işlev görme yetkisi ile donatılmıştır¹²¹.

AKÇT, üretim haricinde, topluluk içerisinde gümrük tarifelerin indirilmesi ve dışa dönük ortak gümrük uygulamasını hayata geçirmeyi de amaçlamıştır. Ama topluluğun yerine getireceği daha önemli işlev, güvenlik kaygısı taşıması; kömür ve çelik, askerî alanda stratejik bir hammadde olması itibariyle, ulusüstü denetim yoluyla tüm topluluk üyelerinin "değer dağıtım" sürecinden ortaklaşa fayda elde etmeleri hedeflenmiştir¹²².

AKÇT'nin ilk üyeleri olan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg "*Küçük Avrupa –(Little Europe)*"¹²³ olarak da ifade edilmişlerdir. AKÇT, iktisadi bütünleşme için bir adım olarak görülebilirse de aslında özünde siyasi bir anlam ve hedef doğrultusunda temellendirilmiştir. 1952'de altı devletçe tasvip edilen Schuman Planı, AKÇT gibi bir oluşumu askerî alanda da gerçekleştirme fikrini güçlendirmiştir. Muhtemel Sovyet yayılmasına karşı bir siper işlevi üstlenecek olan Avrupa silahlı kuvvetlerinin oluşturulması konusunda oydaşma sağlanmıştır. Avrupa Savunma Topluluğu'nun, tıpkı AKÇT gibi, Yüksek Otorite benzeri kurumların yer aldığı ulusüstü yapılar ile inşasının tamamlanarak, her iki Topluluğun da, ortak

¹²⁰ Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya.

¹²¹ Yalem, a.g.m., s. 51.

¹²² Spruyt, Lyons, a.g.m., s. 5.

¹²³ Bu kavram, Avrupa Konseyi'ni ifade eden "Büyük Avrupa" kavramından yola çıkılarak oluşturulmuş ve AKÇT üyesi Avrupalı devletleri, Avrupa Konseyi üyesi devletlerden ayrı ifade etmek için kullanılmaktadır.

bir Meclis (Assembly) ve Divan'a (Court) sahip olması öngörülmüştür. Batı Almanya'nın Atlantik İttifakı'na (NATO) Avrupa Savunma Topluluğu vasıtasıyla dâhil edilmesine ilişkin ABD baskısı, Topluluğun kurulmasına yönelik güçlü bir etki de yaratmıştır. Fransa ulusal meclisinde, Avrupa Savunma Topluluğu'nun beklenmedik biçimde reddedilmesi (1954), Avrupa Ordusu kurulmasına ilişkin ABD planlarını sekteye uğrattığı gibi, Avrupa'da federalist yapılanmayı savunanlar için de büyük bir yıkım olmuştur¹²⁴.

Almanya, Fransa, İtalya ve Benelüks ülkelerinin dış işleri bakanları, bir askerî yapılanmanın oluşturulması yönünde karar alarak; 1948 yılında Paris Düzenlemesi ile Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) kurmuşlardır. Altı Avrupa devletinin yanı sıra Birliğe, İngiltere de dâhil olmuştur. Bu askerî ittifak, Avrupa Savunma Topluluğu'nun uluslararası özelliklerinden mahrum biçimde teşekkül ettirilmiştir.

BAB, yürütme Konseyi ve Meclisi ile bir hükümetlerarası kurumun işlevini yerine getirmek üzere kurulmuştur. Böylelikle İngiltere ilk kez, kıtada küçük de olsa bir birlik bulundurma yükümlüğünü kabul etmiştir. BAB, NATO savunma sistemine yardımcı bir kurum olarak yapılandırılmıştır. Gelecekte Avrupa siyasi bütünleşmesinin hayata geçirilmesi için, askerî bütünleşmenin de sağlanması gereği, bu dönemde yoğun biçimde hissedilmiştir.

BAB, 1954 yılında imzalanan Londra ve Paris Antlaşmaları doğrultusunda Avrupa'daki silahlanma sürecini kontrol etme işlevini üstlenmiştir. Haas'a göre bu işlev, uluslararası bir nitelik taşımakla birlikte, Almanya'nın yeniden silahlandırılması nedeniyle uluslararası düzeyde kalmıştır¹²⁵.

Avrupa Savunma Topluluğu fikrinin reddedilmesinden hemen önce, AKÇT üyeleri her iki topluluğun politikalarına rehberlik edecek ve bu iki topluluğun yasama ve yargı organlarının görevlerini ileriki yıllarda devralacak Avrupa Siyasi Topluluğu'nu kurma yönünde planları ortaya koymuşlardır¹²⁶. Barış ve siyasi istikrara ilişkin ideolojik yaklaşımlar ve öneriler 1953 yılından itibaren tüm Avrupa belgelerinde yer almış ve vurgulanır hale gelmiştir¹²⁷.

Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması'nın 8. maddesine göre hareket edecek devletler, Savunma Topluluğu ile AKÇT meclislerinin birleşmesi ile oluşturulacak *"iki meclisli temsil sistemine sahip güçler ayrılığı prensibine dayalı federal ya da konfederal kalıcı*

¹²⁴ Yalem, a.g.m., s.52.

¹²⁵ Ernst B. Haas, "International Integration: The European...", s. 373.

¹²⁶ Yalem, a.g.m., s. 52.

¹²⁷ "Ad Hoc Assembly Instructed to work out a Draft Treaty setting up a European Community" Information and Official Documents of the Constitutional Committee, October 1952-April 1953. Secretariat of the Constitutional Committee, Paris, 1953.

yapıların” inşa edilmesine ilişkin çalışmalar yapma sorumluluğunu üstlenmişlerdir. AKÇT asamblesinin belirlediği temsilcilerinden müteşekkil bir ad hoc komite de, Avrupa Siyasi Topluluğu kurulması için 1952 yılında çalışmalarına başlamış ve bir sene içinde antlaşma taslağını tamamlayarak, Topluluğa sunmuştur¹²⁸ .. Fakat Savunma Topluluğu’nun Fransa tarafından reddedilmesi, antlaşma taslağının da kabulünü imkânsız hale getirmiştir.

Avrupa Siyasi Topluluğu çatısı altında AKÇT ile bütünleştirilecek Avrupa Savunma Topluluğu’nun reddedilmesi, devlet adamlarının Avrupa sorunlarını ortadan kaldıracak nihai çözüm olarak benimsenen Avrupa siyasi birliğine ilişkin umutlarına büyük darbe indirmiştir. Siyasi birliğe gidecek olan yolun açılması, üyeler arasında daha yoğun ilişkilerin sağlanması ile mümkün olacaktı. Bu amaçla da, BAB gibi askerî oluşumla birlikte hareket etmesi gerekmeyen iktisadi alanda ve enerji konularında çalışacak iki yeni topluluk kurulması fikri yoğunluk kazanmıştır.

AKÇT üyesi devletlerin dışişleri bakanları 1955 yılında Messina’da biraraya gelerek, ortak pazarın oluşturulması ve barışçıl amaçlarla atom enerjisinin kullanımının artırılmasıyla ilgilenecek iki ayrı topluluk kurulmasına ilişkin planları ortaya koymuşlardır. Böylelikle, Avrupa Siyasi Topluluğu taslak antlaşmasınının 82. maddesine uygun olarak hareket etme imkânını da bulmuşlardır. Belçika dışişleri bakanı Paul Henri Spaak liderliğinde 1956 yılında sunulan rapor ve sonrasında Venedik’te düzenlenen konferans sonrasında süreçte ilerleme kaydedilmiştir. Spaak Raporu olarak anılan belgede, ortak pazarın oluşturulmasına odaklanacak Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun(AET) kurulması, ele alınması gereken başlıklar ve izlenmesi gereken metodlar ele alınmıştır. Sunulan raporun kabul edilmesinin ardından, devlet temsilcilerinin tasarı hazırlamak üzere Brüksel’de biraraya gelmesi kararlaştırılmıştır. Uzun süren tartışmalar ve görüş teatilerinden sonra, AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nu (AAET) kuran antlaşmalar, 1957 yılında Roma’da imzalanarak 1958’de yürürlüğe sokulmuştur.

AET ve AAET’nu kuran Roma Antlaşmasının düzenlemeleri, Avrupa’da siyasi birlik sağlamaya dönük imkân ve kapasiteleri arttırmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, “ ortak pazar” ve “ AAET”na ilişkin düzenlemelerin yürürlüğe girmesi, Batı Avrupa’da siyasi birliğe doğru atılan en önemli adım olarak nitelendirilmiştir.

Fransa, AAET’nin, Almanya’nın sahip olduğu sermaye ve bilgi teknolojisini paylaşımaya açmayı sağlayacağına inanmış, Almanya ise, nükleer teknolojinin kullanımını arttırmayı, bunu

¹²⁸ Yalem, a.g.m., s. 53.

da savaş öncesi kaygıların yeniden belirmemesi için uluslararası alanda gerçekleştirmeyi hedeflemiştir¹²⁹.

AET (AT), ilk olarak üyeler arasında bir gümrük birliği oluşturarak, iç gümrük tarifelerinin kaldırılması ve dışa dönük ortak tarifelerin benimsenmesini, daha sonra da haksız rekabet ve teşviklerle mücadele ederek, “ortak pazar” kurulmasını amaçlamıştır.

Bu antlaşmaların etkinliği ve işlevselliği hakkında, yürürlüğe girer girmez yarattığı sonuçlar dikkate alınarak değerlendirilip kısa vadeli sonuçlar çıkarılmamalıdır. Nitekim buna benzer ilk eleştiriler, antlaşmaların sınırlı bir alanı kapsadığı ve serbest ticaretin az sayıdaki devlet arasında gerçekleştirilerek başarı kazanamayacağı noktasında birleşmektedir. Bu eleştirilere göre; altı ulus-devlet, serbest ticaretin faydalarını, yoğun ticari ilişkiler kurdukları diğer Batı Avrupa ülkelerine aktarmalıdır. Sadece böyle bir girişim, onları, kendilerine yönelecek ekonomik ve diğer önlemlerden koruyabilecektir. Dev bir serbest ticaret alanı yaratma fikri İngiltere’ye ait olup, bu fikir çoktarafli anlaşmalar yapılmaksızın, 1960ların başında hayata geçirilecektir¹³⁰.

1.3 Uluslarüstü Yapıların Güçlenmesi

1965 yılında imzalanan antlaşmayla, üç topluluğun Komisyon ve Bakanlar Konseyi birleştirilmiştir. Bu antlaşma, aynı zamanda Komisyon’un yetkilerini genişleterek, uluslarüstü niteliğini pekiştirmiştir. Oylama esasına ilişkin olarak da antlaşma, oybirliği yerine oyçokluğuna dayalı karar tesis edilecek konuların sayısını arttırmıştır. Böylelikle, devletlerin tek tarafli olarak, karar alma sürecini ve sonuçlarını engelleme yetenekleri daha da azaltılmıştır.

Bununla birlikte Fransa, veto haklarının yitirilmesi konusunda farklı bir tavır almıştır. Fransa’nın ulusal imtiyazlar ve otonomiye ilişkin savları, diğer topluluk üyesi devletlerin uluslarüstü yaklaşımlarına ters düşmüştür. Fransa ve diğer üyeler arasında artan gerilimin sonucu, Fransa’nın altı ay boyunca görüşmelere katılmayarak, bu politikayı protesto etmesi olmuştur. Avrupa’nın önde gelen ekonomilerinden ve sürecin kurucularından biri olan Fransa’nın bu tavrı devam ettirmesi, Avrupa projesi için büyük bir darbe vurabilme ihtimal düşünülmüş; ardından, 1966 yılında varılan uzlaşmayla *-Lüksemburg uzlaşısı-*, “önemli konular” olarak telakki edilecekler hariç tutulmak üzere, karar almada oyçokluğu prensibi kabul edilmiştir. Hangi konuların “önemli” olduğunun tespiti ise, devletlere bırakılmıştır¹³¹. Devletlere

¹²⁹ Spruyt, Lyons, a.g.m., s. 5.

¹³⁰ Konuya ilişkin değerlendirmeler için bkz.: Yalem, a.g.m., s. 54.

¹³¹ Spruyt, Lyons, a.g.m., s. 8.

verilen bu hak, zımni bir vetoyu kendiliğinden getirmiştir. Bu uzlaş, uluslarüstü karakterin hükümetlerarası nitelik karşısında aldığı bir darbe olarak görülebilir.

1.4 Topluluğun Genişleme Süreci

Genişleme süreci, Birliğin, yeni üyelerin katılımıyla büyümesini amaçlamıştır. Birliğin genişleme süreci, Birlik amaçları doğrultusunda, sistem gereksinimleri ölçüsünde stratejik bir planlama ile yapılmıştır. Bu doğrultuda 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımı ile başlayan Birliğin genişleme süreci, dinamik yapısını günümüze kadar devam ettirmiştir.

İngiltere'nin Birliğe dâhil olması, sorunlu bir süreç ile gerçekleşmiştir. Süreç içinde ortaya çıkan engeller, İngiltere'nin kendisinden kaynaklandığı kadar Fransa'nın tutumuyla da ilişkili olmuştur. De Gaulle'ün siyasete dönüşü, kıtada İngiltere için bir rakip yaratmıştır. De Gaulle'ün savaş döneminde İngiltere'nin izlediği politikalar nedeniyle İngiltere'ye olan husumeti¹³², bu süreçte önemli bir engel teşkil etmiştir.

İngiltere'nin kendine ait çekinceleri de, süreçteki diğer önemli engeli oluşturmuştur. İngilizler, kendilerini sıradan bir Avrupa devleti olmaktan çok, hâlâ küresel bir güç olarak görme eğilimini devam ettirmişlerdir. İngiltere'nin farklı tavrı ve itirazlarının odağında, Avrupa tanımı ve kimlik olgusu önemli bir yer tutmuştur. İlk dönemlerden itibaren İngiltere, kıtada birlik çabalarına destek veren bir politika izlemiş olmakla birlikte, altı devletin birlikte kurdukları bölgesel örgütlenmeye katılımı yönünde yapılan çağrılara kayıtsız kalmış; AKÇT'nin ortak üyesi statüsünde bulunmakla ve BAB'nin tam üyesi olmakla birlikte, ulusüstü yapılanmaların tam üyesi olmaktan imtina etmiştir. İngiltere'nin böyle bir tavır alması, bu devletin Avrupa kıtasında yerine getirdiği tarihsel dengeleyici rolünün gereği olarak, kıta Avrupası politikalarından kendi güvenliği ve çıkarları gerektirmedikçe uzak kalma stratejisi ve Commonwealth ülkeleriyle geliştirdiği iktisadi ve siyasi bağların bir mirası¹³³ olarak değerlendirilmiştir. İngiltere, ulusüstü nitelikte, devlet otoritesini ve iradesini sınırlayan egemenlik anlayışının kabulünü gerektiren örgütlenmelere dâhil olmayı, ulusal çıkarlarına ters düşecek bir stratejiyi uygulamaya koyacağı için, uzun süre reddetmiştir.

Fakat İngiltere uzun süren itirazları sonrasında (ki bu itirazları ve farklı duruşu, bugün hâlâ çeşitli politika alanlarında devam ettirmektedir.) yapmış olduğu bu tercihin bedelini,

¹³² Armaoğlu, a.g.e., s.616.

¹³³ Yalem, a.g.m., s. 55.

rekabet ve endüstriyel gelişiminde ortaya çıkan olumsuzluklarla ödemiştir¹³⁴. İngiltere'nin ABD ile kurduğu ilişki, ABD'nin güvenlik şemsiyesine dâhil olması hususunda özel bir önem taşımaktaydı. Bu doğrultuda İngiltere, Atlantik ötesi müttefiklik ilişkisinin korunmasına daha büyük ihtimam göstermekteydi¹³⁵. İngiltere'nin Avrupa'daki bütünleşme hareketine ihtiyatla yaklaşan ve tavırlarıyla İngiltere ile uyumlu hareket eden bir diğer grup da İskandinav ülkeleri olmuştur. Bu ülkeler kendi aralarında ve İngiltere ile oluşturdukları yoğun ticari ilişkiler ağı nedeniyle "*Küçük Avrupa*"nın önderliğindeki bölgesel örgütlenmelere dâhil olmaktan kaçınmışlar; hem İngiltere hem de İskandinav ülkeleri, "*Küçük Avrupa*" ile olan bağlarını; NATO, OECD ve Avrupa Konseyi gibi örgütlenmeler içerisinde yer alarak sürdürmüşlerdir¹³⁶.

Topluluk çıkarları ile İngiltere'nin kaygılarının uzlaştırılması sonrasında¹³⁷, 1973 yılında İngiltere'nin topluluğa üyeliği, Danimarka ve İrlanda ile birlikte gerçekleştirilmiştir. 1970lerle beraber Avrupa'da ortaya çıkan yeni eğilimler, toplulukların genişleme sürecini tetiklemiştir. Bu eğilimler, genişleme sürecinde sadece iktisadi kaygıları değil, aynı zamanda politik değerlendirmeleri de göz önünde tutmayı şart kılmıştır. Yunanistan'da cunta yönetiminin sona ermesi ve demokratik eğilimlerin güçlenmesi¹³⁸, bu devletin, Avrupa Topluluğu tarafından desteklenmesini sağlamış ve 1981 yılında topluluğa üyeliği gerçekleştirilmiştir. Yunanistan'ın iktisadi yapısı, dokuz üyeli Topluluk bazında yeterli rekabet gücünü oluşturamamakla birlikte demokratik dönüşümün desteklenmesi gibi güvenlik kaygıları temelinde genişleme süreci ikinci aşamasını tamamlamıştır. Yunanistan'ın üyeliği ile başlayan paralel değerlendirmeler, güncel Avrupa Birliği genişleme süreci içerisinde Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri için de geçerli olmuştur.

Birliğin üçüncü genişleme aşaması, Portekiz ve İspanya'nın katılımı ile tamamlanmıştır. 1986 yılındaki bu genişleme, Avrupa kıtasında etki alanını giderek genişleten bu ulusüstü örgütün dışında kalan devletler için dezavantajları çoğaltmıştır. 12 üyeli bu yapılanma, Avrupalı diğer devletler için başta iktisadi alanlar olmak üzere yeni bir güç merkezi ile karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) üyesi olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya, AET karşısında azalan etkinliklerini geri kazanmanın tek yolunun, Birliğe katılmadan geçtiğinden hareketle, Maastricht Antlaşması'yla resmi adı Avrupa Birliği olan bu

¹³⁴ Paolo Pombeni, a.g.m., ", **The International Spectator**, 1/2003, s. 5.

¹³⁵ Spruyt, Lyons, a.g.m., s.8.

¹³⁶ Yalem, a.g.m., s. 55.

¹³⁷ De Gaulle hükümetinin değişmesi, İngiltere'nin Commonwealth ile olan ilişkilerine ve sorumluluklarına değişiklik getirilmemesi en önemli faktörlerdir.

¹³⁸ Spruyt, Lyons, a.g.m., s.9.

yapılanmaya 1995 yılında dâhil olmuşlar ve Birliğin dördüncü genişleme sürecini tamamlamışlardır.

1997 Lüksemburg Zirvesi ile Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine dâhil edilecek devletler tespit edilmiş, bu ülkelerden Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Malta, Kıbrıs, Litvanya, Slovakya, Letonya, Estonya ve Slovenya 2004 yılında tam üye olarak, Birliğin genişleme sürecinde yerlerini almışlardır. 2007 yılında, Bulgaristan ve Romanya'nın da katılımıyla Avrupa Birliği üye sayısını 27'ye çıkarmış ve altıncı genişleme de tamamlanmıştır. Bu genişleme süreci göstermektedir ki, Avrupa Birliği sürecinde güvenlik, kimlik ve ortak çıkar algılamaları –sosyopolitik parametreler-, iktisadi kaygıların önünde tutulmaktadır. Bir başka deyişle beşinci genişleme süreci; “... *tarihsel motivasyonla da güçlenen Birlik hedefleri ve çıkarları...*”¹³⁹ doğrultusunda ilerlemiştir.

Avrupa toplulukları kıtada refahın yükseltilmesi dışında barışçıl değişimi de hâkim kılmıştır. Batı Avrupa devletleri arasındaki ilişkiler savaş sonrası dönemde daha önce hiç olmadığı kadar barışçıl zemin üzerinde yürütülmeye başlamıştır. Burada elbette, Fransız-Alman rekabetinin ve düşmanlığının azaltılmasını, azımsanamaz bir etki yaratmıştır.

Bölgesel bütünleşme süreci, Avrupa'da, kolektif karar alma süreci ve kurumlar içerisine Avrupalı devletleri karşılıklı olarak dâhil ederek uluslar arasında bir bağ ortaya çıkarılması açısından¹⁴⁰ başarı kazanmıştır.

Avrupa iktisadi bütünleşme sürecini, Avrupa siyasi bütünleşmesinden ayrı bir problem alanı olarak görmek mümkün değildir. Sürecin başarıyla devam ettirilmesi, devletler arasında yüksek seviyeli siyasi uyum ve dayanışmanın varlığına bağlıdır. Üye devletler arasında, birlik çıkarlarının paylaşılması ve bu kabulün uluslararası işbirliği ile devam ettirilmesi olmaksızın, Avrupa'da politik birliğin sürdürülmesi imkânsız hale gelir. Ortak iktisadi çıkarlar ve askerî alanda bütünleşmenin geliştirilmesi, Avrupa'da siyasi birliği güçlendirecek temel faktörlerdir. Bu kıtada Avrupa Birliği oluşturulması için cevabı bulunması gereken iki temel soru vardır; Avrupa derken kastedilen nedir ve birlik neleri kapsamaktadır? Ayrıca Avrupa Birliği sisteminin oluşturulma ve işleme süreci nasıl gelişmiştir? Bu sorulardan ilkinin cevabı, Avrupa'da kimlik ve güvenlik bağlantısı ile ikincisinininki de, sistemin yapısı ve kurumların işleyişinin incelenmesiyle verilebilir.

¹³⁹ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 291.

¹⁴⁰ Scheingold, a.g.m., s. 1001.

2. Avrupa'da Kimlik Algılaması ve Siyasi Birlik

2.1 Kimlik Olgusu ve Avrupa

Kimlik, politik ya da kurumsal bir özne olarak, temel topluluklara (aile, klan vs.) ya da belirli topluluklara (siyasi gruplar, dini cemaatler vs.) dâhil olma ve katılma duygusundan çok daha öte anlamlar içermektedir. Kimlik, sosyal varlıklar olarak insanların toplum içerisinde kendi konumlarını anlamlandıracak ve yönlendirecek temel bir kültürel çıktı/üründür¹⁴¹. Kimlik kurgusu, meşruiyet temeli olarak, irade beyanlarından ya da karar süreçlerinden değil, tarihsel süreçle ortaya çıkar ve biçimlenir.

Kimlik, bir süreç içerisinde oluşur ve bu süreç dinamik bir toplumsal iletişim ve etkileşim mekânında ortamında ilerler. Kimlik, varlığın sürekliliği ile alakalıdır. Oluşum süreci içerisinde varlığın kendisini diğerlerinden (ötekilerden) farklı kılan özelliğini ortaya çıkarır.

Avrupa'da bir birlik oluşturulması fikri, 20. yüzyıla ait değildir. Bu fikir, Kutsal Roma Germen İmparatoru Büyük Karl zamanına kadar götürülebilir. Bununla birlikte ulusal kimlik düşüncesi de, yeni bir tartışma değildir. Bu düşüncenin izlerini, Orta Çağ'da İngiliz-Fransız ve İskoçlar arasındaki savaşta ve İspanyolların Katolik monarşi çatısı altında birleşmesinde bulabiliriz¹⁴².

Avrupa, Louis Moreri'e göre, her biri farklı üstün yetenekleri haiz olan birbirinden farklı çeşitli uluslardan müteşekkil bir varlık olarak kabul edilirken aynı zamanda da, yeteneği, sanatı, mimarisi, yönetimi, dini, ticareti ve refahı yönünden dünyanın diğer bölgelerine büyük üstünlük sağlayan kültürel ve entelektüel bir birlik olarak da tasvir edilmektedir. Fontenelle'e göre Avrupa, "nitelikli bir zekâ ve deha" olarak tasvir edilir. Modern Avrupa; bilim, felsefe, sanat, güzellik ve damak tadını sembolize eder. Bu anlayışta modern Avrupa, sadece Amerika, Asya ve Afrika'dan daha ileride olması açısından değil aynı zamanda eski Avrupa'yı (Roma ve Karolenj İmparatorlukları) da geride bırakması itibarıyla daha mükemmel¹⁴³ kabul edilmektedir.

Tarih boyunca Avrupa, politik ve coğrafi anlam bütünlüğünü farklı biçimlerde oluşturmaya çalışmıştır. Bu süreçte devreye giren pek çok faktör, Avrupa'nın ne anlama geldiğini ve neresi olduğunu belirlemede etkili olmuştur. Örneğin Hegel'e göre; tıpkı dünya tarihi gibi Avrupa da, Akdeniz Medeniyeti gözardı edilerek anlamlı kılınmaz. Avrupa diğer

¹⁴¹ Pombeni, a.g.m., ", s. 3.

¹⁴² Anthony D. Smith, " National Identity and the Idea of European Unity", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, Vol. 68, No. 1, January, 1992, s. 55.

¹⁴³ Denis D. Roguement, **The Idea of Europe**, Norbert Gunterman, New York 1966, ss. 132-133.

pek çok ögenin yanı sıra, Akdeniz kültür mirasının bir parçasıdır. Akdeniz medeniyeti, Avrupa'nın eşsizliğinin habercisidir¹⁴⁴.

H. Pirenne, klasik dönemin, Roma'nın çöküşü ile değil Avrupa'da Karolenjler'in Akdeniz'de de İslam'ı temsil eden Arapların üstünlüğü ele geçirmesiyle bittiğini ifade eder. Pirenne'ye göre; Büyük Karl'ın Kutsal Roma İmparatorluğu, Roma mirasının yanına Latin Hıristiyanlığı¹⁴⁵ nı da ekleyerek, Avrupa'nın çekirdeğini vücuda getirmiştir¹⁴⁶. Yunan ve Roma'dan alınan vatandaşlık anlayışı, Hıristiyanlık tarafından uhrevî düzene aktarılarak Hıristiyanlar “*tanrının krallığının gerçek vatandaşı*” olarak görülmeye başlanmıştır¹⁴⁷. Bu yolla, Hıristiyan egemenliğindeki topraklara ve bu topraklarda yaşayan Hıristiyanlara, öteki karşısında özdeş bir kimlik kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Augustine'den beri varlık gösteren “tek Hıristiyan topluluk-*Christendom*” ideası, Karolenjler ile birlikte politik ve ülkesel anlam kazanmıştır. Salisburly, Aquinas ve Dante'den itibaren ise *Hıristiyan topluluk* ideası temelinde kurgulanan “*Republica Christiana*”, yükselişe geçmiştir. Bu dönem Avrupa, tek ve ortak bir kültürel dokuyu ifade etmekten ziyade doğuyu, batı Avrupa'dan ayıran bir işlevselliğe sahip olmuştur¹⁴⁸.

7. yüzyıldan önce ortak düşman olarak kabul edilen üç kesimden söz edilmiştir; Yahudiler, erken dönem Roma'da varolan paganlar ve aralarında husumet olan Hıristiyan muhalifler. 7. ve 8. yüzyıllarda başta kutsal topraklar olmak üzere, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da İslam egemenliğinin tesis edilmesi, Avrupa için, yeni düşman ve *ötekini* ortaya çıkarmıştır. Araplar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezini –*Constantinopolis*–, iki defa kuşatmışlardır¹⁴⁹. Aslında, Doğu Roma'nın “düşman” tarafından “tehdit edilmesi” daha önce de söz konusu olmuştur. Bu “tehdit”, Avrupa'da büyük dönüşümlere neden olan ve bu etkisini tarih boyunca çeşitli biçimlerde (askerî, siyasi, idari, dil-din ve imar temelli kültür ekseninde) gösteren Türkler'den yönelmiştir. Hun imparatoru Atilla 453 yılında Constantinopolis'i kuşatmışsa da başarıya ulaşamamıştır. Her iki kuşatma girişimi, büyük bir meydan okuma olarak kabul görmüştür. Bu tehlikeye karşı Avrupa'da *Kutsal Savaş (Holy War)*, bir güvenlik önlemi olarak geliştirilmiştir. Böylelikle *Kutsal Savaş*, Avrupa genelinde “*öteki*”ne

¹⁴⁴ M.E. Yapp, “Europe in Turkish Mirror: The Cultural and Political Construction of Europe”, **Past and Present**, November, 1992, No 137, s. 135.

¹⁴⁵ Katolik Hıristiyanlar.

¹⁴⁶ Yapp, a.g.m., s. 137.

¹⁴⁷ Christopher Dawson, **The Making of Europe: An Introduction to the History of European Unity**, The Catholic University of America Press, Washington DC, 2003, s.34

¹⁴⁸ Bkz: Judit Herrin, **The Formation of Christendom**, Princeton, 1986.

¹⁴⁹ Paul T. Levin, **Narrating Oneself Through the Other: Medieval Christians And Their Images Of The Saracen**, Center for International Studies, USC, 2004, ss.5-6.

karşı, bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir politika aracı olarak Kutsal Savaş'ın keşfedilmesi, Hıristiyan dünyanın (*Respublica Christiana*) sembolik düşmanının yaratılmasıyla birlikte olmuştur. Haçlı düşüncesinden yoksun haliyle Hıristiyanlık, sadece bir din olarak varlık göstermiş, bir topluluğu ifade edecek siyasi kavram haline gelmemiştir. Oysa ortak düşman algısı, Hıristiyanların ortak güç kullanma temelinde bir araya gelmelerine zemin hazırlamış¹⁵⁰; Haçlı düşüncesi ile de biçimlendirme ve sınırlama işlevi kazanmıştır.

İslam, sadece bir *öteki* olarak görülmemiş; aynı zamanda en üst Hıristiyan yöneticiler tarafından örgütlenen yapılanmalarla yok edilecek bir *evrensel düşman*¹⁵¹ olarak yeniden tanımlanmıştır. İslam medeniyetinin Avrupa'da ve Akdeniz'de giderek genişleyen varlığı ve gücü, Avrupa tanımlamasına hem politik hem de kültürel kaygılar eklemiştir.

13. ve 16. yüzyıllar arasında Hıristiyanlık (*Christendom*) ve *Avrupa* birbiriyle örtüşen aynı anlamlarda kullanılmıştır. Ancak Hıristiyanlığa yapılan anlam vurgusu, evrensellik bağlamında değişmez ve sürekli kalırken¹⁵²; Avrupa anlamı, sürekli güncelleştirilmiştir.

1453'de İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinin ardından, Latin Hıristiyanlar bu tehlide karşı dini-askeri bir tavır alarak, gelecek üç yüzyıl boyunca süreklilik arzedecek düşünce ve davranış biçimini oluşturmuşlardır. Bu fetih, kıtada iki önemli olguyu ortaya çıkarmıştır. İlki, "*Avrupalı-European*¹⁵³" kavramı diğeri de Türklerin ve Avrupa'nın geleceği meselesi¹⁵⁴. Piccolomine'ye göre Avrupa, Hıristiyan Avrupa'dır. Hıristiyanlık, Avrupa ile birlikte betimleyici özelliكتedir; Avrupa, Hıristiyanlığın toprağıdır. Bu tanımlama, fetih ile birlikte sakatlanmıştır; Küçük Asya olarak tabir edilen Avrupa toprakları, Hıristiyanlıktan çıkmış, İslam etkisi altına girmiştir. Bu zamandan sonra Hıristiyanlık, Avrupa için kimlikel bir betimleme unsuru olarak kullanılmamıştır. Çünkü evrensel bir anlam içeren Hıristiyanlık, artık Avrupa'nın tümünde hüküm sürmemektedir. Piccolomine'ye göre; sınırları iyi çizilmiş ve dini bir kimlik taşıyan bu coğrafi alan, kültürel alana dönüştürülmeli ve düşmanlarından korunmalıydı¹⁵⁵. İstanbul'un fethi, Avrupa'nın kendini Türklerden ayırıştırarak, varlığını tanımlamasını ve uzun yıllar boyunca Avrupa kavramının etnik ayırıştırma ile anlamlandırılmasına yol açmıştır.

¹⁵⁰ Tomaz Mastnak, **İslam and the Creation of European Identity**, CSD Perspectives, Centre for the Study of Democracy University of Westminster, Number 4, Autumn 1994.

¹⁵¹ Mastnak, a.g.m.,

¹⁵² Denys Hay, **Europe: The Emergence of an Idea**, 2nd ed., London, 1968.,67-69.

¹⁵³ Bu kavram ilk Piccolomini tarafından kullanılmıştır.Bkz.: Hay, a.g.e, s. 87.

¹⁵⁴ Bu tartışmalarda, Türklerin, Avrupa'ya kabul edilebilmesinin çeşitli biçimleri üzerinde durulmakta; bir kısım Türklerin Hıristiyanlaştırılması gereği üzerinde dururken diğere görüşler, çeşitli yollarla bağışlarda bulunmak (mali ve askeri) olarak ifade edilir. Bkz: Yapp, a.g.m., s. 141.

¹⁵⁵ Mastnak, a.g.m.,

Utrect Barışı, *Respublica Christiana*'nın son antlaşma örneği olarak kabul edilir. Daha önce Milano ve Venedik Prenslüklerinin Türklerle kurduğu işbirliği, bu dönem sonrasında, bu kez I. Fransua hükümdarlığında Fransa örneğinde görülmüştür. Burada Fransa, Habsburgları kontrol edebilecek bir güç/aktör ile politik amaçlı ilişki kurmayı amaçlamıştır¹⁵⁶.

IV. Philip ile Papa VIII. Boniface arasında ulusal egemenlik üzerinde yaşanan gerginlik, devlet ve kilise arasında ortaya çıkan ilk ihtilaf örneğini teşkil etmiştir. Bu ihtilaf, kıtada diğer devletlerin birbirleri üzerinde güç kazanma politikalarının ivme kazanması ile birlikte sıkça yaşanmaya başlamıştır. Fransız hukukçu olan Dubois, Hıristiyan yöneticiler arasında ortaya çıkan sorunların Avrupa'da savaşa dönüşmesini engelleyecek bir mekanizmanın tesis edilmesi gereği üzerinde durmuştur. Bu mekanizmanın, tek bir çatı altında toplanmış olan Hıristiyan topluluğunda (*Christendom*), kalıcı ve evrensel barışı sağlayacak yetkilere sahip olmasını savunan Dubois, Fransa'nın çıkarlarına Haçlı ideası karşısında birincil önem vermiş ve Haçlı ideasını *ulusal* ve *seküler* yapıya aktarmıştır¹⁵⁷.

Osmanlı, Avrupa tanımlamasında oynadığı rol itibariyle Leibniz ve Montesquieu tarafından farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Leibniz'e göre, Türkleri bertaraf etmekle sorumlu olan Fransa kralı, Türklerle işbirliğine giderek Hıristiyanlara karşı yapılmış en büyük ihaneti gerçekleştirmiştir. Leibniz'in ideali; kutsal Hıristiyanlık dininin bütünleştiği ve Hıristiyan düşmanlarına karşı koruma sağlandığı bir imparatorluk olmuştur; Kutsal Roma İmparatorluğu ve Kilise'nin işlevsel olduğu dönemdeki örneği gibi. Montesquieu ise, Türkleri sadece dinsel doktrinler temelinde değil, inancın sosyal hayat ve politikada oynadığı rol itibariyle değerlendirmiş ve böylelikle *ötekini*, Avrupa'dan ayırtmıştır. O'na göre, Avrupa'yı Avrupa yapan; hukuk, ahlak, aristokrasi, monarşi ve özgürlüktür. Oysa Osmanlı, yönetimi itibariyle despottur. Böylelikle Montesquieu, Avrupa'nın tarihini ve kendine özgü niteliklerini; coğrafi, kültürel, siyasi ve düşünsel varlığı ile içkinleştirmiştir¹⁵⁸.

Erasmus, Türklerin askerî başarılarını dikkate alarak, Avrupa'ya doğudan gelecek tehde ilişkin genel bir kaygıyı vurgulamıştır. O'na göre, Hıristiyan yöneticiler arasında geleneksel çıkar hesapları temelinde yürüyen ilişkilerin terk edilmesi şarttır; ancak böylelikle Türklerin Avrupa'da başarı kazanmalarına engel olunabilirdi. Savaşın, insan doğasının tehlikeli yönünü temsil etmesi bakımından “*şeytanî*” bir öz taşıdığına inanan Erasmus, savaşın kabul edilemez olduğunu savunmuş; fakat Hıristiyanların Türklerle savaşmalarını bir istisna olarak

¹⁵⁶ J.G. A. Pocock, “Some Europes in Their History”, **The Idea of Europe from Anquity to the European Union**, ed., Anthony Pagden, Cambridge University Press, 2002, içinde s. 64-65.

¹⁵⁷ Mastnak, a.g.m.,

¹⁵⁸ Bkz. Yapp, a.g.m., s. 146-148.

değerlendirerek bu savaşta, Hıristiyanlar açısından “şeytanî tutku”dan daha az bahsedilebileceğini¹⁵⁹ dolayısıyla böyle bir düşmana karşı girişilecek savaşın tasvip edilebileceğini söylemiştir.

Sully, Hıristiyan olmayanlara karşı yapılacak bir savaşı, Avrupa için şart görmüştür. Sully'nin savunduğu *Grand Design*, Avrupa'da barışı tesis etmeyi ve çeşitli prenslikler arasında süregiden savaşları, “Hıristiyan olmayanlara” karşı devamlı bir savaşa dönüştürmeyi amaç edinmiştir. Abbe de Saint-Pierre, “Avrupa Birliği” oluşturulmasını ve Avrupa devletleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları, barışçıl yollarla çözmekle tam yetkili kılınmış elçilerin yer aldığı kalıcı bir kongre tesis edilmesini önermiştir. Saint-Pierre, Birleşik Avrupa'nın, dünyayı, Avrupa lehine işleyen serbest piyasaya dönüştüreceğini; ortak düşmana karşı kurulacak bu birliğin, saldırgan bir doğaya sahip olması gerektiğini ve Türklerin tehdit olmaktan çıkarılması hedefini gerçekleştireceğini savunmuştur.¹⁶⁰

Rousseau, Avrupa devletlerini federal bir yapılanma içerisinde uluslarüstü yetkilerle donatılmış ittifak modelini, sürekli barışın ön şartı olarak görmüş ve Türkler'e karşı, Avrupa güvenliğini sağlayacak bir Avrupa ordusunun gerekliliğinden bahsetmiştir. Rousseau, Avrupalılar arasında doğal bir bağın var olduğunu ve Avrupalı yöneticilerin, bu bağ etrafında biraraya gelmeleri sorumluluğunu taşıdıklarını savunmuştur. Avrupalı devletlerin eşit oy hakkına sahip olacakları bu yapı içerisinde, sorunların çözümüne ilişkin bağlayıcı kararlar alınabileceğini ifade eden Rousseau; egemenlik devrine işaret eden bir yaklaşımı ortaya koymuştur. Avrupalı devletler arasında korku ve şüphenin yok edilmesiyle birlikte, kıtada güvenlik ve istikrar artacak; dışarıdan gelecek olan saldırılara da ortak bir yanıt verilebilecekti. Hem böyle bir yapı karşısında, dışarıdan da kolay kolay tehdit yöneltilmeyeceğini savunmaktaydı¹⁶¹.

Bir kavram olarak Avrupa, tarihsel süreç içinde dinamik etmenlerin yer aldığı iç ve dış çevresel koşullar altında ortaya çıkmış; Avrupa'ya ait bir kimliğin varlığı da, sürekli arayışı ve Avrupa kavramının nasıl tanımlandığına bağlı olarak kurgu niteliğini almıştır. Sürece bakıldığında Avrupa, Akdeniz medeniyetinin yıkılışı ile kendine tarihte çıkış noktası bulurken, Karolenj hâkimiyetindeki Kutsal Roma İmparatorluğu ile dini bir kimlik edinmiş; Latin

¹⁵⁹ Bu söylem, aynı zamanda Türklerin, hem savaşların yapılma nedeni olmaları hem de Hıristiyan olmamaları açısından inançsız toplum görülmeleleri nedeniyle Avrupa tarihinde, “şeytanî ve kötü imaj”la anılmasını sürekli kılmıştır. Bkz.: Mastnak, a.g.m., Levin, a.g.m., s.25.

¹⁶⁰ Mastnak, a.g.m.,

¹⁶¹ J.J. Rousseau, “Avrupa Federasyonu Aracılığıyla Daimi Barış”, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir İnceleme**, Howard Williams, Moorhead Wright, Tony Evans (ed.), Çev.: Tolga Erdal, Fatih Durmuş, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, içinde ss. 150-160.

Hıristiyanlığının (Katolik) birleştirici gücü, Reform hareketleri ile çöküşe geçince, Hıristiyanlar arasında ayırım baş göstermiş ve tek bir Hıristiyanlık çatısından bahsetmek pratik olarak olanaksız hale gelmiştir. Siyasetten dinin etkisinin azaltılması ile gelişen bilimsel devrimler, Avrupa'nın kültür ve varlık inşası için yeni seküler etmenleri devreye sokmuştur. Türklerin dünya tarihinde yakaladığı yükseliş ve sahip olduğu güç, Avrupa için yeni bir kimlik tanımlamasını ve coğrafi sınırlandırmayı şart kılmıştır¹⁶². 18. yüzyıla kadar devam eden Türk ekseni korkuya dayalı tanımlama biçimi, daha sonra liberalizm-kapitalizm ekseninde şekillenmiştir.

Avrupa, ötekine yönelik olarak, ilişkinin /algılamanın biçimine ve uygarlık alanına göre kendine bir aidiyet alanı kabul etmektedir. Avrupalılık, zaman ve siyasi birimlere göre farklı tanımlamaları getirebilmektedir. Tarihte, Napolyon Avrupa'yı Pireneler ile sınırlamakta, Metternich ise, Viyana'nın doğusunu Avrupa'dan ayırmaktaydı. Bu ayırım, 15. yüzyıla kadar İspanya'da hüküm süren Emeviler ve sonrasında Viyana sınırına kadar hâkim olan Türkler'in yarattığı algılamaya dayanır. Daha sonraki yıllarda Hitler Almanyası, diktatörlük ve cunta yönetimindeki İspanya ve Yunanistan, komünist sistem dâhilindeki Doğu Almanya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Avrupalılık tanımı içerisinde yer almamaktaydı. Bu örneklerden hareketle, Avrupa'nın coğrafi sınırlarının sabit olmaktan öte, kültürel ve siyasal sınırlara bağlı bir dinamizm ve değişim arzettiğini söylemek mümkündür¹⁶³.

2.2 Avrupa'da Kimlik Algılaması

Büyüyen Avrupa Birliği için, kıtada bulunan çeşitli etnik toplulukların, bölgelerin ve ulusların sahip olduğu değerlerin, mirasların ve kültürlerin önemi ve anlamı nedir? Bu sorunun cevabı, bugünkü Avrupa bütünleşmesinin kültürel etkinliğinde aranan çıkarlar bakımından önem arz etmektedir. Bu önem, Avrupa kimliğinin *meşruluğunu* ve gerçekleştirilebilirliği açısından ortaya çıkmaktadır. Milliyetçilere göre "*ulus*", meşru hükümetin ve siyasi topluluğun hem değer hem de ölçü birimidir. Siyasi topluluk olan Avrupa Birliği, Avrupa kimliğinden ve bu değer biriminden mahrum tutarak açıklanabilir mi? Avrupa bütünleşmesi, uluslarüstü bir kimlik yaratmış mıdır? Bu sorular federalist yapılanmacı pan-Avrupa yaklaşımı ile konfederalist yapılanmacı anti-Avrupa yaklaşımıcıları arasındaki temel argüman olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁶⁴.

¹⁶² Bkz.: Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye...*, ss. 103-105.

¹⁶³ Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye...*, ss.6-7 ve s. 17

¹⁶⁴ Smith, a.g.m., s. 56.

Bunun dışında Avrupa nedir ya da neresidir sorusunun tek ve bütüncül bir cevaba kavuşturulması da kolay değildir. Çünkü Avrupa, hiçbir zaman varoluşu kendiliğinden gerçekleşen kültürel, politik, coğrafi bir varlık olmamıştır. O hep, *yapay ve net olmayan bir görüntü* ya da *tasarlanmış* olan niteliği ile anılır olmuştur. Avrupa entelektüel tarihi de, Avrupa'nın ne olduğu sorusuna ilişkin yapılan araştırmalarla doludur. Belirli dönemlerde bu araştırmalar yoğunluk kazanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönem de, bu yoğunluğun gözlemlendiği zaman dilimini oluşturur. Avrupa'yı araştıran bu çalışmalar, aynı zamanda onu tasarlamaktadır. Bir başka deyişle Avrupa üzerine yapılan araştırmalar, Avrupa'yı kurmaktadır¹⁶⁵.

Bu çalışmaların üzerinde durdukları ortak konular vardır. Bunlar; ulus, etnisite, toplum, değerler, gelenekler ve kültürel miras gibi kimlik unsurlarıdır.

Avrupa, en genel anlamda, Yunan düşüncesi, Roma hukuku ve Hıristiyanlığın bir bileşimi olarak savunulmaktadır. Bu üç unsura Edward Freeman, Alman halk kültürünün de dâhil edilebileceğini söylemektedir. Roma tarihi ile birleşen ve Roma hukuku ve kurumları içerisinde gelişme gösteren Yunan düşüncesi, Alman kültürü ve Hıristiyanlık, Avrupa'nın diğer devletlerine miras olarak aktarılmıştır. İşte, Roma'nın sunduğu bu "*erime potası*", Freeman'a göre, Avrupa'yı özgün kılan unsur olmaktadır¹⁶⁶.

Ortak bir Avrupa kültürel kimliği -eğer varsa-, burada ulusal kimlikler nerede durmaktadır? Ulus, organik kültürel bir birim olarak tanımlanabilirken (Romantik akım), bunun dışında belirli bir toprak üzerinde ortak hukuku ve kültürü ifade eden rasyonel bir birliktelik olarak da görülebilmektedir (Pluralist yaklaşım). Bu yaklaşımların ilkinde, Avrupa'daki ulusal kimlikler ile Avrupa kimliği arasında çelişki bulunurken; ikinci yaklaşım, çelişkileri asgari seviyeye çekmektedir¹⁶⁷.

Ulus; tarihî bir mekânı, kökenleri hakkında ortak anıları ve efsaneleri paylaşan, standart bir kamu kültürüne sahip, iktisadî kaynaklar üzerinde mülkiyet hakkı ve ülke sınırları içerisinde hareket serbestisi olan, birliktelik içinde tüm üyelerin ortak yasal haklara ve yükümlülüklerle sahip olduğu insan topluluğu olarak tanımlamak mümkündür. Ulusal kimlikler çokboyutludur ve analitik olarak etnik, yasal, ülkesel, ekonomik ve siyasi bileşenlerine

¹⁶⁵ Martyn P. Thompson, " Ideas of Europe during the French Revolution and Napoleonic Wars", **Journal of the History of Ideas**, Vol. 55, No. 1, January, 1994, s. 37.

¹⁶⁶ Yapp, a.g.m., s. 135.

¹⁶⁷ Smith, a.g.m., s. 56.

ayrılabilir. Siyasi irade ve erkin tek kaynağı ulustur. Ulus olmaksızın meşru bir siyasi erkten bahsedilemeyeceği gibi bağılıktan da söz edilemez¹⁶⁸.

Ulus, ülke veya vatani, ortak hukuk sistemi ve kurumları, siyasal topluluk içinde vatandaşların eşitliğini, vatandaşları bir arada tutan kamu kültürünü vurgulayan bir anlam içerdiği gibi; dil ve lehçeler, gelenekler, din, ritüeller ile beliren halk kültürüne odaklan etnik ve kültürel bağları esas alan anlam da taşır. Bu iki anlamlandırmada, devlet ile ulusun farklı yerde durduğu görülebilir. Devlet, yasal ve kurumsal bir kavram olarak, kendini diğer sosyal kurumlardan ayıran özerk kamu kurumlarını ifade eder. Ulus kavramı, temelde kültürel ve sosyal anlam içerir; aynı efsaneleri, anıları, sembolleri ve gelenekleri paylaşan topluluk içinde kültürel ve siyasal bağı işaret eder. Ulus kavramı, siyaseti kültürel temellerde tanımlar ve meşru kılar. Çünkü ulus, ortak kültür ve ortak sosyal irade temelinde bir araya gelen siyasi topluluktur. Bugün çağdaş ulus devletler, sınırları dâhilinde tek bir ulusu barındırmamaktadırlar; dolayısıyla dar anlamda, gerçek bir ulus-devlet sayılamazlar. Yine de tüm halkın içinde yer aldığı bir ortak kamu kültürünün olması ve politik topluluk ile egemenlik temelinde heterojen nüfusun birbiriyle bütünleştirilmesi çağdaş devletleri, ulus-devlet olarak tanımlamamıza imkân vermektedir¹⁶⁹.

Ulus temelinde konuya yaklaşıldığında, Weber'in bahsettiği “*ortak kader*” de devreye girmektedir. Bu, tarihsel dönem içersinde ulusun, ortak dil, ortak bir etnik grup ve belirleyici tarihsel deneyimlere sahip olma bağlamında ulus devleti biçimlendiren faktörleri içerir. Bunun dışında, cumhuriyetçi kimlik üzerinde şekillenen “*vatandaşlık*” kavramı, ulus-devlet yaratma sürecinde dolayısıyla kimlik tesisinde temel alınan bir diğer olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada vatandaşlık ve “*ortak hukuk*” önplana çıkan belirleyici unsurlardır. Dil, etnisite ve ortak tarihi kültürel ürünler olarak görebiliriz¹⁷⁰.

Avrupa'nın bugün tartıştığı ve siyasi gündeminin ilk sıralarında yer alan problem alanlarına bakıldığında, Avrupalılık düşüncesinin belirginleştiği ilk dönemler itibariyle özde çok büyük farklılıkların bulunmadığı ve süreklilik arzeden hususların bulunduğu görülebilir. Özellikle Avrupa'da milliyetçilik, savaş, iç savaş, Avrupa'nın kültürel ve coğrafi sınırları, Avrupa'da güçler arası dengenin korunması ile Avrupa'nın dünyanın geri kalanı ile yürüteceği ilişkiler eskiden olduğu gibi hâlâ Avrupa'da birincil önem arzeden meselelerdir¹⁷¹.

¹⁶⁸ Smith, a.g.m., s. 61.

¹⁶⁹ Smith, a.g.m., s. 62.

¹⁷⁰ Pombeni, a.g.m., ”, s. 6.

¹⁷¹ Thompson, a.g.m., s. 38.

Napolyon “ *...bir Avrupa sistemi, bir Avrupa hukuku, bir üst mahkeme kurulması suretiyle tek Avrupa halkının...*” yaratılmasını amaçladığını açıklayarak “*tam bütünleşmenin sağlandığı bir ulusta, kim nereye seyahat ederse etsin her gittiği yerde anayurdunda olacağı*”nı savunmuştur. Burada Avrupa, tarihsel ve kültürel birliğini tamamlamış fakat siyasi birlikten yoksun bir yapıda görülmektedir. Napolyon’a göre, bu evrensel yapının tamamlanması için, siyasi birlik kurulması şarttır. Bu birlik içerisinde tüm Avrupa ulusları yer almalıdır. Bu uluslar arasında, Almanlar, İspanyollar, Fransızlar ve İngilizler benzer geleneklere ve aynı dine sahip olarak dünya üzerinde tek ve ortak coğrafyayı paylaşmaktadırlar. Bir bütünlük sağlanabilmesi için bu coğrafyada, Avrupa toplumunun yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bunun yolunun da, tek bir süper gücün diğer uluslar üzerinde kontrol sağlayarak onları birbirleri ile uyum içinde yaşamaya zorlaması ile mümkün olacağını savunan Napolyon, bu misyonun en iyi Fransa tarafından yerine getirileceğine inanıyordu¹⁷². Napolyon’dan itibaren II. Dünya Savaşı sonuna kadar geçen dönem içerisinde Avrupa’da temel alınan sorun alanını, Avrupa’nın refah ve güvenliğinin korunması ve güçlendirilmesi teşkil etmiştir¹⁷³. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da bütünlük sağlama çabaları, bu fikrin sürekliliğe sahip olduğunu gösterirken; yöneme ilişkin farklılığı ortaya çıkarmıştır.

18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’yı tanımlayan nitelikler, yönetsel yapılar temelinde tanımlanmıştır. Örneğin Abbe de Saint-Pierre ve Kant, kalıcı barışın sağlanmasına yönelik çabaların, cumhuriyet yapıları temelinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Montesquieu, çeşitlilik, üstünlük, ticari bütünleşme, siyasi yumuşama hususlarında Avrupa bütünleşmesine atıflar yaparken¹⁷⁴; Rousseau, Avrupalı güçlerin, kendilerini aynı dinde, aynı uluslararası hukukta, yaşam tarzı, edebiyat ve ticarete birleştirecek ve bunların bir sonucu olarak da bir denge yaratacak yeni bir sistem vücuda getirmeleri gereği üzerinde durmuştur¹⁷⁵. Saint-Simon ve Augustin Thierry, Viyana Kongresi sonrası kaleme aldıkları yazılarında, Avrupa halkının önceliğin ulusal çıkarlara değil ortak çıkarlara verilmesi gerektiğini kabul edeceklerini; böylelikle aralarında yeralan şüphenin yok olacağını, huzursuzluğun azalacağını ve savaşların çıkma ihtimalinin kaybolacağını savunmuşlar ve Altın Çağın bitmediğini tam tersine Avrupa’nın önüne yeni çıktığını ifade etmişlerdir¹⁷⁶.

¹⁷² Thompson, a.g.m., s.39

¹⁷³ Pombeni, a.g.m., ”, s. 8.

¹⁷⁴ Thompson, a.g.m., s. 45.

¹⁷⁵ Roguemont, a.g.e., s. 150.

¹⁷⁶ Thompson, a.g.m., s. 55.

Avrupa geneline bakıldığında, homojen tek bir Avrupa kimliğine rastlamak olası değildir. Burada, kültürel mirastan siyasi geleneklere kadar uzanan geniş yelpazede yer alan çeşitli aidiyetlere rastlanır. Etnik temelde tarih, efsane ve sembollere sahip, farklı değer sistemleri temelinde bir arada bulunan, seremonileri, gelenekleri ve ritüelleri bakımından çeşitlilik arzeden, dilleri bakımından farklı dil gruplarında bulunan onlarca etnik kimlikten söz etmek gerekir. Bu da Avrupa kimliğinde homojenlikten ziyade, yeni bir kavramın “çokkültürlülük” kavramının benimsenmesini şart kılmaktadır. Bunun dışında, güncel olgular da Avrupa’daki kimlik algılamasını etkilemektedir¹⁷⁷. Sınıraşan şirketlerin ulus devlet toplumları üzerindeki etkileri, uluslararası sistemde gittikçe artan karşılıklı bağımlılık ve de iletişimin; ölçek, kapasite, etkinlik ve güç açısından dönüştürücü etkisi sayılabilir. Küresel kültür; en genel anlamda ulus devlet sınırlarını aşan ve etnik topluluklara ulaşan eğilimleri ve ayrıca çeşitli grupları ortak iktisadi, siyasi ve kültürel yapılar temelinde bir arada tutmayı sağlayan, gittikçe güç ve etkisini arttıran süreç olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁸.

“Avrupa”, kıtadaki çeşitlik ulusal aidiyetlerin ve toplulukların basit bir toplamı olarak mı kabul edilmektedir? Bu savın kabulü, Avrupa içerisinde tarihi ve coğrafi ayrışmaları ve de Avrupa’nın doğu ve güney sınırlarının sorunlu karakterini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Eğer “Avrupa,” belli bir coğrafyada varlık gösteren nüfusun ve kültürün basit toplamından daha öte bir anlam içeriyorsa, “Avrupa”yı diğerlerinden ayıran olgular ve bunların karakteristik nitelikleri neler olabilir? Bu kıtanın tarihinde ve kültüründe, dünyanın başka hiçbir coğrafyasında bir benzeri bulunamayacak “Avrupa deneyimi”nden bahsedilebilir mi?

Burada ilk olarak konuşulan dillere bakıldığında hepsinin Hint-Avrupa dil ailesine ait olmadığı görülebilir. Latin, Cermen ve Slav dilleri arasında farklı ilişkiler de gözlemlenebilir. Özellikle bu dilleri konuşan etnik gruplar arasında tarih öncesi ve modern politik ilişkilerin de, Avrupa’da etnik-dilsel özdeşlikten bahsedilmesine imkân tanımadığına vurgu yapılmaktadır¹⁷⁹.

İkinci olarak, kültürel coğrafya ve toprak sınırlarına değinmek gerekir. Atlantik’ten Urallar’a uzanan “Avrupa Evi”nin muhteviyatı, Batı ve Kuzeyin, Doğu ve Güneyden farklı olduğu ve bu farkın korunduğu gerçeğini değiştirmeyecek biçimde düzenlenmiştir. Yani Avrupa sınırları, coğrafi faktörlere göre değil, tarihsel iddialara göre tanımlanmaktadır. Üçüncü olarak, dinsel eksen devreye girmektedir. Burada çoğunlukla Avrupa kendisini, Haçlı döneminden itibaren Müslüman ya da Yahudi olmayanlar olarak tanımlamaktadır. Arap ve Türklere karşı

¹⁷⁷ Kimlik, kültür ve tarih temelinde, Türk-Avrupa ilişkilerinin analizi için bkz: İlber Ortaylı, **Avrupa ve Biz**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.

¹⁷⁸ Smith, a.g.m., s. 64.

¹⁷⁹ Smith, a.g.m., s. 68.

direnin büyük yer tuttuğu Avrupa tarihinde İspanya, bünyesinde bulundurduğu Emeviler ve Yahudiler nedeniyle “Hıristiyan Avrupa Kültürü”nden çok farklı bir yerde durur. Hıristiyanlar arasındaki Doğu-Batı ayrışması da burada bahsedilen konular arasında yer alır. Batı Hıristiyanlığı Katolik ve Protestanlığı, Doğu Hıristiyanlığı ise Ortodoksluğu işaret eder. Bu kırılmalar, sadece Hıristiyanlığın batı ve doğu eksenleri arasında değil, aynı zamanda kendi içlerinde de gözlenmektedir. Ortodoksların kendi aralarında varolan farklılıklar kadar, Protestan ve Katolikler arasındakiiler de önemli olmaktadır. Son olarak da, Avrupa’da yaşayan göçmenler ve misafir işçilerin ne olarak görüldüğüne (yabancı, öteki, Avrupalı olmayan gibi) ilişkin yapılan açıklamalar da önemlidir¹⁸⁰.

Avrupa sınırları her zaman için sembolik bir değer de taşımıştır. Şöyle ki, Avrupalı değerler olarak tanımlanan standartlar, coğrafi sınırların değişimini kimlik algılamasına bağlamıştır. Bizansın yıkılması ve Habsburgların da otoritelerini bölge üzerinde kaybetmelerinden itibaren, Avrupa’nın Türklerle girdiği mücadelede Avrupa kimliğini biçimlendiren en temel öge, Hıristiyanlık olmuştur. Bu öge, Avrupa’nın kimliğini belirlediği gibi aynı zamanda onun güneydoğu sınırını da çizmiştir¹⁸¹.

Avrupa’yı birleştiren en işlevsel alan hukuk olmuştur. Kanunlarla yönetilenler olarak Avrupalı tanımlamasına dâhil edilen Yunanlılar da, aslında hukuku, medeniyetin tek güvencesi olma düzeyine yükselten Romalılar Avrupalı kavramına daha uygun görülmektedir. Avrupa’da Goth baskınları ile Roma hukukunun Cermen hukuku ile yer değiştirmesi gözlemlense de, hukukun birleştirici etkisi hiç değişmemiştir¹⁸². Denys Hay’a göre; Türkler, Avrupa’dan ziyade Hıristiyanlığa bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Türklerin Avrupa diplomasisine girişleri, Hıristiyan dünya tarafından uluslararası ilişkilerden Türklerin tecrit edilmesi çabasını da beraberinde getirmiştir. Avrupa diplomasisi, “ortak düşman” “Hıristiyan dünya” “Hıristiyan toprakları” gibi kavramlar temelinde yürütülmekteydi. Bu kavramlar, 16. ve 17. yüzyıl boyunca yapılan tüm antlaşmalarda geçmekteydi. Hatta benzer tanımlamalar daha önceki yüzyıllara, Grotius’a kadar da götürülebilir. Türkler Hıristiyanlar (Avrupa) için “doğal hukuk” temelinde farklılaşmıyorsa kesinlikle “dinî hukuk” temelinde farklılaşmaktaydı¹⁸³.

Avrupa kimliğinin belirleyici unsurlarına ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden bir kısmı, Avrupa’yı, kendi arasında dil (Bask, Fin, Macar), toprak (Rus, Yunan),

¹⁸⁰ Smith, a.g.m., s. 69.

¹⁸¹ Stuart Woolf, “The Construction of a European World-View in the Revolutionary-Napoleonic Years”, Past and Present, No 37, **The Cultural and Political Construction of Europe**, November, 1992, s. 90.

¹⁸² Anthony Pagden, “Europe: Conceptualizing a Continent”, **The Idea of Europe from Antiquity to the European Union**, ed., Anthony Pagden, Cambridge University Press, 2002, içinde s. 42.

¹⁸³ Hay, a.g.e., ss. 113-114.

hukuk (Roma, Cermen) din (Katolik, Ortodoks, Protestan) ve ekonomik-siyasi sistem (demokrasi, komünizm, üniter devletler, federal yapılar) temelinde etnik ve kültür öğeleri de dâhil olmak üzere farklılaştırır. Burada tüm Avrupa için ortak bir paydadın bahsedilmektedir. Şöyle ki, Avrupa olarak tasarlanan bölge üzerinde çeşitli topluluklar için farklı anlamlar içeren ve önem arzeden, paylaşılan ortak anılar, gelenekler, mitler semboller ve değerler bulunmaktadır. Avrupa'da, yasal ve siyasi zeminde ele alınacak ortak gelenekler ile dinsel ve kültürel zeminde gözlemlenebilecek bir mirastan söz edilmektedir. Gelenekler arasında, Roma hukuku, demokrasi, parlamenter kurumlar sayılırken; miras olarak, Rönesans humanizmi, rasyonalizm, empirizm, romantizm ve klasizm sıralanmaktadır. Bunların Avrupa'da bir “çeşitlilikte birlik” yaratmıyor olsa bile yine de “kültür ailesi”ni¹⁸⁴ biçimlendirdiği iddia edilmektedir.

Avrupa kimliği ve Avrupalılık kavramının tanımlanmasına ilişkin bir diğer yaklaşım da, medeniyet ve yönetim temelinde temellendirilmektedir. Bu bakış açısı, din ve etnisite temelinde İslam ve İslam medeniyeti ile Avrupa'da farklı dönemlerde hâkimiyet kurmuş Türklerin (İslamiyet öncesinden başlayarak Osmanlı ile devam eden ve günümüzde Avrupa'da yaşayan), hem Avrupa siyasi dengelerinin hem de medeniyetinin gelişiminde yadsınamaz rol oynadıklarının kabulünü gerekli görür.

Türkler, Avrupa'da varlıklarını IV. yüzyılda kavimler göçü ile ortaya koymuş, yüzyıllarca bu topraklarda hem nüfusun hem de ülke topraklarının şekillenmesinde doğrudan etkide bulunmuştur. Hunların, Avrupa'da varolan kavimleri hareketlendirmesi, Batı Roma'nın yıkılması, otorite boşluğu ve bu boşluğun Papalık tarafından doldurulması ve uzun vadede Avrupa siyasetinde Katolik egemenliği gibi pek çok önemli gelişmenin tetikleyicisi olmuşlardır. Türkler, 15. yüzyıldan itibaren yeniden Avrupa'da güç kazanarak, dört yüzyıl hâkimiyet kurmuş, Avrupa siyasetini ve dengesini yönlendirmiştir¹⁸⁵. Türkler, Osmanlı imparatorluğu döneminde, Avrupa'da gücün bir devleti hâkim kılacak tarzda tek elde yoğunlaşmasını engellemek için zayıf Avrupa devletlerini desteklemek siyasetini izlemiştir. Bu siyaset neticesinde Türkler, “...bugünkü Avrupa Siyasi coğrafyasının ortaya çıkmasında...”¹⁸⁶ birincil rol oynamıştır. Balkanlarda oluşturduğu yönetim yapısı ve uyguladığı strateji, Avrupa'da kalıcı bir Türk-İslam etkisi yaratmıştır. İbrahim Canbolat'a göre, Türkler ve taşıdıkları Türk-İslam medeniyeti, Avrupa'yı şekillendiren dinamik unsurlardan ayrı tutulamaz ve bu anlamda da kimlik oluşum

¹⁸⁴ Smith, a.g.m., s. 70.

¹⁸⁵ Bu konuda bkz.: Halil İnalçık, “Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, **Doğu Batı**, Sayı 2 Şubat Mart Nisan 1998, ss. 7-27.

¹⁸⁶ İnalçık, a.g.m., s. 8.

sürecinde toplumsal etkileşim bağlamında çok belirleyici rol oynamıştır. Dolayısıyla, tarihsel ve güncel boyutta Türkiyesiz Avrupa tanımlaması, eksik bir tanımlama olacaktır. Nitekim Maria Todorova'ya göre de, Balkanlarda Türk (Osmanlı) mirasından söz etmemek mümkün değildir. Türkler fethettikten sonra bölgede hem uzun süreli siyasal birlik sağlamış hem de buraya adını vermiştir. Bu bağlamda da en önemli mirası verdiği addır. Türkler, siyasi gelenek, ekonomik ve sosyal alanlarda pek çok miras sahibidir. Bunlardan etnisite, dinsel ve dilsel çeşitlilik süreklilik arzeden bir özellik taşır. Balkanların kendisi kültürel bir alandır. Uzun yıllar Akdeniz'de hâkimiyet kuran Türkler, bu coğrafyada iletişim, etkileşim ve kültürel teması sağlayan aracı rolü de yerine getirmiştir¹⁸⁷.

Savaş sonrası Avrupa'da ortaya çıkan karmaşık sorunların çözümü bazı önceliklerin kabul edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu öncelikler; ekonomik temelde yeniden yapılanma, siyasi istikrar ve rejimlerin güvenliği ile Avrupa'nın diplomatik etkinliğinin güçlendirilerek¹⁸⁸, kıtada barışın tesisi olmuştur. Bu anlayış, Ortaçağda Avrupa kimliğini ifade eden tek "Hıristiyanlık" anlayışının çökmesi sırasında Reformasyonun Avrupa tarihinde ortaya çıkardığı etkiye paralel bir sonuç çıkarmıştır. Reformasyon hareketi ile güçlenen Katolik Hıristiyanlık karşıtlığı, bir bakıma daha güçlü ve daha yüksek seviyeli bir bütünleşme için gerekli motivasyonu oluşturmuştur.¹⁸⁹ Savaş sonrası Avrupa'da hâkim olmaya başlayan anlayış da, ulus-devlet çıkarına dayalı tek taraflı güç ve çıkar politikası izlemek yerine, ortak Avrupa çıkarına dayalı, kıtada barış istikrar ve güvenlik alanı yaratılmasına yönelik yeni bir modeli ortaya koymuştur.

Avrupa Birliği süreci incelerken, kültür ve değerler dünyasına ilişkin temel unsurların yanı sıra iletişim, eğitim, medya, sanat gibi ulusal ve kıtasal sınırları aşan ve toplumu kozmopolit karaktere yaklaştıran küresel eğilimler; bu eğilimlerle birlikte görülebilen köklü jeopolitik ve ekolojik değişimlerin beklenmedik ve öngörülmedik etkileri; ve son olarak da, bölgesel düzeyde Avrupa'da görülen bütünleşme sürecinin, hızla değişen dünyada Avrupa'nın sınırlarını ve büyüklüğünü etkilemesi de dikkate alınmalıdır.

Avrupa Birliği siyasi bir idealin yanı sıra aynı zamanda hayati bir gereklilik¹⁹⁰ olarak da belirginleşmiştir. Son dünya savaşından sonra dünya politikasındaki konumlarını yitiren uluslar, kendilerini yeniden şekillenen dünyada tekrar var etmek ve güçlü kılmak için, Avrupa zemininde birlikte hareket etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Daha güçlü bir siyasi otoritenin oluşmasını sağlayacak şekilde ulusal dış politikalarda bütünleşmeye gidilmesi, birlik sürecinin

¹⁸⁷ Maria Todorova, **Balkanları Tahayyül Etmek**, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 360.

¹⁸⁸ Scheingold, a.g.m., s. 982.

¹⁸⁹ Thompson, a.g.m., s.52.

¹⁹⁰ Yalem, a.g.m., s. 61.

başarı kazanmasını kolaylaştırmıştır. Avrupa Birliği, her şeyden önce üye devletlerin birbirlerine olan bağlılığı ve sadakatini fonksiyonel altbirimler (AKÇT, AT ve AAET) içerisinde düzene oturtulan kurumsallaşma doğrultusunda ortaya koydukları bir ideal ve ülkünün (siyasal birlik temelinde barış, istikrar, güvenlik ve refah alanı yaratılması) üstyapısını temsil eder.

Böyle bir Birliğin oluşturulması Avrupa'ya, iki dünya savaşı ile kaybettiği prestijini kazanma fırsatı verecekti. Eğer her bir Avrupa ulusu, kendi öz çıkarlarını takip etmeye devam ederse ve ulusal güvenlik-egemenlik temelinde biçimlenen stratejilerden vazgeçmezse, bu durum onları gittikçe daha zayıf ve etkisiz konuma itecekti. Uluslararası ilişkilerde daha güçlü ve etkili konum elde etmek, bütünleşme sürecinin tamamlanmasıyla mümkün olabilirdi. Bunun için de iki koldan takip edilecek bir strateji vardı: oluşturulan toplulukların devamlılığını sağlamak ve daha da önemlisi ulusal bağlılıklarını Avrupa seviyesinde yeniden anlamlandırarak ve tanımlayacak şekilde dönüşüme uğratmak. Bu da, egemenlik anlayışında değişimi ve üst otorite olgusunu vazgeçilmez kılmaktaydı. Ortaya konulan bu yeni modelin canlılığının korunması ve Avrupa'da siyasi birliğin yaratılmasında bütünleşme süreci önemli işlev görecekti.

Avrupa Birliği hem kendi yapılanmasını hem de çevresinde meydana gelen gelişmeleri dikkatle izleyerek, gereksinimlere cevap vermek durumundadır. Bu da, sistemin, bölgesel ve küresel düzeyde ortaya çıkacak krizlere müdahale etmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu çaba, Avrupa Birliği'nin kendi kimliğini ve varlığını nasıl tanımlayacağını da beraberinde getirmektedir. Bu süreci etkileyen uluslararası gelişmeler (ABD'nin tek yanlılık politikaları) ve genişleme politikasının odak aldığı Balkan ve Baltık coğrafyasının durumudur¹⁹¹.

3. Avrupa Bütünleşmesi ve Sistemin Yapısı

Deutsch'a göre Avrupa bütünleşmesi, o zamana kadar ortaya çıkan başka hiçbir bütünleşme örneği ile birebir örtüşmemektedir. Çünkü yapılan antlaşmalar ve kurumların gelişmesi "*Avrupa'ya özgü eşsiz bir davranış yapısı*"¹⁹² arz etmektedir. Modelin kendisi, nevi cinsine münhasır (*sui generis*) niteliği ile tek bir açıklama biçiminin yeterli olmamasını da beraberinde getirmekteydi. Bu bağlamda daha önce ortaya konulan ekonomik ya da sosyal alanlara ilişkin bütünleşme ya da (siyasal) sistem kalıpları, Avrupa Toplulukları (AKÇT, AT, AAET) ile temeli atılan Birliğin açıklanması ve anlaşılması için tek başına yeterli olmamaktadır.

¹⁹¹ İbrahim Canbolat, "Avrupa Birliği'nin Kuruluş Felsefesi ve Yeni Avrupa Yapılanması", Ertan Efegil, Mehmet Seyfettin Erol (der), **Türkiye - AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yay., Ankara 2007, içinde ss. 22-23.

¹⁹² Deutsch, vd., a.g.e., s. 43.

Avrupa’da görülen politik bütünleşme hareketi, 19. yüzyılda Almanya’nın birliğini kurması sonrasında kıtadaki güç dengesinin sarsılması (dolayısıyla güç dağılımının bozulması) ile ortaya çıkan olumsuzlukları ortadan kaldıran¹⁹³ ve kıtada yepyeni bir sistemin kurulmasını sağlayan bir süreçtir. Avrupa toplulukları ilk kurulduğu dönemlerden itibaren, yaşam standartlarının yükseltilmesi de dâhil olmak üzere barış ve güvenliğe ilişkin fonksiyonlar da icra etmeyi amaçlayan ilk ve tek uluslararası girişim olarak tarihsel önemi haizdir. Avrupa bütünleşmesi, ekonomik gelişme ve demokrasi temelinde Avrupa’yı yeniden kurgulamayı hedefler¹⁹⁴.

Lindberg’e göre Avrupa bütünleşmesi; ortak pazar temelinde siyasal ve iktisadî birleşme, iktisadî ve siyasi işbirliği, insanların serbest dolaşımı ve serbest ticaret anlamına gelen kapsamlı bir bütünleşmedir¹⁹⁵. Avrupa bütünleşme süreci, Avrupa’daki ilişkilerin yoğunluğunu ulus-devlet etkileşiminden uzaklaştırarak sistem dâhilinde bu ilişkileri yeni bir tarza kavuşturmuştur. Bunun dışında, savaş sonrasında aksayan iktisadi sistemleri dönüştürerek, sisteme dinamizm kazandırmış¹⁹⁶, bunların dışında kıtada yepyeni bir yaşam tarzı yaratmıştır. Avrupa Toplulukları’nın ortaya çıkışı, barış, ekonomik gelişme ve güvenlik kaygıları ile birlikte varlık sorunu bağlamında değerlendirilmiştir.

Sistemin incelenmesi aşamasında bazı unsurların dikkate alınması gerekmektedir. Bu unsurlar arasında, uluslarüstü sistem yapısı, karar verme normları, kolektif karar sürecine dâhil olan konular (işlevsellik alanları) devreye girmektedir. Bu unsurların incelenmesi yapıldığında, sistemin ne ölçüde geliştiğinin ya da gerileme gösterdiğinin anlaşılması mümkün olacaktır.

3.1 Uluslarüstü Sistemde Yapılar ve Karar Verme Normları

Sistem içerisindeki yapılar, zorlayıcı kararların alınıp uygulanma sürecine ilişkin bir içerik taşıdığı gibi aynı zamanda hangi yetkilerin dağıtılıp kullanıldığını da belirler. Bu yapıların oluşturulması ve kurumsal bir yapıya kavuşturulması, siyasi gelişim sürecinin aslî safhalarından biridir. Siyasal sistemlerde siyasal kurumlar, taleplerin aktarılması ve desteğin sürdürülmesi anlamında sistem kapasitesinin oluşturulmasının temel unsurudur. Bu siyasal kurumların geliştirilmesi ve düzenlenmesi, karar normları ile beraber siyasi bütünleşme sürecinin değerlendirilmesi için önemli rol oynar.

¹⁹³ Nye, a.g.m., ss. 856-857.

¹⁹⁴ Pombeni, a.g.m., ”, s. 8.

¹⁹⁵ Leon N. Lindberg, **The Political Dynamics of European Economic Integration**, Stanford University Press, California, 1963, s. 109.

¹⁹⁶ Scheingold, a.g.m., ss. 979-980.

3.1.1 Kurumsal Yapı

Siyasal sistem içindeki kurumlar, değer dağıtım sürecinde birincil rol oynarlar. Değer dağıtımını çeşitli işlev alanları temelinde yerine getiren bu kurumlar, iç ve dış çevredeki değişimler karşısında varlığını korumak, yapılanması açısından büyümek ve yeni işlevler üstlenmek gibi sorumluluklarını yerine getiriyor ise, sistem içinde önemli bir unsur olmaya devam edecek ve buradaki rolü istikrar kazanarak meşruluğunu sürdürecektir¹⁹⁷. Sistemin kurumlar temelinde sahip olduğu uyumu veya örgütün kararlarının taşıdığı işlevselliği ve önemi, yalnızca bütçe ve çalışan görevliler belirlemez. Burada diplomatik kaygılar da devreye girer ve sistem ve de sistemin temel kaynakları gelişebilir¹⁹⁸. Yani karar sürecinde etkili olacak kurallar, yargı yetkisi, yaptırım uygulama yeteneği ve yetkisi, yürütme erkinin gelişmesi ve işlev alanlarının artması (karar alanları ve hareket kabiliyetinin güçlenmesi) kurumların etkinliğini arttıran unsurlardır.

Örgütlerin, zorlayıcı kararlar vasıtasıyla devletler üzerinde ne ölçüde kontrol sahibi oldukları ve nasıl bir yaptırım yetkisi ile donatıldığı önemlidir¹⁹⁹. Uluslararası kurumlarda etkin karar almada rol oynayan üç temel husus bulunmaktadır. Bunlar; ilk olarak prestij ve meşruluk, ikinci olarak girişim yetkisi ve üçüncü olarak da hakimiyet ve teknik uzmanlıktır. Lindberg'e göre prestij ve meşruluk, Avrupa örneğinde önplanda tutulan en önemli husustur. Girişim yetkisi; pek çok politik konuda varlık göstermek, tartışmalarda yer almak, anlaşmazlıkların tespitinde sorumluluk taşımak, süregiden yükümlülüklerin takipçisi olmak anlamında kurumlara işlevsellik sağlar. Teknik uzmanlık ve hâkimiyet de, topluluk genelinde güveni ortaya çıkarmada rol oynar²⁰⁰.

Sistemin talepleri alması, işlemesi ve karar vermesi, destek ve meşruluğun devam etmesine bağlıdır. Bu, ulusal yapılar ile uluslararası yapıların birbiri ile etkileşim içinde olmasını zorunlu kılar. Bu iletişim ve etkileşim her iki yapı arasında, sorunların tanımı, karar alınması ve bu kararın uygulanması esnasında ihtiyaç duyulacak uzun vadeli ve güçlü bir ilişki biçimini ortaya çıkaracaktır. Sisteme desteğin, ulusal otoriteler ve elitler yolu ile geldiğinden ve bu biçimde gelmeye devam edeceğinden, sistem yapılarının bu gruplar tarafından desteklenip buraya katılımlarının sağlanması elzemdir. Ulus temelinde yapılan ayırım, sistem içinde bir ya

¹⁹⁷ Lindberg, "Political Integration as a...", s.686

¹⁹⁸ Nye, a.g.m., s. 867.

¹⁹⁹ Donald J. Puchala, "Integration and Disintegration in Franco-German Relations, 1954-1965", **International Organization**, Spring 1970, Vol. 24 No. 2, ss. 203-204.

²⁰⁰ Lindberg, "Political Integration as a...", s.688-689.

da birkaç kurumda ulusal temsilcilerin karar sürecine dâhil edilmesi ya da temsilciliklerin tesis edilmesi yolu ile oluşabilecek olumsuzluklar giderilebilir²⁰¹.

1950'ler ve 1960'larda Avrupa bütünleşmesinin nasıl olacağı hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır: üye devletler üzerinde otorite sahibi olan bir Avrupa Federasyonu biçiminde gerçekleştirilmesi gerektiğini savunanlar ile üye devletler arasında hükümetlerarası işbirliği üzerine temellendirilmesini savunanlar. O dönemlerde AKÇT'nin *ad hoc* meclisince hazırlanan *Avrupa Siyasi Topluluğu* tasarısının ilk maddesinin, oluşturulacak topluluğun uluslarüstü karakterde yapılandırılmasına ilişkin olduğu görülmektedir. Komite başkanı Heinrich von Brentano'ya göre; "*Avrupa Topluluğu.... ne bir konfederasyon ne de federal bir devlet olacaktır. Bu yapı doğal olarak, uluslararası anlaşmalara ve sözleşmelere dayanan herhangi bir koalisyon veya ittifaktan da belirgin biçimde ayrıtı edilebilecek türde olacaktır. Koalisyonlar içerisinde karışıklıklara dokunulmaz ve yapı hegemonik ilkeler üzerine bina edilirken, Topluluk... herhangi bir devletin ya da devlet grubunun kendi hegemonyasını Topluluk içerisinde kurmasını imkânsız kılacaktır*"²⁰².

Eğer Topluluk, ne federal ne de konfederal olmayacaksa nasıl bir yapıya sahip olacaktır? Bu sorunun cevabını kısa bir açıklama ile vermek mümkün değildir. Ancak şu söylenebilir ki, topluluk yapısal özellikleri itibariyle her ikisinden de bazı unsurları içinde barındırmaktadır.

Federal ya da ulusüstü karakter, özellikle Avrupa Parlamentosu'nun yapısında belirgin biçimde görülebilmektedir. Parlamento, üye devletlerin halklarının doğrudan seçimlerle parlamenterleri seçmesiyle oluşturulur. Kurucu antlaşmalar uyarınca üye devletler Parlamento'nun aldığı kararları hayata geçirme yükümlülüğünü de üstlenmişlerdir.

1950'li yıllarda politik topluluk kurulmasına ilişkin başlatılan çalışmalar uyarınca ortaya konulan taslak metinlerde sözü edilen topluluğun parlamentosunun, hâli hazırdaki parlamento yapısı ile birebir örtüştüğü görülmektedir. Bunun dışında ayrıca, topluluğun yürütme organı olarak işlev görecek "*Avrupa Yürütme Konseyi*", Topluluğun idaresinden sorumlu olacaktı ve Parlamento'nun güvenoyunu alamaması halinde üyeleri topluca istifa edecekti. 33. maddesi uyarınca Konsey "*tüm yönleriyle uyulacak*" kararlar alabilecek ve 106. madde uyarınca da bu kararlar "*tüm üye devlet ülkelerinde uygulama gücünü haiz*" olacaktı. Konsey yetkilerinin uluslarüstü karakterini yansıtan bir diğer düzenleme de, üye devlet

²⁰¹ Lindberg, "Political Integration as a...", s.690.

²⁰² Yalem, a.g.m., s. 56.

ülkelerinde anayasal düzen ve demokratik kurumların işleyişini devam ettirmek amacıyla ilgili devletlerin iç işlerine müdahale etmesine imkân veren 104. maddedir²⁰³.

Sistem, bünyesinde yerine getirilecek yasama ve yürütme işlevlerini dengeleme ve denetleme görevini üye devlet temsilcilerinin bakanlarından oluşturulacak Bakanlar Konseyi vasıtasıyla yapacaktı. 104.madde uyarınca devletlerin iç işlerine müdahaleyi öngören düzenleme, 78 ve 80. maddelerde ele alınan vergileme oranı ile 69. maddede hükümleştirilen Avrupa Yürütme Konseyi'nin Topluluğun uluslararası ilişkilerinde Topluluk üyesi devletleri temsil etme ile yetkilendirilmesi hususlarında, üye devletlerin hareket özgürlüğünü korumaya da yardımcı olacak biçimde temsilcilere veto yetkisi de verilmiştir.

Avrupa Adalet Divanı da, Parlamento'dan geçirilen kararların ve yürütme veya idare organlarının aldığı tavsiyeleri ve kararlarını denetleme ve uygulamasının denetlenmesi hususlarında yetkilendirilmişti. Böylelikle sistem, hem kararların üzerinde hukukun üstünlüğünü teyit etmiş hem de kuvvetler ayrılığı ilkesini kendi bünyesinde benimsemiştir.

Sistem, gerek yasama gerek yürütme gerekse de yargısal kararlar veren organların yapısını ulusüstü niteliklerle şekillendirmiştir. Her ne kadar bazı kurumlarda devlet temsilcileri kendi devletlerinin çıkarlarını temsil ediyor olsalar da, bu çaba, bütünleşme yolunda Avrupa çıkarlarına ilişkin kaygıdan tamamen ayrı tutulmamalıdır²⁰⁴. İlgili devletlerin bütünleşme süreci içerisinde konumlanışı, Avrupa bütünleşmesi içinde değerlendirilmektedir. Sistem, Avrupa çıkarlarını savunup geliştirmeyi amaçladığı kadar, sistemin üyelerinin çıkarlarını da gözetmeyi amaçlar. Bu, sisteme verilen desteğin devamı için elzemdir. Üyeler, sistemi hem genel Avrupa çıkarlarını hem de kendi çıkarlarını koruyup, bunlar arasında bağ kurma işlevini yerine getirdiği ölçüde destekler ve geliştirir. Avrupa Birliği sistemi de, kurumsal yapı ve işlevleri açısından bu dengeyi gözetecek biçimde kurgulanmıştır.

Bazı unsurları itibarıyla kurumların ve sistemin konfederal bir özellik taşıdığı görülmektedir. Bunlar arasında, devlet temsilcilerinin Bakanlar Konseyi'nin içişlere müdahalesini öngören kararlara ilişkin veto yetkisine sahip olması; Topluluk antlaşmasının kabulü için tüm tarafların oylamaya katılımının ve onaylamasının şart kılınması ve çoğu kritik konulara ilişkin karar alınmasında oybirliği kuralının geçerli olması sayılabilir.

²⁰³ Bkz.: "Ad Hoc Assembly Instructed to work out .." 1953.

²⁰⁴ Robert W. Briggs, "The Proposed European Political Community", *American Journal of International Law*, XLVIII (1954), s. 121.

Brentano'nun ifadesiyle Topluluk, "...doğal süreç içerisinde kendi kuralları itibariyle, gelişimini tamamlayana dek gittikçe daha kusursuz ve nihai formuna" kavuşacaktır²⁰⁵.

1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi²⁰⁶ ile Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalar, ilk kez kapsamlı bir biçimde tadil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile yeni ortak politikalar saptanmış, mevcut olanlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede Roma Antlaşması'na sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda yeni maddeler eklenmiştir. Ayrıca, "işbirliği süreci" adı verilen bir sistem çerçevesinde Avrupa Parlamentosu'na, Komisyon'un yasa koyma önerilerini ikinci kez değerlendirmek suretiyle yasama sürecini daha yakından etkileme imkânı verilmiştir. Yine Tek Sened ile daha önce oybirliğinin gerekli olduğu, Ortak Gümrük Tarifesi'nde değişiklik yapılması, hizmetler, sermayenin serbest dolaşımı, ortak ulaşım politikaları konularında alınan kararların nitelikli çoğunluğa dayanması kararlaştırılmıştır. Üye ülkeler arasında "Avrupa Siyasi İşbirliği" aracılığı ile dış politikada işbirliği yapılması da Tek Sened ile karara bağlanmıştır. Ortak Pazar'la üye ülkeler arasında politik, ekonomik ve sosyal bütünleşme, ekonomik ve parasal birlik, teknolojik araştırma ve geliştirme, çevre politikası ve dış politika alanında işbirliği gibi yeni Topluluk politikaları belirlenmiştir.

Avrupa Birliği bütünleşme süreci kurumsal gelişim bağlamında üç ana evrede değerlendirilebilir. 1952-1987 arası dönemde ulus-devletler egemenlik yetkilerini çoğu alanda ellerinde bulundurmakta, bu da Konsey'in yasama sürecinde kararları veto gölgesinde almasında etkili olmaktadır. Komisyon'un gündem belirleme güç ve yetisi de, Konsey'de hâkim olan bu yapı sebebiyle etkin olarak işletilememekteydi. İkinci dönem, Avrupa Tek Senedi'nin kabul edildiği tarihe denk gelmektedir. Bu dönemde ulusal egemenlik pahasına devredilen yetkilerle, Konsey'de oybirliği yerine oyçokluğu ile karar alma yoğunluğu artmıştır. Komisyon "işbirliği süreci" uyarınca Parlamento ile birlikte gündem belirleme yetkisini güçlendirmiştir. Avrupa Birliği'nin genişleyen siyasi etkinlik alanlarına ilişkin olarak Komisyon, bu alanlardaki karar sürecinde daha fazla etki gösterecek yetkilere kavuşmuştur. Üçüncü dönem ise, Maastricht ve Amsterdam Antlaşması ile daha da güçlendirilen kurumsal yapıların düzenlenmesine tekabül etmektedir. "Ortak karar süreci"nin yeniden düzenlenmesi itibariyle Parlamento, Konsey ile birlikte karar sürecinde etkili rol oynamakta ve bu bağlamda da güçlü bir pozisyon kazanmaktadır²⁰⁷.

²⁰⁵ "Ad Hoc Assembly Instructed to work out..", s.50.

²⁰⁶ Bkz.: http://europa.eu/scadplus/treaties/singleact_en.htm#POLICIES

²⁰⁷ George Tsebelis, Geoffrey Garrett, "The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union", **International Organization**, Vol. 55, No. 2, Spring 2002, ss. 358-359.

Bütünleşme süreci içerisinde sistemin, hangi işlevleri, hangi kurumlar ile nasıl yerine getirdiği, Avrupa idealini ortaya koyan Avrupa Birliği'nin hem federatif bu doğrultuda ulusüstü, hem de konfederatif veya uluslararası niteliklerini ortaya koyacaktır.

Avrupa Birliği'nin, dış ilişkiler, siyasal - anayasal işlevler, sosyal – kültürel ve ekonomik işlevleri yerine getiren aslî ve yardımcı kurumları; Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Bölgeler Komitesi, Avrupa Merkez Bankası, Sayıştay ve Avrupa Yatırım Bankası'dır.

Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Avrupa Birliği'nin en üst düzey kurumu olarak, üye devletlerin devlet veya hükümet başkanlarından oluşur; yılda en az bir defa olmak üzere bir araya gelen Konsey, Avrupa Birliği'nin izleyeceği politikaların genel ilkelerini tayin eder.

Bakanlar Konseyi, Avrupa Birliği'nin temel yasama organıdır. Her bir üye devletin bakanlarından oluşan Konsey, üye devletleri ve dolayısıyla devlet çıkarlarını temsil eder. Bakanlar, Bakanlar Konseyi'nin gündeminde yer alan konu alanına göre değişebilir. Avrupa Birliği'nin dış ilişkileri, “Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi”nce yürütülmekle beraber, Bakanlar Konseyi, genel politika konularında daha fazla sorumluluk sahibidir. Bakanlar Konseyi Başkanlığı altı aylık süre içerisinde, her bir üye devlet tarafından sırayla yapılır.

Bakanlar Konseyi, altı temel işlevi yerine getirir²⁰⁸:

- Avrupa Birliği yasama süreci; Avrupa Birliği Parlamentosu ile ortaklaşa,
- Üye devletlerin iktisadi politikaları arasında işbirliği kurulması,
- Avrupa Birliği ile üçüncü ülkeler ya da uluslararası örgütler arasında yapılan uluslararası anlaşmaların tamamlanması,
- Avrupa Birliği bütçesinin onaylanması, Avrupa Birliği Parlamentosu ile birlikte,
- Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını geliştirmek,
- Ulusal mahkemeler ve emniyet birimleri arasındaki işbirliğinin koordinasyonunu sağlamak (Özgürlük, güvenlik ve adalet işlevi).

Bakanlar Konseyi'nde kararlar, üye ülkelerin sahip oldukları nüfus oranında tespit edilen ağırlıklı oylar itibariyle tesis edilir. Ağırlıklı çoğunluk, üye devletlerin üçte ikisinin çoğunluğu; minimum 232 oy (%72) ile sağlanır.

²⁰⁸ http://europa.eu/institutions/inst/council/index_en.htm

Tablo4: Bakanlar Konseyi'nde Oy Ağırlıkları

Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere	29
İspanya, Polonya	27
Romanya	14
Hollanda	13
Belçika, Çek Cum., Yunanistan, Macaristan, Portekiz	12
Avusturya, İsveç, Bulgaristan	10
Danimarka, İrlanda, Litvanya, Slovakya, Finlandiya	7
Kıbrıs, Estonya, Letonya, Lüksemburg, Slovenya	4
Malta	3
TOPLAM	345

Kaynak: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.asp?id=242&lang=en&mode=g>

Ortak dış politika ve güvenlik, vergi, göç politikası gibi bazı alanlarda, Bakanlar Konseyi kararları oybirliği ile alınır. Diğer bir ifade ile bu alanlarda üye devletler, veto haklarını ellerinde bulundururlar. Hem karar verme sürecinde bazı alanlarda oybirliği esasının devam ettirilmesi hem de birlik içinde ulus devletlerin çıkarlarının temsil edilmesi itibarıyla Bakanlar Konseyi, hükümetlerarası niteliğin korunduğu bir yapı arzeder.

Avrupa Komisyonu, mensubu oldukları devletlerden bağımsız hareket etme serbestisine sahip üyelerden (komiser) müteşekkildir. Sistemin ulusüstü niteliğini temsil eden kurum olarak komiserler, devletleri değil, tüm birliğin çıkarlarını temsil eder. 27 komiser, her beş yılda bir, Avrupa Parlamentosu seçimlerini takiben altı ay içinde yeniden atanırlar. Atama süreci şu sırayla gerçekleşir²⁰⁹:

- üye devlet hükümetleri, atanacak komisyon başkanı üzerinde bir anlaşma sağlarlar,
- belirlenen aday Parlamento'ya sunularak, onay alınır,
- Komisyon Başkanı, üye devletlerle beraber komisyonun diğer üyelerini belirler,
- Parlamento her bir aday ile tek tek görüşme yapar ve oylama yolu ile tüm üye listesi için görüşünü belirler,
- Parlamento'nun onayı alındıktan sonra, Bakanlar Konseyi tarafından nitelikli çoğunlukla Komiserler görevlerine atanırlar.

Komisyon, Parlamento'ya karşı sorumludur. Parlamento, Komisyon için gensoru teklifinde bulunabilir ve tüm Komiserlerin görevleri bu doğrultuda sonlanabilir. Komisyon Başkanı'nın önerisi ve diğer üyelerin uygun bulmasıyla bir komiser görevinden alınabilir. Komisyon, Parlamento'nun tüm oturumlarına katılır ve Parlamento'nun yazılı ve sözlü sorularını düzenli olarak yanıtlar. Komisyon; sistem içinde dört temel işlevi yerine getirir; bunlar:

²⁰⁹ http://europa.eu/institutions/inst/comm/index_en.htm.

- Parlamento ve Bakanlar Konseyi'ne yasa teklifi vermek,
- Avrupa Birliği politikalarını ve bütçesini yönetmek ve uygulamak,
- Avrupa Birliği hukukunu uygulamak (Adalet Divanı ile beraber),
- Avrupa Birliği'ni uluslararası alanda temsil etmektir.

Komisyon, yasama sürecinde girişim yetkisini haizdir. Sunduğu yasa teklifleri, Avrupa Birliği ve vatandaşlarının çıkarlarını koruyan niteliktedir. Yasa teklifleri hazırlanırken komisyon, çıkar gruplarının, Ekonomik ve Sosyal Komite'nin, Bölgeler Komitesi'nin, ulusal parlamentolar ve hükümetlerin fikirlerini de araştırır. Sorunların, bölgesel, yerel ya da ulusal düzeyde çözümünün mümkün olmaması halinde, Komisyon, çözümün Avrupa Birliği düzeyinde sağlanmasını içeren bir öneri sunabilir. Bu “*subsidiarite ilkesi*”²¹⁰ (yetki ikâmesi) olarak ifade edilir.

Avrupa Parlamentosu, doğrudan seçimle²¹¹ göreve gelen ve Avrupa Halkının çıkarlarını temsil eden parlamenterlerden oluşur. Seçimler her beş yılda bir tekrarlanır. Günümüzde Parlamento 785 üyeye sahiptir. Parlamenterler, ulusal kimlikleri doğrultusunda değil, siyasi gruplar temelinde biraraya gelirler. Her bir üye devlet, sahip olduğu nüfus oranında (ağırlıklı temsil) Parlamenta temsilci gönderirler.

Tablo5: Siyasi Gruplar Bazında Parlamento'da Sandalye Sayısı (2007)

Siyasi Gruplar	Kısaltma	Sandalye
Avrupa Halk Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları	EPP-ED	278
Sosyalist Grup	PES	216
Avrupa Liberaller ve Demokratlar İttifakı	ALDE	104
Yeşiller/Avrupa Hür İttifakı	GREENS/EFA	42
Avrupa Birleşik Solu/ Kuzeyli Yeşil Sol	GUE/NGL	41
Bağımsızlık/Demokrasi Grubu	IND/DEM	24
Uluslar Avrupası Birliği	UEN	44
Kimlik, Gelenek ve Egemenlik Grubu	ITS	23
Bağımsız	NI	13
TOPLAM		785

KAYNAK: http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_en.htm

²¹⁰ Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği müktesebatına dâhil edilmiştir. Aşağı düzeylere delege edilmemiş her durumda, otoritenin, üst düzeylerde olacağını ifade eder.

²¹¹ 1979 yılından itibaren.

Tablo6: Ülkelere göre Parlamentoda Sandalye Sayısı (2007)

Almanya	99	Hollanda	27	Lüksemburg	6
Avusturya	18	İngiltere	78	Macaristan	24
Belçika	24	İrlanda	13	Malta	5
Bulgaristan	18	İspanya	54	Polonya	54
Çek Cumhuriyeti	24	İsveç	19	Portekiz	24
Danimarka	14	İtalya	78	Romanya	35
Estonya	6	Kıbrıs	6	Slovakya	14
Finlandiya	14	Letonya	9	Slovenya	7
Fransa	78	Litvanya	13	Yunanistan	24
TOPLAM					785

KAYNAK: http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_en.htm

Parlamento, üç temel işlev yerine getirmektedir²¹²:

- Avrupa kanunlarının geçirilmesi; çoğu alanda Bakanlar Konseyi ile ortaklaşa yerine getirir.
- Avrupa Birliği'nin diğer kurumları üzerinde (özellikle Komisyon) demokratik denetim işlevi görür. Komiser adaylarını onaylar veya reddeder, tüm Komisyon için gensoru verebilir.
- Harcama yetkisi. Bakanlar Konseyi ile beraber, Avrupa Birliği bütçesi üzerinde yetki sahibidir. Bütçe hazırlanması süreci sonunda, bütçeyi tamamen reddetme yetkisini haizdir.

Parlamento, *ortak karar süreci* çerçevesinde Avrupa Birliği yasama sürecine dâhil olur. Bu süreç, Avrupa Birliği sistemi içinde en fazla kullanılan karar normu özelliği taşır. Bakanlar Konseyi ve Parlamento, yasama sürecinde eşit düzeyde katılır. Tarım, iktisadi politikalar, vize ve göç gibi birkaç konu alanında Bakanlar Konseyi, Parlamento'ya danışmak koşulu ile tek başına yasama işlevini yerine getirmektedir. Ayrıca, Komisyon'dan yasa teklifi hazırlamasını talep edebilir. Parlamento, çeşitli yollarla Avrupa Birliği içerisinde demokratik denetim işlevini yerine getirir. Komisyon üyelerinin atanabilmesi için, Parlamento'nun onayı zorunludur. Komisyon'un sorumlu olduğu Parlamento, gensoru ile tüm Komisyonu istifaya çağırabilir. Komisyonun kendisine düzenli olarak tevdi ettiği, yıllık genel raporlar, bütçe uygulama raporları gibi belgeler üzerinden, sistemi kontrol eder; Komisyon üyelerine sorular yöneltebilir. Bakanlar Konseyi'ne soru yöneltebilir, Bakanlar Konseyi Başkanı, Parlamento toplantılarına katılır. Avrupa Birliği vatandaşlarının talepleri üzerine, Parlamento bir soruşturma komitesi ihdas edebilir. Parlamento, düzenli olarak Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi toplantılarına (zirve toplantıları) katılarak, Parlamento Başkanı tarafından zirve gündemdeki konulara ilişkin görüşlerini bildirir. Parlamento, bütçe hazırlanması sürecinde iki okuma hakkını haizdir; Parlamento Başkanının imzasızın bütçe yürürlüğe girmez.

²¹² http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_en.htm

Adalet Divanı'nın görevi, Avrupa Birliği yasalarının tüm üye devlet ülkelerinde aynı biçimde kabul edilip (yorumlanmasının), uygulanmasının sağlanmasıdır. Adalet Divanı, üye devletlerin ve Avrupa Birliği kurumlarının Avrupa Birliği hukukuna riayet etmesini sağlar; Avrupa Birliği ile üye devletler, Avrupa Birliği kurumları, özel ve tüzel kişiler arasında ortaya çıkan yasal uyuşmazlıkları çözmekle yetkilidir. Adalet Divanı 27 yargıçtan ve sekiz savcıdan oluşur. Divan, dört temel işlev sunmaktadır²¹³:

- Birincil kaynakların (Antlaşmaların) yorumlanması; Divan ulusal mahkemelerin başvurusu üzerine Topluluk hukukunun çeşitli hususlarının yorumlanması ya da geçerliliği hakkında ön karar tesis eder,
- iptal davaları,
- hareketsizlik davaları,
- Avrupa Birliği hukukuna aykırılık davaları.

Ekonomik-Sosyal Komite, başta işverenler, sendikalar, çiftçiler, tüketiciler ve diğer çıkar grupları olmak üzere sivil toplumun görüşlerini temsil eden ve çıkarlarını koruyan bir danışma organı ve Avrupa Birliği'nin karar alma sürecinin ayrılmaz parçasıdır. Ekonomik ve sosyal politika alanında karar alınırken danışılması gereken Komite, önemli gördüğü konularda kendi inisiyatifiyle de görüş bildirebilir. Ekonomik ve Sosyal Komite, üye devletler tarafından 4 yıl için atanan 344 üyeden oluşur²¹⁴.

Bölgeler Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Komite ile benzer şekilde bir danışma organı olan Bölgeler Komitesi, Avrupa Birliği'nin karar alma sürecinde bölgesel ve yerel görüşlerin dikkate alınmasını sağlar. Bölgesel politika, çevre, eğitim, gençlik, ulaştırma gibi yerel ve bölgesel yönetimleri ilgilendiren konularda karar alınırken Bölgeler Komitesi'ne danışılması gerekmektedir. Komite ayrıca bu alanlarda kendi inisiyatifi doğrultusunda görüş bildirebilir. 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Bölgeler Komitesi, üye ülkelerin tavsiyeleri doğrultusunda Konsey tarafından atanan yerel yetkiliden oluşur²¹⁵.

Avrupa Merkez Bankası, Maastricht Antlaşması'na dayanılarak 1998 yılında kurulmuştur. Avrupa'nın tek para birimi olan Avro'nun idaresinden ve Avrupa Birliği'nin iktisadi ve para politikasının oluşturulması ve uygulanmasından sorumludur. Avrupa Merkez Bankası, bu görevini yerine getirirken tüm Avrupa Birliği üyesi ülkeleri kapsayan Avrupa

²¹³ http://europa.eu/institutions/inst/justice/index_en.htm

²¹⁴ http://europa.eu/institutions/consultative/eesc/index_en.htm

²¹⁵ http://europa.eu/institutions/consultative/cor/index_en.htm

Merkez Bankaları Sistemi ile çalışır. Avrupa Merkez Bankası, faaliyetlerinde bağımsızdır, hiçbir kurum Avrupa Merkez Bankası'na talimat veremez²¹⁶.

Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği'nin dengeli büyümesine katkıda bulunacak yatırım projeleri için kredi sağlamakla görevlidir. Avrupa Birliği içerisinde iktisadi bakımdan az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projeler ve AKP, Latin Amerika, Akdeniz ve Asya'da bölgesel projeleri destekler²¹⁷.

Avrupa Sayıştayı, Her bir üye ülkeden Konsey tarafından 6 yıl için atanan toplam 27 üyeden oluşur. Temel görevi, Avrupa Birliği bütçesinin doğru bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Sayıştay bir yıllık rapor hazırlar ve bunu Avrupa Parlamentosu'na ve Bakanlar Konseyi'ne sunar. Bu rapor, Avrupa Parlamentosu'nun bütçeyi onaylaması aşamasında önem arzeder²¹⁸.

3.1.2 Karar Normları

Avrupa Birliği yasaları dört temel süreçte tesis edilmektedir: Ortak karar süreci, Danışma süreci, İşbirliği süreci ve Onay süreci.

Söz konusu süreçler arasındaki temel fark, Avrupa Parlamentosu'nun sürece ne derecede dâhil olduğudur. Bu çerçevede Avrupa Parlamentosu, ortak karar sürecinde Bakanlar Konseyi ile yetkiyi gerçek anlamda paylaşırken, danışma sürecinde sadece fikrini belirtir. Avrupa Komisyonu, yeni bir kanun tasarısı sunmadan önce hangi sürecin izleneceğine karar verir. Komisyon bu kararı alırken, ilke olarak, tasarımın Avrupa Birliği Antlaşması'nın hangi maddesine dayandığına bakar.

3.1.2.1.Ortak Karar Süreci

Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'nin yasama görevini eşit düzeyde paylaştığı, Avrupa Birliği'nin temel karar alma sürecidir. Bu çerçevede²¹⁹:

- Komisyon mevzuat taslağını Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'ne iletir; gerektiği durumlarda Bölgeler Komitesi ve Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşünü alır.

²¹⁶ http://europa.eu/institutions/financial/ecb/index_en.htm

²¹⁷ http://europa.eu/institutions/financial/eib/index_en.htm, Avrupa Birliği'nin bölgesel projeleri ve ilişkilerine yönelik değerlendirmeler için bkz.: İbrahim S. Canbolat, **Gelişmekte Olan Ülkeler: Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konuları**, 3. Baskı, İstanbul, Aktüel, 2004.

²¹⁸ http://europa.eu/institutions/inst/auditors/index_en.htm

²¹⁹ http://ec.europa.eu/codecision/stepbystep/diagram_en.htm.

- **1. Okuma:** Avrupa Parlamentosu, ilgili komitesinin taslağa ilişkin raporuna dayanarak tutum belirler. Avrupa Parlamentosu, çoğu durumda taslağa ilişkin değişiklik önerisinde bulunur. Bu durumda, Komisyon taslak öneriyi değiştirir.

-Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun değişiklik önerisini

- kabul eder ve taslak yasalaşır.

- veya üzerinde değişiklik yapar ve kabul ettiği ortak pozisyon belgesini Avrupa Parlamentosu'na iletir. Bu durumda:

-**2. okuma:** Avrupa Parlamentosu, ilgili komitesinin tavsiyesine dayanarak Bakanlar Konseyi'nin ortak pozisyon belgesine ilişkin görüş bildirir:

- kabul ederse: taslak mevzuat, ortak pozisyon belgesine uygun şekilde kabul edilir.

- reddederse: taslak mevzuat kabul edilmez.

- değişiklik önerisinde bulunursa: Değişiklik önerileri, Komisyon ve Bakanlar Konseyi'ne iletilir. Komisyon, önerilen değişikliklere ilişkin görüş bildirir. Bakanlar Konseyi, Komisyon tarafından kabul edilen Avrupa Parlamentosu değişikliklerini nitelikli oy çokluğu ile kabul eder (Komisyon'un onaylamadığı değişikliklerin oybirliği ile kabul edilmesi gerekmektedir).

- **Uzlaşma komitesi:** Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'nin söz konusu taslak üzerinde anlaşmaya varamaması durumunda Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'nden eşit sayıda temsilcinin katıldığı "uzlaşma komitesi"nde ele alınır. Komisyon temsilcileri de komite toplantılarına katılarak tartışmalara katkıda bulunur:

- Uzlaşma komitesi'nde de anlaşmaya varılamaz ise taslak mevzuat yasalaşmaz.

- Komite'de anlaşmaya varılırsa üzerinde anlaşma sağlanan metin 3. kez değerlendirilmek üzere Avrupa Parlamentosu'na ve Bakanlar Konseyi'ne gönderilir ve her iki kurumun da onayı alındıktan sonra kabul edilir (**3. okuma**)

Ortak karar süreci, işçilerin serbest dolaşımı, iç pazar, tüketicinin korunması, eğitim, kültür, sağlık, trans-Avrupa ağları dâhil 43 alanda uygulanmaktadır.

3.1.2.2. Danışma Süreci

Komisyon, önerisini Bakanlar Konseyi'ne ve Avrupa Parlamentosu'na iletir. Konsey, Avrupa Parlamentosu'na ve diğer organlara- Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi- danışır. Danışma, bazı durumlarda zorunludur ve öneri, Avrupa Parlamentosu görüş bildirmeden yasalaşamaz. Diğer durumlarda ise danışma isteğe bağlıdır: Komisyon sadece Konsey'e Avrupa Parlamentosu'na danışması yönünde öneride bulunur. Avrupa Parlamentosu, Komisyon önerisini; kabul ya da red edebileceği gibi değişiklik talebinde de bulunabilir.

Ancak ne Komisyon ne de Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun değişiklik taleplerini kabul etmek zorunda değildir ve Avrupa Parlamentosu görüşü taslağın kabul

edilmesini engelleyemez. Avrupa Parlamentosu'nun değişiklik talep etmesi halinde, Komisyon tüm değişiklik taleplerini değerlendirir ve (eğer değişiklikleri kabul ederse) değiştirilmiş öneriyi Bakanlar Konseyi'ne iletir. Değiştirilmiş öneri Bakanlar Konseyi tarafından değerlendirilir ve kabul edilir; değiştirilir veya reddedilir (oybirliği ile). Danışma süreci, tarım; vergilendirme; rekabet; özgürlük güvenlik ve adalet alanının oluşturulmasına ilişkin konular gibi alanlarda uygulanmaktadır.

3.1.2.3 İşbirliği Süreci

İşbirliği süreci son sözü Bakanlar Konseyi'ne bırakmakla birlikte, bazı kararların alınmasında, Avrupa Parlamentosu'na daha fazla danışılması amacıyla Avrupa Tek Senedi tarafından oluşturulmuştur. Amsterdam Antlaşması, bu sürecin kapsamını oldukça daraltmış (ortak karar sürecinin kapsamını önemli ölçüde genişletmiş); Nice Zirvesinde söz konusu sürecin tamamıyla ortadan kaldırılmasına ilişkin üye ülkelerin bir çoğunun görüş bildirmesine rağmen, bu yönde bir değişikliğe gidilmemiştir. İşbirliği süreci, hâlihazırda sadece ekonomik ve parasal politika alanında uygulanmaktadır.

Bu süreç kapsamında; Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü aldıktan sonra Komisyon önerisine ilişkin nitelikli oy çokluğuyla ortak pozisyon belirler. Belirlenen ortak pozisyonu Avrupa Parlamentosu kabul ederse, Bakanlar Konseyi, ortak pozisyonu nihai olarak onaylar. Ortak pozisyon Avrupa Parlamentosu tarafından reddedilirse, Bakanlar Konseyi oybirliği ile ortak pozisyonu onaylar. Parlamento'nun değişiklik önerisinde bulunması halinde, öneri Komisyon'a gider. Burada Komisyon, değişiklik önerileri doğrultusunda tekrar gözden geçirir ve öneriyi Bakanlar Konseyi'ne gönderir. Bakanlar Konseyi, gözden geçirilerek gönderilen öneriyi nitelikli oy çokluğu ile kabul edebilir ya da oybirliği ile değişiklik yaparak kabul edebilir.

3.1.2.4. Onay Süreci

Onay sürecinde Bakanlar Konseyi, karar almadan önce Avrupa Parlamentosu'nun onayını almak zorundadır. Onay süreci, bir tek farkla danışma süreci ile aynıdır: Avrupa Parlamentosu tasarı değiştirmek üzere öneride bulunamaz; sadece (kullanılan oyların mutlak çoğunluk ile) kabul veya reddedebilir. Avrupa Parlamentosu'nun tasarıyı reddetmesi durumunda karar alınmaz. Yapısal Fonlar ve Uyum Fonları, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi/Avrupa Merkez Bankası'nın statülerinin değiştirilmesi, başta yeni üye ülkelerin katılımı

ve üçüncü ülkelerle yapılan ortaklık anlaşmaları olmak üzere uluslararası anlaşmalar gibi alanlarda Avrupa Parlamentosu'nun onayı gerekmektedir.

3.2. İşlev alanları

Üyelerin, sistem içinde ele alacakları konular ve sistem dışında bırakılacak konular üzerinde anlaşmaya varmaları gerekmektedir. Bunu ölçmenin en kolay yolu, üyelerin anlaşmalardan doğan sorumluluklarına ne derecede riayet ettikleri ve alınan kararları uygulamada ne kadar kararlı olduklarıdır. Burada sistemin; ileride uygulamaya koyacağı politikalara ilişkin belirli bir süreç öngörmesi, topluluk tarafından kabul edilen kuralların üyeler tarafından uygulanması, iktisadi ve refah politikalarının sistemin işlev alanlarını (iktisadi ve politik) genişletmesi, sistem içinde ulusal hükümetlerden bağımsız kurumların ve bürokratların yer alması, bu kurum ve bürokratların ulusal hükümetler ve çıkar grupları ile olan münasebetleri ve son olarak da sistem içinde alınan karar nisabının (oyçokluğu, oybirliği, nitelikli çoğunluk) niteliğine bakılmaktadır²²⁰.

Avrupa Birliği süreci içerisinde bu işlev alanları; tarım, medya, bütçe, rekabet, kültür, gümrük, kalkınma, iktisadi ve para politikaları, eğitim ve gençlik, istihdam ve sosyal politika, enerji, genişleme, ulaştırma, çevre, ticaret, balıkçılık, dış politika, güvenlik ve savunma politikası, insanî yardım, adalet, özgürlük ve güvenlik, kamu sağlığı, bölgesel politikalar, araştırma geliştirme, vergi olarak sıralanabilir. Bunların dışında Maastricht Antlaşmasıyla özel bir düzenlemeye konu olan; insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda izlenecek stratejiler de yeni işlevsellik alanı yaratmıştır.

3.3. Ortak Çıkar ve Kimlik

Avrupa sistemi gittikçe daha karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu hem uluslararası ilişkilerin hem de bütünleşme sürecinin dinamikliğinden ileri gelmektedir. Avrupa Birliği'nin karşılamak zorunda olduğu talepler yeni politika alanlarının doğması ile alakalıdır. Bu yeni politika alanları, sisteme yeni girdiler iletilmesi sonucunu doğurmakta ve sistem de bu taleplere ilişkin yeni standartlar geliştirmek zorunda kalmaktadır²²¹.

Sistem dâhilinde kimliksel bir bağın ortaya çıkarılması, sistemin istikrarı ve devamı için önemli bir destek girdisi sağlar. Böyle bir bağ, paylaşılan faydaya dayalı çıkar algılamaları

²²⁰ Lindberg, "Political Integration as a...", ss. 684-685.

²²¹ Scheingold, a.g.m., s. 992.

sonucunda da ortaya çıkabilir. Ulusal kamuoyu, öz beklentilerinin ve taleplerinin, mensubu olduğu devletin diğer devletlerle birlikte hareket etmesi halinde gerçekleşebileceğine kanaat getirebilir²²². Bu durumda sistem, bütünleşmesi geliştirmeye yönelik yeni işlev alanlarını da kendi içerisine alması halinde, ihtiyaç duyacağı desteği tedarik edebilecektir. Taraflar arasında arttırılacak ortak çıkar algılaması, hep toplumlar arasında barışçıl değişim beklentisini arttıracak hem de sistemin yasama ve yürütme erkinin daha da güçlenmesini sağlayacaktır²²³.

Ortak kimlik algılaması, sadece pragmatik çıkar ilişkilerinden kaynaklanmayabilir. Bu algılamalar; özdeş ya da benzer değerler, bir diğer aktörün davranışlarını öngörebilme yetisi veya bir biçimde onun organik parçası olması itibariyle ortak kültürün paylaşılması esasında da ortaya çıkabilir²²⁴. Bu algılama, kararların etkilerini ve üyelerin yükümlülüklerini yerine getirme konularında bir dinamizm sağlayarak, sistem içerisinde ihtiyaç duyulan desteğin devamına etki eder.

Ortak çıkar ve kimlik algılaması, siyasal sistem dâhilinde, sistemi meydana getiren birimlerin (ulus-devletler), birlik hedefi doğrultusunda, üst otoriteye duyulan güven ve bağlılık motivasyonu ile yeni bir varlık – güvenlik stratejisi temelinde egemenlik devrine dayalı, yapı içerisinde biçimlendirilmektedir. Bu algılama, değişmez nitelikte değildir. Çıkar gibi kimlik de konjonktüre bağlı olarak, zamanla içeriği yeniden ele alınmakta, tadil edilmekte ya da değiştirilmektedir. Tarihsel süreç, Avrupa'nın genel kabul görmüş, homojen ve uyumlu kimliğe sahip olduğunu değil, sürekli bir aidiyet ve kimlik arayışı içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği sistemi içerisinde Avrupalı kavramı, Avrupa Konvansiyonu dâhilinde ele alınmaya devam etmektedir. Ancak, Konvansiyonun Avrupa'da büyük çapta eleştiriler alması ve geneline yönelen eleştirilerin, konvansiyonun inandırıcılığı ve geçerliliğine şüphe getirecek etkiler yaratma ihtimali göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda, Konvansiyon geri çekilerek, sistem temelinde ve ulusal temelde beklentilere ve ortak çıkara uygun düzenlemelerin yapılmasına başlanmıştır. Avrupa konvansiyonu ve bu düzenlemelerin kimlik-çıkara ve güvenlik açımları üzerine etkileri, ikinci bölümde güvenlik ve savuma politikasını etkileyen yerel faktörler başlığı altında incelenecektir.

²²² Lindberg, "Political Integration as a...", s. 695.

²²³ Haas, "International Integration: The European ...", s. 368

²²⁴ Lindberg, "Political Integration as a...", s.696.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEMEL DİNAMİKLER

BİRİNCİ KISIM

GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ YAPILANDIRILMASINDA YEREL FAKTÖRLERİN ROLÜ

Avrupa'da ortak dış politika, güvenlik ve savunma politikası tıpkı bütünleşme süreci gibi iç ve dış çevresel faktörlerin baskın olduğu ortamda biçim kazanmaktadır. Ulusüstü sistemin işlev alanı olarak Avrupa'daki bütünleşme süreci içerisinde geliştirilmeye çalışılan güvenlik ve savunma konularında ortak politika arayışı, Birlik sürecinin başlatıldığı ilk dönemlere uzanan süreklilik arz etmektedir. Dönemler itibariyle, gerek iç koşullar gerekse sistemik koşulların neticesinde güvenlik ve savunma alanlarında bütünleşme seviyesi ya da buna yönelik irade, farklılıklar taşımaktadır. Yine de vurgulanmalıdır ki; Avrupa, Toplulukların kurulduğu dönemlerden itibaren başarılı ya da başarısız çok sayıda girişimde bulunmuştur. Gelen dönem itibariyle kazanılan tecrübeler, kamuoyu tarafından yönlendirilen talepler, uluslararası ve bölgesel temayüller neticesinde beliren yeni koşullar, hem siyasal bir sistem olarak hem de bir aktör olarak varlığını korumak zorunda olan Avrupa Birliği için, ortak bir güvenlik-savunma politikası oluşturup etkinleştirmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Buradaki ehemmiyet, bütünleşme süreci içerisinde ulaşılması gereken bir aşama olmasından ziyade, varlığın devamlılığı esasından ileri gelmektedir.

Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile bu politikanın bir uzanımı olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) etkinliği, bu alanda üye devletlerin dış politika kapasitelerinin ve yetkinliklerinin toplamından daha öteye geçilmesine bağlıdır. Yani, sistem kendisine özgü bir alan yaratarak, yetki ve etkinlik sağlamalıdır. Özellikle değişen uluslararası ilişkiler zemininde Avrupa Birliği, hem devletler arasında hem de bölgesel sistemde barış ve istikrarın mümkün olduğu bir model sunabilecektir.

Uluslararası alanda, Avrupa Birliği iktisadi ve ticari konularda güçlü bir aktör olarak, etkililiğini ortaya koyarak, tek sesle konuşabilmekte iken, gerek uluslararası gerekse bölgesel gelişmeler ve güvenlik meseleleri karşısında gerekli ortak tavrı ortaya koyamamaktaydı. Oysa yeni koşullar, Birliği bu alanda etkin olmaya zorlamaktaydı. Bunun için de sistemin yeni görevlere ve bunları yerine getirebilmek için yetkilere ve kurumlara ihtiyacı vardı.

2001 Irak Savaşı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler ile AGSP sürecinde önemli ilerlemeler elde edilmiştir. Bu ilerleme, 2003 Kasım ayında Birlik üyelerinden Fransa, İngiltere ve Almanya arasında savunma ve güvenlik yaklaşımlarının uyumlaştırılması yoluyla sağlanan anlaşma ile daha da hızlandırılmıştır.

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası incelenirken, dört önemli boyut karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; siyasal sistemin işlev alanına ait, kavramsal, varlıksal, kurumsal ve askerî boyutlardır²²⁵. Kavramsal bağlamda, güvenlik ve savunma politikasının temel amacı, hedefi vurgulanmaktadır. Güvenlik ve savunma politikasının özü ve gerekçesi, bu politika alanının ontolojik boyutuna açıklık getirmektedir. Kurumsal alanda, Avrupa Birliği'nin genişlemesine imkân veren yapı ve yetki ile görev dağılımı üzerinde durulmaktadır. Askerî bağlamda ise, AGSP için Avrupa Birliği'nin oluşturacağı optimum askerî kapasite sözkonusudur.

1990'lardan itibaren Avrupa bölgesel temelde; Yugoslavya'nın dağılması ve ardından Balkan milletleri arasındaki savaşlar, Kosova Krizi, NATO askerî operasyonları, NATO'nun kurumsal yapısında değişim ve üye sayısının artışı ile yeni görev alanlarının ve yeni stratejinin kabulü, uluslararası temelde; Bush'un yeniden seçilmesiyle ABD'nde Avrupa'ya mesafeli yaklaşan yönetimin işbaşına gelmesi, 11 Eylül saldırıları ve terörizmin oluşturduğu tehdit ve riskler, Afganistan savaşı ve küresel "terörle savaş" propagandası, 2001 Ekiminde ABD askerî kapasitesinin güçlendirileceğinin açıklanması, İran ve Kuzey Kore'de nükleer programların yürütülmesinin yol açtığı krizler, Avrupa ABD güvenlik stratejisinde "önvuruş"un (*preemptive warfare*) kabul edilmesi, İsrail ve Filistin gerginliğinin artması ve Ortadoğu'da gerilimin yeniden tırmanışa geçmesi, Irak Krizi ve krizin ABD işgali ile yeni boyut kazanması akabinde BM'in meşruiyetine ilişkin tartışmalar, sistem temelinde; Avrupa'da Avro'nun yürürlüğe girmesi, Avrupa'da bütünleşme sürecinin geldiği yeni aşama, Avrupa Anayasası girişimleri ve anayasanın reddi, Birliği'nin askerî operasyonları uluslararası enerji sorunları ve alternatif kaynak ve güzergâh arayışı, Birliğin genişleme stratejisi ve kurumsal işlevselliğine odaklanmaktadır.

²²⁵ Jolyon Howorth., **Saint-Malo Plus Five: An Interim Assessment of ESDP**, Policy Paper No: 7, 2003, s. 2.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, NATO'nun Avrupa savunmasını başarıyla yerine getirdiğinin ve bundan böyle de Avrupa savunmasını sağlamaya devam ettireceğinin kabulü bazı kesimlerce empoze edilmeye çalışılmıştır. Bu söylemlerde Avrupa'nın, NATO'nun hâlihazırda yerine getirdiği görevleri ve işlevleri tekrar etmekle uğraşmaması vurgulanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmeye yüz tuttuğu 1985-1991 arası dönemde (Gorbaçov'un iktidardaki eylemleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin –SSCB ve sistemin çözülmesi), beraberinde iki gelişmeyi de tetiklemiştir. Bunlardan ilki; küresel tehdit ve tehlikelerle mücadelede ABD ve Avrupa arasındaki stratejik vizyon farklılığının keskinleşmesi, ikincisi de; Avrupa Tek Senedi ve Avrupa Para Birliği ile bütünleşme sürecine hız ve boyut kazandırılmasıdır. Her iki gelişme, Avrupa'da güvenlik alanında olduğu kadar savunma alanında da ilerleme kaydedilmesi yönündeki iradenin güçlendirilmesini elzem kılmıştır.

Güvenlik meselelerine kapsamlı yaklaşmak, Avrupa bütünleşme sürecinde nihâf hedef olarak konulan “siyasi birlik ideası”nın gerçekleştirilmesi ile yakından ilgili olup, öze ilişkin anlam taşımaktadır. Güvenlik, Avrupa kimliğinin tamamlayıcı bir parçası olarak, aynı zamanda Avrupa'nın varlık sorunu ile de doğrudan ilintili bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır²²⁶. Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın durumu ile başlayan askerî çatışmalar ve istikrarsızlık, Avrupa için “güvenlik çitasını” yükseltmişti²²⁷. ABD, Balkanların güvenliği meselelerine karışmak istemediğini açıklamıştı. Bölge, hem askerî hem de insanî boyutlarıyla bir yıkıma doğru hızla sürüklenmekteydi; Avrupa Birliği ise, meselenin daha büyük yıkımlarla sonuçlanmasının önüne geçebilecek ne imkân ve kapasiteye sahipti ne de bu yönde ortak bir irade oluşturma tecrübesine.

Yine de şu göz ardı edilmemelidir ki; Avrupa Birliği, sonsuza kadar sürecek yenilenme-değişme aşamalarından geçecek olsa bile, hâlihazırda ABD ya da diğer devletler gibi dünya çapında eylemsellik kapasitesine sahip olmasa da, savunma alanında farklılık taşıyan çeşitli çıkarları içerisinde barındırsa da, sistem kurulduğu yıllardan beri taşıdığı kolektif irade ve bununla canlı duran birikim ile kendisini yeni koşullara adapte edecek gerekli imkân ve yetenekleri geliştirmeye devam edecektir. Bu çaba, günümüzde Birlik'in dünya çapında askerî eylem yapabilmesine yeterli olmasa da, Avrupa halkını savaştan ve onun yıkıcı sonuçlarından uzak tutmayı hedefleyen meşru bir yasama-yürütme erki çatısı altında yaşatmayı

²²⁶ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 21.

²²⁷ Howorth, “Saint-Malo Plus Five...”, s.4.

başarmaktadır²²⁸. AGSP, Avrupa'nın ve bütünleşme mantığının taşıdığı kimliği uluslararası politikaya aktaran unsur olmaktadır²²⁹.

1950'lerde bütünleşmenin görünen birleştirici gücü piyasa iken, mevcut dönemde bu güç, savunma sanayi olarak ifade edilebilir. Savunma sanayilerin birleşmesi, ulusal politikaları yakınlaştırmaktadır ve yarattığı iş imkânları ve hâsıla itibariyle de ulus devletlerin buradan ayrılmasını ya da süreci kesintiye uğratmasını engellemektedir²³⁰.

Güvenlik meselelerinin Avrupa Birliği dâhilinde görüşülüp, sistemin bu alanda etkinlik göstermesini sağlayabilmek için iki önemli öneri getirilmiştir. Bu tekliflerden ilki; BAB'nin, Avrupa Birliği ve NATO arasında aracı bir pozisyonda ya da Avrupa Birliği güvenlik politikasında birincil rolde bulunmasına ilişkin planlamalardır. İkincisi de, Avrupa Birliği'nin NATO'nun imkân ve yeteneklerini özel prosedürler aracılığıyla (*Berlin Plus*) kullanarak, Avrupa kuvvetlerinin Atlantik ittifakının gücünden yararlanmasını önermiştir. İlk öneri, BAB'nin işlevsel olmamasından ikinci öneri ise, kurumsal ve uygulamaya dönük eksikliklerden kaynaklanan sorunlarla karşılaşmıştır. Görülen şudur ki, Avrupa Birliği eğer ciddi bir güvenlik örgütü olarak varlık göstermek istiyorsa, hem kurumsal hem de askerî anlamda özerk bir kapasite geliştirmek zorundadır.

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanlarında özerk bir karar ve eylem kapasitesi geliştirmesinin, kendisine uluslararası seviyede güçlü bir konum ve etkin bir rol sunacağı muhtemeldir. Bunun dışında, NATO'nun, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının geliştirilmesine yardımcı olarak Transatlantik ilişkilerini yeni döneme taşıyacak potansiyeli de vardır. Birlik AGSP alanında, NATO'nun kriz yönetimi ve müdahaleleri için birikim ve kapasitesinden faydalanabileceğinden, Birlik için Atlantik örgütünün önemi, farklı açılardan devam etmektedir. İşte bu nedenle, Avrupa Birliği üyesi devletler, bütünleşme süreci içerisinde gelinen aşamada nasıl bir strateji ve metot izlenmesi gerektiği üzerinde yoğun ve kapsamlı tartışmalar yapmaktadır.

Bu meselede diğer bir tartışma da, güvenlik ve savunma işlevlerinin Avrupa Birliği'nin “*sivil güç*” (civil power) olarak varlığının temel özünü oluşturup, biçimlendirilmesi üzerine odaklanmıştır. Avrupa Birliği “*soft power*” uygulayıcılığına sapanıp kalmalı mıdır? Avrupa

²²⁸ Hill, a.g.m., s. 78.

²²⁹ Ali Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, **Doğu-Batı**, Yıl: 4, Sayı: 14, Şubat-Mart-Nisan 2001, s. 163.

²³⁰ J. Bryan Colster, “How Defense ‘Spilled Over’ into the CFSP: Western European Union and the European Security and Defence Identity (ESDI)”, Maria Green Cowles, Michael Smith (ed), **The State of the European Union, Risks, Reforms, Resistance and Revival**, vol. 5, New York, Oxford University Press, 2005, içinde s. 372.

Birliği'nin askerî güç yeteneğini kazanması, sistemin açıklığını, şeffaflığını ve iç dinamizmini azaltır mı? 2000'li yıllarda ortaya çıkan gelişmeler göstermiştir ki; mevcut güvenlik riskleri, güvenlik kavramını daha geniş kapsamda ele almayı zorunlu kılarken, güvenliği sağlamaya yönelik girişim ve araçları da çeşitlendirmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla Birliğin, AGSP'nı biçimlendirirken, kendisini sadece *sivil güç* tanımlaması içerisinde hapsedmesi, hem siyasal işlevselliğini olumsuz etkileyecek hem de koşulların gerektirdiği tavır ve hamleleri tayin etmekte gerçekçi olamayacaktır. Bu durum da, Birliğin güvenilirliği, inandırıcılığı ve prestiji için ağır darbe yaratacaktır. Her ne kadar yirmi yedi üyeli Avrupa Birliği'nde, uyumlu bir “*güvenlik kültürü*²³¹” oluşturabilmek ve bunun etrafında ortak bir alan yaratmak elbette ki kolay olmayacaksa da, açıkça söylenmelidir ki, bu politikadan vazgeçmek, Birlik için sözkonusu değildir.

Sistemin ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturması için gereksinim duyduğu uyum ve dayanışma, belirli değerler etrafında biraraya gelen Avrupalı devletler arasında olduğu kadar, Birlik üyesi olmayan diğer aktörlerin de politik tavrından kaynaklanan çeşitli unsurların etkisi altında devam eden süreçte ortaya çıkacaktır. Bu süreçte etkili olan unsurlar, sistemin kendisinden ve sistemi oluşturan birimlerin (devletler, liderler, çıkar gurupları, halk gibi) amaçları ve algılarından bağımsız değildir. Süreç değerlendirilirken, zaman içinde kat edilen mesafe ve gelinen aşama, Birlik müktesebatına hukuken dâhil edilmese de, özü itibariyle tamamen yadsınamaz. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı dönemlerden itibaren başlayarak, ortak bir dış politika, güvenlik ve savunma politikası oluşturulmasına ilişkin gösterilen irade ve atılan adımların başarı/başarısızlık nedenleri de ortaya konularak, günümüzde AGSP'nın hangi sistemik etmenler altında ve nasıl şekillendiği hususunda değerlendirmeler yapılacaktır.

1. Güvenlik Aktörü Olarak Avrupa Birliği

Avrupa güvenlik mimarisi, Avrasya kıtasının büyük bir bölümünü içeren kolektif güvenlik sistemi üzerinde şekillenmektedir. Avrupa Birliği, bütünleşme ve güvenlik hedefinin birlikte ortaya çıkardığı siyasal bir sistemdir. Var olan güvenlik düzenlemeleri, soğuk savaş jeopolitiğinin bir ürünü olup, uluslaşma, yönetim zafiyeti gösteren devletler²³², (*failing states*), azınlıklar gibi Doğu Avrupa'nın çatışmacı ve istikrarsızlaştırıcı yeni sorunlarını ele

²³¹ Bu kavram, Avrupa Birliği'nin OGDG'sından sorumlu Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından Hazırlanan ve 2004 Selanik Zirvesi'nde kabul edilen Güvenlik Strateji Belgesi'nde geçmektedir.

²³² Kavram ve kavramın güvenlik boyutuna ilişkin analiz için bakınız: Canbolat, **Gelişmekte Olan Ülkeler...**, ss. 151-154.

almamaktaydı. 1990'ların ikinci yarısından sonra, hem NATO hem de Avrupa Birliği, güvenlik tedbiri olarak, Doğu Avrupa ülkelerine üyelik yolunu açmışlardır.

Bütünleşme süreci, Avrupa örneğinde, güvenlik açılımları içermektedir. Bütünleşme teorisinde güvenlik, iktisadî ilerlemenin yarattığı bir dışsallık olarak kabul edilmektedir. David Mitrany, uluslararası sektörel kurumların ortaya çıkarılmasını, savaşa alternatif “*işleyen barış sistemi*” yaratılması olarak ele alır²³³. Güç ve güvenliği sıfır toplamı olarak ele alan görüşlerin aksine, bütünleşme sürecinde ülkelerin güvenlik çıkarılarının takibi, bölgesel yarar şartına bağlı kılınmış ve zorla yaptırım gücüyle desteklenerek Birlik içinde denetim altına alınmış olduğundan, bir ülkenin güvenliği diğer ülkenin güvenliği pahasına sağlanıyor olmaz²³⁴. Kurumsallaşmanın güçlenmesi, ortak hedef, amaç ve ortak karar sürecinin gelişmesine de yol açacaktır. Bu süreç, geleneksel yaklaşımlardan oldukça farklı, kapsamlı bir güvenlik işlevi yerine getirmektedir.

Avrupa bütünleşmesinin tarihsel deneyimi, bu mantığı ortaya koymaktadır. 1951 tarihli Paris Antlaşması ile kurulan AKÇT, başarısızlıkla sonuçlansa da 1954 tarihli Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasal Topluluğu kurma girişimi, 1957 tarihli Roma Antlaşması ile kurulan AET ve AAET'nun kurumsal yapılanması, güvenlik algılamaları temelinde belirlenmiştir. Bölgesel bütünleşme, Almanya ve Fransa arasındaki düşmanlığın temellerini yıkmıştır. Alman-Fransız ilişkileri rekabet-düşmanlık ekseninden çıkarak işbirliği ve ortaklık zeminine geçmiştir. Avrupa Birliği'nin gelişmesi, Avrupa bütünleşmesinin bölgesel güvenliğe yaptığı katkının kabul edilmesine ilişkin önemli bir göstergedir. Avrupa'nın pozisyonunun güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda ilerleyen genişleme sürecinde, jeopolitik kaygılar her aşamada belirgindir. Coğrafi genişleme yoluyla bölgesel güvenliğe olumlu katkı sağlanmasının mümkün olabileceği, Avrupa Birliği tarafından bir önlem olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin bir güvenlik aktörü olarak varlığı ve önemi, sürecin değerlendirilmesi ve güvenlik politikasının araçlarının belirlenmesinde önem teşkil etmektedir. Bu nedenle, Birliğin güvenlik boyutunun ele alınması zorunludur.

²³³ David Mitrany, **A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization**, Londra: Royal Institute of International Affairs, 1943.

²³⁴ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, ss. 87-95.

2. Soğuk Savaş Döneminden Avrupa Anayasası'na Uzanan Dönemde Genel Temayüller, Girişimler ve Düzenlemeler

Savaş sonrasında, uluslararası yapının değişmesi ve Avrupa devletlerinin karşılaştığı tehdit ölçeğinde güvenlik algılamalarının köklü biçimde farklılaşmasıyla beraber, Avrupa'da bütünleşmeye yönelik girişimler yapılmaya başlanmıştır.

Avrupa'nın, "...egemenliğini, bağımsızlığını, özgürlüğünü... yeniden elde etme, ... dünya politikasının bir nesnesi değil öznesi olma..."²³⁵ yolunda gösterdiği irade ve de bu irade doğrultusunda varlığını güvenceye alma, bir aktör olarak kabul görme, etkinliğini artırma ve varlığını güçlendirme, devletler arasındaki bütünleşme stratejisinin temel düsturları olarak ifade edilebilir.

Bu strateji temelinde ilk girişimler, Avrupa Federalistleri Birliği²³⁶ (The Union of European Federalists -UEF), tarafından dile getirilmiştir. Özellikle Altiero Spinelli ve Ernesto Rossi'nin savunuculuğunu yaptığı "özgür ve birleşik Avrupa" fikri, Avrupa kurumlarının ortaya çıkarılması sürecinde, önceliğin ve önemin ulusal parlamentolara ve hükümetlere baskı yapılabilmesi itibarıyla kamuoyuna verilmesi gereğini vurgulamıştır²³⁷.

Bütünleşme yönünde yürütülen bir diğer girişim de Avrupa Hareketi'dir (*European Movement-EM*). Avrupa Hareketi, kıtadaki siyasi, iktisadî, teknik ve kültürel meseleler üzerinde odaklanmayı ve kamuoyunu Avrupa bütünleşmesi lehine bilgilendirip yönlendirmeyi amaçlamıştır. Avrupa Hareketinde, Winston Churchill, Alcide De Gasperi, Paul-Henri Spaak, Robert Schumann, Konrad Adenauer gibi pek çok lider de yer almıştır²³⁸.

2.1 1950–1956 Dönemi ve Toplulukların Kuruluşu

1945 yılı, yıkılmış ve çökmüş bir Avrupa imajına tanıklık etmiştir. Soğuk Savaş'ın kıtayı sarmasıyla birlikte, Avrupa, dünya politikasında yükselişe geçmeye başladığından itibaren tarihinde ilk kez Amerika ve Sovyetler (savaşın tartışmasız iki galibi) gibi Avrupa dışı aktörler arasındaki güç dengesi ilişkilerine tâbi olmuştur. İşte, Orta ve Doğu Avrupa'nın komünist rejimlerin gölgesi altında Sovyetler Birliği ile işbirliği yapmak zorunda kaldığı bu dönemde, Batı Avrupa, kaderini belirleme inisiyatifini kendi ellerinde tutmak ve kıtada yeni bir

²³⁵ Murray Forsyth, "The Political Objectives of European Integration", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), Vol. 43, No. 3, July 1967, s. 483-484.

²³⁶ 1956 yılında Avrupa Federalist Hareketi adını almıştır.

²³⁷ Jean Yves Haine, "An Historical Perspective", *European Union Security and Defence Policy: The First Five Years 1999-2004*, EU Institute for Security Studies, Paris 2005, s.10.

²³⁸ Haine, a.g.m., s.10.

örgütsel ilişki biçimi kurarak varlığını korumak doğrultusunda girişimlerde bulunmaya başlamıştır.

İngiltere'nin Avrupa'da federal birlikteliğe önderlik etmeyeceğinin anlaşılmasıyla beraber, Fransa, komşusu Almanya ile yakınlaşma gereğini hissetmiştir. 1949 yılında tesis edilen Ruhr Uluslararası Otoritesi (*International Authority for the Ruhr-IAR*) tarafından üretimi, ihracatı ve dağıtımını denetim altına alınan Alman Ruhr ve Saar bölgelerindeki kömür-çelik gibi askerî ve endüstriyel önemi yadsınamaz hammadde kaynaklarına Fransa, yeniden yapılanma aşamasında kullanmak üzere özel erişim hakkı elde etmiştir. J. Monnet'in önerisinden de esinlenerek 1950 yılında R. Schumann'ın sunduğu, güçlü bir ulusüstü yapı içerisinde her iki ülkenin kömür ve çelik üretimini ortaklaşa yerine getirmeleri önerisi, öz itibarıyla, ileride Almanya'nın yeniden militarize olmasını engellemek ve de Avrupa piyasasında çelik fazlalığının önüne geçmek suretiyle iki devletin iktisadî çıkarlarını birbirine bağlayarak Alman-Fransız ilişkilerini tarihsel rekabet ve düşmanlık çizgisinden uzaklaştırmak hedefi taşımaktadır. Almanya'nın "özgür batı dünyası"na yeniden bağlanması beklentisine cevap verecek bu öneriye, benzer kaygılarla hareket eden Alman hükümeti tarafından da olumlu yaklaşılması neticesinde²³⁹ gerekli koşullar sağlanmıştır. 1951 yılında AKÇT'nun kuruluşu ile başlayan ulusüstü bütünleşme süreci, Avrupa'nın güvenlik mimarisini de içerecek mahiyette ilerletilmiştir.

2.1.1 Alman-Fransız Sorunları ve İki Devletin Yaklaşımı

Kömür cevherlerinin kontrolü ve ağır sanayide tekellere son verilmesi, savaş sonrasında hem Fransız-Alman ilişkilerinin hem de Avrupa bütünleşmesinin en önemli unsuru olmuştur. Kıtada barış ve refahın sürdürülmesi, Ruhr ve Saar bölgelerinde yoğunlaşan sorunun barışçıl çözümüne bağlıydı. Nihâî çözüm, sorunun Avrupa düzeyinde çözümü ile sağlanabilirdi. Almanya, uygulanan yaptırımlara son verilmesinin ve eşit haklara sahip olabilmemesinin Avrupa'da birlik kurulması ile mümkün olabileceğini görmüştür. Kömür ve çelik üzerindeki Yüksek Otorite'yi diğer tarafların da ulusüstü niteliği ile kabul etmesi, Almanya'nın "işgal edilmiş statüsünü" sonlandırma anlamına gelecektir.

Refah ve iktisadî ilerlemenin, Avrupa devletleri arasında yakın iktisadî ilişkilerin geliştirilmesine bağlı olduğunu ve ayrıca Almanya ile işbirliğine gidilmesinin güvenlik için esas

²³⁹ Savaş sonrası, Alman liderlerinin Almanya'nın dünyada yeniden kabul görmesine ilişkin izledikleri stratejiler için bkz.: İbrahim S. Canbolat, *Almanya ve Dış Politikası, Ulusal Çıkar, Ulusal Birlik, Kamuoyu Tercih Açısından İnceleme*, Alfa, İstanbul 2003.

teşkil ettiğini savunan Jean Monnet'e göre; "Avrupa inşası" düşüncesinin, yukarıdan aşağıya yani federalistlerin önerdiği yöntemle gerçekleştirilmesi çok zor olacaktı. Bunun yerine, Monnet, taraflar arasında gerçek dayanışmayı yaratmak için ekonominin ana sektörlerinde bütünleşme yolunun tercih edilmesi yani fonksiyonel bir temelde biraraya gelinmesini önermiştir²⁴⁰. Bu sebepten dolayıdır ki, hem askerî hem de sivil sanayi için hayatî önemde olan kömür ve çelik sektörleri, ortak pazar kurulması için işlevsel bir alan sağlamıştır.

Ayrıca, bu sektörlerde bir havuz ortaya çıkarmak, Almanya'nın hammaddeleri yüksek fiyatla satmasını engelleyeceği için, Fransız ekonomisi için önem taşımaktaydı. Özellikle çelik sektöründe varolan kartellerin ortadan kaldırılması, Almanya'nın yeniden silahlanması yönündeki potansiyel etkinliğin önüne geçilmesine ve dolayısıyla Alman-Fransız çatışmasını ortadan kaldırmaya imkân tanyacaktı²⁴¹.

1950 yılında Şansölye Konrad Adenauer, Almanya'nın uluslararası platformdaki statüsünü ve prestijini yeniden düzeltmek için, Fransa ile işbirliğinin desteklenmesi gereğini görmüştür. Almanya, Fransa ve Belçika'daki maden ve sanayi bölgelerinin denetimini yapacak bir üst otoritenin kurulması fikrini de desteklemiştir. Adenauer, Ruhr ve Saar sorununa nihâî çözüm bulunması ve Almanya'ya eşit muamele yapılması yolunun buradan geçtiğini görmüştür.

2.1.2 Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Topluluğu Kurma Girişimi

Kore savaşı ve Avrupa'yı çevreleyen komünist tehdit, 1950'lerde içinde Alman silahlı kuvvetlerinin de yer aldığı Avrupa savunma örgütlenmesini bir hayatî gereksinim olarak önplana çıkarmıştır²⁴². Almanların yeniden silahlandırılması fikri, Amerika tarafından da çeşitli ortamlarda Sovyet tehdidinin önüne geçilmesinde kritik bir önlem olarak sürekli vurgulanmıştır.

Avrupa hâlâ Alman militarizminden kaynaklanan korkuyu taşıyor olsa da, yine de Sovyet yayılcılığı karşısında 1948'de imzaladıkları Brüksel Antlaşması ile silahlı saldırı durumunda karşılıklı yardımlaşmayı öngören Batı Birliği savunma sistemini tek başlarına yürütmeyi sağlayacak kapasiteden uzak olmaları sebebiyle, Amerikan desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Bu doğrultuda, 1949 Washington Antlaşması ile kurulan NATO çatısı altında Avrupa savunması Atlantik güvenlik sistemine dâhil edilmiş olsa da, Almanya'nın askerî güc

²⁴⁰ John Gillingham, *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955, The Germans and French Ruhr Conflict to Economic Community*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

²⁴¹ Gillingham, a.g.e., s. 41.

²⁴² Charles Maier, *The Cold War in Europe: Era of a Divided Continent*, 2nd éd. Princeton: M. Wiener, 1996.

sorunu henüz çözümlenememiştir²⁴³. Almanya, Avrupa'nın kalbi olarak düşünülebilecek coğrafi konumda olmasına rağmen, 1950'lerde bir dışişleri bakanlığına bile kavuşmuş değildir; bölünmüş Almanya, o yıllarda, Doğu-Batı ihtilafının -kelimenin tam manasıyla- "savaş meydanı" haline gelmiştir.

Jean Monnet 1950 yılında, Schumann Planına eklenebilecek bir öneri sunmuştur. Bu öneri, Avrupa devletleri arasında savunmayı ulusüstü yapılanmaya kavuşturmak üzerinedir. Alman askerlerinin de yer alacağı ve ortak askerî ve siyasi otorite altında hareket edecek Avrupa ordusu kurulması temelinde bu öneri AKÇT antlaşmasının imzalanmasının ardından René Pleven tarafından yeniden gündeme getirilmiş ve çoğu Avrupa devletince desteklenmişse de²⁴⁴, 1954 Ağustos ayında Fransa tarafından reddedilmiştir. Aynı yılın Ekim ayı Batı Avrupa Birliği'nin Almanya'yı güvenlik şemsiyesi altına almasıyla önemli bir gelişme yakalanmış olsa da, Avrupa Savunma Topluluğu'nun reddedilmesi, Avrupa açısından bütünleşmeye ilişkin bir gerileme yaratmıştır.

Savunma Topluluğu fikri, 1950'lerde ortaya konulan en somut gelişme çizgisine sahip projedir. Savaştan beş yıl sonra Avrupa ordusu kurulması girişimi sembolik bir adım olarak görülebilirse de, yine de ulusal egemenliğin vazgeçilmez unsuru olan savunmanın, bu devletler tarafından ulusüstü bir kuruma devredilmesinin planlanması ve tartışılması büyük bir değişimi ifade eder.

Avrupa yapılanmasına büyük yarar getirecek alman ordusunun yeniden kurulması düşüncesi, René Pleven'in 100 000 kişiden oluşan Avrupa ordusu tertip edilerek alman ordusunun bu kapsamda ele alınması önerisinde yer bulmuştur. Hazırlanan taslak metinde Avrupa ordusunun yönlendirileceği Topluluk yapısının ulusüstü niteliği vurgulanmıştır. Topluluğun, AKÇT Yüksek Otoritesi benzeri fakat daha dar görev tanımlı yetkilere sahip bir *Collegial Commisariat*, bir Bakanlar Konseyi ve Avrupa Siyasi otoritesi için plan hazırlamakla mükellef Meclise sahip olarak, elli yıl süreyle varlık göstermesi düşünülmüştür²⁴⁵. Tasarlanan Avrupa ordusunun federalist yapıda bir denetim-kontrol mekanizması altında işlemesini öngören düzenlemelere yer verilmiştir²⁴⁶.

Avrupa Savunma Topluluğu, üyelerin mali katkıları derecesinde oy ağırlıklarının olacağını düzenlemiş, çok önemli konularda oybirliği ile, diğer konularda üçte iki çoğunlukla

²⁴³ Clive Richer, **Organizing Western Europe**, 2nd Éd. London, New York: Routledge, 1991.

²⁴⁴ Edward Furdson, **The European Defence Community, A History**, London: Macmillan, 1980.

²⁴⁵ Josef L. Kunz, "Treaty Establishing the European Defense Community", **The American Journal of International Law**, Vol. 47, No. 2. April 1953, s. 278.

²⁴⁶ Bkz.: "Ad Hoc Assembly Instructed to work out..."

karar alınmasını öngörmüştür. Savunma Topluluğu, devletler arasında saldırı durumunda yardım garantisini ve kara, hava ve deniz kuvvetlerinin topluluk komutanlığına bağlanmasını düzenlemiştir. Bunun dışında ortak komutanlık altında bir ordu kurulmasını da önermiştir.

Altılar arasındaki Avrupacılar (pro-European) Avrupa ordusu üzerinde lider pozisyonuna sahip olacak ve demokratik usullerle denetleme işlevi sunacak yeni bir kurumsal yapılanma gereksinimini yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Avrupa Savunma Topluluğu'nun yapısı üzerine yapılan görüşmeler esnasında, üyeler arasında ortak dış politika işlevini yerine getirmek üzere, ismi Avrupa Siyasi Topluluğu olacak yeni bir ulusüstü kurumun oluşturulması fikri ortaya çıkmıştır. 1952 Mayıs ayında Avrupa Savunma Topluluğu'nun taslak hali kabul edildiğinde, AKÇT asamblesine (Savunma Topluluğu'nun da asamblesi olması planlanmıştır), Avrupa Siyasi Topluluğu'nun kurulmasına ilişkin planlama yapma sorumluluğu verilmiştir²⁴⁷.

Siyasal Topluluktan kastedilen, ortak dış politika alanında işlev gösterecek bir örgütlenmedir. Daha önce de belirtildiği üzere topluluklar ilk ortaya çıkışı itibariyle güvenlik menşeli sistemlerdir. Fransa Savunma Topluluğu'ndan önce veya en azından Toplulukla paralel olarak eşzamanlı bir ortak dış politika alanında egemenlik devrine dayalı örgütlenmenin şart olduğunda ısrar etmiştir.

23 Temmuz 1952'de Paul-Henri Spaak başkanlığındaki AKÇT asamblesi, Avrupa Siyasi Topluluğu'nun taslağını altı üye devlete sunmuştur. Taslak metinde, Siyasi Topluluğun teşkil edilmesinde yardımcı olacak yeni kurumların da kurulması gereği üzerinde durulmuştur. Özellikle de, anayasal komite bu anlamda ön plana çıkarılmıştır. Bu komitenin başına getirilen Alman delegesi Heinrich von Brentano, parlamenter demokrasi anlayışının temel alındığı federalist yapılanma modeli üzerinde durmuştur. Parlamento'nun, doğrudan seçimlerle belirlenen Halk Meclisi (*People's Chamber*) ile ulusal parlamentolarca atanan Avrupa Senatosu'ndan (*European Senate*) oluşan çift yapılı olması üzerinde durulmuştur. Parlamento'nun sadece yürütme üzerinde denetim icra eden bir işlevle sınırlı tutulmaktan çok, Bakanlar Konseyi gibi yasama işlevi de yapabilecek yetkilerle donatılması gereğini vurgulamıştır²⁴⁸.

Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulmasını öngören antlaşma, Avrupa'da federal birlik yolunda atılacak büyük bir adım ve Alman nasyonalizminin yeniden dirilmesinin önüne geçebilecek en temel önlem olarak benimsense de, Fransa Devlet Başkanı de Gaulle,

²⁴⁷ Roy Rice, **The Political Future of the European Community**, London: Whitefriars Press, 1962.

²⁴⁸ "Ad Hoc Assembly Instructed to work out...".

savunmadan önce Avrupa ülkeleri arasında ortak dış politika alanında bir yapılanma meydana getirilmesini gereğini savunmuştur. Bu fikir doğrultusunda belirginleşen ortak dış politika alanında uzman topluluk kurulması, Avrupa Siyasal Topluluğu oluşturulmasına yönelik girişimleri başlatmıştır. Burada siyasi topluluktan kastedilen, dış politika alanında işlev görecektir uzmanlık topluluğudur.

Avrupa Siyasi Topluluğu antlaşma tasarısına göre, AKÇT ve Avrupa Savunma Topluluğu gibi, ulusüstü nitelikte olacak şekilde donatılacak, ulusal parlamentolardan ve doğrudan seçimlerle belirlenecek meclis üyeleri ile iki yapılı parlamentoya sahip olacaktır²⁴⁹. Avrupa Siyasal Topluluğu antlaşması, Avrupa Savunma Topluluğu antlaşmasının onaylanmasını beklemiş, 1954 yılında Fransız ulusal meclisi antlaşmayı reddedince, Avrupa Siyasal Topluluğu'nun kurulması da rafa kaldırılmıştır. Avrupa Savunma Topluluğu ile paralel geliştirilmeye çalışılan Avrupa Siyasi Topluluğu, Fransız Ulusal Meclisi'nin 1954 yılında aldığı kararla birlikte gündemden kaldırılmıştır. Müstakil bir Avrupa Siyasi Topluluğu gibi bir kurum ortaya çıkmamış olsa da, her üç Topluluğun da Avrupa'da siyasal birliğin oluşturulması ülküsü doğrultusunda işlevlerini yerine getirdiği unutulmamalıdır. İsimleri ne olursa olsun, iktisadî, sektörel ya da ticarî ad taşısalar da, Topluluklar Avrupa'da siyasal işlev yerine getiren “siyasal sistem”lerdi. Bu doğrultuda 1990'lara gelene kadar, siyasal sistemin yeni işlev alanları kazanması yolunda gerekli diğer adımların atılması fikri canlı tutulmuştur.

Dış politika alanında ortak Avrupa yaklaşımını öngören görüşmeler, 1955 Messina Deklarasyonu²⁵⁰ ile canlılık kazanmış ve sonrasında, Avrupa'nın dış dünyaya karşı “ortak tavır” oluşturulmasını hedefleyen Fouchet Planı gündeme gelmiştir.

2.2. Fouchet Planı

1959 ve 1960'da olmak üzere iki defa NATO'nun reformasyonu konusunda getirdiği önerilerin Amerika ve İngiltere tarafından reddedilmesinin ardından de Gaulle, yoğunluğu Avrupa'nın siyasi bütünleşmesine vermiştir. 1959 yılında Avrupa Topluluğu üyesi altı devletin dışişleri bakanları Strasburg'da yaptıkları toplantıda, uluslararası politika konularına ilişkin danışmalarda bulunmak üzere her üç ayda bir düzenli olarak biraraya gelme üzerinde mutabakata varmışlardır. Bu toplantıların kurumsal bir yapıya kavuşmasını isteyen de Gaulle, 1960 yılında konfederatif siyasi birlik fikri esasına dayalı Vatanlar Avrupası planını ortaya

²⁴⁹ Basil Karp, “The Draft Constitution for a European Political Community”, **International Organization**, Vol. 8, No. 2. (May, 1954), ss. 186.

²⁵⁰ Messina Deklarasyonu için bkz.: <http://www.ena.lu/?lang=2&doc=987>.

koymuştur. Bu plan, klasik devletlerarası ilişkiler niteliği taşıyan bir örgütlenme sunması itibariyle, ulusüstü yapılanmanın gerekliliğine inanan BeNeLüks ülkelerince destek görmemiştir.

De Gaulle, *Vatanlar Avrupası* yaratmak hedefi doğrultusunda Avrupa Toplulukları'nın yeniden ele alınması gerektiğini savunmuştur. Altı devletin dışişleri bakanları ve devlet başkanları arasında, politika, iktisat, kültür ve savunma alanlarında düzenli toplantılar yapılması fikrini de savunan de Gaulle, Alman-Fransız ortaklığının sunacağı etkinin, Avrupalı diğer devletlerin özerk Avrupa tasarımıyla verecekleri desteğin sağlanmasında büyük rol oynayacağına inanmıştır²⁵¹.

1961 Şubat ayında yapılan zirvede, siyasi işbirliği geliştirilmesi fikri kabul görmüş, de Gaulle bu işbirliğinin olası biçimlerinin araştırılacağı bir komite kurulmasını önermiş ve bu komitenin başına da Christian Fouchet atanmıştır. Fouchet, sunduğu taslağın ilk halinde, hükümetlerarası işbirliği niteliğinde devletlerin kimliklerine etki etmeyecek ve dış politika, savunma, bilim, kültür ve insan hakları alanlarında işbirliği geliştirecek “devletler birliği”(Union of States) önerisi getirmiştir. Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, hükümetlerarası özelliği güçlendirerek kurumların ulusüstü niteliğine zarar getireceğinden hareketle bu tasarımı reddetmiştir. İkinci tasarıda ise, topluluklara daha önce devredilen iktisadi yetkileri hükümetlerarası yetkilerle hareket eden kurum bünyesinde toplayan öneri, federalist yaklaşım doğrultusunda hareket eden BeNeLüks ülkelerince hem tatmin edici bulunmayarak hem de Fransa'nın birlik ülkeleri üzerinde kuracağı üstünlük riski nedeniyle reddedilmiştir²⁵².

Bu başarısızlık, Avrupa'nın Amerika ile olan ilişkilerinde, Topluluk kurumlarının yetkilerinde, Avrupa bütünleşme sürecinde ve Avrupa uyumunda çeşitli sorunlara da yol açmıştır. Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesi yedi yıl gibi bir süre boyunca toplanmamıştır. Bu dönem içerisinde Alman-Fransız ilişkilerinin giderek güç kazanmıştır.

Fouchet Planının reddedilmesinin ardından de Gaulle, Alman – Fransız ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini görmüştür. Bu yönde yapılan girişimler, sadece Alman-Fransız yakınlaşmasından çekinen topluluğun küçük devletleri değil aynı zamanda, Birlik ideasının ve Atlantik ilişkilerinin Alman-Fransız ilişkileri ekseninde zarar görebileceği endişesi taşıyan Almanları da tedirgin etmiştir. 1963 Ocak ayında de Gaulle İngilizlerin ortak pazar üyeliğine ilişkin menfi tutumunu net olarak ortaya koymuş, aynı

²⁵¹ Simmon J. Nuttall, **European Political Co-operation**, Oxford: Clarendon Press, 1992.

²⁵² Fouchet Planı için bkz.: “Draft Treaty, Fouchet Plan II 18 January 1962”, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=999>.

dönemde Almanya ile de güvenlik ve diplomasi alanında iki ülke arasındaki bağları kuvvetlendirmeyi hedefleyen dostluk antlaşması imzalamıştır²⁵³.

Avrupa Topluluğu'nun 1969 La Haye Zirvesi'nde, topluluk üyelerinin dış politika alanında bir danışma ve işbirliği ortamı yaratma konusu gündeme alınmışsa da, bir anlaşma zemini sağlanamamıştır. Belçika Dışişleri Bakanı Etienne Davignon tarafından hazırlanan ve Davignon Raporu olarak bilinen belgede, üyeler arasında daimi bir sekreteryaya kurulması önerisi dâhil olmak üzere, Avrupa siyasi işbirliği potansiyelinin Toplulukları yeni üye katılımlarının sağlanması yoluyla artırılmasına ilişkin çözümler de yer almıştır²⁵⁴. Rapor, siyasal işbirliğinin yani ortak dış politikanın yönelimini belirlemiştir. Hazırlanan rapor doğrultusunda, 1970 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde, altı üye devlet arasında dış politika konularında ve bunlara ilişkin alınan ortak kararların uygulanmasında danışma sürecinin oluşturulması kabul edilmiştir. “Lüksemburg Uzlaşısı” (*Luxemburg compromise*) olarak da anılan Bakanlar Konseyi kararlarının temel hedefi, düzenli danışma mekanizması yaratılarak, uluslararası meselelerde Toppluluğun uzlaşma yakalamasını sağlamak olarak ifade edilebilir²⁵⁵.

Bu rapor doğrultusunda ortak dış politika uygulaması, Topluluk adına ortak tutum belirlenmesi ve iktisadi yaptırımların uygulanması olarak görülmüştür. Lüksemburg uzlaşısı ile dış politika alanlarında üye devletler arasında işbirliği yapılması önerisi kabul edilmiştir. Uluslararası meselelerde danışma süreci ve Toppluluğun işlevlerine dış politika boyutunu da eklemesi bakımından önem taşımaktadır. Bu raporla, “*tek ve birleşik Avrupa*” yaklaşımı doğrultusunda dış politika alanında Avrupa'nın nüfuzunu güçlendirmek, vurgulanmıştır. Bu amaçla üye devletler, aralarında bilgi alışverişi dâhil olmak üzere, “*danışma ve ortak hareket etme*” sürecini, diğer bir ifade ile Avrupa Siyasal İşbirliği'ni (ASİ) başlatmışlardır.

2.3. Avrupa Siyasi İşbirliği

Avrupa Birliği fikri, bütünleşme sürecinin nihaî hedefi olarak her zaman önplanda tutulmuştur. Yine de, “birlik” kavramının kapsam ve şümulü üzerinde, özellikle de ilk dönemlerde, devletler arasında farklı görüşler sürekli olarak dile getirilmiştir. Bazı üyeler “federal bir Avrupa”dan söz ederlerken “konfederatif” Avrupa yapılanması ya da “Birleşik Avrupa” da fikir olarak ortaya konulmuştur. Federatif bir yapılanmayı savunan görüş; Avrupa devletlerini “federe” yapılar olarak “federal”in, yani Avrupa Birliği'nin, ögesi olarak değerlendirmişlerdir. Diğer yaklaşımlar, “bağımsız” Avrupa devletlerini, “egemenlik” başta

²⁵³ Nuttall, a.g.e., s. 62

²⁵⁴ Davignon Raporu için bkz.: “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the Problems of Political Unification”, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=881>.

²⁵⁵ Nuttall, a.g.e., s. 73.

olmak üzere klasik ulus-devlet niteliklerini erozyona uğratmadan, muhafaza edilmiş yapıları ile “birlik” oluşturma yönünde motive etmişlerdir²⁵⁶.

Sözü edilen görüş ayrılıklarına rağmen, “Avrupa’da birlik” nihaî hedef olma konumunu sürekli olarak korumuştur. Avrupa Birliği’ne geçiş aşamalarında 27 Ekim 1970 tarihli Davignon Raporu önem taşımaktadır. Bu belge, Avrupa Birliği sürecinde, Topluluğun ortak bir dış politika izlemesi gereğini ortaya koymuş ve bu doğrultuda da üye devletlerin dışişleri bakanları arasında işbirliği oluşturulmasını vurgulamış ve ASİ’nin, süreç içerisinde ulusüstü yapılanmaya önayak olacak biçimde değerlendirilmesini önermiştir.²⁵⁷

1972 Paris Zirvesi sırasında, altı üye devlet ve üye adayı üç devletin devlet ve Hükümet başkanları, Avrupa’nın uluslararası alanda uyumlu siyasi bir varlık olarak görünmesini ve de kendi aralarında daha yoğun işbirliği geliştirme gereğini vurgulamışlardır.

Temmuz 1973’de kabul edilen Kopenhag Raporu, dışişleri bakanları arasında danışma prosedürünün güçlendirilmesi ele alınmış, bilgi akışının kesintisiz ve düzenli olarak sağlanabilmesi için diplomatik elçiliklerin ve temsilciliklerin kurulması fikrine yer verilmiştir. Aralık 1973 tarihindeki Kopenhag zirvesinde Avrupa Toplulukları üyesi dokuz devlet Topluluğun geleceğine ilişkin sürecin tartışılması için daha yoğun ve sık toplantılar yapılması ihtiyacı vurgulanmıştır. Devletler ayrıca, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun dış ilişkilerinde Avrupa Kimliği’nin önemi yeniden teyit edilmiştir. Uluslararası gelişmeler karşısında üye devletlerin, danışma yoluyla tutarlı bir tavır benimsemeleri istenmiştir. “*Avrupa Kimliği Belgesi*”²⁵⁸ (Document on European Identity) kendi toplumunu ve dış politikasının dayandığı temel rehber ilkeleri betimleyen özellik taşır²⁵⁹.

Avrupa Topluluğu’nun 1972 Paris Zirvesi’nde, ASİ’nin politik danışma mekanizması olarak güçlendirilerek, uluslararası sorunlar karşısında Topluluğun, sesini ve tavrını tüm dünyaya iletmesi kararlaştırılmış ve dış politika konularında ise, üye devletlerin ulusal dış politikalarının koordinasyonu düzenleme konusu edilmiştir. Avrupa, iktisadî gücünün yanı sıra siyasi güç olarak da (bir aktör olma iddiası temelinde) uluslararası alanda kendini gösterme hareketine hız kazandırmıştır. 1970 yılında başlatılan ASİ, 1982 Londra Protokolü ve 1983

²⁵⁶ Gül Önen Tekinalp-Ünal Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul: Beta 1997, s. 10.

²⁵⁷ Esra Çayhan, Avrupa Birliği’nde Ortak Güvenlik ve Dış Politika ve Güvenlik Politikası”, Faruk Sönmezoğlu (der.), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Der Yay., İstanbul 1998, içinde :s. 343.

²⁵⁸ Bkz.: “Document on The European Identity published by the Nine Foreign Ministers on 14 December 1973, in Copenhagen”, <http://www.ena.lu/?lang=2&doc=6180>

²⁵⁹ Martin J. Dedman, **The Origins and Developments of the European Union (1945-95): A History of European Integration**, New York, London: Routledge, 1996, s. 32.

Solemn Deklarasyonu ile bu sürecin ayrıntıları belirlenmiş ve Topluluk üyelerinin dış politikalarının uyumunun taşıdığı önem vurgulanmıştır.

2.3.1. Tindemans Raporu

1970'lerin başında uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelere paralel olarak, Avrupa Topluluklarının geleceği ve dolayısıyla kurumların rolleri üzerinde çalışmalar yapmak kaçınılmaz olmuştur. Topluluklar üyesi dokuz devlet, siyasi güçlerini arttırmak ve ortak bir dış politika tutumu sergilemek amacıyla yeni bir stratejinin izlenmesi gereğini kabul etmişlerdi. Bu dönemde İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın Topluluklara katılması iç çevre; Bretton Woods sisteminin sona ermesi ve Ortadoğu'daki gelişmeler doğrultusunda çıkan petrol krizi dış çevre belirleyicileri olmuştur.

Paris Zirvesi ile, üye devletler, Topluluk çıkarlarını ilgilendiren uluslararası ilişkiler alanında ortaya çıkan gelişmelere uygulanmak üzere diplomatik strateji geliştirme ilkesini kabul etmişlerdir. Valéry Giscard d'Estaing'in önerisi üzerine, zirvede, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi (DHBK) (*The European Council*) tesis edilmiştir. DHBK, diplomatik ve hükümetlerarası bir yapıya sahiptir. Avrupa Birliği'nin resmi kurumu olarak, 1986 Avrupa Tek Senedi ile antlaşmalara dâhil olmuştur. Avrupa bütünleşmesi sürecinde ve üye devletler arasında sağlanacak politik işbirliği aşamasında DHBK, eşgüdümü sağlayacak temel politika seçeneklerini ortaya koyacak bir rol üstlenmiştir. DHBK işbirliği ve karar organı olarak, sisteme dâhil edilmiş bir yapıdır.

1974 Paris Zirvesi'nde, Topluluk üyelerinin devlet ve hükümet başkanları, Belçika Başbakanı Tindenmass'ı Avrupa Topluluğu'nu Avrupa Birliği'ne dönüştürme yolunda gerekli çalışmaları içeren, iyi planlanmış bir analiz ve rapor hazırlamakla görevlendirmişlerdir. Bu doğrultuda çalışmalarını tamamlayan Tindenmass, kendi adıyla anılan raporunu sunmuş ve esas olarak Avrupa Birliği'nin iki temel hususu gözeterek hayata geçirilmesini ifade etmiştir. Bunlardan ilki, Avrupa Toplulukları'nın kurumsal temeli üzerinde yapılandırılması; ikincisi de kademeli ve demokratik ilkeler doğrultusunda ilerleyen süreç dâhilinde gerçekleştirilmesi gereği.

Böylelikle, Birleşik Avrupa fikri ve iradesi, hem Topluluğun hem de Topluluk üyesi devletlerin dış politikalarında bir kilometre taşı olmuştur. Burada, özellikle üye devletlerin, Avrupa bütünleşme sürecinde iktisadî krizlerin ve Topluluğun dağılmasına dair tehditlerin yarattığı olumsuz havanın düzeltilmesine ilişkin görüşleri önemli rol oynamıştır. 1975 yılında kabul edilen Tindemans Raporu doğrultusunda, ortak dış politika oluşturulabilmesi için üye

devletlerin uluslararası ilişkilerdeki önemli alanlarda ortak bir strateji izlemesi önemle vurgulanmıştır. Raporda ayrıca, ortak savunmanın hayata geçirilmesi ve silahlanma konusunda yoğunlaştırılmış işbirliği üzerinde de durulmuştur. Kasım 1976 La Haye DHBK Zirvesi'nde de rapora yer verilerek, Avrupa'da bir an önce ortak dış politikanın hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁶⁰.

Rapor, varolan kurumları koruyarak, yeni ortak politika alanları ihdas edilmesini önermiştir. Dış politikaya ilişkin olarak, ortak tutum benimsenmesinde üye devletlere yasal sorumluluk atfedilmesini ve kararların oyçokluğu ilkesi ile alınmasını önermiştir.

Rapor, iktisadi durgunluğun da yarattığı sıkıntı nedeniyle devletler tarafından çok destek görmemiştir. İktidardaki parti liderleri ise, bütünleşme sürecinin sağlam temeller üzerinde yürütülmesi gerekliliğinden hareketle, dış politika alanında ortak karar alma aşamasına geçiş için gerekli olan alt yapının ve koşulların henüz oluşturulmadığına işaret ederek, süreç için erken olduğu düşüncesiyle çekimserliklerini belirtmişlerdir. 1976 La Haye Zirvesi'nde, Tindenmass Raporu'nda yer alan, Bakanlar Konseyi ve Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Birliği sürecine ilişkin yıllık rapor hazırlamasının kabulü dışında herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir.

2.4. Avrupa Birliği'nin Kurulması Süreci ve Girişimler

2.4.1. Genscher-Colombo Planı

Almanya ve İtalya, Birlik oluşturma çabasının içinde barındırdığı siyasal amacın vurgulanması gereğini görmüşler ve 1981 yılında Almanya Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher ile İtalya Dışişleri Bakanı Emilio Colombo Topluluk üyesi on devlet arasında daha kapsamlı siyasi işbirliği geliştirilmesi ihtiyacını dile getirmişlerdir. Avrupa Birliği fikrinin taşıdığı siyasal amaçların yer aldığı ve Genscher-Colombo Planı olarak anılan rapor²⁶¹, üye devletlere ve aynı zamanda Avrupa Parlamento'suna sunulmuştur. Ortak plan, Avrupa Birliği oluşturulmasına yönelik on devlet arasında sağlanması düşünülen mutlak uzlaşma üzerinde temellendirilmiştir. Avrupa Eylemi olarak anılan girişimde birincil amaç, Avrupa'nın ortak dış politika geliştirmesini ve bunun güçlendirilmesini sağlamak olarak ifade edilmelidir.

²⁶⁰ Tindenmass Raporu için bkz.: "Report on European Union/ 9 December 1975" <http://www.ena.lu?lang=2&doc=16956>.

²⁶¹ "Draft European Act submitted by the Governments of the Federal Republic of Germany and the Italian Republic/6 November 1981", <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7561>.

Genschler-Colombo Planı, Avrupa Birliği'ne yönelik "Avrupa Senedi"ni gündeme getirmiştir. Bu rapor, ASİ aracılığıyla, bütünleşmenin temellendirilmesi ve ilerletilmesi fikrini savunmuş²⁶², Avrupa Birliği'nin hayata geçirilmesi doğrultusunda; Toplulukların etkinliğinin artırılması, siyasi işbirliği ve danışma sürecinin güçlendirilmesi, Avrupa Parlamentosu'nun, etkisinin ve rolünün iyileştirilmesi, ASİ'nin, sürecin ilerlemesine yardımcı olması bakımından devam ettirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur²⁶³.

Bu girişimden sonra Avrupa Topluluğu üyesi devletler, Avrupa Birliği doğrultusunda 1983 Solemn (Stuttgart) Deklarasyonu olarak da bilinen Avrupa Birliği Hakkında Bildirge'de ile para ve iktisat politikası, tarım, kültür ve hukuk işlevleri dâhil olmak üzere, dış politika ve güvenlik alanlarında güçlendirilmiş ve yoğunlaştırılmış işbirliği oluşturmayı kabul etmişlerdir²⁶⁴. Avrupa Birliği sürecinde kabul edilen bu belgede, Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nin görev alanları da belirlenmiştir. Buna göre DHBK; Avrupa Toplulukları ile ilgili politik ve iktisadî konularda rehberlik edecek, yapıcı uyarılarda bulunacak, yeni faaliyet alanlarında işbirliğini teşvik edecek ve dış ilişkilerde Topluluğun ortak tavrını belirleyecektir. Böylelikle DHBK, Avrupa Birliği hedefine hızla ilerleyen Toplulukların en üst düzeyde politik yetkili otoritesi olmuştur. Avrupa Toplulukları Antlaşmalarında bir organ olarak adı geçmeyen DHBK, bu dönemden itibaren süreçte etkili bir sistem kurumu olarak *de facto* yer almaya başlamıştır. Bildirgede DHBK, Avrupa Birliği'ne yönelik olarak²⁶⁵;

- Avrupa yapılanmasına ilişkin olarak genel politik araçlar sağlama,
- Daha ileri bir Avrupa yapılanması için yaklaşımlar ve Avrupa Siyasi İşbirliği ile Avrupa Toplulukları için rehber niteliğinde genel siyasi konular belirleme,
- Avrupa Birliği'ne yönelik olan konular ve Avrupa Birliği'ne ilişkin farklı görüşleri de göz önünde tutarak, bunlar arasında bir uyum sağlama,
- Yeni faaliyet alanlarında işbirliğini teşvik etme,
- Uluslararası meselelerde ortak tutum sergileme sorumluluğu atfedilmiştir.

Bildirge, Bakanlar Konseyi'nde oyçokluğu kararlarının uygulanacağı alanların genişletilmesi üzerinde durulmuştur. ASİ platformunda Komisyon ve Parlamento'nun birlikte çalışması kararlaştırılmıştır. Bunların haricinde bildirge Avrupa Birliği'nin teşkili için dört faaliyet alanı belirlemiştir: Avrupa Toplulukları, dış politika, kültürel işbirliği ve ulusal

²⁶² Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 130.

²⁶³ Tekinalp, Tekinalp, a.g.e., ss. 11-12.

²⁶⁴ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 130.

²⁶⁵ Solemn Declaration on European Union (Stuttgart, 19 June 1983), <http://www.ena.lu/?lang=2&doc=7560>

hukukların uyumlaştırılması. Bildirgede ayrıca, üye devletler arasında Avrupa Birliği'ne ilişkin bir uzlaşma olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği Hakkında Bildirge'de, üye devletlerin anayasaları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı'na atıf yapılarak; temel haklar, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalete dayanan demokrasi anlayışının geliştirilmesi sorumluluğunu, Birliğin bir ilke ve siyasi hedef olarak üstlendiği ifade edilmiştir. Bildirgede ele alınan siyasi hedef, 1986 tarihli Avrupa Tek Senedi'nin önsözüne aynen aktarılmıştır. Bildirgede sözü edilen ve Avrupa Tek Senedi'nin de düzenlemeye aldığı bu hedef, birlik müktesebatının anayasal nitelikli ilkeleri arasına dâhil edilmektedir²⁶⁶.

2.4.2. Avrupa Parlamentosu'nun Önerisi ve Spinelli Planı

14 Şubat 1984 tarihinde, Avrupa Parlamentosu Spinelli Planı olarak da bilinen Avrupa Birliği'nin kurulmasına ilişkin bir antlaşma taslağı kabul etmiştir. Bu yöndeki çalışmalar, 1981 yılında Parlamento'nun, Avrupa Birliği'nin temel amaçlarının belirleneceği bir Kurumsal İşler Komitesi kurulmasına ilişkin karar tesis etmesine dayanır. 1982 yılında kurulan bu komitenin başına getirilen Spinelli kendi adıyla bilinen raporu hazırlayarak, Parlamento'ya sunmuş ve temel amacı Avrupa Birliği'nin kurulması olan tasarı²⁶⁷, 1984 yılında Parlamento tarafından büyük çoğunlukla kabul edilmiştir. Siyasi boyuta yapılan vurgudan dolayı Spinelli Planı, Topluluk kurumları için temel model olarak benimsenmiştir. *Subsidiarite* ilkesinin (yerellik ilkesi) belirgin biçimde önplana çıkarıldığı planda, Avrupa Birliği sadece, üye devletlerin tek başlarına yaratacakları etkinlikten daha fazlasını sağlayabileceği durumlarda harekete geçecek ve Parlamento'nun yetkilerini *ortak karar* usulü ile arttırılarak, yasamaya ilişkin yeni bir zemin oluşturulması hedeflenmiştir.

Tasarının ertesinde, kurumsal değişikliklerin yapılabilmesi için üye devletler arasında gerekli danışma mekanizmasını sağlayacak Avrupa Siyasi İşbirliği sürecinin güçlendirilmesi fikri ivme kazanmıştır.

2.4.3. Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması'na Giden Yol

1980'lerde gerek Fransa'da gerekse Almanya'da iktidar partilerinin değişmesi, Birlik sürecini etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Fransa'da, Avrupa'da iktisadî istikrardan ziyade sosyal politikalara önem veren de Gaulle çizgisindeki sağ parti; Almanya'da Adenauer

²⁶⁶ Bkz.: Tekinalp, Tekinalp, a.g.e., ss. 599-600.

²⁶⁷ "Draft Treaty Establishing the European Union", <http://www.ena.lu?lang=2&doc=8865>.

politikalarını izleyen ve iktisadî ve parasal politikaların önem kazanması gerektiğini vurgulayan Kohl hükümeti iktidara gelmiştir. 1984 yılında DHBK, kurumsal reformları belirleyecek, İrlanda Başbakanı James Dooge başkanlığında bir komisyon kurmuştur. Kurulan bu komisyon, AET ve AAET Antlaşmaları doğrultusunda Avrupa bütünleşmesini daha ileriye taşımakla görevlendirilmiştir²⁶⁸. 1985 yılında, Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors, Tek Pazar'ı kuran tasarımı hazırlayarak Bakanlar Konseyi'ne sunmuştur. Bu tasarının kabulüyle hayata geçirilen Tek Pazar (Ortak Pazar) yasal, mali ve teknik anlamda iç sınırların kaldırılmasını amaçlamıştır. Komisyon raporu, Avrupa Birliği'nin; tek iktisadi alan ve uluslararası kimliğinin güçlendirilmesi yoluyla dönüştürülecek Avrupa Toplulukları vasıtasıyla kurulmasını tavsiye etmiştir. Çevre, kültür ve sosyal konu alanlarında ortak politikalar geliştirilmesini önermiş ve siyasi işbirliğine yönelik olarak da, güvenlik ve savunma konularına yoğunluk kazandırılmasını vurgulamıştır. Rapor, ayrıca, uluslararası kurumlarda üye devletleri ve Topluluğu temsil edecek daimi bir kurumun tesis edilmesini de ifade etmiştir²⁶⁹.

1985 Haziran Milan Zirvesi'nde, Alman ve Fransız temsilcileri, dış politika alanında işbirliğini öngören bir Avrupa Birliği Ortak Tasarısı sunmuşlardır. Milan Zirvesi sonunda, üye devletler Avrupa Antlaşmaları'nın yeniden ele alınması için, hükümetlerarası bir konferans toplanması kararlaştırılmıştır²⁷⁰. 1985 Milan Zirvesi'nde, Komisyon tarafından hazırlanan "Beyaz Kâğıt" olarak anılan öneriler ele alınmış ve 1986 yılında Avrupa Tek Senedi olarak bilinen düzenleme ile kurumsal yapılarda ve işlev alanlarında önemli revizyonlar sağlanmıştır.

Avrupa Tek Senedi (ATS), Avrupa ortak dış politikasının üye devletler arasında bilgilendirme ve danışma mekanizması üzerinde şekillendirilmesini kabul etmiştir. Bunun da ötesinde ATS, devletleri, nihai tavır almadan önce diğer devletlere danışma yükümlülüğü altına sokmuştur. Tek Senet, "Avrupa güvenliği" kavramını hukukî, metinlere aktarmıştır. Avrupa Tek Senedi, ASİ girişimini Birlik müktesebatına dâhil etmiştir. Böylelikle, dış politika konusunda uluslararası alanda artan sorunlarla başa çıkabilmek için, Avrupa Siyasi İşbirliği girişiminin aşağıdaki süreçlerin işletilmesi yoluyla güçlendirilmesi öngörülmüştür²⁷¹:

– Üye devletlerin uluslararası politika sorunları karşısında ortak harekete imkân sağlayacak danışmalarda bulunması,

²⁶⁸ "Fontainebleau European Council (25-26 June 1984) Conclusions of the Presidency, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7868>.

²⁶⁹ "Report from the ad hoc Committee on Institutional Affairs to the European Council (Brussels, 29-30 March 1985), <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7639>.

²⁷⁰ "Milan European Council 28/29 June 1985 Conclusions of the Presidency", <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7657>

²⁷¹ **Avrupa Tek Senedi**; "Single European Act", <http://www.ena.lu?lang=2&doc=5313>.

- Sorunlar karşısında belirlenen ortak tavrın daha anlaşılır ılınması için üye devletlerle önceden danışmalar yapılması, devlet ve/veya hükümet başkanları her bir üye devletin ulusal tavrını ve ulusal eylemini yerine getirme sırasında ortak Avrupa tavrının oluşturulmasına ve ortaya konulmasına dikkat etmekle yükümlü olmaları,
- Üye devletler için temel referans kaynağı olan ortak tavır çerçevesinde on üye devletin görüşleriyle belirlenen uygulamanın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Ortak çıkarların tespit edilmesi kadar, ortak ilke ve amaçların geliştirilmesi yoluyla dış politika alanında ortak hareket etme imkânının güçlendirilmesi,
- Güvenliğin politik ve ekonomik boyutları üzerinde üye devletlerin tutumları arasında uyum sağlanması,
- Dış politika alanında görüşmelerde ve müzakerelerde temsilci olarak üye devletlere daha ağırlık kazandırmak amacıyla üçüncü devletlerle iletişimin arttırılması,
- Üye devletlerle üçüncü devletler arasında diplomatik ve idari işbirliğinin arttırılması,
- Üye devletlerden herhangi birinin ya da hepsinin katıldığı uluslararası konferanslarda ortak tavrın aranması,
- On ülkenin dış politikalarının uyumlaştırılmasında Avrupa Parlamentosu'nun katkısının arttırılması.

Avrupa devletleri arasında siyasi işbirliği oluşturma amaçları doğrultusunda, ortak bir dış politikanın oluşturulmasına yönelik ortak tavır oluşturmayı kabul etmişlerdir. Diğer uluslararası örgütler dâhilinde ortak tavır belirleme ve uluslararası sorunlarda ortak tavrı sergileme çabası, ekonomik bütünleşme sürecinin tamamlanmasının ardından gelişimini daha hızlandırmıştır.

Avrupa Tek Senedi, AET'nun kurulmasından sonra, “ *Avrupa'nın yeniden inşasında nitel bir sıçrama yapabilme*²⁷²” hedefi doğrultusunda, üye devletler arasında; emek, sermaye ve malların serbest dolaşımını sağlayan sınırları olmayan bir iç pazar ortaya çıkarmıştır.

ATS, Topluluk antlaşmalarında çeşitli değişiklikler getirmiş, bu değişiklikler içerisinde dış politika oluşturulmasına ilişkin düzenlemelerin dâhil olması nedeniyle kurumların yeni görevleri belirlenmiştir. ATS'nin özellikle, Avrupa Parlamentosu'nun sistem içerisinde sahip olduğu konumu güçlendirmesi açısından önemli bir değişiklik getirmesi sözkonusudur. Avrupa Parlamentosu, özellikle, genişleme prosedüründe ve ortaklık anlaşmalarında görüş bildirmek suretiyle, Bakanlar Konseyi'nin yasama sürecinde dikkate alması gereken kurum haline gelmiştir. Bakanlar Konseyi'nin karar almadan önce, Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü almak zorunda olmasıyla, Parlamento, dış politika alanında *etki* sahibi olmuştur. ATS, karar alma

²⁷² Felipe Gonzales, “ Avrupa Birliği ve Küreselleşme”, **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Yaz 1999, s.27.

nisabında da değişikliğe giderek, belirli konularda²⁷³ Bakanlar Konseyi'nin nitelikli çoğunluk esasına göre karar almasını kabul etmiştir.

Dış politika alanına ilişkin olarak Avrupa Tek Senedi; Avrupa'da işbirliğinin sağlanmasına önem vererek, üyelerin Avrupa'nın dış politikasının biçimlendirilmesi ve uygulanması esnasında ortak hareket etmesi ve bu doğrultuda danışma ve bilgilendirme süreçlerinin etkin uygulanması ile burada esas teşkil edecek ortak amaç ve ilkelerin geliştirilmesi gereğini vurgulamıştır. Üye devletlerin dışişleri bakanları ile bir komisyon üyesinin Avrupa Siyasi İşbirliği konusunda yılda dört defa toplanması; Konsey başkanı ile Avrupa Komisyonu'nun uygulamadan sorumlu birimler olması, belirlenen ortak politikaların uluslararası platformda takip edilmesi kabul edilmiştir. İşbirliği, Bakanlar Konseyi dönem başkanının yürüteceği bir başkanlığa da kavuşturularak, dış politika alanını bütünleşme sürecine dâhil etme girişimleri hukuksal ve kurumsal aşamaya yükseltilmiştir.

ATS'nin 30. maddesi dış politika konularının düzenlenmesinde büyük yenilikler getirmesi bakımından önem taşımaktadır. ATS'nin 30. maddesinin 4. paragrafı, Avrupa Parlamentosu'nun dış politika alanında sürece katılmasını; dış politika konularında oluşturulan Başkanlık'ın Parlamento'yu düzenli olarak bilgilendirmesini ve de Parlamento'nun görüşlerinin toplantılarda dikkate alınmasını düzenlemektedir. Ayrıca üye devletler ortak dış politika geliştirme ve uygulama esnasında bir sorumluluk da üstlenmişlerdir.

Topluluk üyesi devletler, dış politika alanında bilgilendirme, danışma ve ortak girişimi içeren bir dayanışma süreci temelinde, sonraki yıllarda Maastricht Antlaşması ile müktesebata dâhil edilen ASİ etrafında biraraya gelmişlerdir. Burada temel amaç, dünya meseleleri karşısında ortak ve tutarlı bir Avrupa yaklaşımını sağlayarak, uluslararası alanda Topluluğun etkinliğinin artırılmasıyla aktör konumunun güçlendirilmesidir. Niteliklerine bakıldığında üye devletler arasında dış politika meselelerinde danışmalar yapılması, üye devletlerin tutumlarında tutarlılığın sağlanması, ortak eylemlerde bulunmaya yönelik taahhütlerde bulunulması, ulusal tavır belirlenmeden önce danışmalar yapılması, karar nisabında oybirliği esasının geçerli olması, Dışişleri bakanları arasında fikir teatileri yapılması ve gizlilik ilkesine riayet ön plana çıkmaktadır.

Avrupa bütünleşme süreci, Birliği uluslararası alanda etkin, güçlü ve prestijli bir iktisadi güç haline gelirken, aynı statü siyasal aktörlük için geçerli değildi. 90'ların başlangıcı, uluslararası alanda temel ve esaslı değişimler yaşanması itibariyle Avrupa'yı siyasal aktör

²⁷³ Ortak gümrük tarifesinde yapılacak değişiklikler, hizmetler, sermayenin serbest dolaşımı, ortak ulaşım politikaları.

olarak küresel düzeyde daha etkin bir konum kazanmaya mecbur bırakmıştır. Siyasal bütünleşme süreci, genel uluslararası ilişkiler tarihi içerisinde Avrupa bir dönüm noktasına gelmiştir. Bu aşamada tarihsel birikimlerin de kullanılmasıyla, 1993 yılında hukuki olarak dış politika ve güvenlik politikasını işlevleri arasında dâhil ederek, Birlik sistemini gerekli yetkilerle donatmaya başlamıştır.

2.5. Maastricht Antlaşması

1980'lerin ortalarından itibaren başlayan gelişmelerle birlikte uluslararası yapı ve koşullar radikal bir değişim geçirmiştir. Bu değişim, dinamik bir süreç içerisinde uluslararası ilişkileri ve buradaki aktörleri de etkilemiştir. 1993 yılında, Avrupa'da birlik oluşturma hedefi doğrultusunda bütünleşme düzeyini daha ileri seviyeye çıkarmayı öngören ve Avrupa Birliği'nin kurulması yolunda hukuki ve siyasi zemini sağlayan Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile birlikte, Avrupa Birliği'nin hedefleri ortaya konulmuş, Birlik'in gelecekte iç bütünleşmesi (derinleşme) ve sınırlarının tayini (genişleme) ile dış ilişkilerine yönelik temel esaslar tayin edilmiştir. Avrupa Birliği, üç sütun üzerinde tesis edilecek bir yapı olarak tasarlanmıştır. Buna göre; ilk sütunu Avrupa Topluluğu²⁷⁴, ikinci sütunu ortak dış politika ve güvenlik politikası, üçüncü sütunu da adalet ve içişleri oluşturmaktadır. Bu sütunlar arasındaki uyum ve eşgüdüm, tek bir kurumsal çatı altında gerçekleştirilecektir.

ODGP, Maastricht Antlaşması'nın V. Başlığı altında düzenlenmiş ve Avrupa Birliği'nin uluslararası kimliğinin taşıyıcısı olarak kabul edilmiştir²⁷⁵. Antlaşma'nın J.4. maddesinde ODGP'nin, Birlik'in güvenliğine ilişkin tüm konular ve ortak savunma politikası oluşturmak da dâhil olmak üzere ileride ortak savunmayı mümkün kılacak şekilde geliştirileceği hükme bağlanmıştır.

J 1.1 maddesi, Birlik'in ve üyelerinin ortak bir dış politika ve güvenlik politikası belirleyip hayata geçirmesini ele almıştır. J.8.1 maddesinde ise, DHBK'nin ODGP'na ilişkin ilkeleri ve genel yönelimlerini belirleyeceği ifade edilmiştir. J.8.2. maddesi ise Bakanlar Konseyi'nin ODGP'nin belirlenmesi ve uygulanmasına ilişkin DHBK'nin belirlediği ilkeler temelinde gerekli kararları almakla yetkili olduğunu düzenlemiştir.

²⁷⁴ Roma Antlaşması kapsamındakilere ek olarak işlev alanları içerisine yenileri dâhil edilmiştir. Bu çerçevede işlev alanları: tarım, medya, bütçe, rekabet, tüketici koruma, kültür, gümrükler, gelişme, iktisadî ve parasal ilişkiler, eğitim ve gençlik, istihdam ve sosyal ilişkiler, enerji, genişleme, bilgi toplumu, yatırım, çevre, dış ilişkiler ve dış ticaret, sahtecilik ve yolsuzlukla mücadele, kurumsal ilişkiler, balıkçılık ve denizcilik, gıda güvenliği, dış politika ve güvenlik, insanî yardımlar, insan hakları, iç pazar, adalet, özgürlük ve içişleri, kamu sağlığı, bölgesel politika, araştırma geliştirme, vergi, ulaşım olarak sıralanabilir.

²⁷⁵ Maastricht Antlaşması Madde B.

Avrupa Adalet Divanı, Antlaşmalarda düzenlenmiş olsa dahi OGDG alanındaki kararlar ve bunların uygulanması üzerinde yargı yetkisini haiz değildir. Divan'ın bu alandaki yetkisi, Birlik işlevlerine ilişkin, iktisadî alandaki sorumluluklarına aykırı hareket edilmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Birlik, bir kriz durumunda Maastircht Antlaşması'nın J. maddesi gereği harekete geçmesi gerekirken, hareketsiz kalması ya da ortak bir eylem kararı alamaması durumunda, herhangi bir hukukî yaptırımla karşı karşıya kalmayacaktır. Bu bağlamda, hem DHBK hem de Bakanlar Konseyi tarafından alınan kararların hukukî olarak zorla yaptırım gücü bulunmamaktadır. Hukukî bir yaptırım sözkonusu olmasa bile, bütünleşme sürecinin devam ettirilmesi için, tarafların gerekli adımların atılması ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi noktasında, sürece dâhil olan diğer aktörler tarafından siyasi ve diplomatik usullerle baskı yaratılabilmektedir. Bu bağlamda, gerek ortak dış politika olsun gerekse güvenlik ve savunma politikası olsun taraflar, siyasi bir sorumluluk üstlenmelerinden dolayı, zımnî veya sarıh, diplomatik ve siyasi baskıyla karşı karşıyadır. Bunun dışında, Avrupa kamuoyunun ikinci sütuna ilişkin beklentileri ve destekleri, gerek sistemi gerekse ulusal otoriteleri yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik olumlu adım atmaya itebilmektedir.

ODGP'nin amaçlarının gerçekleştirilmesi için Antlaşma'nın J.1.3 maddesi, "sistemsel işbirliği" ve ortak eylemler"den bahsetmektedir. Sistemsel işbirliği, üye devletler arasında bilgi alışverişini ve danışma prosedürünü getirmektedir. J.2.2. maddesi itibarıyla OGDG alanında Bakanlar Konseyi "ortak tutum" belirlerken, işbirliği önemli rol oynayacaktır. Antlaşma'nın J.3.1. maddesi itibarıyla de "ortak eylemler"i Bakanlar Konseyi, DHBK'nin genel ilkeleri doğrultusunda belirleyecektir. Ortak eylemler, oybirliği kararı ile alınacaktır. Bakanlar Konseyi, bu süreçte, mevcut bir dış politika meselesinin ortak eylemde bulunmayı gerektirip gerektirmediğini, ortak eylem kararı aldı ise bu takdirde bu eylemin kapsamını, süresini, prosedürlerini ve de gerçekleştirilmesine ilişkin gerekli koşulları da belirleyecektir. Belirlenen ortak eylemler, Birlik'in genel ve özel amaçlarına aykırı olmayacaktır. Oybirliği ile belirlenen ortak eylemler, J.3.2. maddesi düzenlemesi uyarınca Bakanlar Konseyi'nin nitelikli çoğunluk kararıyla uygulamaya konabilecektir.

Avrupa Tek Senedi ile üyeler bir Avrupa dış politikası oluşturmak ve uygulamak yükümlülüğü almışlar, Maastricht ile de dış politikaya güvenlik açılımı da eklenmiştir²⁷⁶. Antlaşma'da OGDG, Birliğin güvenliği ile ilgili olarak uzun vadede ortak savunma kapsamına girecek tüm alanları kapsayacak biçimde anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir²⁷⁷. OGDG'nin

²⁷⁶ Çayhan, "Avrupa Birliği'nde Ortak Güvenlik...", s. 343.

²⁷⁷ **Maastricht Antlaşması** madde J.4, **Amsterdam Antlaşması** Madde 14.

amaçları doğrultusunda üye devletler, aktif olarak ve sadakatle, karşılıklı dayanışma içinde çekincesiz olarak ilgili süreci desteklemek sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Belirtmek gereklidir ki; ODGP, AGSP'nın doğrultusunda, güvenliğin tüm boyutlarını içerecek biçimde tanımladığından hukukî temelde, siyasi ve moral değerler bağlamında ASİ'den çok farklı ve onun ötesine geçen bir özellik taşır. Bu bakımdan OGDP, dış politika alanında yapılan işbirliğinden farklılaşır. Hem farklı ulusal politikalar arasında uzlaşmayı sağlamak hem de kurumsal temelde gelişimini mümkün kılmak için Avrupa Birliği, ODGP alanında, hükümetlerarası yaklaşım ve sistemik yaklaşımı bir arada yürütür²⁷⁸.

OGDP'nın, ileride ortak savunmayı sağlayacak olan savunma politikası üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Böylelikle, 1970 yılında başlatılan ve 1986 tarihli Avrupa Tek Senedi ile güçlendirilen dış politika alanında işbirliği, müktesebata eklenmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması olarak da anılabilecek Maastricht Antlaşması da, ortak dış politika ve güvenlik politikasını, Avrupa Birliği'nin, üzerinde yükseleceği “*üç sütun*”dan (*three pillar*) ikincisi olarak tayin etmiştir.

Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'nin amaçları olan bir yapı olarak hareket edeceğini kabul etmiştir. Bu doğrultuda Birlik amaçları: “*ortak değerleri, temel hakları ve Birliğin bağımsızlığını korumak*”, “*Birliğin ve Birlik üyelerinin güvenliğini güçlendirmek*”, “*barışı korumak ve uluslararası güvenliği pekiştirmek*”, “*uluslararası işbirliğini güçlendirmek*” ve “*demokrasi, hukuk düzeni, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilip, üstünlüğünü sağlamak*” olarak ifade edilmiştir.

Bu amaçları hayata geçirmek doğrultusunda Antlaşma, “*üye devletler arasında dış politika ve güvenlik politikası üzerinde düzenli işbirliği*” öngörmüş; dış ilişkiler alanında toplanan Bakanlar Konseyi'nin, karşılıklı çıkarların sözkonusu olduğu konularda oybirliği ile “ortak pozisyon” belirlemesini kabul etmiştir. Üye devletlere, ulusal politikalarını kabul edilen ortak pozisyona uyarlamaları sorumluluğu getirilmiştir. Üye devletlerin “önemli ortak çıkarları”nın olduğu konularda Avrupa Birliği DHBK'nin belirlediği temel ilkeler doğrultusunda, Bakanlar Konseyi'ne oybirliği ile “ortak eylem” belirleme yetkisi verilmiştir. Sadece belirlenen bu ortak eylemlerin hayata geçirilmesine ilişkin alınacak kararlar oyçokluğu ile belirlenebilecektir. Oybirliği kuralının veto etkisini azaltmak amacıyla antlaşma, devletlerin, karar lehine nitelikli oyçokluğu ile destek verildiğinin görüldüğü durumlarda, oybirliğini bozacak tutumlardan kaçınmasını öngörmüştür.

²⁷⁸ Simon Duke, “From Amsterdam to Kosovo: Lessons for the Future of CFSP”, **Eipascope** 99/2, 1999, s.126.

ODGP alanında, Komisyon'un Bakanlar Konseyi önünde karara bağlanacak önerilerde bulunma hakkı bulunmamaktadır. Bu alanda, Bakanlar Konseyi'ne konuları iletebilir. Yine de dış politikanın iktisadi yönü (malî yardım, ambargo ve ticaret müzakereleri) Komisyon'un sorumluluk alanı içerisindedir. ODGP alanında tartışılan konulardan Parlamento bilgilendirilirken; Parlamento, Bakanlar Konseyi'ne sorular yöneltebilir ya da önerilerde bulunabilir. Yine de Parlamento, ODGP alanında danışmadan öteye geçmeyen bir işlev yerine getirir.

ODGP'nin hayata geçirilmesi için, Birlik, tüm uluslararası örgütlerdeki ve üye olmayan üçüncü ülkelerdeki diplomatik temsilciler arasında koordinasyon sağlamak zorundadır. Üye devletler, her altı ayda bir, Birlik'in Konsey Başkanlığını devralırlar ve ortak eylemleri gerçekleştirme sorumluluğunu üstlenirler. Başkanlık, bir önceki ve bir sonraki üye devlet tarafından desteklenir (Troika sistemi). Komisyon, Konsey Başkanlığı ile tam koordinasyon içerisinde çalışır.

Avrupa Birliği'nin güvenlik yaklaşımında temel belirleyici, ortak değerlerin korunmasıdır. ODGP de, güvenlik ve savunma politikasının gerçekleştirilmesine hizmet edecektir. Güvenlik ve savunma politikası ve ayrıca savunmaya götürecek ortak savunma politikasının çerçevesini oluşturacaktır. Böylelikle Avrupa Birliği, yeni dönemde mevcut ve olası meseleler karşısında, tutarlı bir güç olarak tepki göstererek, uluslararası alanda etkinlik sağlamayı hedef olarak göstermiştir.

Daha geniş boyutta, ODGP, dünya ölçeğinde diplomatik etkinliklerde bulunma ve dış politika uygulamalarına imkân tanımaktadır. Birlik, çeşitli devletlerle politik diyalog halindedir. Birlik, üyelik sürecinin başlatıldığı devletlerle, Birlik müktesebatına uyum sağlamaları yönünde çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Merkezî Avrupa'da azınlık problemlerinden kaynaklanabilecek gerilim riskini azaltmaya dönük önleyici diplomasi uygulamalarını hayata geçirmiştir. Bu amaçla, 21 Mart 1995'de İstikrar Paketi imzalanmıştır. 24 Haziran 1994'de Rusya ve eski Sovyet devletleri ile ortaklık anlaşmaları yapılmıştır. Birlik, belirli coğrafi alanlara yönelik küresel bir strateji geliştirmiş, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki bölgesel örgütlerle bağlantılar kurmuştur. 1995 yılından itibaren de Akdeniz ile Avrupa arasında ortaklık ilişkileri kurmaya odaklanan Avrupa-Akdeniz ortaklığı başlatılmıştır.

İlk dönemlerde Avrupa Topluluğu'nun dış ilişkileri; ticari ve iktisadi konularda ortak politikalar geliştirerek, uluslararası ilişkilere katılım ve diplomatik etkinlik aracılığıyla varlık göstermiştir. Ortaya konulan irade, teknik/ticari nitelikli ve geleneksel dış politikadan uzak

olmakla birlikte yine de, dış ilişkiler yürütücüsü (aracı) işlevini yerine getirmiştir²⁷⁹. Maastricht Antlaşması ile önce dış politika daha sonra da güvenlik ve savunma politikasına yönelik daha somut işlevler belirlenmeye başlanmıştır.

Maastricht Antlaşması, güvenlik alanında işbirliğinin Birliğin yetki alanına girmesini sağlamıştır. Antlaşma ile, aşamalı olarak kurulacak ortak savunma politikası dâhil olmak üzere, Birlik'in güvenliği ile ilgili tüm meseleleri kapsayıcı ortak güvenlik politikası oluşturulması öngörülerek; AGSP, ODGP'nin ayrılmaz bir parçasını haline getirilmiştir. Maastricht Antlaşması, güvenliğin savunma boyutunu da ayrıca ele almıştır. Bu bağlamda, BAB'nin, Birlik'in bütünleşme sürecinde önemli rol oynayan bir unsur olduğunun altı çizilmiştir. Avrupa Birliği'nin, savunma politikasına ilişkin kararların hazırlanması ve hayata geçirilmesi aşamasında BAB'ni devreye sokacağı kararlaştırılmış²⁸⁰. 30 nolu Deklarasyonu ile de Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyelerinin BAB'nin işlevlerine tam katılımına yasal temel hazırlamıştır²⁸¹.

Avrupa Birliği için “güçlendirilmiş işbirliği”, sosyal ve dış politikaya ilişkin meselelerde kendini kanıtlamış bir araç olarak kabul edilmektedir. Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) üye devletler arasında “sıkı bütünleşme” sağlamak amacı bakımından önemi yadsınamaz bir işlev yerine getirmiştir. Amsterdam Antlaşması'nın 11. maddesi, sadakat ve dayanışma prensibi üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı, müktesebatın “açıklık” “etkinlik” sağlama yükümlülüğü, Avrupa Birliği'ne mâl edilmesinin ardından Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nda da üye devletler açısından esas alınmak zorundadır²⁸². Değerlendirme çerçevesine Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası da dâhil edilmelidir.

2.6. Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması

ODGP, uygulamaya konulan ilk dönemleri itibariyle Avrupa Birliği'ne küresel alanda güçlü bir aktör imajı yaratmakta başarılı olamamıştır. Avrupa Birliği, ortak dış politika kapsamında, Güney Afrika ve Rusya'da yapılan seçimlerin izlenmesi, Bosna'ya insanî yardım götürülmesi, Mostar'da Avrupa Birliği yönetiminin kurulması, Yugoslavya'ya ilişkin belirlenen *ortak tutumlar*²⁸³ şeklinde uygulamaya dönük etkinliklerde de bulunmuştur.. Avrupa Birliği'nin

²⁷⁹ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 140.

²⁸⁰ **Maastricht Antlaşması** madde J4/ 2.

²⁸¹ Çınar Özen, “ Consequences of the European Security and Defense Policy for the European Non-EU NATO Members”, **Ankara Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1: Sayı:1 Güz 2001, s. 142.

²⁸² Füsün Arsava, **Amsterdam Antlaşması'nın Avrupa Birliği Hukukuna Katkısı**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF. Yay. 1998, ss.93-94.

²⁸³ Silah satışının durdurulması ve uçuş yasağı uygulaması vb.

silahlı çatışmalara veya silahlı çatışmaya varabilecek uyuşmazlıklara müdahale etmede yetersiz kalması, Maastircht Antlaşması'nda düzenlenen dış politika ve güvenlik alanının yeniden gözden geçirilmesi, güvenlik alanında Birlik yetkilerinin savunma alanına da genişletilmesi ve Avrupa Birliği-BAB ilişkilerinin yeniden ele alınması fikri güç kazanmaya başlamıştır.

1997 yılında Amsterdam Zirvesi, Avrupa Birliği Antlaşması'nın revize edilmesini sağlayan antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte, OGDG güçlendirilmeye çalışılmıştır. Antlaşma, ODGP'na ilişkin düzenlemeleri, güvenlik ve savunma sorumluluğunun tanımlanması, kurumlar, oylama ve BAB ile diğer uluslararası örgütlerle ilişkileri temelinde formüle etmiştir. Antlaşma, Birliğin özgürlük, demokratik ilkelere, insan haklarına ve temel hürriyetlere, hukuk devletine saygı esaslarına dayalı bir yapı üzerine kurulduğunu açıkça ifade etmektedir.

Antlaşmanın 12. maddesi itibariyle ODGP; DHBK'nin belirlediği ilkeler/genel rehber kurallar, ortak stratejiler ve Bakanlar Konseyi'nin belirlediği ortak eylemler ve ortak tutumlar ile üye devletler arasındaki kurumsal işbirliği olmak üzere beş temel araçla yürütülecektir.

Ortak stratejiler, OGDG için yeni araçlar olarak ortaya çıkmıştır. 13.2 maddesi itibariyle ele alınan ortak stratejilerin, "...üye devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda..." DHBK'nce oybirliği ile tespit edilerek Birlik tarafından uygulanacağı belirtilmiştir. Ortak eylemler, Birlik tarafından eyleme geçilmesinin gerekli görüldüğü belirli durumlara işaret etmektedir²⁸⁴. *Ortak tutum*, Birlik'in belirli bir coğrafi bölgeye ya da bir konuya ilişkin yaklaşımı olarak tanımlanmıştır²⁸⁵. Ortak tutum, ortak politikalar uyarınca üye devletlerin ulusal politikalar yoluyla gerçekleştirdikleri uygulamaları içerir. *Ortak eylemler*, Avrupa Birliği adı altında üye devletlerce ortaklaşa kararlaştırılır ve uygulanır.

Amsterdam Antlaşması ODGP'nı, Birlik'in güvenliği ile ilgili her sorun alanını içerecek biçimde ve ileride ortak savunmayı da gerçekleştirecek ortak savunma politikasının da gelişimine katkı sağlayacak bir etkinlik alanı olarak tanımlamıştır. Ortak savunma alanında Birlik yetkisinin ikâmesi, DHBK kararınca ve üyelerin anayasal düzenlemeleri uyarınca mümkün olacaktır²⁸⁶. Amsterdam Antlaşması ilk defa ortak savunmanın kurulması konusunda Avrupa Konseyine yetki vermiştir²⁸⁷. OGDG, BM ilkelerine hâlel getirmeyecek şekilde Birlik'in bütünlüğünü korumak amacı da taşıyacaktır. Üye devletler de Birlik'in güvenlik politikasına ve

²⁸⁴ Amsterdam Antlaşması madde 14. 1.

²⁸⁵ Amsterdam Antlaşması madde 15.

²⁸⁶ Amsterdam Antlaşması madde 17.

²⁸⁷ Ercüment Tezcan, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Ocak - Mart 1999, No:1, s. 155.

dış ilişkilerine aktif ve çekincesiz destek vereceklerdir ayrıca aralarındaki karşılıklı siyasi dayanışmayı, birlikte güçlendirip geliştirme yükümlülüğü de almışlardır.

Amsterdam Antlaşması, karar sürecinde oyçokluğu ilkesinin geçerliliğini genişletmekle birlikte, yine de OGDG alanında oybirliği kuralı değişmemiştir. Veto olasılığının OGDG'ni etkisizleştirmemesi için de yeni bir yöntem tertip edilmiştir. Bu yöntem, kurallara uygun olarak, üye devletlerin dış politika ve güvenlik alanlarında karar alınması ve uygulanması açısından gönüllülük esasına göre sürece dâhil olup olmamalarını mümkün kılmaktadır. Antlaşma, bu alanlarda yükümlülük almak konusunda isteksiz olan devletlere, sistemin işleyişini engellememeleri için istisnâ bir durum yaratmıştır. Bu devletler, kararın bir “*Birlik kararı*” olduğunu kabul etmekle ve ilgili kararlar çelişen ya da çatışan eylemlerden kaçınmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülükler altında üye devletler, kararın uygulamasına ilişkin sürece dâhil olmak mecburiyetinde değildirler. Burada Amsterdam Antlaşması, düzenlemelerle açıkça yer verdiği “*anayasal imtina*” (*constructive abstention*) hakkı ile, sistemin güvenliği ve sisteme verilen desteğin devamlılığı için üye devletlere bir esneklik sağlamıştır. Karar oylarının üçte birinden fazlası çekimser oylardan oluşuyor ise, bu durumda karar tesis edilmez. Antlaşma'nın 23.2 maddesi de, üye devletlerden birinin ulusal politikası için önem ve gereklilik arz ettiğini dile getirmesi halinde, kararın nitelikli çoğunluk ile alınmasına karşı çıkması söz konusu olabilir. Bu durumda Bakanlar Konseyi karar almayacak ve konuyu nitelikli çoğunluk ile DHBK'ne iletceklerdir. DHBK, meseleyi karara bağlarken oybirliği ile hareket edecektir. Amsterdam Antlaşması, ulusal çıkarlar ve ulusal güvenlik algılamaları nedeniyle Birlik'in siyasal işlevlerinin etkisizleşmesini engellemek amacıyla, üye devletlerin ilk aşamada kararın çıkmasına menfi tavır göstermemeleri, böylelikle de Birlik'in bu alanda aşamalı olarak bütünleşmeyi sağlayacak birikimi (en başta destek ve deneyim) sağlaması yönünde düzenlemelere gitmiştir.

2.6.1. BAB ve Petersberg Görevleri'nin Avrupa Birliği'ne Aktarılması

Amsterdam Antlaşması, Petersberg görevleri olarak bilinen işlevleri Avrupa Birliği sistemine yasal bağlamda dâhil etmekle, hem OGDG altında yürütülecek görevlerin muhteviyatını ve şumulünü belirlemeye hem de Avrupa Birliği ve BAB arasındaki bağı güçlendirmeye yönelmiştir. Antlaşmanın 17.3 maddesi itibariyle de Birlik, Petersberg görevlerine ilişkin olarak eylemlerini hazırlarken ve uygularken, BAB'nin savunma imkânlarından yararlanabilecektir. Böylelikle, Birlik üyesi olan, karara katılan fakat BAB üyesi olmayan devletler, ilgili görevlerin planlanması ve kararlaştırılması süreçlerine AB-BAB üyesi

devletlerle birlikte eşit koşullarda katılabileceklerdir. Amsterdam Antlaşması, BAB ile Avrupa Birliği arasında daha yakın kurumsal ilişkiler geliştirilmesini ele alan düzenlemeler getirmiştir.

Antlaşma ile, DHBK'ne, "ortak stratejiler"i belirleme yetkisi verilmiş; "Siyaset Planlama ve Erken Uyarı Birimi" kurulmuş; Konsey Başkanlığı'na yardımcı olacak "Yüksek Temsilcilik" ihdas edilmiştir. Oybirliği kuralı bu alanda korunmuştur. Güvenlik politikalarına ilişkin düzenlemelere dâhil olmaktan imtina eden üyelerin, diğer üye ülkeleri kararın gereklerine uymaktan alıkoymayacak biçimde bu alanda gerçekleştirilecek eylemlerden muaf kalması hakkı tanınmıştır. ODGP alanında alınan kararların uygulamaya konulması (uygulama kararları) aşamasında nitelikli çoğunluk prensibi kabul edilmiştir.

BAB'nin askerî kuvvetlerinin Avrupa Birliği'ne dâhil edilmesi talebi; İngiltere ve Danimarka gibi ülkelerin Avrupa Birliği'nin NATO'nun yerine geçmesine muhalif tutumları ve de tarafsız statüdeki ülkelerin Avrupa Birliği üyeliklerinin askerî operasyonlara katılma mükellefiyetini kabul etmemeleri nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve İspanya tarafından, bu alana ilişkin daha ileri bütünleşme girişimlerini öngören çeşitli planlar sunulmuştur²⁸⁸.

Bu alandaki uzlaşmazlık, Nice Zirvesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Zirvede, üçüncü tarafların (Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyesi Avrupa devletleri ve Birliğe üyelik için bekleyen aday ülkeler) ve başka potansiyel ortakların Avrupa Birliği askerî kriz yönetimine katılması yönünde düzenlemelere gidilmiştir. Nice Zirvesi'nde, BAB'nin Avrupa Birliği ile bütünleştirilmesi sağlanarak, Amsterdam Antlaşması uyarınca BAB'nin eylemsel faaliyetleri Birlik sistemine dâhil edilmiştir. Zirvede, uluslararası krizlerde Avrupa Birliği'nin stratejisini belirleyecek Strateji Komitesi; kriz zamanlarında üyelerin savunma bakanlarının diplomatik temasta bulunacakları Askerî Komite ve askerî stratejilerin geliştirilmesi ve koordinasyonunun sağlayacak Genel Kurmay Başkanlığı kurulmasına da karar verilmiştir.

Zirvede, yılda iki kez, AB+15 (Birlik üyeleri ile Başkanlık)formatında ve yılda iki kez de AB+6 formatında toplantı yapılması kabul edilmiştir. Her başkanlık döneminde, Avrupa Birliği+15 +6 formatında bakanlar düzeyinde toplantı yapılacağı da kararlaştırılmıştır. Kriz dönemlerinde, aday ülkelerle diyalog ve danışma arttırılarak, operasyon yapılmadan önce, siyasi ve askerî düzeyde görüşmelerde bulunularak, operasyona katılacak devletlerin bilgilendirilmesi sağlanacaktır. Avrupa Birliği, NATO'nun imkân ve yeteneklerine başvuracaksa, Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO'nun Avrupalı müttefikleri (*altılar*) ile toplantı yapacaktır. Askeri

²⁸⁸ Spruyt, Lyons , a.g.m., s. 4.

operasyon planlamasında, operasyona katılma kararı vermiş tüm devletlerin katkılarının biçimi ve miktarı belirlenecektir. Avrupa Birliği, operasyona nihaî şeklini verdikten sonra, Helsinki Zirvesi'nde kabul edilen ilkeler doğrultusunda, operasyona davet edilecektir. Katılım; NATO üyesi olan devletler, NATO'ya başvurularak yapılacak operasyona, istekleri üzerine doğrudan veya NATO'ya başvurulmaksızın yürütülecek operasyona ise; Bakanlar Konseyi'nin daveti üzerine gerçekleşecektir. NATO imkânlarına başvurularak yapılan operasyonların planlanması, NATO tarafından yapılacaktır. Bu süreç, Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyeleri dâhil olacaktır. Avrupa Birliği'nin daveti üzerine katılım yapılacak operasyonlarda ise, bu ülkeler, Avrupa Birliği'nin uygun gördüğü ölçüde bilgilendirilecekler ve operasyon için "Katkı Komitesi" oluşturulacaktır²⁸⁹.

2.6.2. Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı

Avrupa ortak pazarı;, mal, hizmet ve kişilerin serbest dolaşımı sağlamaya dönük işlevselliği gerçekleştirecek temel yapıyı hazırlamış, gelinen aşamada bu serbest dolaşım alanı, güvenlik ve adalet mekânı oluşturma iradesini güçlendirmiştir. Birlik, kendi vatandaşlarını hem iç hem de dış çevrede ortaya çıkabilecek her türlü tehlikeden ve tehditten korumak amacıyla, ortak sığınma ve göç politikalarını ortaklaşa belirleyeceklerdir.

Haziran 1985 tarihinde, İngiltere ve İrlanda hariç olmak üzere Topluluk üyesi devletler arasında imzalanan anlaşma ile yaratılan "Schengen alanı", bu devletler arasında polis ve yargısal işbirliğini arttırmış ve kişilerin serbest dolaşımına büyük kolaylık getirmiştir. Schengen sistemi, zaman geçtikçe, belirlen alanlarda üye devletler arası işbirliğinden Topluluk otoritesine geçişi yani bütünleşme sürecinin derinleşmesini gösteren ivme kazanmıştır.

Özellikle 1991 yılında dağılan Sovyetler Birliği'nden ve dolayısıyla komünist rejimlerin çöküşünden kaynaklanan yoğun nüfus hareketleri, sığınma talepleri ile de birleşerek Avrupa'nın gelişmiş kapitalist devletlerine baskı yapmaya başlamıştır. Bu durumdan en çok etkilenen ülke, her coğrafi bakımdan merkezî konumda bulunan hem de kanunları itibarıyla çekim alanı yaratan Almanya olmuştur. Almanya tek başına, tüm topluluk ülkelerine yapılan göç ve sığınma taleplerinin yarısını üstlenmiştir. Alman eyalet başbakanları, federal hükümete baskı yaparak, Topluluk'un bu sorumluluğu ve yükü üstlenmesini talep etmişlerdir. Bu bağlamda, Topluluk, içerisinde bulunduğu çevre koşulları ve uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerden kaynaklanan yeni bir "sorun alanında" gerekli adımları atma zarureti hissetmeye başlamıştır.

²⁸⁹ Presidency Conclusions, Nice European Council, 4 December 2000, Presidency Report on the European Security and Defense Policy, Section III, <http://www.europa.eu.int>.

Bu bağlamda iki temel koldan, Polis teşkilatının kurulması, adalet ve içişleri alanı yaratılması girişimler hız kazanmıştır. Bu girişimler, ülkelerin kendilerine özgü geleneklerinden şekillenen hukuk sistemlerini ve kurumlarını, egemenlik alanlarını, kültürel kodlarını aşamalı bir süreç dâhilinde Topluluk bünyesinde ortak ve uyumlu bir sisteme entegre etmeyi gerektirdiğinden, zamana yayılan bir gelişim arz etmiştir.

Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği'nin geliştireceği Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının amaçlarını²⁹⁰:

- *Ortak değerleri, temel çıkarları ve birliğin bağımsızlığını korumak,*
- *Birliğin ve üyelerin güvenliğini sağlamak,*
- *BM Şartı, Paris Şartı ve Helsinki Nihaî Senedi hedefleri doğrultusunda; barışı korumak ve uluslararası güvenliği güçlendirmek,*
- *Uluslararası işbirliğini desteklemek,*
- *Demokrasi, hukuk düzeni, temel hak ve özgürlükler ile insan haklarına saygının gelişip güçlenmesini sağlamak* olarak betimlemiş ve böylelikle Birliğe, dış politika, güvenlik ve savunma politikaları alanlarında görev ve sorumluluklar getirmiştir.

İlgili antlaşmalara bakıldığında, Avrupa Birliği'nin ortaya çıkmasına kadar geçen süre içerisinde ortaya konulan gerek düşünsel projeler gerekse tarihî gelişmeler ışığında; siyasi, kültürel, iktisadî, askerî temeller üzerinde şekillenen ulusüstü yapılanma olarak Avrupa Birliği, kendisine yeni politik işlev alanları belirlemiştir. Bu antlaşmalar, Avrupa Birliği'nin gerçekleştirmeyi üstlendiği temel amaçları ve bu amaçlara ilişkin işlev alanlarını belirlemiştir. Gerek Maastricht Antlaşması gerekse Amsterdam Antlaşması tarafından belirlenen amaçlar, hem bölgesel hem de küresel düzeyde Birliğin uluslararası ilişkiler alanında etkin aktör olarak varlık göstermesi için önemli işlevler taşımaktadır.

Amsterdam Antlaşması'nın getirdiği en önemli yenilikler, Birlik ile vatandaşları arasındaki ilişkilere özgüdür. Antlaşma, insan haklarına ve de özgürlük, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne açık atıflar ve vurgular yapmaktadır. Birlik, bu ilkelerin ihlali halinde, Bakanlar Konseyi'nin alacağı kararla yaptırımlar uygulanacağını kabul etmiştir. Avrupa Birliği sistemi, vatandaşlarının taleplerine cevap verebilmek amacıyla, çevre, sağlık ve tüketicinin korunması alanlarında yeni düzenlemelere gitmiştir. Vatandaşların korunmasına ilişkin olarak ayrıca, Birlik, “*özgürlük, güvenlik ve adalet alanı*” yaratmayı esas almıştır.

İnsan hakları, demokrasi ve hukuk sisteminin, güvenlik ve istikrara ilişkin oynadığı rol ve yarattığı etki sebebiyle 1990'larda Avrupa Birliği'nin güvenlik kriterleri antlaşmalarla

²⁹⁰ **Amsterdam Antlaşması** madde 11.

düzenlenmiştir. ODGP, güvenlik hedefleri çerçevesinde formüle edilmiştir. Avrupa Birliği'nin güvenlik hedefleri; *ortak değerler, temel çıkarlar, BM Şartı doğrultusunda Birliğin bağımsızlığını ve bütünlüğünü*, barış ve güvenliğin korunup güçlendirilmesi, demokrasi ve hukuk sisteminin güçlendirilmesi ve insan hakları ile temel özgürlüklerine saygı olarak ifade edilmektedir²⁹¹.

Avrupa Birliği'nin özgün bir dış politika ve bununla birlikte güçlenecek güvenlik ve savunma politikası geliştirmesi, uluslararası aktör kimliğinin kabulü açısından vazgeçilmezdir. AGSP, Avrupa'yı ABD'nin yükünü hafifletici bir işlev gören aktör yapmayı değil, ABD ve NATO'dan bağımsız olarak ileride kendi karar mekanizmalarını ve kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır²⁹².

2.7. Avrupa Birliği'nde Güvenlik ve Savunma Politikasını Biçimlendiren Önemli Girişimler

2.7.1. St. Malo Zirvesi

1998 yılındaki, St. Malo zirvesi ile İngiltere ve Fransa, Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda kimlik ve aktör temelinde daha güçlü ve etkin bir rol oynamasını amaçlayan bir dizi açılımlar yapılmasına önderlik etmişlerdir. Zirve sonunda yayımlanan bildiriye, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanında sahip olduğu imkân ve yetenekleri geliştirmesinin, uluslararası alanda artan sorumluluğunu yerine getirebilecek bir konuma yükseltilmesi açısından temel bir gereksinim olduğunun altı çizilmiştir. Yerine getirilecek bu sorumluluğun, Avrupa Birliği DHBK tarafından ve oybirliği usulünün işletildiği karar süreci ile yürütülmesi savunulmuştur²⁹³.

Belgede, Avrupa Birliği'nin uluslararası krizlere müdahale edebilmek için, işlevsel ve hazırlık derecesi yüksek güçlü bir askerî güç oluşturarak, otonom eylemler gerçekleştirme kapasitesine sahip olması da vurgulanmıştır. Burada özellikle Yugoslavya'da ortaya çıkan krizlerin hem şiddet hem de ölçek bakımından giderek büyümesi ve beraberinde getirdiği istikrarsızlık ve tehlikelerin, Avrupa Birliği'nin bu soruna müdahale etme ve sorunun çözümünde işlev gösterme açısından yeterli kapasiteye ve iradeye sahip olmaması bağlamında daha büyük sorunlara neden olacağını göstermiştir. Bu kadar ciddi bir güvenlik meselesine

²⁹¹ **Amsterdam Antlaşması** madde 11.

²⁹² Francois Heisbourg vd., **European Defence: Making it Work**, WEU Institute for Security Studies, Paris, 2000, ss. 17-18.

²⁹³ Joint Declaration on European Defence, Franco-British Summit, St. Malo, 4 Aralık 1998, <http://www.fco.gov.uk/news/newstext.asp?1795>.

askerî ve kurumsal temelde duyarsız kalmak, uluslararası kamuoyuna açıklanabilir değildir²⁹⁴. İşte bu noktada St. Malo, Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda etkin, güvenilir ve güçlü bir aktör kimliliği ile varlığını gösterebilmesi için sistemin, askerî imkân ve kapasiteye duyduğu gereksinimi vurgulamaktadır.

Bu zirve, geliştirilecek Avrupa kimliğinin (AGSK) NATO içerisinde olması gerektiği yönündeki tartışmalar için de bir dönüm noktası olmuştur. İngiltere, Avrupa'nın kendisine ait bir savunma kapasitesini Avrupa Birliği içinde geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir²⁹⁵. Ayrıca, özerk karar mekanizması geliştirilmesi ilk kez ifade edilmiştir²⁹⁶. Bu yaklaşım, savunulagelen, NATO içerisinde geliştirilecek AGSK'nin hem NATO'nun hem de NATO'da Avrupa varlığının güçlendirilmesine hizmet edeceği fikrinden de kopmayı ifade etmektedir. Artık bir AGSK'nden değil AGSP'ndan bahsedilmektedir.

Avrupa Birliği'nin, güvenlik ve savunma alanında kendi politik denetim mekanizmasını ve özerk politikalar belirleyip uygulama kapasitesini elde etmeye çalışmakta olduğu açıktır. Bu nedenle AGSK, Avrupa Birliği sürecinde artık sona ermiş, bunun yerine AGSP ağırlık kazanmıştır.

1998 yılında ilan edilen Avrupa Savunma Girişimi (European Defence Initiative) Avrupa Birliği üyesi devletlerin dış politika hedeflerine ulaşmada kullanacakları araçları arttırırken, aynı zamanda Avrupa Birliği'ne kriz yönetim operasyonlarında siyasi denetim ve askerî karar alma yeteneği kazandırılması yoluyla ODGP'sını güçlendirecek ve uluslararası alanda AGSP'na inandırıcılık kazandıracaktır²⁹⁷.

Avrupa Birliği üyesi devletler güvenlik ve savunma alanında sistemin kurumsal yapısı içerisinde; DHBK, Genel İşler Konseyi ve Savunma Bakanları toplantıları aracılığıyla biraraya geleceklerdir. Avrupa dayanışmasını güçlendirmek amacıyla Avrupa devletlerinin çeşitlilik arzeden tutumlarını göz önünde bulunduracaktır. Fransa ve Belçika güçlü bir Avrupalı, İngiltere, Hollanda, Portekiz, İspanya ve Danimarka ise Atlantikçi bir tavır almaktadır. Yine de, siyasi iktidarlar ve yansıtıkları iradeler ile konjonktürel gelişmeler, devletlerin sözü edilen bu statülerinin devamlı olmadığı gerçeğini de göz önünde bulundurmamızı zorunlu kılmaktadır.

²⁹⁴ Howorth, "Saint-Malo Plus Five...", s.20.

²⁹⁵ B. Esra Çayhan, "Avrupa Güvenik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İİBF Dergisi**, (3), 2002, ss. 48-49.

²⁹⁶ Jolyon Howorth, "Britain, France and the European Defence Initiative", **Survival**, Vol: 42, No.: 2, Summer 2000, s. 43.

²⁹⁷ Peter Abott, "Future Challenges to the European Security", Ulrich Rehner, Fred Taner (ed.), *Coping with the New Security Challenges of Europe*, Studies in Contemporary History and Security Policy, Volume 7, Bern 2001, içinde s. 85.

İngiltere, Birlik içinde Atlantik bağına en çok vurgu yapan devlet olmasına rağmen, St. Malo'da, Avrupa coğrafyasından ve dolayısıyla bu coğrafyanın karşılaştığı güvenlik risklerinden e tehditlerinden kendisini soyutlayamayacağını ve Avrupa'nın tehlikelere karşı kendi güvenlik tedbirlerini geliştirmesi gerektiğini kabul etmiştir²⁹⁸. Almanya, özerk Avrupa savunma kapasitesi geliştirilmesini savunmaktadır²⁹⁹. Avusturya, İrlanda, İsveç ve Finlandiya Avrupa Birliği'nin tarafsız ve ittifaksız (*nonaligned*) devletleridir. Bu devletler Birlik'in ortak savunmasına dâhil olmayacaklarını deklare etmekle birlikte, bu alanda gidilecek düzenlemelere ve uygulamalara engel teşkil etmeyeceklerini de kabul etmişlerdir³⁰⁰.

NATO ile kurulan ilişkilerde devletlerin farklı durumlarına önem verileceği de kabul edilmiştir. Almanya, Amerika, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan'dan oluşan 16 üyeli NATO, 1999 Washington Zirvesi ile Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı, ittifakın yeni üyeleri olarak kabul etmişlerdir. Aynı dönem itibarıyla, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan'ın tam üyesi olduğu; İzlanda, Norveç, Türkiye'nin 1999'dan itibaren Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın (Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyeleri) ortak üye, Avusturya, Finlandiya, İrlanda, İsveç (NATO üyesi olmayan Avrupa Birliği üyesi) ve Danimarka gözlemci statüsündeki üye ve Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın (Avrupa Birliği ile NATO'ya adaylığı kabul edilen devletler) ortak partnerler olduğu BAB, 28 üyeden oluşmaktaydı. St. Malo Zirvesi, güvenlik ve savunma politikası alanında, NATO üyeleri olan Türkiye, Norveç ve İzlanda'yı dışarıda bırakarak, Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç'e yoğunlaşmıştır³⁰¹. Bununla birlikte, güvenlik ve savunma politikası, Avrupalılık temelinde sınırlı tutulmaktan çok, ABD ve NATO'nun kapasitesinden faydalanarak yürütüleceği de açıklanmıştır. Bu nedenle Avrupa Birliği ve üyeleri; ABD, NATO ve NATO'nun Avrupa Birliği üyesi olmayan üyeleri ile danışma prosedürüne gereksinim -zorunlu olarak- duymuşlardır.

Avrupa, ortaya çıkan tehlike, risk ve tehditlere yönelik olarak; önleyici, müdahale amaçlı ve iyileştirme (rehabilitasyon) temelli eylemleri yerine getirebilmeyi mümkün kılacak teknoloji geliştirme merkezlerine ihtiyaç duymaktadır. Çünkü savunma harcamalarının kısıtlanması ile karşı karşıya kalınan siyasi irade yoksunluğu, Avrupa'da Amerikan ticari üstünlüğüne neden olmaktadır. Savunma sanayilerinin kurulması ve güçlendirilmesi, bu alanda

²⁹⁸ Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Akçağ yay., Ankara 2003, s.233.

²⁹⁹ Jolyon Howorth, **European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?**, Chaillot Paper 43, WEU Institute for Security Studies, Paris 2000, s.44.

³⁰⁰ Çayhan, "Avrupa Birliği'nde Ortak Güvenlik....", s. 351.

³⁰¹ Howorth, "Saint-Malo Plus Five...", s.8.

araştırma geliştirme faaliyetlerine destek verilmesi, bu rekabet ortamında Avrupa lehine değişimlerin yaşanmasını mümkün kılacaktır.

1999 Köln Zirvesi'nden itibaren her Avrupa Birliği zirvesi, Birlik'in uluslararası kriz yönetiminde özerk eylem yeteneğine sahip olması gerektiği üzerinde yoğun tartışmalara sahne olmuştur. Zirvelerde üye devletlerin çıkar algılamaları ve Avrupa bütünleşmesinin amacı göz önünde tutularak, bir uzlaşma zemini oluşturulmaya çalışılarak, bütünleşme sürecinin karşı karşıya kaldığı sorunlar giderilmeye çalışılmıştır.

2.7.2. Köln Zirvesi

1999 Haziranında yapılan Avrupa Birliği Köln Zirvesi, St. Malo Deklarasyonunun ortak savunma politikası ile ilgili yaklaşımını hayata geçirmeye ilişkin ilk girişim olarak nitelenebilir. Köln zirvesi, ortak savunma politikasını Avrupa Birliği müktesebatı içerisine dâhil etmiştir. Bunun dışında Zirve, ortak dış politika ve güvenlik politikasından ayrı, ortak güvenlik ve savunma politikası alanı oluşturulmasını da benimsemiştir.

Zirve, kriz yönetimine ilişkin işlevleri, güvenlik ve savunma politikası alanında oluşturulacak bütünleşmenin kalkış noktası olarak ele almıştır. DHBK, NATO'nun yetkilerine hâle getirmeksizin, uluslararası krizlere, askerî güçle desteklenen; özerk eylem kapasitesi, askerî güçlerin kullanılmasına ilişkin karar sürecini ve bunların uygulamaya konulmasını sağlayacak gerekli hazırlığın bir an önce yerine getirilmesini kararlaştırmış ve Petersberg görevlerinin, 2000 yılından sonra BAB yetki alanından Avrupa Birliği'nin yetki alanına kaydırılmasını ifade etmiştir. St. Malo'da alınan kararların desteklendiği ve bu amaçla Birlik'in NATO'nun yer almadığı krizlere müdahale etmesi, bunu gerçekleştirecek gerekli imkân ve yeteneğe sahip olması doğrultusunda da Birlik çatısı altında askerî ve kurumsal özerkliğe sahip olacak bir yapılanmaya gidilmesine olan ihtiyaç bir kere daha vurgulanmıştır.

Köln zirvesi, askerî kapasite kurulması ve özerk karar alabilecek gerekli birimlerin kurulmasını, güvenlik ve savunma politikasının güçlendirilmesi için elzem olarak görmüştür. Karar sürecine ilişkin kurumsal yapıları da belirleyen zirvede, düzenli toplanacak bir Genel İşler Konseyi (*General Affairs Council-GAC*); üye devlet temsilcilerinden oluşan ve krizleri izleyen, değerlendirmeleri düzenleyen ve DHBK'ne politika önerilerinde bulunan bir Siyasi ve Güvenlik Komitesi (*Political and Security Committee-PSC*); Siyasi ve Güvenlik Komitesine askerî konularda tavsiyelerde bulunan ve Avrupa Askerî Kurmayı'na (*EU Military Staff-EMS*) nezaret

eden üye devletlerin savunma bakanlarından oluşan Avrupa Birliği Askerî Komitesi³⁰²; yeni komitelere ve bakanların toplantılarına yardımcı olarak, Avrupa Birliği'nin siyasi ve askerî otoriteleri arasında bağlantı noktası olacak Askerî Kurmaylık oluşturulması³⁰³, Avrupa Birliği'nin Petersberg Görevlerini yerine getirebilmesi için, BAB'nin işlevlerini Avrupa Birliği ile bütünleştirmek ve de Planlama Hücresi ve Durum Merkezleri kurulması istenmiştir³⁰⁴.

2.7.3. Helsinki Zirvesi

St. Malo Toplantısı ve Köln Zirvesi, AGSP'nin kurumsal yapısını ele almış, Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi de askerî düzenlemelere odaklanmıştır. Zirvede, Avrupa Birliği'nin hem askerî hem de askerî olmayan yeteneklerini oluşturmaya yönelik Temel Hedef (Headline Goal) belirlenmiştir.

Zirve Sonuç Bildirgesinde, Avrupa Birliği'nin liderliğinde uluslararası krizlere müdahale için Birlik'in özerk karar süreci ve buna imkân sağlayacak askerî kapasite geliştirmesini ele alan hükümlere yer verilmiş³⁰⁵ ve bu doğrultuda, Avrupa Hızlı Müdahale Gücü (*European Rapid Reaction Force*) oluşturulması kabul edilmiştir. Bu güç, 60 bin askerden oluşan, 2 ay içinde konuşlandırılabilir ve Petersberg görevlerini yerine getirebilecek bir oluşumdur.

Petersberg görevlerini yapabilecek altmış bin kişilik kolordu kurmak ve bu orduya destek vermek 2003 Aralık ayına kadar gerçekleştirilmek üzere deklarasyonda yer bulmuştur. Avrupa Birliği, askerî nitelikteki krizlere; diplomatik müzakereler, insanî yardımlar, iktisadî yöntemler ve askerî araçlar dâhil olmak üzere gerekli gördüğü her türlü uygun araçla müdahale edebilecektir. Bu nedenle sonuç bildirgesi, Avrupa Birliği üyesi devletlerin hem kendi askerî yeteneklerini geliştirmelerine ilişkin siyasi iradeye hitap etmeye çalışmıştır. Üye devletler kendi askerî yeteneklerini güçlendirdiği müddetçe, hem NATO'nun hem de Avrupa Birliği'nin güçlenmesine hizmet edeceklerinden, nihaî olarak Avrupa ve dolayısıyla kendi güvenliklerini sağlamlaştıracaklardır³⁰⁶. Kriz durumunda politik kontrol ve stratejik yönlendirme sağlayacak siyasi ve askerî yapılar olarak "Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi" ile "Askerî Komite" ve bu Komiteye yardımcı olacak Avrupa Birliği Askerî Kurmayı oluşturulması istenmiştir.

³⁰² Howorth, "European Integration and Defence...", s. 33

³⁰³ Howorth, "European Integration and Defence...", s.33.

³⁰⁴ European Council, "Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence", Presidency Report Published as Annex III to Presidency Conclusions, Cologne, 3-4 June 1999.

³⁰⁵ European Council, "Presidency Conclusions on Common European Policy on Security and Defence", Helsinki, 10-11 December 1999.

³⁰⁶ European Council, "Presidency Progress Report on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence Annex I to Annex IV", Helsinki, 10-11 December 1999

Ayrıca, AB-NATO danışma ve işbirliğine yönelik kalıcı düzenlemeler kararlaştırılmıştır. Gerekli olduğunda, Birliğin NATO varlıklarını ve kabiliyetlerini (özellikle, planlama kabiliyetleri ve komuta opsiyonları) kullanarak operasyonlar başlatabilmesi amacıyla, bazı spesifik alanlarda Birlik ve NATO arasında düzenli toplantılar yapılmıştır.

Helsinki zirvesi, Avrupa Birliği'nin çıkarlarını kendi kapasitesine dayanarak koruyabilecek bir aktör olması yolunda önemli bir irade beyanı olarak görülmelidir³⁰⁷.

2.7.4. Feira Zirvesi

2000 Haziranında Portekiz'de yapılan Feira Avrupa Birliği DHBK zirvesinde OGSP'na ilişkin olarak sistemin gerekli düzenlemeleri yapabilmesi için yardımcı olacak dört çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu gruplar; güvenlik, kapasite, NATO imkân ve yeteneklerinden yararlanma ve Avrupa Birliği-NATO arasında kalıcı düzenlemelerin belirlenmesi üzerinde çalışacaklardır.

Güvenlik grubu, bilgi değişimi ile Avrupa Birliği aday devletlerin NATO planlama kurumlarına katılması; kapasite grubu, sistemin temel hedefleri yerine getirme başta olmak üzere NATO'nun Savunma Yetenekleri Girişimi³⁰⁸ (*Defence Capabilities Initiative*) ile planlama ve gözden geçirme sürecinde Avrupa Birliği'nin çabalarının tamamlayıcılık ve paralellik unsurunu sağlamak olarak ifade edilmiştir. NATO imkân ve yeteneklerinden Avrupa Birliği'nin nasıl ve hangi koşullarda yararlanabileceğinin tespiti de bir diğer çalışma grubunun konusunu oluştururken; Avrupa Birliği-NATO ilişkilerine ait bir düzenleme getirecek çalışma grubu, normal dönemde ve kriz dönemlerinde iki örgüt arasında bağlantı kuracak yapılar ve danışma prosedürlerinin neler olduğunu belirleyecektir.

Zirvede, Sivil Kriz Yönetimi Komitesi (*Civilian Crisis Management Committee-CIVCOM*) kurulmuştur. Komite, siyaseti güçlendirmek, sivil yönetimi desteklemek ve sivillerin korunmasını sağlamak amaçlarına hizmet edecektir. Getirilen bir diğer yenilik de Hızlı Müdahale Mekanizması'dır (*A Rapid Reaction Mechanism -RRM*).

Feira zirvesi, Avrupa Birliği'ne aday ve Avrupa Birliği üyesi olmayan diğer ülkelerin Avrupa yeteneklerinin gelişim sürecine dâhil olmalarına ve katkı sağlamalarına imkân tanıyacak

³⁰⁷ Karaosmanoğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...", s. 161.

³⁰⁸ Bu girişim, 1999 Washington Zirvesi'nde yer almıştır. İttifak güçleri arasında karşılıklı eylemsel yeteneklerin geliştirilmesi için Avrupa güçlerinin zayıf noktaları ve gereksinim duyduğu unsurların belirleneceği, NATO'nun sahip olduğu imkân ve yetenekleri tespit etmektedir. NATO Fact Sheet Defence Capabilities Initiative (DCI) December 1999 <http://www.nato.int/docu/comm/1999/9912-hq/fs-dci99.htm>. Bu girişimin amacı, 21. yüzyılın yeni tehdit kaynakları olarak kabul edilen, terörizm ve etnik kimlik temelli şiddet içeren ayrımcılık politikaları ve bunların yol açtığı bölgesel- küresel düzeyli çatışma ve krizlerle mücadele etmek ile üye ülkelerin güvenlik ve savunmasını sağlamaktır. Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, ss. 234-235.

ilkeler ve yöntemleri belirlemiştir. Burada takip edilen hedef, güvenlik ve savunma politikasının tek bir kurum çatısı altında gelişmesini mümkün kılmak olmuştur. Bu doğrultuda da Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlerle diyalog, işbirliği ve danışma süreçlerine önem verilmiştir³⁰⁹. Yine de temel sorun giderilebilmiş değildir: Avrupa Birliği üyesi olmayan devletler, tek çatı altında geliştirilip yürütülecek AGSP'nin karar sürecinden dışlanırken, işbirliği ve danışma mekanizması "tek çatı" içerisine nasıl eklenilecektir? Bu sorun daha sonra, 2001 yılında ABD, İngiltere ve Türkiye'nin biraraya geldikleri ve nihayetinde Ankara Belgesi olarak anılan açıklama doğrultusunda çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Toplantı ve sonrasında gelenen noktaya, Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri ele alınırken detaylı olarak değinilecektir.

İstedikleri takdirde Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyeleri, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi kararına istinaden NATO imkânlarını kullanmak icap eden operasyonlara katılabilirler. Yine bu devletler Bakanlar Konseyi'nin kararı üzerine, NATO imkânları kullanılmasa da, operasyonlarda yer alabileceklerdir³¹⁰. 2001 yılında Laeken Zirvesi ile de Avrupa Birliği, Petersberg Görevlerini yürütecek askerî gücü hayata geçirildiğini ilan etmiştir.

2.7.5 Fransa – İngiltere Zirvesi

NATO ile Avrupa Birliği'nin 2001 yılında açıkladıkları bildiriye ye alan ve *Berlin Plus* olarak anılan düzenleme uyarınca iki örgüt arasında tamamlayıcı işbirliği sürecine geçilmesi çabaları hız kazanmıştır. İngiliz ve Fransız liderleri, Avrupa Birliği sisteminin güvenlik ve savunma alanlarında karar ve eylem kapasitesini arttırmak amacıyla 2003 Şubat ayında Fransa'nın Le Touquet kentinde biraraya gelmişlerdir. Aynı yılın Kasım ayında, iki devlet, gelenen noktayı değerlendirmek maksadıyla, Londra'da yeniden bir toplantı düzenlemişler ve Avrupa'nın güvenlik ve savunma işbirliğini güçlendirmek konusunda bir dizi tespit ve öneride bulunmuşlardır.

24 Kasım 2003 tarihli deklarasyonda açıklandığı şekliyle, Avrupa Birliği'nin, NATO ile karşılaştırıldığında düşük eylem kabiliyeti aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi devletlerin kendi aralarında da söz konusudur. Bu derece farklılığı, Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ile ele alındığında ileride daha da artacak ve o nispette de sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu sorunların

³⁰⁹ Presidency Report to the Feira European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence, Brussels, 15 June 2000.

³¹⁰ Simon Duke, "From Feira to Nice: More Bonnes Paroles?" 2000, www.http://eipa.nl 2000/3,.

önüne geçilebilmesi için, üyelerin savunma sanayileri dâhil olmak üzere savunma harcamaları ve askerî yeteneklerin arttırılması gerektiğini ifade etmişlerdir³¹¹.

Bahsedilen gereksinimin karşılanması esnasında üye devletlere yardımcı olacak Avrupa Savunma Ajansı kurulması fikri de dile getirilmiştir. Avrupa Birliği'nin; üyelerin savunma harcamalarına ve silahlanmalarına, etkinlik, hazırlık derecesi, konuşlanma, dayanıklılık bakımından silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılmasına, askerî personel alımı ve bu personelin eğitimi için yeni ve etkin hedefler ve amaçlar belirlemesi daha önce Le Touquet Deklarasyonu'nda önerilmiştir³¹². Londra Deklarasyonu'nda Avrupa Birliği'nin 2003 yılında güvenlik ve savunma alanında elde ettiği kazanımlar dört hususta toplanmıştır:

- 2003 yılı itibarıyla gelinen noktada, NATO ve Avrupa Birliği arasında kriz yönetimi esnasında stratejik ortaklığı sağlayan uzlaşmaya varılmış ve bu doğrultuda iki örgüt arasında işbirliği ve dayanışma hattı oluşturulmuştur;
- Avrupa Birliği, Bosna'da Polis Misyonusunu kabul ederek, ilk sivil AGSP görevini yerine getirmiştir. Bunun ardından, Makedonya'da da kolluk işlevi sunacak polis gücüyle yer almıştır.
- Avrupa Birliği, NATO imkân ve yeteneklerini kullanarak ilk askerî operasyonunu da Makedonya'da (*Concordia*) 2003 yılında gerçekleştirmiştir.
- Avrupa Birliği, kendi imkân ve yetenekleriyle başlattığı askerî operasyonunu (Operation Artemis) tamamlamıştır.

2.7.6. Dört Devlet Toplantısı

2003 Nisan ayında Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Belçika devlet ve hükümet başkanları Avrupa Birliği içerisinde savunma alanında daha yakın ve güçlü işbirliği yaratabilmenin önünü açabilmek amacıyla savunma politikası alanında işbirliğini geliştirme odaklı bir zirve gerçekleştirmişlerdir. AGSP'nin güçlendirilmesi ve hayata geçirilmesi Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda küresel aktör olma amacını ve buna ilişkin inandırıcılığını güçlendireceği zirvenin ana temasını oluşturmuştur. Amsterdam Antlaşması ile kabul edilen *güçlendirilmiş işbirliği* kavramı yine vurgulanmış ve bu kavramın, sınırlı sayıda ve Avrupa bütünleşmesini tek bir kurumsal çatı altında gerçekleştirmeyi isteyen üye devletleri işaret ettiği ifade edilmiştir.

Konvansiyon'un kabulü şartına bağlı olarak, savunma harcamaları, askerî imkânların bir havuzda toplanması, görevlilerin eğitimi ile BM gözetiminde barışı koruma operasyonlarında

³¹¹ Franco-British Summit, Declaration on Strengthening European Co-operation in Security and Defence, London, November 24, 2003.

³¹² Franco-British Summit, Declaration on Strengthening European Co-operation in Security and Defence, Le Touquet, February 4, 2003.

yer alma alanlarında işlev görecek bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Birliği kurulması, Avrupa Birliği'nin liderliğinde ve tek başına yapacağı operasyonlar için ortak bir planlama biriminin ve bir çokuluslu komutanlık kurulması işlemlerinin 2004 yılında tamamlanması kabul edilmiştir³¹³. Bu zirveye katılan devletler, Irak'ta uygulanan politikalara karşı Birliğin, Amerika'ya karşı tavır alması gerektiğini de açıklamışlardır.

Katılımcı devletler, AGSP alanında sistemin bağlayıcı ve zorlayıcı kararlar almasını, askerî kapasitenin güçlendirilmesini, ulusal silahlı kuvvetler arasında işbirliğinin sağlanmasına öncülük edecek bir Avrupa Savunma Ajansı kurulmasını, bunlar vasıtasıyla Birliğin kriz bölgelerinde müdahale ve yönetim becerilerinin artırılmasının sağlanması üzerinde anlaşmışlardır³¹⁴.

Amsterdam Antlaşmasında dile getirilen “güçlendirilmiş işbirliği” kavramı, Avrupa Birliği içerisinde zamanla askerî operasyonlara katılımın gönüllülük esasında yürütülmüştür. İngiltere ise güçlendirilmiş işbirliğinden ziyade, “yapısal işbirliği”ni vurgulayan bir açılımı Avrupa Birliği gündemine taşımıştır. İngiltere, Avrupa savunması için askerî kapasitesi elverişli olan devletler arasında bir koalisyonun, bu sorumluluğu yerine getirmeye istekli olanların kuracağı bir koalisyona tercih edilmesinin rasyonel bir tercih olacağını vurgulamaktadır.

Burada iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlki, Alman-Fransız yaklaşımı olarak belirir. İki devletin önerisi, birlik içerisinde “karşılıklı savunma”(mutual defence) ile bağlı devletlerden bir “çekirdek grup” oluşturulmasına ilişkindir. Her iki devlet de Avrupa Birliği antlaşmasında geçen “ortak savunma” hedefini anayasa taslağında daha ileri bir noktaya taşımışlardır. Avrupa Birliği'nin en nihayetinde ortak savunma geliştireceğini ifade eden öneri, böyle bir eğilime karşı çıkan ya da tarafsız duran devletler için de yaptırım öngörmektedir. Alman –Fransız önerisi, ortak savunmayı tüm üyeler için mecbur varsaymaktadır. Ancak, henüz NATO ve/veya BAB üyesi olmayan Avrupa Birliği üyelerinin böyle bir öneriye doğrudan ve itiraz etmeksizin destek vermesi sözkonusu olmayabilir. Nihayetinde, Avrupa'da iki savunma örgütü dururken üstelik de askerî saldırı ihtimali yok denecek kadar azken üçüncü bir savunma garantisi sunan örgüte ne kadar ihtiyaç duyulacağı şüphelidir.

Bu zirveler ve üye devletler arasındaki toplantılar göstermektedir ki; Avrupa Birliği üyesi devletlerin dış güvenlik politikaları Avrupa çatısı altında gittikçe daha bütünleşmiş hale

³¹³ Joint Statement of the Heads of State and Government of Germany, France, Luxembourg and Belgium on European Defence 29 April 2003, Brussels. www.elysee.fr/actus/dep/2003/etranger/04-brussel/0304EUDFang.htm

³¹⁴ Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, s. 242.

gelmektedir. Yüksek seviyeli iktisadi bütünleşme ve güvenlik risklerinin sınır aşan niteliği, Avrupa'nın ortak çıkar ve değerlerin savunulması için ortak hareket etmesini şart kılmaktadır.

Avrupa güvenliğinin dönüşümü özellikle, 1998-1999 arasında ODGP'nin bir parçası olarak geliştirilen AGSP'na ivme kazandırmıştır. 1990'larda Yugoslavya Savaşı'nda etkinlik gösteremeyen Birlik, daha güçlü bir dış politika anlayışı geliştirmeye başlamıştır. 2003 yılında kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi, bu gelişmenin bir göstergesidir. Bununla belge ile Birlik, yeni siyasi kurumlar kurmuştur: Siyaset ve Güvenlik Politikası Komitesi, Avrupa Birliği Askerî Komitesi, Avrupa Birliği Sivil-Askerî Planlama Birimi, Avrupa Savunma Ajansı. Birlik sivil ve askerî araçlar geliştirirken, kriz yönetimi ve istikrar için Jandarma Gücü, Savaş Kuvvetleri, Sivil Uzmanlar Birimi tesis etmiştir. Ayrıca, Birlik, önleyiciliği ve devamlılığı vurgulayan hızlı müdahale yeteneği geliştirmeyi içeren, kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı benimsemektedir.

İngiliz, Fransız ve Alman liderler, 2003 Eylül ayında, NATO'nun imkân ve yeteneklerine başvurmaksızın, Avrupa Birliği'nin ortak operasyon planlama ve uygulama kapasitesi geliştirmesini kabul etmişlerdir. Burada 25 üyenin (dönem itibarıyla) ve Avrupa Birliği üyesi olmayan fakat çıkar algılaması bulunan ülkelerle uyum içerisinde planlama ve uygulama kapasitesi geliştirmek esasının korunacağı da ifade edilmiştir. Süreç içerisinde, "çekirdek grup" dışında bir de İngiltere'nin Ekim 2003 tarihinde dile getirdiği "yapısal işbirliği" önerisi de üyeler arasındaki ayrımı keskinleştiren nitelik arz etmiştir. Bu öneri, Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması ile getirilen "genişletilmiş işbirliği"nden (*enhanced cooperation*) öteye geçen, iyi donanımlı askerî güce sahip az sayıdaki devlete AGSP'ni tüm Birlik adına güçlendirmeyi ve gerçekleştirmeyi bir sorumluluk olarak atfetmiştir³¹⁵.

28 Kasım 2003 tarihli Almanya, İngiltere ve Fransa toplantısında, terörist saldırı ya da doğal afetlerle karşı karşıya kalan devletlere yardım etmek üzere tüm üyelerin harekete geçmesi gereği üzerinde anlaşmaya varılmıştır. NATO'nun kolektif savunma örgütü olduğu vurgulanmış, ODGP ve AGSP'nin güçlendirilmesi isteği ifade edilmiştir. Bu toplantıda, her üç devletin görüşleri arasında bir uzlaşma yakalanmaya ve kısmen de olsa Birlik için ilerleme sağlanmaya çalışılmıştır. Fransa, Eylül 2003 tarihli toplantıda tartışılan planlama birimine gerçek askerî mahiyet tanınmasını isterken; Almanya, birimin sembolik ve siyasi önemini ön plana çıkarmayı desteklemiştir. İngiltere, NATO ile rekabet etmeyecek ve SHAPE içinde oluşturulacak Avrupa Birliği merkezli planlama biriminden yana olmuştur³¹⁶. Her üç devlet de, Avrupa Birliği'nin

³¹⁵ Howorth, Saint-Malo Plus Five..., ss. 23-24.

³¹⁶ Howorth, Saint-Malo Plus Five..., s.24.

güvenlik alanında etkinlik gösterebilmesi gereği üzerinde anlaşırken ve bunun için bir planlama ve koordinasyon merkezine duyulan ihtiyaç konusunda hemfikirken, bu birimin hangi mahiyette olacağı ve nerede kurulacağı konusunda ayrı düşmektedirler.

Her üç devlet de, Avrupa Birliği'ne ait bir planlama biriminin oluşturulması gereği üzerinde uzlaşmaktadır. Şurası bir gerçektir ki; Avrupa Birliği projesi başladığından itibaren bu süreç içerisinde AGSP oluşturmak da düşünülmüştür. Geçen süre zarfında elde edilen gelişmeler ve gelinen noktada Avrupa Birliği'nin içerisinde bulunduğu uluslararası çevre koşulları, bir varlık olarak kendisinin, görev bağlamında bağımsız ve özerk bir planlama kapasitesi ortaya çıkarması ertelenemez bir gerekliliktir.

AGSP, Avrupa kimliğini taşıyan bir işlev yerine getirmenin dışında aynı zamanda, Avrupa'nın değerlerini dünyanın geri kalan bölgelerine götüren bir araç olarak Petersberg görevleri operasyonları için de bir meşruiyet zemini sağlamaktadır³¹⁷. Ayrıca açıkça görülmektedir ki, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanında özerk bir alan oluşturması ve sistem dâhilinde etkin olarak yürütebilmesi için, bu alanda ne deneyimleri ne de kapasiteleri göz ardı edilebilir olan Almanya, Fransa ve İngiltere'nin her birinin katkısı ve katılımı esastır. Fransız Dışişleri Bakanının da vurguladığı gibi; ne Avrupa savunması olmaksızın Avrupa'dan, ne de İngiltere olmaksızın Avrupa savunmasından bahsetmek mümkündür³¹⁸. Her ne kadar bu devletlerin dış politik çıkarları ve algılamaları, öncelikleri özdeş değilse de, çatışan öze sahip olduğu da söylenemez. Bu noktada, devletler, birbirlerinin tamamlayıcı çıkarlarının bulunduğu alanlarda uzlaşma sağlayarak, Avrupa Birliği sistemi içerisinde güçlü bir dış politika, güvenlik ve savunma politikası geliştirilmesinde etkin ve önder bir rol oynayabilirler.

2.7.7. Güvenlik Strateji Belgesi

Bosna savaşı ve hemen ardından yaşanan Kosova Krizi, Avrupa'nın bölgesel istikrarsızlığına ışık tutmuş ve bu alanda Avrupa Birliği'nin askerî kapasite olarak yetersizliğini hem dünyaya hem de üyelere göstermiştir. Bosna ve Kosova çatışmaları, başta Almanya, Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupa Birliği üyesi devletlerin çeşitli zamanlarda kendi aralarında toplanarak güvenlik ve savunma alanında Avrupa Birliği'nin kapasitesini geliştirmeye ve güçlendirmeye odaklı zirveler sürecini başlatmıştır. 2003 ABD'nin Irak müdahalesi, bu süreci yeni bir aşamaya taşımış, Avrupa Birliği'ni bir güvenlik stratejisi oluşturmaya yöneltmiştir³¹⁹.

³¹⁷ Howorth, "European Integration and Defence...", ss. 91-92.

³¹⁸ Howorth, "Saint-Malo Plus Five...", s. 14.

³¹⁹ Haine, a.g.m., s. 36.

2003 yılında kabul edilen Güvenlik Strateji Belgesi ile; “ 25 üyeli ve 450 milyondan fazla nüfusu ile dünya GSH'nın dörtte birini üreten ... Avrupa Birliği[nin], ... küresel güvenlik için sorumluluğu paylaşmaya hazır...” küresel bir aktör olduğu vurgulanmıştır. Avrupa Birliği DHB Konseyi, 2003 yazında AGSP'nin üç önemli görevi yerine getirmesini kararlaştırmıştır. Birincisi, istikrara katkı ve iyi yönetim; ikincisi, çoktarafılık esasında bir uluslararası düzen ve üçüncüsü de, ciddi risk faktörü yaratan üç tehdit ile mücadele. Bu tehditleri, uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve yönetim sorunu olan devletler (*failing states*) ile organize suçlar olarak sıralamıştır³²⁰.

Belge, sözü edilen üç tehdit hususunda, gerektiğinde askerî olmak üzere müdahalede bulunmayı ele almakta ve önleyici müdahale (*preventive engagement*) ve etkin çoktarafılık (*effective multilateralism*) kavramlarına vurgu yaparak, net bir Avrupa Birliği çizgisini belirlemektedir³²¹. Önleyici müdahale yoluyla, “soft power” (koşullu ve belirli ticaret ve gelişme politikaları, istismarın ve insan haklarının kötüye kullanılmasının önlenmesi, iyi yönetim için yardım programları, fırsat eşitliği ve adaletin sağlanması) temelinde Avrupa Birliği, demokratik reformların arttırılması için güçlü araçlar sunabilecektir. Etkin çoktarafılık ise, daha güçlü uluslararası toplumun geliştirilmesi, uluslararası örgütlerin daha etkin ve işlevsel hale getirilmesi, uluslararası düzenin bir kurallar bütünü (uluslararası hukuk) içerisinde kurulmasında Birlik'e yardımcı olacak işlev yerine getirecektir. BM, bu yönelimin odağında bulunmaktadır. Avrupa Birliği; BM'i güçlendirmek, uygun araçlar sağlamak, desteklemek gerekirse askerî araçlar kullanmak dâhil olmak üzere her türlü yardımı, kendisine yeni öncelik alanları olarak tayin etmiştir³²². Javier Solana'nın hazırladığı Strateji Belgesi, Avrupa Birliği Selanik Zirvesi'nde kabul edilmiş ve daha sonra da Avrupa Birliği-ABD zirvesinde ele alınmıştır. Belgenin sınırlılığı ve geliştirilmeye olan ihtiyacı açık olmakla birlikte, yine de Avrupa Birliği'nin stratejik kavramını ilk kez telaffuz etmesi bakımından, tarihî önemi yadsınamaz.

Bu strateji, ODGP'nda karşılaşılan sorunların çözümünü hedeflemiştir. Strateji, temel değerlerinin güçlendirilmesinde, Avrupa Birliği'nin stratejik çıkarları olduğunu ortaya koymaktadır ve *küresel bir aktör* olan Birliğin, uluslararası konumuna atıf yapmaktadır³²³.

³²⁰ European Council, A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy, December 12, 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

³²¹ Howorth, “Saint-Malo Plus Five...”, s. 6.

³²² A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy.

³²³ Charlotte Bretherton, John Vogler, **The European Union as a Global Actor**, Londra, Routledge, 2000.

Avrupa Birliği'nin giderek daha güçlü bir küresel aktör konumuna yükselmesi hedefinde kilit rol oynayan Güvenlik Stratejisi Belgesi, 2003 Kasımındaki Avrupa Birliği Zirvesinde yeniden ele alınarak, AGSP için bir hareket zemini haline gelmiştir.

2.8. Avrupa Konvansiyonu ve Avrupa Birliği Anayasası

Topluluk temelinde bütünlük arzeden Avrupa imgesi, 21. yüzyıla özgü değildir; Avrupa Topluluklarının kuruluşu ile birlikte zihinlerde varlığını tesis ederek, görünür olmuştur. İktisadî bütünlüşme süreci ile başlangıcı yapılan ve siyasi ve demokratik yapı içinde hareket eden bir “varlık” inşa etme girişimleri 1951 yılında AKÇT'nun kuruluşu ile başlamıştır. 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşma taslağının tamamlanmasının akabinde de Avrupa Siyasi Topluluğu'na duyulan ihtiyaç belirginlik kazanmıştır. 1950'li yılların ortalarından itibaren hız kazanan hem federalist hem de hükümetlerarası yapılanma girişimleri, AST'nun reddedilmesi ve sonra da Fouchet Planının Avrupa Toplulukları üyesi küçük devletlerin (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) sistemin kendi aleyhlerinde işleyecek yapıya dönüştürüleceği endişesiyle kabul edilmemesi sonucuyla karşılaşmıştır.

Avrupa'nın hukukî bir temelde yeniden biraraya getirilmesi çabaları, ortak pazar ve ortak politikalar oluşturma amacıyla kurulan Avrupa (Ekonomik) Topluluğu ve AAET ile yeniden gelişme kaydetmeye başlamıştır. İktisadî ve teknik bütünlüşme çabalarına öncelik verilmiş olsa da, bütünlüşme sürecine bakıldığında diğer alanlarda da (bölgesel politikalar, sosyal politika, dış politika alanında işbirliği, para politikası gibi) benzer sürecin başlatılması gereği, sürekli vurgulanmıştır.

Özellikle de, Topluluk üyeleri arasındaki ilişkilerin küresel bir perspektifte yeniden ele alınması gereği belirginleştikçe, üyelerin “Topluluk”tan “Birlik”e evrilme sorumluluğunu yerine getirmeleri daha sık vurgulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Ekim 1972 Paris Zirvesi'nde alınan kararla, “... imzalanmış Antlaşmalara halel getirmeyerek, üye devletlerin tüm ilişkilerini bir Avrupa Birliği'ne dönüştürecek” çabaların başlatılması kabul edilmiştir. Birlik kavramı, bilinçli olarak seçilmiştir ve federasyon ya da konfederasyon kavramlarından özellikle kaçınılmıştır. Konfederasyon, bütünlüşmeyi destekleyen devletlerden; federasyon, hükümetlerarası yapıyı savunan devletlerden itiraz görmekteydi. Bu nedenle, Birlik kavramı, üye devletlerin kavrama yüklediği anlamların farklılık arzetmesinden kaynaklanan yapısal ve işlevsel temelde anlaşmazlıklara ve uyuşmazlıklara neden olmaktadır.

Topluluk sistemi dâhilinde, Avrupa anayasası için girişimde bulunan ilk kurum, 1979'da doğrudan seçimlerle oluşturulan Avrupa Parlamentosu olmuş ve bu alanda Antonio

Spinelli'yi görevlendirerek, kendisinden bir taslak hazırlamasını talep etmiştir. 1984 yılında parlamenterlere sunulan taslak, geniş ölçekte ve detaylı bir dönüşümü gerçekleştirecek düzenlemelere yer vermiştir. Avrupa'nın içinde bulunduğu iç ve dış çevre koşullarını gerçekçi perspektifte ele alarak, oluşturulacak yeni yapılanmanın sahip olması gereken altyapısını ve işlevlerini gereğeli olarak ele almıştır. Burada, topluluk sisteminin ve hükümetlerarası işbirliği özelliğinin ağırlık kazandığı alanların aşamalı olarak sistem içerisine demokratik yollarla dâhil edilmesini öngörmüştür. Bu girişim şunu göstermiştir ki; Avrupa Birliği'nin tanımlanması gereği vardır ve bu gereksinim en nihayetinde hükümetler üzerinde bir sorumluluktur. Bu gelişmeler doğrultusunda alınan ilk somut sonuç Avrupa Tek Senedi ile olmuştur. Burada; hem Topluluk Antlaşmaları'nın işlev alanları genişletilmiş hem de dış politika alanında hükümetlerarası ama yine de ortak bir kurumsal yapı içerisinde uygulanacak işbirliği ortaya konulmuştur.

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ve Ekim 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile bir ilerleme kaydedilmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen yine de Birlik içerisinde, hem kurumsal hem de işlevsel reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç, hem iç hem de dış çevre koşullarının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Birliğin işlev alanlarında ortaya çıkan derinleşme hem de üyeleri itibariyle başlatılan genişleme süreci, demokratik işlevsellik ve de etkinlik sorunlarını gündeme taşımıştır. Bu doğrultuda, eksikliklerin giderilmesi ve gerekli düzenlemelerin oluşturulması için toplanan konferanslar ve ardından Şubat 2001'de imzalanan Nice Antlaşması, bu alanda tam bir çözüm bulunmasını sağlayamamıştır. İşte bu gelişmeler, Avrupa'da gelinen noktanın bir adım ötesine geçilmesi için, hükümetlerarası konferanslarda ve diğer toplantılarda uygulanan metodun ve anlayış zeminin farklılaştırılması gereğini açıkça gözler önüne sermiştir.

Bu dönem içerisinde, hem kurumsal reform hem de Avrupa Anayasasına olan ihtiyaç sürekli olarak vurgulanmakta ve bu ihtiyacı gidermek üzere çeşitli öneriler sunulmaktadır. 1994 yılında Belçikalı Parlamenter Fernand Herman tarafından Parlamente'ye sunulan ve daha sonra 1999 yılında bazı değişiklikler yapılarak Parlamente'de kabul edilen bir kararla, Antlaşmaların sadeleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi gereği vurgulanarak hazırlanacak bir anayasanın da, Birlik amaçları, temel haklar, kurumsal düzenlemeler ve karar verme prosedürü üzerinde düzenlemeler getirmesi istenmiştir.

Avrupa Birliği DHBK Laeken Zirvesi'nde (14 -15 Aralık 2001), hükümetler kendi aralarında bölünmüşlük yaşamışlardır. Özellikle kurucu üyeler, Birliğin ileriye götürülmesi konusunda hem fikirlerken, bu ilerleme sürecinin federalist olup olmayacağı noktasında ayrı

düşmüşlerdir. Diğer üyeler ise, büyük devletlerin liderliğinde bir politik yapılanma ortaya çıkarılmasından endişe etmişlerdir. İngiltere, İspanya ve Avrupa'nın kuzeyli ülkeleri, Bakanlar Konseyi'nin yetkilerin arttırılmasını savunmuşlardır. Nihayetinde, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Bildirge, Laeken Başkanlık Sonuç Bildirgesi'ne eklenmiştir.

Bildirgeye göre, Birliğin, daha demokratik, şeffaf ve işlevsel olması için, üç temel alanda etkin düzenlemeler getirmelidir: vatandaşların, Avrupa tasarımına yakınlaştırılması, genişleyen Birlik içerisinde politikaların ve Avrupa politik alanının organize edilmesi ve son olarak yeni ve çokkutuplu bir dünyada Birliğin istikrar faktörü ve bir model olarak sunulmasıdır. Deklarasyon, “Avrupa Birliği içerisinde daha iyi bir yetki dağılımının ve tanımlamasının yapılması”, “Avrupa Birliği'nin araçlarının basitleştirilmesi”, “Birlik dâhilinde demokrasinin, şeffaflığın ve etkinliğin arttırılması”, ve “Avrupa Vatandaşlığı için bir Anayasa hazırlanması”³²⁴ üzerinde durmuştur. Valery Giscard d'Estaing, Konvansiyon başkanı olarak görevlendirilmiştir. Kendisine iki yardımcı tayin edilmiş ve her bir üye devletin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan 15 temsilci ile her üye ülkenin iki vatandaşının bulunduğu 30 ulusal parlamento temsilcisi ve Avrupa Parlamentosu'ndan 16 temsilci, Avrupa Komisyonu'ndan iki temsilcinin tam yetkili olduğu, Avrupa Birliği aday 10 devletin de benzer biçimde temsil edileceği fakat aday ülke temsilcilerinin kararları reddetme yetkilerinin olmadığı bir platform oluşturulmuştur.

Konvansiyon sürecinde on bir alanda çalışma grubu oluşturulmuştur: yerel yönetim, Temel haklar, Birlik'in tüzel kişiliği, ulusal parlamentoların rolü, yetki alanları, iktisadî yönetim, dış eylemler, savunma, prosedürlerin sadeleştirilmesi, özgürlük/güvenlik/adalet, sosyal Avrupa.

Giscard, bu Konsey Başkanlığını tam zamanlı ve birkaç sene için yerine getirecek bir yapıya kavuşturulmasını, Komisyonun eş başkanlığını da yapacak bir dışişleri bakanlığını, Bakanlar Konseyi'nde kararların nitelikli oyçokluğu ile alınmasını önermiştir. Bakanlar Konseyinde oyçokluğu kararlarının ağırlıklarını belirleyecek unsuru devletlerin sahip olduğu nüfus bakımından belirlenmesini ve Komisyon üye sayısının indirilmesini, Komisyon Başkanının da Parlamento tarafından seçilmesini dile getirmiştir.

Bu plan, büyük devletler ile küçük devletler arasında bir denge kurmayı hedeflemiştir. Büyük devletler hem nüfus büyüklükleri hem de bütçeye yaptıkları katkılar itibariyle önplana çıkarken; küçük devletler, daha küçük nüfusları, Birlik politikalarından daha fazla

³²⁴ Laeken Sonuç Bildirgesi, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/68827.pdf

yararlanmaları ve sayıca fazla olmaları bakımından önplana çıkmaktadır. Almanya, Fransa ve İtalya bu planı desteklerken, İspanya ve Polonya diğer büyük devletler karşı tavır almışlardır. Küçük ve orta büyüklükteki devletler, benzer bir tavır alarak, Nice Antlaşması'yla getirilen mevcut oylama sisteminin muhafaza edilmesini talep etmişlerdir. “*Nice Grubu*” ayrıca, Daimî Konsey Başkanlığı'na da karşı olmuşlardır. Onlara göre bu yapı, hem Komisyon'un hem de Komisyon Başkanlığının etkisini sınırlayacaktır. Almanya ve Fransa tarafından desteklenen “*güçlendirilmiş işbirliği*” modeline kuşku ile yaklaşmış ve bu model, bazı devletlerin diğerlerine göre daha hızlı gelişme göstermelerine imkân yaratacağı iddiasıyla eleştirilmiştir. Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentolar yeterince tatmin olmasalar da en azından girişimi destekleyen açıklamalar yapmışlardır. İngiltere, bu süreç içerisinde çift yönlü politikalar izlemiş; hem kurumsal reformları desteklemiş hem de “*Nice Grubu*”nun yanında olduğunu göstermiştir. Böylelikle, savunduğu “*kırmızı çizgi*” (dış politika, savunma, vergi, bütçe kaynakları, iktisat politikalarının koordinasyonu ile suç takibi ve cezalandırma alanlarında oybirliği kuralının korunması) üzerinde kendisine destek bulmayı planlamıştır. Fransa, Almanya ve Hollanda, bütçe kaynakları üzerinde oybirliği kuralının devamında İngiltere ile paralel tavır alırken, dış politika alanında Fransa İngiltere'yi desteklemiş, Almanya ise oyçokluğu ilkesinin uygulanmasını savunmuştur³²⁵.

2.8.1. Avrupa Anayasasında Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Düzenlemeleri

Anayasa, hem Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası hem de Avrupa Güvenlik ve Savunma politikasına yönelik kurumsal düzenlemeleri ve Birlik'in üstleneceği işlevleri ele alması bakımından önemlidir. Anayasa, “Yasal ve Genel İşler Konseyi” ile “Dış İlişkiler Konseyi” ayrımına gitmiştir. Bunun dışında, Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi'nin Avrupa Birliği Konseyi (DHBK), Dış İlişkiler Konseyi ve Avrupa Birliği Dışişleri Bakanı ile beraber çalışmasını önermiştir. ODGP Yüksek Temsilcisinin görevleri ile Dış İlişkiler Komiserlerinin görevlerini birleştirerek dış ilişkiler için bir bakanlık - Avrupa Birliği Dışişleri Bakanı (*Union Minister for Foreign Affairs-UMFA*) oluşturulmasını da tavsiye etmiştir.

Oluşturulacak bu bakanlık, ODGP ve AGSP'nin hazırlanmasında ve uygulanmasında yer alacak, Dış İlişkiler Konseyi'nde bulunacak ve Avrupa Birliği Başkanlığı ile birlikte Birlik'i uluslararası konferans ve örgütlerde temsil edecektir. Dışişleri Bakanına yardımcı olacak ve

³²⁵ Avrupa bütünleşmesine ilişkin Fransa, Almanya ve İngiltere'nin çıkar algılamaları ve dış politika tercihlerinin analizi için Bkz.: İbrahim S. Canbolat, “Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Çıkar Politikaları ve Türkiye”, *Avrasya Dosyası*, Cilt:11 Sayı:1 2005, ss. 72-84.

üyelerin diplomatik birimleri ile uyumlu ve koordinasyon içerisinde çalışacak bir Diplomatik Hizmet Birimi (*EU Diplomatic Service*) tesis edilmesi düşünülmüştür. Anayasa, Konsey Genel Sekreterliği ve Komisyon'un ilgili birimlerinden ve ayrıca üye devletlerin diplomatik birimlerinden atanacak görevlilerden müteşekkil bir diplomatik temsilcilik meydana getirmeyi önermiştir.

Tasarlanan Anayasa itibariyle birtakım sorun alanları ortaya çıkmaktadır. Bunlar özellikle kurumsal yapılanması itibariyle AGSP'nin belirlenmesinde etkili olan birimler arasında belirginlik kazanmaktadır. Avrupa Birliği Konsey Başkanlığı da, anayasada adı geçen Dışişleri Bakanı da AGSP konularının belirlenmesinde yetkili kılınmaktadır. Bu iki birim arasında görev ve yetkileri bakımından net tanımlamalar yapılmamıştır. İkinci olarak, Avrupa Birliği'nin temsili konusunda Komisyon Başkanı ile Dışişleri Bakanı arasında çıkabilecek yetki sorunudur. Komisyon Başkanı, Avrupa Birliği'ni uluslararası alanda temsil kabiliyetini haizdir ve Avrupa Birliği Zirvelerine Birlik çıkarlarını temsilen katılır. Uluslararası alanda Avrupa Birliği'ni kimin temsil edeceği konusunda anayasa açık bir düzenleme içermemektedir.

Anayasa, OGSP (ortak güvenlik ve savunma politikası) yerine AGSP kavramını kullanmaktadır³²⁶. İkinci olarak Petersberg Görevlerine yenileri de eklenerek, işlevsellik alanı genişletilmiştir. “*İnsani görevler ve kurtarma görevleri, barışı koruma ve yeniden sağlama görevleri, kriz yönetiminde silahlı kuvvet kullanma görevleri*”ne “*ortak silahsızlandırma operasyonları, askerî yardım ve tavsiye görevleri, çatışma önleme ve çatışma sonrası istikrar sağlama*” görevleri eklenmiştir. Tüm bu eylem ve işlemlerin Avrupa Birliği Dışişleri Bakanının denetiminde olması da istenmiştir.

Anayasa bağlılık kuralını da taslak metin içerisinde ele almıştır. “*Üye devletler Birlik'in ortak dış politika ve güvenlik politikasını aktif ve çekince koymaksızın bağlılık ve karşılıklı dayanışma ile destekleyecektir*”. Burada ayrıca, Avrupa Silahlanma Ajansı kurulması önerilmiştir. Bu birim, Birlik için, askerî alanda gerekli olan unsurların ve eksikliklerin tespiti, operasyonel unsurların uyumlaştırılması, ortak programların yönetilmesi, savunma sanayinin güçlendirilmesi ile savunma teknolojileri araştırma birimlerinin desteklenmesi işlevlerini yerine getirecektir.

Güvenlik ve savunma politikasına ilişkin olarak da Anayasa, askerî konularda üye devletlerin aralarında daha sıkı işbirliği yapmasını öngörmektedir. Buna ilişkin düzenleme

³²⁶ Bkz.: Başlık V, Bölüm I, Ayrım I.

şöyledir; “ *Konsej*³²⁷ bir görevin yerine getirilmesini, böyle bir görevi yerine getirmek için gönüllü ve gerekli kapasiteye sahip olan bir grup üye devlete tevdi edebilir”. Bu devletler, Birlik’in Dışişleri Bakanı ile ortaklaşa olarak görevin yürütülmesine ilişkin aralarında anlaşacaklardır. Birlik’in askerî alanda güçlü üyeleri, bu görevin etkin olarak uygulanmasını sağlamak için yapısal işbirliği (*structured co-operation*) oluşturma hakkına da sahip olacaktır. Bu öneri itibariyle, Bakanlar Konseyi nitelikli çoğunlukla ve sadece katılımcı üyelerin oyları ile bahsi geçen işbirliği yapısını kurabilecektir.

Tüm beklentilere rağmen anayasaya ilişkin ortaya çıkan sonuçlar tatmin edici olmamış, Giscard d’Estaing’in 2003 Selanik Zirvesi’nde DHBK’ne sunduğu rapor, bir ilerleme sağlayamamıştır. Zirve sonrası yayınlanan sonuç bildirisinde, yapılan çalışmaların hükümetlerarası konferanslar için iyi bir başlangıç zemini yarattığı ifade edilmiştir. Konvansiyon, genişleme süreci ve katılım müzakereleri itibariyle sistem için gerekli olmuştur. Genscher-Colombo Planı ile başlayan ve Stuttgart Deklarasyonu, Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam ve Nice antlaşmaları ile devam eden kurumsal değişim ve yenilenme trendi de Avrupa için bir anayasayı şart kılmaktaydı. İşte bu değişim, Avrupa’da bir ulusal çıkarı ya da devleti tatmin etmeye odaklanmayan, sistemin varlığının devamlılığını hedef alan, “*sonsuz uyum ve anlaşma süreci*” formu kazanmıştır³²⁸.

2.8.2. Anayasanın Reddi ve Etkileri

Hem taslak metinde hem de Amsterdam ve Nice Antlaşmalarının temelini oluşturan hükümetlerarası konferanslarda, kavramlar ve rakip ulusal çıkarlar birbiriyle çatışmıştır. Bu nedenle, yalnızca uluslararası düzeyde ve hükümetlerarası platformda yapılan görüşmeler yoluyla ilerleme sağlanması ve tartışmanın yeni açılımlar sağlaması mümkün görülmemektedir. Burada, hükümet temsilcileri, Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentolar, Komisyon, Avrupa halkı ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte yapılan ortak ve uyumlu çalışmalar sonucu somut bir sonuç alınması daha muhtemeldir³²⁹.

Avrupa Birliği, kamuoyu desteğinden yoksun ve elitist bir süreç, yapı olduğu bazı tartışmalarda savunulmaktadır. Bu özellik, klasik tartışmalarda, demokratik açık- eksiklik olarak da ifade edilmektedir. Bu savın kabulü, akabinde Avrupa Birliği sisteminin meşruiyet sorununu gündeme getirmektedir.

³²⁷ Bakanlar Konseyi.

³²⁸ Hill, a.g.m., s. 76.

³²⁹ Bu öneri Alman Başbakanı Gerhard Schröder’in isteği üzerine, Nice Antlaşması’nda bir ek bildirme ile yer almıştır.

Oysa anayasa hazırlanma sürecinde, Avrupa kamuoyunun Konvansiyon çalışmalarına katılımın sağlanması, “vazgeçilmez” nitelendirilmesi ile değerlendirilmiştir. Bu katılım, Avrupa Birliği vatandaşlarının, konvansiyon çalışmalarını takip etmek ve ayrıca çeşitli yollarla görüş ve beklentilerini Avrupa Birliği kurumlarına aktarmalarını sağlamıştır. Burada Avrupa Birliği, vatandaşların Avrupa'nın geleceğinin belirlenmesinde etki ve söz sahibi olduklarının bilincine ulaşmalarını hedeflemiştir³³⁰.

1992 yılında Danimarka'nın Maastricht, 2001 yılında İrlanda'nın Nice Antlaşmalarını, 2004 yılında da Avrupa Anayasasını reddetmesi, kamuoyunun Avrupa bütünleşme sürecinde ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bütünleşme, halktan kopuk ve sadece elitler eliyle yürütülüp ilerletilen bir süreç değildir³³¹. Aslında bütünleşme sürecine bakıldığında Avrupa Birliği örneği dünyadaki en fazla oy kullanılarak işlem tesis edilen yapıyı oluşturur. Özellikle, Birliğe katılım, temel politikalar, antlaşmaların onaylanması, anayasal belgelerin onaylanması gibi konular referanduma sunulmaktadır.

Dolaylı olarak bir demokratik destek de, ulusal seçimlerle Avrupa bütünleşmesine meşruiyet verilmektedir. Yurttaşlar Avrupa Birliği politikaları doğrultusunda ulusal partileri ve liderleri cezalandırıcı ya da ödüllendirici yönde etki yaratabilmektedir. Dolaylı olarak görülebilen bu kararlar aslında Avrupa Birliği DHB Konseyi ve Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nde alınan kararlara etki etmektedir³³². Tablo 7'den izlenmektedir ki, düşüşe geçmiş olsa da Avrupa vatandaşları, Birlik üyeliğine destek vermeyi sürdürmektedirler.

Hukukun zorlayıcılığının olmadığı durumlarda, sistemin devamlılığını ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlayıcı itici unsur, kamuoyu desteği ve baskısıdır. Avrupa Birliği'ne ulusüstü karakteri veren, hukuk kurallarıyla düzenlenmiş bir sistem yapısı olsa da, hukuk kuralların zorlayıcılığının bulunmadığı durum ve alanlarda, sistemi işleten ve yükümlülükleri denetleyen unsur, kamuoyudur.

Siyasi katılım ile Avrupa bütünleşmesine gelen destek arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir. Bilinçlenme ve destekleme arasındaki ilişki, vatandaşların bilişsel tekâmülünün ulusüstü varlığı istenir ve desteklenir kıldığını göstermektedir. Siyasi değer sistemine sahip vatandaşların maddi anlamda bireysel tatmin ve kaygılarla değil, güvenlik, iyi yönetilme gibi

³³⁰ Füsün Arsava, “ Anayasallaşma Sürecinde Avrupa Kamuoyu”, **Avrasya Dosyası**, Cilt:11 Sayı:1 2005, ss. 48-49.

³³¹ Bu konuda detaylı analiz için bakınız: L. Hooghe, Europe Divided?: Elites vs. Public Opinion on European Integration, **European Union Politics**, September 1, 2003; 4(3), ss. 281 - 304., I. Sanchez-Cuenca, The Political Basis of Support for European Integration, **European Union Politics**, June 1,2000; 1(2), ss. 147 - 171

³³² Claes H. de Vreese, **Why European Citizens will Reject the EU Constitution**, Center for European Studies, Working Paper, No: 116, s.2.

maddi olmayan kaygılarla Avrupa bütünleşmesine destek verdiği de görülmektedir³³³. Desteği belirleyen en önemli ilişkilerden biri, fayda ve maliyettir. Bu noktada, belirleyici olan iktisadi ve siyasi unsurlar, çeşitli araştırmalara da konu olmuştur. Avrupa tecrübesinin gösterdiği bir husus vardır ki, o da, iktisadi olarak durumları kötüye gitse dahi, politik kaygılar ve değerlendirmeler, süreçte ağır basmaktadır³³⁴.

Anayasa için Hollanda'da referandum yapıldığında, iktidarda üçlü koalisyon hükümeti bulunmaktaydı ve ülke suikast olayı ile çalkalanmaktaydı. Bu gelişmeler üzerine iktidar erken seçim kararı almıştı. Hollanda vatandaşlarının, Avrupa bütünleşmesinde anayasa gibi çok önemli bir referandum konusunu kısa süreli bir iktidar yönetimi ve gergin bir dönemde kabul etmeyeceği aşikârdı. Hollanda hükümeti aynı zamanda, göç ve iktisadi konularda gerekli adımları atmakta yetersiz kalmaktaydı. Siyasi kaygılar, iktisadi ve sosyal kaygılarla biraraya geldiğinde, anayasa için gerekli olan olumlu havanın yakalanması mümkün olmamıştır³³⁵.

Genel olarak bakıldığında, Avrupa kamuoyunun her ne kadar Konvansiyon uygun yollar açmış olsa da, yeterince anayasa hazırlanması sürecine katılmadığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin anayasa taslağının imza töreninde bulunması, Avrupa kamuoyunda, anayasa metninin, Türkiye'nin tam üyeliğinin yolunu açacağı düşüncesini doğurmuştur. Bu iki durum, anayasa referandumunda olumsuz sonucun çıkmasında etkili olmuştur³³⁶.

3. Sistemin İşleyişi -Yetkili Organlar Kurumsal Yapılanma

Avrupa Birliği, kurulduğu tarihten başlayarak Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht (1993) ve Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile sürekli olarak değişim geçirmiştir. Bu değişim, özellikle kurumsal yapılar ve bu yapıların işlevleri bağlamında gözlemlenmektedir. Uluslarüstü kimliği ağır basan Komisyon, Parlamento ve Divan ile hükümetlerarası nitelik arzeden Bakanlar Konseyi arasındaki ilişkiler, Birliğin işlevleri açısından önplana çıkmaktadır. Bu kurumlar, bugün modern ulus devletinin yerine getirdiği işlevleri birlik bazında yürütmektedir. Gereksinmeler temelinde politikaların tespiti, karar alma ve alınan kararların uygulanması ile uygulamaların denetlenmesi olarak ifade edilebilecek yasama, yürütme ve yargı işlevleri, bu kurumlar vasıtasıyla yerine getirilmektedir.

OGDP ve AGSP için öngörülen kurumsal yapılanma ve yetki-görev dağılımı karmaşık bir görünüm arz etmektedir. 1999 öncesi kurumsal olarak; dönüşümlü Başkanlık (*the Rotating*

³³³ Inglehart, a.g.m., ss. 45-70.

³³⁴ Bkz.: Christopher J. Anderson, "When in Doubt Use Proxies, Attitudes to Domestic politics and Support for the EU", *Comparative Political Studies*, No: 31, 1998, ss. 569-601.

³³⁵ Vreese, a.g.m., s. 16.

³³⁶ İbrahim Canbolat, "Almanya, Fransa ve İngiltere'nin...", s. 81.

Presidency-RP), Genel İşler Konseyi-(*General Affairs Council-GAC*), Siyasi Komite (*Political Committee-PoCo*), Daimi Temsilciler Komitesi (*Committee of Permanent Representatives-COREPER*), Bakanlar Konseyi Sekreterliği (*the Council Secretariat*), Komisyon Dış İlişkiler Genel Direktörlüğü (*Commission's Directorate General for External Relations- Relex*) varken, bunlara ilâveten 1999 sonrasında, ODGP Yüksek Temsilcisi (*High Representative for the CFSP-HR*), Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi (*Political and Security Committee-COPS*), Avrupa Birliği Askerî Komitesi (*European Union Military Committee-EUMC*), Avrupa Birliği Askerî Kurmayı (*European Union Military Staff-EUMS*) eklenmiştir.

Bakanlar Konseyi ve Parlamento temelde yasama fonksiyonunu üstlenen kurumlardır. Konsey, üye devletlerin temsilcilerinden müteşekkildir. Avrupa Birliği yasama sürecinde Bakanlar Konseyi ve Parlamento'nun uyumu vazgeçilmezdir. Bakanlar Konseyi, 1986'dan beri oybirliği ile karar almaktan ziyade nitelikli oçoçluğu ile karar almayı arttırmıştır. Bakanlar Konseyi, ODGP alanında en fazla yetkiyi elinde bulunduran kurum olarak belirir. Bu bağlamda, *ortak tutum* ve *ortak eylemlerin* belirlemesi görevi, Bakanlar Konseyi'ne verilmiştir³³⁷. Komisyon ile birlikte Bakanlar Konseyi, ODGP alanında Avrupa Birliği'nin eylemlerinin devamlılığını ve etkinliğini sağlamak sorumluluğunu üstlenmiştir.

Komisyon ise, Avrupa Birliği sisteminde birbirinden farklı iki işlevi üstlenmiştir. Bunlar; yasa tasarıları hazırlanması ve bürokratik işlevlerdir³³⁸. 1980'lerin ortalarından itibaren Komisyon, Avrupa Birliği yoluyla kıtada bütünleşmenin ilerlemesinde birincil rol üstlenmektedir. Komisyon; Avrupa kamuoyu, hükümetleri ve çıkar gruplarınca "*Avrupa'nın meşru ve vazgeçilmez sözcüsü*" olarak kabul edilmektedir³³⁹. Komisyon, ODGP'nin yürütülmesine ilişkin sorumluluk taşımakta ve yine bu alanda girişim hakkı bulunmaktadır. Ancak Antlaşma, Komisyon'a karar verme sürecinin son aşamasında yer alma hakkı tanımamaktadır³⁴⁰. Komisyon, ODGP alanında sisteme yardımcı olmak üzere işlev sunacak bir Dış İlişkiler Genel Direktörlüğü de kurmuştur. AGSP'nin gelişimi, Komisyon'un ODGP alanında oynadığı rolün ağırlığını arttırmıştır. Bu rol özellikle, kriz yönetiminde sivil alanlara ilişkin ön plana çıkmaktadır.

Komisyon'un AGSP'nda oynadığı rol, kullanılacak araçların belirlenmesi ve hayata geçirilmesi sırasında belirginlik kazanmaktadır. Özellikle, krizlerin önlenmesi, yönetimi ve çözüm araçları, Komisyon etkinliğinde sözü edilen alanlardır. Ancak, Komisyon askerî boyut

³³⁷ Maastricht Antlaşması md. J8.

³³⁸ Tsebelis, Garrett, a.g.m., s.358.

³³⁹ Lindberg, "Political Integration as a...", ss. 688.

³⁴⁰ Maastricht Antlaşması md. J.9

taşıyan etkinlik alanlarında sınırlı yetkiye sahiptir. Komisyon Avrupa Birliği Askerî Komitesinde temsil edilmemektedir. AGSP doğrultusunda yerine getirilen sivil kriz yönetim görevleri (hukukun tesisi, polis görevleri, sivillerin korunması ve sivil idarenin kurulması gibi); bünyesinde Komisyon, dış çevreye ilişkin işlevler sunmuştur³⁴¹.

Parlamento ise, 1979'dan itibaren Avrupa halkı tarafından seçilmektedir. Parlamento kararlarını mutlak çoğunluk ile almaktadır. 1987 yılına kadar bu kurum, yasama sürecinde etkili bir söz hakkına sahip değildi. 1999 Amsterdam Antlaşması ile getirilen “*ortak karar prosedürü*” uyarınca, tüm politika alanlarında Parlamento Konsey’le birlikte karar sürecinde etkili rol üstlenmektedir. Bu yeni düzenlemeler doğrultusunda, yasama sürecinin tamamlanması için hem Bakanlar Konseyi’nin “*nitelikli çoğunluk*” hem de Parlamento’nun “*mutlak çoğunluk*”la kararı desteklemesi gerekli olmuştur. Avrupa Parlamentosu Maastricht Antlaşması uyarınca, Başkanlık için OGDG konularında temel açılımlar ve ana seçeneklere ilişkin danışma görevi yerine getirecektir.

Avrupa Birliği’nin yargı kurumu olarak Adalet Divanı, hem birincil düzenlemeler (kurucu antlaşmalar) hem de bu antlaşmalar uyarınca tesis edilmiş ikincil düzenlemeleri denetlemektedir. Avrupa Birliği ayrıca, kurumları arasında ya da bu kurumlarla üye devletler ve vatandaşları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmekle ve sistemi oluşturan her birimin hak ve sorumluluklarının kapsamını müktesebat çerçevesinde tespit etmekle yetkili kılınmıştır.

Amsterdam Antlaşması, ODGP alanında Avrupa Birliği’ni, hem bölgesel hem de uluslararası sahada temsil edecek ve Birlik’in “*devamlılığını, görünürlüğü ve etkinliğini*” sağlayacak bir görevli tayin edilmesini kararlaştırmıştır³⁴². Yüksek temsilci, aynı zamanda Bakanlar Konseyi Genel Sekreteri olarak, Bakanlar Konseyi’nin kontrolü içerisinde hareket edecektir. Ancak yine de Yüksek Temsilci, ODGP ve AGSP alanına kendisini hayati işlevlerle eklemiştir³⁴³. Bu alanlarda, sistem dâhilinde koordinasyonu sağlamak ve dış çevrede de Avrupa Birliği’ni temsil etmek sorumluluğunu üstlenmiştir.

Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi, Nice Antlaşması ile kurulmuştur. Re’sen ya da Bakanlar Konseyi’nin talebi üzerine onbeş daimi temsilci, uluslararası durumu izlemek ve Bakanlar Konseyi’nce kararlaştırılacak siyasetin formülasyonuna yardımcı olmak üzere haftada üç kez toplanacaktır.

³⁴¹ Simon Duke, **The Commission and the CFSP**, Working Paper 2006/W/01, European Institute of Public Administration, Maastricht 2006, ss. 20-21. <http://www.eipa.nl>

³⁴² **Amsterdam Antlaşması** md. 26.

³⁴³ Howorth, “Saint-Malo Plus Five...”, s. 18.

Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, 2002 Haziran Sevil Zirvesi'nde Genel İşler Konseyi'nin gündem maddelerini oluşturan iç ve dış konularının ayrılması kararı ardından metinlerde yer almaya başlamıştır. Konsey ayda iki kez, “genel işler” ve “dış ilişkiler” konularında iki ayrı biçimde toplanmaktadır. Yine de, bu sistem içerisinde güvenlik ve savunma alanlarında tatmin edici yoğunlaşmayı sağlamamıştır³⁴⁴.

Avrupa Birliği Askerî Komitesi, politika sürecine kendisini hızlı dâhil etmiştir. Ana işlevi DHBK'ne, Siyasi Komite ve Güvenlik Komitesi aracılığıyla askerî konulara ilişkin Savunma Bakanlarının (*Chiefs of the Defence Staff-CHODs*) oybirliği görüşünü iletmektir. Bu oybirliği, Avrupa Birliği güçlerinin, bir askerî operasyona katılmasında esastır. Avrupa Birliği Askerî Kurmayı, kriz yönetimi esnasında erken uyarı sisteminin işletilmesi ve stratejik planlama işlevini yerine getirecektir.

Bakanlar Konseyi Genel Sekreterliği'nin sorumluluğunda, Avrupa Birliği Siyaset Planlama ve Erken Uyarı Birimi (*European Union Policy Planning and Early Warning Unit-PPEWE*) kurulmuştur. Bu birime, BAB personelinin de katılımı öngörülmüştür. Burada izlenen hedef, güvenlik ve savunma alanına ilişkin politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında uyum ve etkinlik sağlamaktır.

Avrupa Birliği Antlaşmaları, Birlik'i uluslararası alanda etkin ve prestijli bir aktör konumuna yükseltmeyi hedeflemiştir. ODGP alanında Avrupa Birliği'ni kimin temsil edeceği sorunu, uluslararası örgütler ve konferanslarda Birlik'in tek sesle konuşmasını sağlayacak Başkanlık kurumunun güçlendirilmesi ile çözülmeye çalışılmıştır³⁴⁵. ODGP alanında Avrupa Birliği uluslararası örgüt ve konferanslarda, Avrupa Birliği Başkanlığı'nca temsil edilmektedir. Komisyon, uluslararası anlaşmaların imzalanması konusunda yetkisini korumaktadır.

ODGP konularının hazırlanarak gündem maddesi haline getirilmesi sorumluluğu, Bakanlar Konseyi ile birlikte yürütmek kaydıyla, Siyasi Komite'ye verilmiştir. Siyasi Komite bu sorumluluğu, Daimi Temsilciler Komitesi ile paylaşmaktadır³⁴⁶. Avrupa Birliği, güvenlik ve savunma alanında sisteme yeni işlev alanı yaratmaya karar verdikten sonra, köklü bir kurumsal değişim ve yenilenme süreci başlatmıştır. Burada Avrupa Birliği, güvenlik meselelerinin taşıdığı askerî boyutu, sistemin karar sürecine uyumlu halde taşıyabilmek için çaba sarfetmiştir. Birlik'in gösterdiği çaba, sadece sistemin yeni etkinlik alanı kazanması ile sınırlı olmayıp aynı zamanda birbirinden farklı ulusal algılamalara sahip çeşitli üyeler arasında hem ortak anlaşma

³⁴⁴ Howorth, “Saint-Malo Plus Five...”, s. 19.

³⁴⁵ Maastricht Antlaşması md. J.5

³⁴⁶ Maastricht Antlaşması md J.8.2

zemini yakalamak hem de birbirlerinden farklı dereceler arzeden askerî güç formasyonlarını dengeleyerek, sistemin sorunsuz işlemlerini sağlamak olmuştur.

Güvenlik ve savunma politikasının biçimlenmesinde, sistemi oluşturan unsurların (iç çevre koşulları) ve sistemin içinde yer aldığı çerçevenin (dış çevre koşulları) etkileri yadsınmaz. Sistemi oluşturan unsurlardan üye devletler ve bu devletlerin ilgili alanda sahip oldukları ulusal çıkar algılamaları ile bu doğrultuda belirledikleri dış politika tercihleri, önemli rol oynamaktadır. Sistemin içerisinde bu işlev alanı için gerekli olacak yeni kurumların tesis edilmesi, bu kurumların sahip olacakları görevlerin tanımlanması, yetkilerinin ve sorumluluk alanlarının belirlenmesi gibi konularda, üye devletler sürekli olarak kendi konumlarını ve bakış açılarını da tartışma ve karar sürecine yansıtılmaktadırlar.

Avrupa Birliği'nin *sivil güç* kapasitesine sahip olması vurgusu, askerî kapasiteden vazgeçilmesi mânâsına gelmemektedir. Güvenlik alanında, Avrupa Birliği'nin harekete geçmesini sağlayacak yeterli askerî altyapı ve donanımın hazır edilmesi, zaman ve olanak istemektedir. Birlik'in kendisini uluslararası ilişkilerde etkin ve inanılır bir aktör olarak sağlam temelde yükselmesi, zamanın ve gücün etkin kullanımı ile mümkün olacaktır. Almanya gibi hareket eden Avrupa Birliği üyesi devletler, askerî güç geliştirmenin gereksiz olduğunu değil, sadece, önceliğin Birlik'in, prestijli bir güç olarak zaman kaybetmeden işlevlerini geliştirmesine verilmesini istemektedirler. Sivil güç, askerî güç ile pekiştirilerek; hem sistemin, hem üyelerin güvenliği ile bölgesel ve uluslararası istikrarın ve barışın pekiştirilmesine hizmet edecektir.

Siyaset ve Güvenlik Komitesi, ODGP Yüksek Temsilciliği ile birlikte Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi denetiminde işlevlerini yerine getirecektir. Siyasi Komite (*Political Committee-PoCo*), Daimi Temsilciler Komitesi, Konsey Sekreterliği (*The Council Secretariat*), Başkanlık ve Genel İşler Konseyi bu sürece dâhil olacaklardır.

AGSP alanında Avrupa Birliği'nin sahip olduğu askerî kapasite ise, görülebilir gelecekte, tek başına kapsamlı askerî operasyonları yerine getirmekten uzaktır. Burada, hem üye devletlerin savunma ve askerî sanayi itibarıyla mevcut durumları hem de sistemin bütçe itibarıyla ayırdığı pay etkili olmaktadır. Şöyle ki, Avrupa Birliği'nin 15 üyeli 2002 yılı itibarıyla savunma harcaması 168 milyar Dolar olmuştur. Bu, o dönem itibarıyla tek başına ABD'nin savunma harcamalarının ancak yarısı (329 milyar Dolar) kadardır. 2006 verileri itibarıyla ise; ABD'nin savunma harcamaları, 528.692 milyar dolar, 27 üyeli Avrupa Birliği'nin savunma harcamaları 250 milyar dolardır³⁴⁷. Avrupa Birliği ile ABD arasında askerî araştırma geliştirme

³⁴⁷ Bkz.: Military Expenditure and Arms Production Project, SIPRI,2006.

faaliyetleri açısından da büyük fark vardır. ABD asker başına 26 bin Dolar harcama yaparken, bu miktar Avrupa Birliği'nde 4000 dolar civarındadır³⁴⁸. Avrupa Birliği'nin askerî harcamaları arttırması ve savunma bütçesini yeniden ele alması, gelecekte sistemin sınırlı da olsa kapasitesini yükseltmesine imkân verecektir. Gereksiz harcamalardan imtina etmek ve üye devletler arasında bir uzlaşma sağlamak için de, Avrupa Birliği'nin askerî alanda “*rasyonalizasyon*” ve “*rol belirleme*”³⁴⁹ sorumluluğunu yerine getirmesi gereklidir.

Avrupa Birliği'nin DHBK'nin 2003 Haziran Selanik Zirvesinde, daha önce 2001 yılında Fransa ile İngiltere'nin üzerinde hemfikir olduğu ve Le Touquet Deklarasyonu'nda belirttikleri Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulmasını kabul etmişlerdir. Avrupa Savunma Ajansı, üye devletlerin silahlı kuvvetlerin iyileştirilmesine ilişkin uygulamaları arasında paralellik kurulması, askerî gereksinimlerin uyumlaştırılması, savunma alanında araştırma geliştirme faaliyetlerinin koordinasyonu gibi yardımcı nitelikte işlevler yerine getirmek üzere kurulmuştur³⁵⁰. Savunma yeteneklerinin araştırma ve geliştirme faaliyetini yürütecek, silahlanma ve kapasite artırımını sağlayacak Avrupa Savunma Ajansı, Bakanlar Konseyi'nin altında Avrupa savunma kapasitesi ve silahlanma politikasını iyileştirme alanında hizmet verecektir³⁵¹ Avrupa'nın askerî kapasite geliştirme sürecinde, Birlik için savunma ve güvenlik meselelerinde uygulamaya dönük ve uluslararası alanda Birlik'in inandırıcılığını ve kabul görmesini sağlayacak Hızlı Müdahale Gücü kurulması kabul edilmiştir. Böyle bir askerî gücün oluşturulması, hem Avrupa Birliği hem Atlantik ittifakı içerisinde hem de iki örgütün kendi arasında çeşitli tartışmalara da yol açmıştır.

Burada yaşanan tartışmalardan en önemlisi, kurulan askerî gücün, NATO'nun alternatifi olup olmadığı ve savunma alanında devletlerin egemenlik yetkilerinin ne ölçüde erozyona uğradığına yoğunlaşmıştır³⁵². Üye devletlerin bu alanda taşıdıkları kaygılar, öncelikle Helsinki Zirvesi ile ve daha sonra da takip eden Avrupa Birliği DHBK zirveleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Sonuç bildirgelerinde sürekli vurgulanan husus, Avrupa Birliği için özerk imkân ve yetenek kurmak ve geliştirmek sürecinin, bağımsız bir Avrupa ordusu yaratmakla doğrudan ilişkili olmadığıdır. Avrupa askerî imkân ve kapasitesini temsil eden Hızlı Müdahale Gücü'nün, NATO'nun yer almadığı durumlarda harekete geçecek olduğunun da altı çizilmektedir. Bu güç,

³⁴⁸ Kori Schake, **Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on US Military Assets**, Working Paper, Centre for European Reform, London 2002, s.11.

³⁴⁹ Howorth, “Saint-Malo Plus Five...”, s. 27.

³⁵⁰ Thessaloniki European Council, Presidency Conclusions, 19/20 June 2003 http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/76279.pdf

³⁵¹ Franco-British Summit, Declaration on Strengthening European Co-operation in Security and Defence, London, November 24, 2003.

³⁵² Jolyon Howorth, **The European Security Conundrum: Prospects for ESDP after September 11**, Policy Paper No 1, (2002), s.4.

tamamen Avrupa'nın sahip olduğu imkânlardan yararlanarak oluşturulacak ve Avrupa'nın emir komuta zincirine ait olacaktır. Her üye devlet, ulusal otoritelerinin uygun gördüğü nispette ve şekilde, bu güce katkı sağlayacaktır. Bu alanda, Avrupa Birliği'nin üyeler üzerinde bağlayıcı ve zorlayıcı karar tesis etmesi söz konusu değildir. Yani Avrupa'nın askerî gücü, üye devletlerin bu alanda gösterdikleri işbirliği çabası ve dış politika tutumları nispetinde gelişim gösterecektir.

Ocak 2007'den itibaren Avrupa Birliği'nin Savaş Kuvvetleri tam işlevsel olmuş ve Avrupa Birliği'ne askerî harekât yeteneği kazandırmıştır. 2003 yılından itibaren onaltı adet sivil ve askerî barış operasyonu gerçekleştirilmiştir. Operasyonlar coğrafi sınırlılık göstermemekte, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya, Endonezya ve Kuzey Afrika'ya kadar uzanmaktadır. Kosova ve Afganistan'daki Avrupa Birliği'nin AGSP operasyonları, Avrupa'nın NATO'dan yavaş yavaş ayrı yetenek ve kapasite sahibi olmaya başladığının göstergesidir³⁵³.

4. Kamuoyu Desteği, Sistemin Öz Motivasyonu: Tam Birlik

ODGP ve AGSP, bütünleşme süreci içerisinde diğer konular kapsamında değerlendirilmemelidir. Bu gereklilik, hem, bahsedilen alanların stratejik öneminden hem de devlet-halk için taşıdığı anlamdan ileri gelmektedir. Dış politika, güvenlik ve savunma politikası alanında, sisteme verilen yerel destek ve kaynaklar, tahsis edilen araçların verimli olarak kullanımı ve araçlar arasında koordinasyonun sağlanması ön plana çıkmaktadır. Özellikle bu eylem alanlarında karar verme süreci ve izlenen usuller, sistemin genelinde geçerli olanlardan daha fazla muhafazakârdır³⁵⁴. Avrupa Birliği halkının sisteme genel dış politika, güvenlik ve savunma alanları dâhil olmak üzere, Birlik'in imajı hakkında sahip olduğu görüşler ve sistemin sahip olduğu destek seviyesini gösterecek birtakım verilerin ışığında, süreç hakkında değerlendirmeler yapılabilmektedir.

³⁵³ Bkz.: Tablo Avrupa Birliği'nin Operasyonları.

³⁵⁴ Hill, a.g.m., s. 80.

Tablo7: Avrupa Birliği Üyeliliğine Verilen Kamuoyu Desteği

AB Üyeleri	2005%	2006%	2007%	AB Üyeleri	2005%	2006%	2007%	AB Üyeleri	2005%	2006%	2007%
Hollanda	70	72	77	Litvanya	57	62	63	G. Kıbrıs	41	47	44
İrlanda	73	78	76	Slovenya	43	57	58	Finlandiya	38	39	42
Lüksemburg	82	74	74	AB (27)	50	53	57	İngiltere	34	34	39
İspanya	66	62	73	Yunanistan	54	57	55	Macaristan	39	39	37
Belçika	59	69	70	Portekiz	58	50	55	Letonya	36	43	37
Polonya	54	62	67	Bulgaristan	-	55	55	Avusturya	32	36	36
Romanya	-	62	67	Fransa	46	50	52	Aday Devletler			
Danimarka	56	61	66	İtalya	50	52	51	Türkiye		54	52
Estonya	41	56	66	Malta	43	45	51	Hırvatistan		32	29
Almanya	53	58	65	İsveç	39	49	50				
Slovakya	50	61	64	Çek Cum	44	51	46				

Kaynak: Eurobarometer 64, Public Opinion in the European Union, First Results, October-November 2005, Publication: December 2005, Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006, Publication: December 2006, Eurobarometer 67, Public Opinion in the European Union, First Results, April-May 2007, Publication: June 2007.

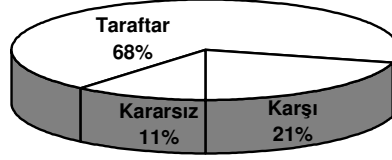
Tablo8: Avrupa Birliği'nin İmajı

AB Üyeleri	2005%	2006%	%2007	AB Üyeleri	2005%	2006%	%2007	AB Üyeleri	2005%	2006%	%2007
İrlanda	70	73	68	Lüksemburg	57	52	56	Çek Cum.	40	48	45
Romanya	64	65	67	Estonya	37	48	56	Danimarka	40	42	44
İspanya	55	51	64	Malta	45	46	55	İsveç	34	37	41
Polonya	49	57	64	G. Kıbrıs	52	56	53	Macaristan	39	36	41
Slovenya	51	62	62	AB (27)	44	46	52	Letonya	34	43	36
Belçika	45	54	60	Almanya	40	42	52	İngiltere	29	28	35
Litvanya	51	55	59	Portekiz	50	50	52	Avusturya	24	34	34
Bulgaristan	59	63	59	Yunanistan	51	58	51	Finlandiya	27	34	29
İtalya	56	56	58	Fransa	45	46	50	Aday Devletler			
Slovakya	43	55	58	Hollanda	41	40	46	Türkiye	60	55	52
								Hırvatistan	37	32	30

Kaynak: Eurobarometer 64, Public Opinion in the European Union, First Results, October-November 2005, Publication: December 2005, Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006, Publication: December 2006, Eurobarometer 67, Public Opinion in the European Union, First Results, April-May 2007, Publication: June 2007

Avrupa Birliği, üye devletlerde ve Avrupa hakkında pozitif imaja sahip görünmektedir. Bu oran en yüksek %73'le İrlanda'da mevcuttur. Ancak, İngiltere'de durum biraz farklılık arz etmektedir. Birlik, İngiliz halkının %36'sı için negatif, %28'i için pozitif imaj sergilemekte. Birlik'e yeni katılan Bulgaristan ve Romanya için, Avrupa Birliği, %60'ların üzerinde pozitif imaja sahip görülmektedir. Türkiye'de, Birlik ortalaması olan %44'ten daha yüksek seviyede olumlu bakış olduğu görülmektedir, fakat 2005'e göre Avrupa Birliği'nin pozitif imajının giderek kötüleştiği de izlenebilmektedir. Bu değişim, üçüncü bölümde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri analiz edilirken detaylı olarak ele alınacaktır.

Grafik1: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına Verilen Destek

Kaynak: Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.

Tablo9: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına Verilen Destek

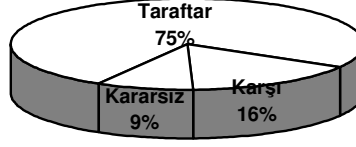
AB Üyeleri	2005 %	2006%	AB Üyeleri	2005 %	2006%	Aday Devletler ³⁵⁵	2005 %	2006%
Yunanistan	74	80	AB (25)	68	68	Bulgaristan	70	70
Slovenya	77	80	Hollanda	69	68	Romanya	71	70
G. Kıbrıs	81	78	Çek Cum.	69	68	Hırvatistan	68	65
Polonya	75	78	Estonya	71	67	Türkiye	51	39
Almanya	78	77	İspanya	65	65			
Belçika	77	74	Avusturya	63	63			
Slovakya	73	74	Danimarka	60	62			
Macaristan	73	73	Finlandiya	60	61			
Letonya	73	73	İrlanda	57	59			
Litvanya	72	73	Portekiz	61	59			
Lüksemburg	72	72	Malta	54	55			
Fransa	71	70	İsveç	54	51			
İtalya	71	70	İngiltere	50	48			

Kaynak: Eurobarometer 64, Public Opinion in the European Union, First Results, October-November 2005, Publication: December 2005, Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.

Ortak Dış Politika ve Güvenlik politikasına, 2006 yılı itibariyle Avrupa Birliği üyeleri arasında en çok Slovenya ve Yunanistan tarafından %80'lik bir oranla destek verilmektedir. Bu işlev alanında sisteme yönelik destek İngiltere için % 48'lerdedir. Yine de İngiltere, bu politik işlev alanına yarıya yakın bir oranda destek sunabilecektir. Birlik'e yeni katılan Bulgaristan ve Romanya, %70 gibi yüksek bir oranda destek sunmaktadır. Aday ülkelerden Hırvatistan'da da oran %60'ların üzerinde iken, Türkiye için %40'tan aşağıda bir destek söz konusudur.

³⁵⁵ Bulgaristan ve Romanya, 2007 itibariyle Avrupa Birliği üyesi devletlerdir. Araştırmanın yapıldığı, verilerin toplandığı yıl 2006 yılına tekabül ettiğinden, her iki devlet, tabloda, Avrupa Birliği aday devletler arasında yer almaktadır.

Grafik2: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Verilen Destek

Kaynak: Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına verilen desteğe bakıldığında, en fazla Güney Kıbrıs ve Belçika ön plana çıkmaktadır. Bu alanda en düşük düzeyde bütünleşme taraftarı olan İngiltere ve İrlanda da 2005 yılına göre bir düşme gözlenmekle beraber yine de destek oranı %50'lerden fazladır. Bulgaristan ve Romanya %75'lerin üzerinde destek sunarken, adaylardan Hırvatistan, sisteme yeni katılan iki devlete yakın bir oran sergilemektedir. Türkiye'nin, Avrupa güvenlik ve savunma politikasına sunduğu destek oranı, 2005 yılında %57 iken 2006 yılında %50 olarak belirlenmiştir.

Tablo10: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Verilen Destek

AB Üyeleri	2005%	2006%	AB Üyeleri	2005%	2006%	Aday Devletler ³⁵⁶	2005%	2006%
G. Kıbrıs	88	89	Macaristan	83	81	Bulgaristan	78	76
Belçika	92	88	Hollanda	82	78	Romanya	75	76
Çek Cum.	87	86	AB (25)	77	75	Hırvatistan	76	71
Letonya	88	86	İtalya	75	74	Türkiye	57	50
Slovakya	88	86	İspanya	70	69			
Slovenya	85	86	Danimarka	69	68			
Lüksemburg	87	85	Portekiz	72	68			
Litvanya	84	85	Malta	61	64			
Almanya	87	84	Avusturya	62	62			
Polonya	84	84	Finlandiya	60	62			
Yunanistan	78	82	İngiltere	59	57			
Estonya	83	82	İsveç	62	56			
Fransa	83	81	İrlanda	58	52			

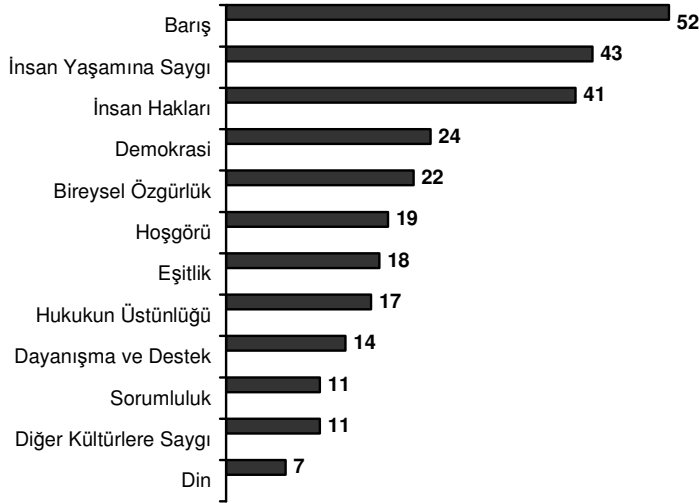
Kaynak: Eurobarometer 64, Public Opinion in the European Union, First Results, October-November 2005, Publication: December 2005, Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006

Ayrıca, NATO üyesi beş Avrupa ülkesinde, güvenlik alanında ABD ile daha bağımsız ilişkiler kurulması gerektiğini düşünen kamuoyu giderek bu yönde taleplerini Avrupa Birliği

³⁵⁶ Bulgaristan ve Romanya, 2007 itibarıyla Avrupa Birliği üyesi devletlerdir. Araştırmanın yapıldığı, verilerin toplandığı yıl 2006 yılına tekabül ettiğinden, her iki devlet Avrupa Birliği aday devletler arasında yer almaktadır.

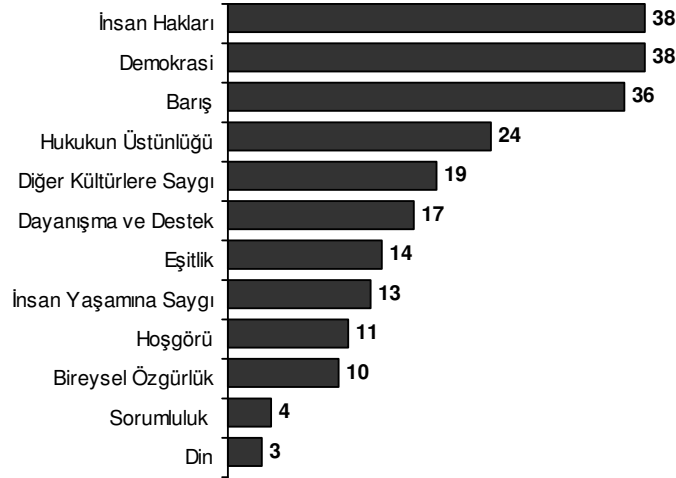
sistemine de iletmektedirler. Yapılan bir araştırmanın da gösterdiği gibi³⁵⁷, ABD ile ilişkilerin değişmesi, Fransa'da %76, Türkiye'de %62, İspanya'da %62, İtalya'da %61, ve Almanya'da %57 oranında halk desteği bulmaktadır.

Grafik3: Avrupa Halkının Bireysel Değer Algılaması

Kaynak: Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.

Grafik4: Avrupa Birliği'nin Temsil Ettiği Değerler

Kaynak: Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.

³⁵⁷ Bkz.: Dimitrios Triantaphyllou, The 13th Candidate-Turkey: Whiter its March Towards the EU?, Judy Batt v.d., **Partners and Neighbours a CFSP for Wider Europe**, Chaillot Papers, No:64, 2003, s. 84.

Avrupa halkının değerleri arasında önem sırasına göre; %52'lik oranla barış, %43'lük oranla İnsan yaşamına saygı ve %41'lik oranla insan hakları gelmektedir. Avrupa Birliği'nin hangi değerleri temsil ettiği sorusuna ilişkin verilen cevaplar da yine; insan hakları, demokrasi ve barış anlayışına odaklanmaktadır. İnsan yaşamı, sistem düzeyinde Avrupa Birliği için daha alt sıralarda yer alırken, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi yönetim ve düzen anlayışına ilişkin algılamalar önem kazanmaktadır. 25 üyeli Avrupa Birliği'nde 20 üye halkı için barış, en önemli kişisel değer olarak ifade edilmiştir. Diğer beş devlet halkı, barışa ikinci veya üçüncü sırada yer vermiştir. Almanya %65, Slovakya %63, İsveç %61 gibi bir oranla barışı ilk sıraya koymaktadır. Litvanya %38, Hollanda ve İngiltere %42 ile üçüncü sıraya barışı yerleştiren devletlerdir. İnsan yaşamına saygı, İrlanda, İngiltere'de %50, Hollanda'da %46 ile ilk sıraya konulmaktadır. Tüm üye devletlerde, insan hakları ilk üçe giren değerdir. G. Kıbrıs %53, Litvanya %50 ile bu değere ilk sırada yer vermektedirler. En düşük oran İngiltere (%32) ve İrlanda (%34) için söz konusudur³⁵⁸.

Tablo11: Avrupa Birliği'nin Dünya Politikasında Liderlik Pozisyonu (2006)

	Avr.7*	Avr.10**	Avr.9***	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.	Bul	Rom
Olumlu	77	70	76	67	87	66	81	83	70	77	73	50	34	55	65
2005	79	75	79	82	86	67	82	83	70	81	83	64	50		
2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
2002	81	-	-	83	82	79	89	92	68	-	-	-	-		
Olumsuz	18	23	19	27	10	27	15	14	16	14	25	38	46	22	15
2005	17	20	17	15	13	25	16	16	18	11	13	27	40		
2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
2002	14	-	-	12	14	17	9	6	18	-	-	-	-		

Kaynak: Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

Tablo12: Avrupa Birliği, ABD gibi süper güç olmalı mıdır?(2005)

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.	ABD
Evet	70	66	70	87	68	57	67	69	71	81	76	46	41	47
2004	71	57	71	83	73	54	73	76	69	65	74	36	40	41
2002	65	-	-	91	48	56	76	59	63	-	-	-	-	33

Kaynak: Transatlantic Trends 2005, Topline , July 2005.

Avrupa Birliği'nin küresel öncülüğüne verilen genel destek 2002 yılından itibaren çok yüksek oranda seyretmektedir. 2002 yılında %81'i AB liderliğini arzu edilir bulurken 2006 yılında bu fikri koruyanlar %77 olmuştur. Avrupalıların %65'i, benimsenecek tutumları her zaman onaylamasa da Avrupa Birliği'nin kendi dışişleri bakanı olması gerektiği görüşündedir. En büyük destek %74 ile İspanya'da ve %71 ile İtalya'da kaydedilmiş, en düşük destek ise %48 ile Slovakya'da ve %52 ile İngiltere'de görülmüştür³⁵⁹.

³⁵⁸ Eurobarometer 66, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.

* Avr7: 7 Avrupa devleti; Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, Polonya, Portekiz.

** Avr10: 10 Avrupa Devleti; Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya, Türkiye.

*** Avr9: 9 Avrupa Devleti; Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya.

³⁵⁹ Transatlantic Trends 2006, Topline Data, 2006.

Tablo13: Avrupa Birliği'nin Dışışleri Bakanı Olmalıdır. (2006)

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.	Bul	Rom
Evet	65	65	65	69	65	52	71	64	67	63	74	48	55	62	57
Hayır	31	29	30	29	33	42	25	33	18	28	24	36	22	19	21

Kaynak: Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

Tablo14: Avrupa Birliği'nin Süper Güç Olmasını, Askerî Harcamalar Artsa Dahi Destekler Misiniz? (2005)

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.
Evet	45	46	44	53	35	51	48	31	44	49	45	37	58
2004	48	48	48	54	35	53	57	39	46	60	48	44	49
2002	52	-	-	53	51	58	49	39	50	-	-	-	-
Hayır	52	50	52	46	64	43	48	67	48	43	49	49	30
2004	48	47	47	43	63	41	37	58	45	30	44	43	40
2002	43	-	-	44	43	37	46	57	39	-	-	-	-

Kaynak: Transatlantic Trends 2005, Topline , July 2005.

Avrupa Birliği'nin küresel öncülüğü için destek 2002 yılından bu yana sabit kalmışsa da, daha etkin bir rolün nasıl oynanacağı konusundaki görüşler farklılık göstermektedir. Avrupa Birliği'nin dünyada daha etkin bir rol oynamak için askerî gücünü artırmasının gerekip gerekmediği sorulduğunda, 2006 yılı itibariyle Avrupalıların %46'sı olumlu, %51'i olumsuz yanıt vermiştir. Burada, Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkilerin bir aktörü olarak askerî gücünü arttırması gerektiğini düşünenlerle Avrupa Birliği'nin iktisadî güce yoğunlaşması gerektiğine inanlar arasında bölünme sözkonusudur. Askerî gücün arttırılmasına en büyük destek %68 ile Portekiz, %56 ile Fransa ve 51 ile Polonya'dan, en düşük destek ise %35 ile Almanya'dan gelmiştir³⁶⁰.

Tablo15: Avrupa Birliği, Avrupa Ordusu Kurmalıdır.

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.
Evet	53	52	55	63	53	38	61	49	52	65	61	59	35
Hayır	43	42	41	35	45	58	35	50	36	28	35	33	48

Kaynak: Transatlantic Trends 2005, Topline , July 2005.

Tablo16: Avrupa Birliği, BM Güvenlik Konseyi'nde Tek Sandalye ile Temsil Edilmelidir.

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.
Evet	58	57	60	62	64	37	62	65	58	66	75	61	37
Hayır	34	33	32	34	33	55	28	31	22	20	15	22	38

Kaynak: Transatlantic Trends 2005, Topline , July 2005.

³⁶⁰ Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

Tablo17: ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Sahip Olduğu İmaj (Olumluluk Temelli)

	Avr7	Avr10	Avr9
Avrupa Birliği	67	65	67
2005	66	65	67
2004	70	68	70
2002	70	-	-
ABD	53	47	51
2005	54	50	53
2004	57	52	55
2002	64	-	-
Türkiye	42	47	42
2005	44	49	43
2004	44	52	47
2002	46	-	-

Kaynak: Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

Avrupalıların çoğunluğu güvenlik ve diplomasi ile ilgili konularda Avrupa Birliği'nin ABD'den daha bağımsız olmasını istemektedirler. Bu oran 2004 yılında %50, 2006 yılında %55 olarak ölçülmüştür³⁶¹.

Tablo18: Avrupa Birliği Kendi Savunma İttifakını Kurmalıdır.

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.
Evet	67	66	67	71	66	63	74	69	60	63	68	64	56
Hayır	27	27	27	25	32	30	33	28	25	26	24	23	27

Kaynak: Transatlantic Trends 2005, Topline , July 2005.

NATO'nun kendi ülkelerinin güvenliği için temel bir unsur olduğunu kabul eden Avrupalıların oranı 2002 yılından bu yana giderek azalma göstermiş, bu oran 2002'de %69 iken, 2006 yılında %55'e düşmüştür. En sert düşüş, geleneksel olarak NATO'nun sadık destekçileri olarak bilinen ülkelerde kaydedilmiştir. Almanya'da bu destek 2002 yılında %74 iken 2006 yılında %56'ya, İtalya'da 2002 yılında %68 iken 2006 yılında %52'ye inmiştir. Destek Polonya'da 2002 yılında %64 iken 2006 yılında %48'e, Türkiye'de ise destek 2004 yılında %53 iken 2006 yılında %44'e düşmüştür³⁶².

Tablo19: Barış, Askerî Bakımdan Güçlü Olmakla Mümkün Kılınır.

	Avr.7	Avr.10	Avr.9	Fra.	Alm.	İng.	İta.	Hol.	Pol.	Por.	İsp.	Slo.	Tür.	ABD
Evet	23	25	22	29	23	31	14	29	26	33	13	16	49	44
Hayır	75	72	77	80	77	67	84	71	69	61	84	78	46	53

Kaynak: Transatlantic Trends 2005, Topline , July 2005.

AB Anayasa taslağındaki kilit reformlardan biri olan Avrupa Birliği'nin kendi dışişleri bakanına sahip olması fikri Avrupalıların %65'i tarafından kabul görmektedir. Avrupalıların %63'ü, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin AB'ye dünya meselelerinde daha önemli bir rol sağlayacağını; %62'si ise, genişlemenin Avrupa'nın sınırlarında barış ve demokrasiyi teşvik edeceğini düşünmektedir.

³⁶¹ Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

³⁶² Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

Avrupalıların %63'ü, genişlemenin Avrupa Birliği'ne dünya meselelerinde daha etkin rol oynama imkânı yaratacağına inanmaktadırlar. Bu görüşü; Avrupa Birliği'ne 2007 yılında katılan, Romanya %85 ve Bulgaristan %82'lik oranla en fazla destekleyen iki ülkedir. Bu iki ülkeyi, %78 ile İspanya, %77 ile Polonya, %74 ile Portekiz ve %73 ile Slovakya takip etmiştir. Avrupalıların %62'si genişlemenin, sınırlarında barış ve demokrasiyi teşvik edeceğine inanmaktadırlar. Bununla birlikte, Avrupalıların %58'i, genişlemenin, ortak bir Avrupalı kimliği oluşturulmasını giderek daha da zorlaştıracağını ifade etmektedirler³⁶³. AGSP güçlü tarihi faktörlerin sonucu ortaya çıkmıştır. Kısa dönem içerisinde kayda değer ilerlemeler de sağlanmıştır. Çözülme bekleyen pek çok sorun olsa da, bu kıtada, sistemin devamlılığı için gereken unsurların temini yönünde varolan iradeyi göz ardı etmeye cevaz vermez. Bütünleşme süreci, kıtada devamlılık gösteren bir hız ve canlanma ortaya çıkarmıştır. AGSP, gerekliliğini kendiliğinden bir kez daha vurgulayan jeostratejik bağlam içerisinde gelişmektedir.

³⁶³ Transatlantic Trends 2006, Topline , July 2006.

İKİNCİ KISIM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINDA ULUSLARARASI DEĞİŞKENLERİN ve BÖLGESEL GELİŞMELERİN BİÇİMLENDİRİCİ BOYUTU

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, iki kutup arasında bölünmeye doğru giden uluslararası ortamda Avrupa, Avrupalılık bilincini, kimlik ve güvenlik temelinde koruyup güçlendirecek bir siyasi birliğin hedeflendiği, ulusüstü örgütlenme süreci başlatmıştır. Bu ulusüstü örgüt; klasik devletlerarası örgütlenmelerden farklı, belirli alanlarda ulus-devletin sahip olduğu egemenliğin ulusüstü kurumlara devredilmesini öngörmektedir. Ulusüstü yapı; ekonomik ve sektörel bütünleşmeyi amaçlayan AKÇT, AAET ve AT (kurulduğu tarihte AET) ile kurumsal bağlamda temellendirilmiş, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de hukuki olarak Birliğin adı konulmuştur. Birlik, kurulduğu dönemlerden itibaren kazandığı tecrübe ve geliştirdiği altyapı, sahip olduğu birikim ve edindiği tecrübe ile daha sonra; ortak dış politika, güvenlik ve savunma politikasına ilişkin somut düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir.

Avrupa Birliği, bir güvenlik sistemi olarak doğmuş ve gelişme sürecini devam ettirmiştir. Avrupa'da bütünleşme fikri, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve sonrasında oluşturduğu tehditlerin bir sonucu olarak somut niteliğe kavuşmuştur. Her ne kadar sarih olarak dile getirilmemişse de, Avrupa'da çatışmalardan ve bunların yaratacağı tahribattan kaçınma, Avrupa bütünleşmenin özünü teşkil eder. Soğuk Savaş dönemi boyunca bölgesel bütünleşme, sayıca çoğalan işlev alanlarında ve katılımcı ülkelerin arasında tekâmül eden bir yayılma süreci olarak izah edilmiştir. Avrupa'da tam siyasal birlik hedefi doğrultusunda ilerleyen bütünleşme süreci, resmî ya da hukukî olarak metinlere geçmemiş olsa dahi, oluşumundan itibaren güvenlik sağlama işlevini yerine getirmiştir. Avrupa Birliği, bütünleşme ve güvenlik hedefinin birlikte ortaya çıkardığı siyasal bir sistemdir.

Avrupa bütünleşmenin başarısı, somut olarak iktisadî gelişme, sosyal refah ve eski düşmanlar arasında sağlam güvenlik bağı ortaya çıkarmasında görülebilir. Batı Avrupa'nın II.

Dünya Savaşı'ndan sonra olumsuz yönde değişen jeopolitiği, bütünleşmenin yarattığı dinamik ve ivme ile yeniden güçlenmeye başlamıştır³⁶⁴:

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikasının oluşum süreci; dış ve iç çevre koşulları olarak kabul edilebilecek “uluslararası”, “bölgesel” ve “yerel” (Avrupa Birliği sistemi) dinamiklerle çevrilidir. Konu, bu bağlamda, öncelikle uluslararası sistemde etkin olan süreçler ve olgular, daha sonra bölgesel ve yerel düzlemde var olan koşullar, temayüller çerçevesinde iki kısımda ele alınacaktır.

1 Uluslararası Değişkenler

1.1 Uluslararası Sistemde Yaşanan Değişim

Birlik için güvenlik ve savunma politikası geliştirmek ihtiyacı, uluslararası statükonun değişimi gibi bir sistemsel nedene dayanmaktadır. Sistem değişimi ve dolayısıyla Sovyetler Birliği tehdidinin ortada kalkması, Avrupa'nın savunma ve güvenlik alanlarında ABD'ne olan bağımlılığını da büyük ölçüde azaltma potansiyeli barındırmaktaydı. Ancak bu potansiyelin gerçeğe dönüştürülmesi, kendiliğinden olmayacaktı. Bunun için, Birlik'in işlevsel ve kurumsal bakımından yeni bir düzenlemeye yönelmesi gerekecekti. İşte bu gerçekliğin kabulü ile birlikte, 1954 yılından itibaren çeşitli dönemlerde sözü edilen ve canlı tutulan, dış politika ile birlikte geliştirilecek güvenlik ve savunma alanında ortak politikalar oluşturma ve Birlik'in güvenliğini sağlama fikri, uygun zaman, mekân ve koşullara sahip olmuştur.

Berlin duvarının yıkılması ile beraber, Avrupa, kolektif güvenlik ve müdahaleyi gündemine dâhil etmiştir³⁶⁵. Avrupa'da güvenlik işlevi yerine getiren ve bunun için de nihaî olarak “tam siyasî birlik” hedefini taşıyan bütünleşme süreci, iktisadî ve sektörel alanda geldiği ileri seviye sonrasında, güvenliğin diğer boyutlarını da sürece dâhil ederek, Birlik'in tamamlanmasına hız vermiştir. Sistem, varlığın devamlılığı esasında, onun iktisadî ve ticari temellerini oluşturmuş ve bu temeller üzerinde işleyen bir sistem ortaya çıkarmıştır. Bu sistem yerine getirdiği işlevler itibarıyla, ilk yıllardan beri hem siyasal aktör hem de güvenlik aktörüdür. Yani, bütünleşme süreci en başından beri, güvenliğin hem iktisadî hem de politik boyutunu birlikte ele almış, bu anlamda süreç her iki boyutu birbirinden ayrı düşünmemiştir. Kuruluşunu izleyen yıllardan başlayarak günümüze kadar gelen dönem içerisinde de Birlik ve üye devletler, varlığın güvenliği için gerekli alanları sisteme aktarma çabasını sürekli olarak ortaya koymuştur. Ortak bir dış politika, güvenlik politikası ve bunun ayrılmaz parçası olarak savunma politikası oluşturma yönünde, öncelikle üye devletler arasında bir uzlaşma zemini sağlanarak,

³⁶⁴ Erik Holm, *The European Anarchy: Europe's Hard Road into High Politics*, Copenhagen Business School Press, Kopenhag, 2001, s. 268.

³⁶⁵ Haine, a.g.m., s. 35.

sistemin dış politika alanında işlev görmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 1990larda çok daha hız kazanan girişimler, dış politika, güvenlik politikası ve savunma politikası alanında Avrupa Birliği sisteminde yapılan yeni düzenlemeler, tanımlanan yetki ve görevlerle devam eden bir sürecin parçalarını oluşturmuşlardır.

II. Dünya Savaşı'nda sonra Fransa ikilemele karşı karşıya kalmıştı. Almanya'nın yeniden silahlanması ihtimali Fransa'yı tedirgin ederken aynı zamanda batı Avrupa'nın kendisine yönelen bir saldırıya direnebilecek gücünün olmaması sebebiyle Almanya'nın, sahip olduğu başta sanayi ve teknoloji olmak üzere jeopolitik konumu itibariyle yeniden düşünülmesini gerektiriyordu. Almanya'nın yeniden silahlandırılması da kaçınılmazdı. Bu operasyon, Avrupa'nın güvenliği için Almanya'nın güçlendirilmesi anlamına gelmekte ve güçlendirme de, savunma çatısı altında Avrupa'nın birlikte gerçekleştireceği bir güvenlik tedbiri olarak nitelendirilmektedir. Soğuk Savaş, büyük bir uluslararası çatışma olarak da ifade edilmektedir. Tıpkı II. Dünya Savaşı ve Napolyon Savaşları gibi, Avrupa'nın siyasi yapılanmasında büyük değişimlere yol açarak sonlanmış. Güvenlik arayışlarında da buna bağlı olarak, yeni siyasi çıkarların tanımlanmasını gerektirmiştir. Soğuk Savaş sonu bir ilişkilerin seyri itibariyle bir farklılık da getirmiştir; yeni normlar ya da evrensel kurumlar yoluyla barış ortamının sağlanmaya çalışılmaması. Bunun dışında ayrıca, "bireysel güvenlik" uluslararası politikanın bir konusu haline gelerek "ortak güvenlik" ya da " insani güvenlik" kavramları ortaya konulmuştur³⁶⁶.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra da, Avrupa ve dünyanın muhtelif pek çok bölgesinde krizler ve savaşlar, güç boşluğunun hâkim olduğu bir terör süreci ile beraber görülür olmaya başladı. Avrupa Birliği-ABD ilişkileri ile NATO yeni bir boyut kazandı. Avrupa, kendi savunma sistemini oluşturana kadar, NATO'dan ve imkânlarından yararlanmada yarar görmekteydi. ABD ise, yeni dönemde varlığını Avrupa'da devam ettirebilmek için NATO'nun yeni işlev alanları kazanmasında fayda görüyordu. Bu çerçevede Avrupa güvenlik ve savunma algılamaları, Avrupa Birliği-ABD ilişkileri, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, NATO ilişkileri ile Balkanlar, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerindeki gelişmeler çerçevesinde biçimlenmeye başlamıştır.

1.2. Avrupa Kıtasının Güvenliği

Avrupa Birliği bir güvenlik aktörü; Avrupa'da bütünleşme girişimi de, ulus-devletin ötesinde bir güvenlik sistemi³⁶⁷ oluşturulması sürecini temsil etmektedir. Avrupa Birliği'nin hem uluslararası hem de ulusüstü siyasal sistem niteliğini barındırması itibariyle, aktörlük

³⁶⁶ Emma Rothschild, "What's Security", *Dædalus*, Vol. 1124, No: 3 Summer 1995, ss.: 53-54.

³⁶⁷ Daha detaylı analiz için bkz.: Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye...*, İstanbul, Alfa, 2006.

statüsünün tek ve belirgin bir tanımlamasını yapmak zordur³⁶⁸. Birliğin sistemsel gelişimi tamamlanmış değildir, dinamizmini ve konjonktür bazında uyarlamalar geçirmektedir. Avrupa kıtasındaki bütünleşme süreci, tarihî koşullar ve yapısal sınırlılıklardan soyutlanarak ele alınmaz. Gelişim sürecindeki bu çift yönlülük, hem Avrupa Birliği'nin aktör niteliğinin hem de güvenlik konumlanışının karmaşık niteliğini ortaya koyan yapısal koşulların evriminden kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği'nin güvenlik mahiyeti yaygın olarak bir “*güvenlik topluluğu*” olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin gelişim döneminin ilk aşamalarında, Birlik, ortak paylaşılan değerler, güven ve barışa ilişkin gerçekçi bir beklentilerin tanımladığı gelişen bir güvenlik topluluğu olarak varlık göstermiştir. Böylesine bir bölgesel siyasi topluluğun güvenlik işlevlerini yerine getirmesi; karşılıklı sadakatin, “biz” duygusunun, güvenin ve uzlaşmanın, çıkarların ortaklaşa belirlenmesi ve davranışların öngörülebilir olması halinde mümkün olabilirdi³⁶⁹.

Avrupa bütünleşme tarihi, Avrupa'da barışı devamlı kılacak bir güvenlik topluluğunu ortaya çıkarmıştır. Avrupa Birliği'nin doğuya genişleme süreci ve politikası da bu sürecin doğal bir uzantısı, bir diğer önemli aşamasıdır. Bugün için genişleme tek başına, hem sistem hem de bölge için bir sorunsaldır. Özellikle, hem üyeler hem de üye olmayan devletler arasında bölünmeler yaratması açısından durum güvenlik ve sosyopolitik boyutları itibariyle önem arz eder. Burada sorunu uzlaşma temelinde çözen temel unsur; paylaşılan değerler, normlar ve uluslararası sistem içinde barışçıl ilişkiler kurma yönelişidir.

Soğuk Savaş'ın bitişi ile Avrupa Birliği, birtakım riskler ve zorluklarla çevrelenmiştir. Dış çevrenin (periferi) güvenli hale getirilmesi yoluyla Avrupa düzeninin korunması gereği en önemli işlemdir. Şimdilerde “Geniş Avrupa” kavramlaştırması ile anılan bölgeye güvenlik ortamı yaratma işlevi olarak istikrar kazandırılması, Birliğin doğuya genişlemesi ve sürecin güvenlik odaklı yapılandırılmasından ayrıştırılamaz³⁷⁰. Avrupa örneğinde, düzen yaratma faaliyeti; iyi yönetim ve insan haklarının korunması gibi standartların empoze edilmesi yoluyla ülkelerdeki demokratik rejimlerin sağlanması üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Avrupa Birliği, tüm kıtada değerlerin ana koruyucusu rolünü üstlenmiştir. Avrupa Birliği; kötü yönetim, etnik şiddet, suç ve terörden kaynaklanan tehlike ve riskleri önlemeye yönelik olarak müdahale, seçimlerin izlenmesi, yasal, iktisadi ve yönetsel yardımlar yoluyla güvenlik işlevleri sunmaktadır.

Avrupa Birliği, güvenlik işlevlerini yerine getirirken, sistemdeki güç olgusu, realist yaklaşımlardan farklı bir nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Burada güç, siyasi, iktisadi ve kültürel

³⁶⁸ Bretherton, Vogler, a.g.e., s.

³⁶⁹ Deutsch, vd., a.g.e., s. 36.

³⁷⁰ Bretherton, Vogler, a.g.e., ss: 214-216.

boyutlarıyla ele alınmaktadır. Birlik, gücün kendisinde toplanmasını sağlayacak stratejileri değil, bunu sistem içine ve çevresine paylaştırma temelinde yürütülen stratejileri izlemektedir. Birlik, parasal, mali ve savunma alanında merkezi bir konumda bulunmakla birlikte, gücün diğer unsurlarının *yerelleşmesini* (*subsidiarity*) sağlamaktadır. Böylelikle Avrupa Birliği, dünya politikasında baskın/hâkim güç pozisyonuna değil vatandaşlarının ve kendisinin gönencine hizmet edecek şekilde yer alabilecektir³⁷¹. Avrupa'da kurumsal gelişim Toplulukların getirdiği ulusüstü özelliklerin korunarak, ortak dış politika ve nüfuz politikaları ile devam ettirilmektedir. Avrupa Birliği; uluslararası ilişkiler aktörleri arasında egemenlik yetkilerinin ulus-üstü kurumlara devredilmesini öngören işlevleri ve bir başka örneği olmayan sistem yaratması açısından standart kavramlaştırmaların ve geleneksel yaklaşımların ötesinde kendine özgü benzersiz bir örgütlenme modelidir.

1.2.1. 2000'li yıllar ve Avrupa'da Jeopolitik Değişim

Doğu Avrupa'da komünist rejimlerin çöküşü, 20. yüzyılın son on yılında Doğu Avrupa'da ortaya çıkan önemli gelişmelere sebep olmuştur. Özgürlük umudu, uzun yıllar komünist rejimin hüküm sürdüğü ülkelerde, reformlarla birlikte yeni ve sancılı bir dönemin başlangıcını sembolize etmiştir. Komünist rejimler, yerlerini demokratik ve iktisadi özgürlük savunuculuğunu yapan yeni unsurlara bırakmaya başlamıştır. Doğu Bloku çözüldükçe, Varşova Paktı ve Komekon (*Comecon*) da ortadan kalkmıştır.

Bu dönüşüm süreci, çoğu bölge ve ülkede barışıl yollarla tamamlanmıştır. 20 yüzyılın ilk on yılı Balkanlarda yaşanan savaşlarla geçerken, son on yılı da Yugoslavya'nın dağılma süreci ile kanlı bir finalle kapanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, güvenlik kaygılarından hareketle, AGİT (*Organisation for Security and Cooperation in Europe -OSCE*), NATO, Avrupa Konseyi ve dâhil olmak istedikleri Avrupa Birliği'ne yönelmişlerdir.

Tüm bunların dışında, Sovyetlerin çöküşü sadece Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa'ya dönüşünü temsil etmesi bakımından değil, aynı zamanda Almanya'nın da 50 yıllık bölünmüşlüğüne sona erdirmesi açısından önemlidir. Almanya'nın yeniden birleşmesi, hem Avrupa güvenliği hem de onunla birlikte düşünülmesi gereken Avrupa bütünleşmesi açısından güçlü etkiler yaratmıştır. Almanya'nın yeniden birleşmesi ile birlikte, Avrupa tam birliğe doğru giden süreçte güç kazanmıştır. 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile hem parasal birliğe geçilmiş hem de bu siyasal sistemin adı Avrupa Birliği olarak hukuki metinlere geçmiştir.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin uluslararası sisteme adaptasyonu sorunu dışında ayrıca bu bölgenin arzettiği bireylerin güvenliği ve egemenlik sorunları uluslararası gündemin

³⁷¹ Ernst-Otto Czempiel, "Europe's Mission: Pushing for a Participative World Order", *Internationale Politik und Gesellschaft (International Politics and Society)*,1/2003, s. 27.

birincil güvenlik meseleleri arasına girmiştir. Bu gelişmeler üzerine BM Genel Kurulu'nda görüşülen ve Palme Komisyonu Raporu olarak belgede, devletlerin birbirleri aleyhine güvenlik arayışlarına girmekten imtina etmeleri gereği ve güvenliğin işbirliği içerisinde gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca güvenliğin sadece askerî boyutları ile takip edilememesi, bunun siyasi istikrar ve iktisadi talepleri tatmin edici önemler alınarak gerçekleştirilemeye çalışılması ifade edilmiştir. Güvenlik bir koşul olduğu kadar aynı zamanda bir süreçtir de. Bunun devamlılığının sağlanması için işleyen bir uluslararası düzen gereksinimi vardır. Bu sürecin tarafları da doğal olarak, devletlerden ibaret değil, uluslararası kurum ve kuruluşlar, bireyler, toplumlar ve gruplardır³⁷².

Yeni riskler, klasik risklerle birlikte mevcut uluslararası yapıyı tehdit etmektedir. Doğu-Batı karşıtlığı ortadan kalkmış olmakla birlikte, dünya, Kuzey-Güney eksenlerindeki ayrışmanın daha da derinleşmesi ve buna bağlı daha ciddi bir bölünme ile karşı karşıya kalmıştır. Refah ve istikrar temelli bu eşitsizlik ve ayrımcılık; kaçak göç, insan ticareti, organize sular ve terörizme varan yollarla kendisine yol çizmektedir.

Böyle bir yapı içerisinde, devletler güvenliklerini tehdit eden bu riskler karşısında tek başlarına ve tek taraflı politikalarla sağlamayı gerçekleştiremeyeceklerdir. Bunun nedeni, risklerin kapsam ve içeriğinin ulusal güç öğeleriyle engellenemeyecek kadar karmaşık olmasıdır. Bu durumun kabulü ile birlikte, devletler işbirliği yapmaya yönelmektedir. Bu hem daha makul ve sağlam stratejilerin hayata geçirilmesini hem de buna ilişkin gerekli finansmanı sağlayacak ve maliyeti devletler için katlanabilir seviyeye çekecektir.

Birlikte hareket etmek, strateji ve politikaların daha kısa sürede sonuç vermesine yardımcı olacağı gibi, bir yönüyle de kuşku ihtimalini azaltacaktır. Bunun dışında takip edilen hedeflerin ve istenen etkilerin geçerlilik alanını genişletebilir ve aktörlerin nüfuz alanı daha genişleyebilir. Bu konunun, güvenlik kavramının ele alınmasıyla daha ayrıntılı incelenmesi mümkün olacaktır.

Avrupa bütünleşmesi, Avrupa güvenliğini yeniden biçimlendirmiştir. 2007, yılı itibariyle Avrupa Birliği, dünyanın en geniş tek pazarı ve küresel iktisadi gücü haline gelmiştir. Bu bütünleşme hareketi, kıtada barış ve gönencin baskın kılınması üzerine ilerlemektedir. Sadece iç alanda değil, uluslararası alanda barışı koruma ve güçlendirmeye ilişkin yaklaşımlar itibariyle de küresel kriz yönetiminde etkin ve önemli bir aktör konumuna gelmiştir. 27 üyesi, 500 milyona yakın nüfusu ve komşular için oluşturduğu çekim merkezi ile gücünü devam ettirmektedir. Anayasası itibariyle bir gelişme yakalayamamış olsa da, bu durum çözülebilir olması ve bu yönde çabaların devam etmesi itibariyle Birliğin başarıları ve edimimleri bir tehlike ile karşı karşıya değildir.

³⁷² Rothschild, a.g.m., s. 56.

Avrupa’da, geleceğe ilişkin Birliğin rolü ve yapısı için tartışmalar sürerken, bu tartışmalar en çok Avrupa’nın en dinamik alanlarından güvenlik politikasına yoğunlaşmıştır. Avrupa güvenliği, Avrupa bütünleşme süreci içerisinde bir dönüşümü temsil etmektedir. Süreç içindeki bu güvenlik dönüşümünün en önemli belirtisi, Avrupalılar arasındaki uyuşmazlıkları savaş yoluyla çözümlenmesinin terk edilmesidir. Avrupa bütünleşmesi klasik güç dengesi sisteminin başarısızlığına karşı bir yeni yönelim olarak ifade edilmelidir.

Roma Antlaşmasının gerisindeki güvenlik açılımı, ulusal ekonomilerin bütünleşmesi ve ulusüstü düzeye ulusal egemenliklerin devredilmesi, yoluyla Avrupa ulus devletleri arasındaki güvenlik ikilemelerinin ve uyuşmazlıklarının güç kullanarak çözülmesi tercihini reddetmeye ilişkin Avrupalıların karşılıklı bağımlılıklarını arttırmak olarak ifade edilebilir.

Avrupa’nın iktisadi bütünleşmesi NATO’nun askerî çatısı altında daha güvenli bir bölgesel sistemde kurulmuş, Alman ve Fransız uzlaşması da Avrupa’da barış ve güvenlik topluluğu için uygun zemini ortaya çıkarmıştır. Bu güvenlik sisteminin ana öğeleri; mal, hizmet, kişi ve sermaye serbest dolaşımını içeren tek pazar, ulusüstü ve uluslararası özellikli öğeler taşıyan kendine özgü kurumsal yapısı, ortak para olarak Avro ve demokrasi, insan hakları olarak ifade edilebilir. Devam eden bütünleşme süreci, Avrupa’nın güvenlik stratejisinin bir göstergesidir³⁷³.

1.2.2. Avrupa Birliği’nin Güvenlik Algılamaları

Roma Antlaşması’nda açık olarak belirtilmemiş olsa dahi, Avrupa Birliği’nin güvenlik rolü ve boyutu her bir işlevinde ve kurumlarının yapılandırılışında görülebilir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa’nın güvenlik mimarisi iç ve dış olmak üzere iki sütun üzerinde yükselmiştir. Avrupa güvenliği hem güçler arası denge hem de fonksiyonalist mantık temelinde sağlanmıştır. Dışsal boyutta, birlik NATO’nun güvenlik şemsiyesi³⁷⁴ altında; içsel boyutta da Batı Avrupa’daki güç asimetrisini onarmak itibarıyla iç çevresini güvenli hale getiriyordu. Birliğin stratejik amacı, askerî ve stratejik karşılıklı bağımlılığın da ötesinde iktisadi ve sosyal ilişkileri güçlendirerek, üyeler arasında jeopolitik güvenlik algılamalarını geçersiz kılmaktır. Avrupa Birliği aynı zamanda demokratik siyasi ve iktisadi sistemleri, 1973, 1980 ve 1986 genişlemeleri ile bünyesine alarak güvenlik işlevli yerine getirmiştir. Bu durum Soğuk Savaş sonrası dönemde de (1995) Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımları ile devam etmiştir. Birlik, güvenlik sağlama modelinin istikrarlı ve öngörülebilir bir Avrupa düzeni yaratma hedefi için büyük güç rekabetinin yokluğunda en uygun model olarak görülmektedir.

³⁷³ Daniel Möckli, **The EU and the Transformation of European Security**, CSS Analyses in Security Policy, Vol. 2 no 10 March 2007, s. 1.

³⁷⁴ Avrupa Birliği üyelerinin çoğunluğu, hem NATO hem de BAB’nin üyesidir.

Avrupa'daki ideolojik, iktisadi ve askerî gerilimin yok olması, mevcut güvenlik altyapısının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Bütünleşmenin derinleşmesi ve üye sayısının artması, Birliğin siyasi etkinlik alanının genişlemesi yönünde ciddi baskı yaratmıştır.

Avrupa, Sovyet bloğunun çökmesi ile birlikte ortaya çıkan belirsizlik riskinin dışında ayrıca, Soğuk Savaş'ın döneminin gerilim alanı ile de karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'da yeniden birleşme süreci, Almanya örneğinde sorunsuz gerçekleştirilmişse de, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa ile bütünleştirilmesinde ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Yugoslavya'nın çözülüş sürecinin savaşa tamamlanması, yeni dönemde Avrupa'nın güvenliğinin, savaşa varan yöntemlerle sağlanması gibi bir endişeyi beraberinde getirmiştir. Oysa bu, Avrupa Birliği'nin kaçındığı ve kuruluş amacının tam da tersini işaret eden bir gelişmedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği, kıtanın güvenliğini, kendi güvenliğine endeksleyerek, bu ülkelerin dönüşüm sürecini kıtanın güvenlik çıkarlarının merkezine oturtmuştur.

1.3 Güvenlik Kavramında Ortaya Çıkan Değişim ve Yeni Tehdit Algılamaları

Güvenlik, dünya politikasında yükselen bir değer olarak algılanmakta ve varlığın tehditlerden korunaklı kılınmasına işaret etmektedir. Güvenlik, askerî ve stratejik manada algılandığı ve kabul edildiği dönem boyunca, asli bir yükümlülük olarak devletlere atfedilmiştir³⁷⁵. Siyasal gerçekçiler için güvenlik, gücün bir uzanımdır. İdealistler için güvenlik ancak barış koşulları altında var olabilir. Rothschild'e göre güvenlik, uluslararası siyasetin iyi betimlenmiş ve düzenlenmiş kurumlarıdır³⁷⁶. Bir başka yaklaşımda güvenlik, varlığa ilişkin tehditlerin (tanımlanmış veya tanımlanmayan, mevcut ya da potansiyel) yokluğu olarak tanımlanmaktadır. Yani güvenlik değerlere karşı yönelen tehditlerin ortadan kalkması anlamına da gelmektedir.

Güvenlik bir öncelik olarak görüldüğünde, kalkınma ve refah dolayısıyla istikrar esas unsurlar olmaktadır. Bu doğrultuda, kavram, askerî boyut dışında iktisadi, çevresel ve insani boyutlara da sahiptir. Kavram, varlığın bütün unsurlarını ilgilendirdiği ölçüde kapsamı geniş tutulması gereken bir kavramdır. Dolayısıyla güvenlik, varlığın yok edilmesini önleyici bir anlam taşımanın yanı sıra aynı zamanda onun devamlılığını sağlayacak unsurların gerçekleştirilmesini de içerir. Güvenlik, varlığın mevcut ya da olası risk, tehdit ve tehlikeler nedeniyle karşı karşıya olduğu sorunların çözümüdür ve bu da en temel düzeyde siyasetin bir

³⁷⁵ Ken Booth, "The Security Dilemma", John Baylis ve N.J. Rengger (ed.), **Dilemmas of World Politics**, Clarendon Press, Oxford 1992, içinde s. 29.

³⁷⁶ Rothschild, a.g.m., s.53.

konusudur. Güvenlik, siyasal olgulardan ve varlığın bileşenlerinden ayrı tutularak, yalnızca askerî/stratejik boyutta ele alınması halinde, gerçekleştirilebilir rasyonel bir hedef olmaktan çıkacaktır.

Buzan, de Wilde ve Wæver göre güvenlik, kavram ve içerik olarak iki dönem itibariyle iki farklı veçheye sahiptir. Eski ya da klasik güvenlik anlayışı, devlet merkezli ve askerî odaklı iken; yeni güvenlik anlayışı, klasik güvenlik anlayışının sorgulanmasına dayanır. Yeni anlayışın temel kalkış noktası; hem askerî hem de askerî olmayan niteliklere sahip tehditlerin ve risklerin, nasıl kavramsallaştırılacağı ve mücadele edileceğidir. Bu anlayışa göre yeni güvenlik “...politikayı, bir oyunun konulmuş kuralları ve çerçevesinden çıkararak, bunların ötesine götürme hareketi”dir³⁷⁷. İdealistler güvenliği, barış durumunun yani hukuk ve kurumların normatif düzeninin yarattığı sonuç olarak tanımlarlar³⁷⁸.

Siyasal gerçekçi (realistler) ekol, güvenlik kavramına büyük bir önem atfetmektedir, çünkü güvenliğin ve güvenlikle ilgili tüm meselelerin uluslararası ilişkilerin temel gündem maddesini oluşturduğunu ve ayrıca güvenliğin de, aktörün (devletin) gücüne bağlı olarak ortaya çıkan bir “sonuç” olduğunu iddia etmektedir. Bir aktör kendisini güvenli kılabilmesi için tek bir şeye ihtiyaç duymaktadır; o da “güç”tür. *Siyasal gerçekçiler* gücün, aktörün sahip olduğu aktif ve potansiyel kapasitesine bağlı olarak değerlendirilebileceğini savunmaktadırlar. Gücün bir uzantısı olarak değerlendirilen güvenlik, aktörün (devletin) güçlü olduğunda tesis ettiği bir durum olarak ifade edilir³⁷⁹.

Bu ekole göre, güvenlik konuları kendi içinde bir hiyerarşiye sahiptir. Bu hiyerarşi konuların stratejik önem derecesine bağlı olarak oluşmaktadır. Askeri ve siyasi konular aktörün varlığını korumak ve güçlendirmek açılarından birincil öneme sahip olduğundan bu hiyerarşinin en tepesinde yer almaktadır. Varlığın devamında askeri ve siyasi konular kadar hayati önem taşımayan ekonomik ve ticari ilişkiler, çevre koruması, sağlık ve kültür gibi konu alanları ise hiyerarşik gündemde ikincil önemde oldukları için daha alt sıralarda yer almaktadır. Bunlardan birincil öneme sahip olanlara *high politics*, diğerlerine ise *low politics* kavramlaştırması getirilmiştir³⁸⁰.

Ancak realist görüşün savunduğu güvenlik konularının bu hiyerarşik sıralaması, teknolojik ilerlemelerin çevre üzerinde yarattığı etkiler ve küresel bağlamda toplumların ihtiyaç ve beklentilerin yarattığı dalgalanmalar göz önünde tutulduğunda kaçınılmaz olarak eleştirilmektedir. Çevresel ve toplumsal olguların güvenlik kapsamında birincil derecede göz önünde tutulması gerekliliği, uluslararası sistemde küreselleşmenin ortaya çıkardığı dinamizm ile açıklanabilir.

³⁷⁷ Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, **Security: A New Framework of Analysis**, Colorado: Lynne Rienner, 1998, ss. 23-24.

³⁷⁸ Barry Buzan vd., **The European Security Order Recast**, Pinter Pub., Londra 1991, ss. 2-3.

³⁷⁹ Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, S Yay., Ankara 1993, ss.: 3-9.

³⁸⁰ Paul Viotti, Mark Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, 2nd edition, New York: Macmillan Pub., 1993, s. 36.

Realist ekolün ilk dönemlerde ortaya koyduğu “*bilardo topu*” modeli artık uluslararası sistemde aktörlerin davranışlarını ve bu davranışların etkilerini açıklayıcı olamamaktadır. Savunulan modele göre devletler birbirleriyle tıpkı bilardo topları gibi dış yüzeyleri temas etmekte ve dolayısıyla herhangi bir devletin sınırları içinde ortaya çıkan krizler, istikrarsızlıklar ya da ilerlemeler sadece ilgili devletin sınırları dâhilinde yaşayan topluluklar üzerinde etkiler yaratmaktadır. Yani burada uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış ilişkileri ulusal sınırları ile ayrılmış durumdadır; iç siyasal, toplumsal ya da ekonomik sistemde ortaya çıkacak olan herhangi bir gelişme uluslararası sisteme ulaşmamakta ve dolayısıyla da devletler arasındaki ilişkiler bu gelişmelerden etkilenmemektedir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere küreselleşme, bu bakış açısını değiştirmek zorunluluğunu ortaya koyan bir olgu/gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü küreselleşme ile birlikte sınırların genel kabul gören anlamında ve işlevinde değişimler olmuştur.

Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde var olan bu yeni durumu açıklamada yetersiz kalan *bilardo topu* modeli yerine aktörlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde sınırların işlevini geri plana iten *örümcek ağı* modeli kabul görmektedir. Bu modele göre devletler ve uluslararası sistemin diğer aktörleri (örgütler, topluluklar, bireyler vd.) dış sınır kısıtlayıcı olmaksızın birbirleri ile temas halindedir ve bu temas küresel düzlemde ve konular açısından geniş bir yelpazede etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu ilişkilerin doğasının ve ilerleyişinin analizi ile etkilerinin değerlendirilmesi, rasyonel bir bakış açısı ile gerçekliği kavramaya yardım edecek yaklaşımlarla mümkün olabilir. Siyasal gerçekçi yaklaşımlar, dünya gerçekliğinin kavranmasında askerî-siyasi konular dışında kalan alanlara önem olarak alt seviyelerde yer vermesi itibariyle eleştirilmektedir.

Güvenlik, tek ve bütüncül bir yapı arzetmez. Güvenliğin çeşitli bileşenleri vardır. Bu bileşenler; güvenliğin doğasının incelenmesinde çok boyutlu yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Güvenliğin askerî boyutunun dışında, siyasi, iktisadi, çevresel ve kültürel boyutu olduğundan varlığa ilişkin tehditler yalnızca devlet merkezli yaklaşımların geçerli olduğu varsayımını ortadan kaldırmaktadır. Güvenliğin; her bir boyutu, kendisine özgü güvenlik gereksinimleri taşır. Askerî güvenlik, çoğunlukla devlet merkezli bir yaklaşımı ağırlıklı olarak gerektirirken; siyasi-idari boyut, toplumları; sosyal-kültürel boyut, kimlik ve kimliğin korunması, kabul gören temelde gelişiminin sağlanmasını içerir³⁸¹. Yeni dönemde devletlerin güvenliği tali unsur olmaktan çıkmış değildir; fakat belirli toplumların belirli yaşam biçimleri olmasından kaynaklanan özel ve farklı tehdit algılamaları ve buna bağlı olarak beliren güvenlik gereksinimleri de ön plana çıkmaktadır.

³⁸¹ Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, New York: St. Martin's Press, 1993, s.23.

Mevcut dönemde, ulusal güvenlik meseleleri ile uluslararası güvenlik meseleleri çok ayrı değildir. Burada küreselleşmenin, güç boşluğunun, güçler arası mücadelenin geldiği aşamanın, dış politika araçlarının gelişiminin ulusal ve uluslararası sınırları aşındırması olmasından hareketle, “*tek bir mekân olarak dünyayı*”³⁸² ortak bir sınıra kavuşturmuştur. Devletlerin bir örümcek ağı modeli içinde hareket eder oluşu, iç yapıların uluslararası politikadan izole edilememesi, bu örgüyü gitgide sıklaştırmaktadır. Dolayısıyla devletlerin ulusal çıkar merkezli strateji ve politikalarının, güvenlik işlevlerinden çok, istikrarsızlık ve kuşku ortamını besleyici sonuçlar yaratması daha muhtemel olmaktadır.

Güvenlik kavramının sosyal, kültürel ve iktisadi boyutlarının, askerî ve stratejik boyutlarından önce gelmesi, güvenliğin bozulmasının önüne geçilmesinin, bir kere bozulduktan sonra yeniden sağlanmasına nispetle daha kolay, etkili ve daha az maliyetli olmasından da ileri gelmektedir³⁸³.

Güvenlik kavramını yeniden düşünürken, bu yaklaşım yararlı açılımlar sağlamaktadır. Genişleyen güvenlik gündeminin maddelerini isabetli olarak belirlemektedir. Bunun dışında, yeni dönemde, güvenlik meseleleri söz konusu olduğunda ulusal ve uluslararası sınırların iç içe geçmek suretiyle belirsizleşmesi, iç mesele anlayışını aşındırmıştır. Burada artık hangisinin ulusal hangisinin uluslararası mesele olduğu önemli değildir, önemli olan mevcut dönemde güvenlik ve istikrarın sağlanması için nasıl bir politika uygulanacağını belirlenmesi olmalıdır.

Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliği, özellikle ABD'nin dâhil olduğu güvenlik sistemleri itibarıyla realist görüşün baskın olduğu metotlar doğrultusunda sağlanmaya çalışılmıştır³⁸⁴. Kıtada çıkabilecek en küçük çatışmanın süper güçler arasında nükleer güce başvurulması halinde bir felakete sonuçlanacağı gerçeği, Avrupa'nın neredeyse yarım asır boyunca kutuplararası gerilimin en yoğun hissedildiği koşullar altında, var oluş mücadelesi vermesini gerektirmiştir. Bu dönemde Avrupa, ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında olmakla birlikte, bununla yetinmeyip kendine özgü bir güvenlik metodu da geliştirmiştir. Bu güvenlik metodu, öncelikle kendi aralarında bir güven ortamı oluşturarak, bu anlayış ve birikimin getirdiği kazanımların kıtaya yayılmasını sağlamak olarak ifade edilebilir. Bunun için gerekli koşullar da, örgütsel bir mekanizma içerisinde hazırlanarak, kurumsal yollarla gerek Birliğin kendisi gerekse birlik müktesebatının taşıyıcıları olarak üye devletler tarafından Avrupa'ya yayılması sağlanmıştır. Bu işlev, “kimlik kurgusu” ve “ortak aidiyet alanı vurgusu” ile yerine getirilmektedir.

³⁸² Ronald Robertson, **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Çev.: Ümit Yolsal, Bilim ve Sanat Ankara 1999, ss. 47-48.

³⁸³ İbrahim S. Canbolat, **Savaş ve Barış Arasında Dünya**, Alfa, İstanbul 2003, s. 150.

³⁸⁴ Mike Bowker, “European Security”, Richard Sakwa ve Anne Stevens (ed.) **Contemporary Europe**, Palgrave Pub., 2000, s. 202.

Soğuk Savaş dönemi ilişkileri, kutup liderleri arasındaki askerî, nükleer, ideolojik hegemon politikalarla biçimlenirken Soğuk Savaş sonrası dönem, ulusal ve uluslararası güvenliği yeni tehlike ve risklerle biçimlendirmektedir. Bu riskler sadece askerî boyutta değil, aynı zamanda çevresel, sosyal, iktisadi pek çok boyutu içermektedir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde sözü edilen, güvenlik kavramı ve bunun sonucu olarak beliren güvenlik ve tehdit algılaması, yeni dönemde köklü biçimde değişerek, daha kapsamlı hale gelmiştir. Bu durum, güvenliğe ilişkin geniş boyutlu farklı açımları göz önünde bulunduran yeni yaklaşımları zorunlu kılmıştır. İşte bu doğrultuda, stratejik güvenlik kavramı, küresel güvenlik anlayışını da içerecek biçimde yeniden ele alınmıştır.

Bu yaklaşım, hiç bir devletin diğer devletlerin güvenliğini de korumayı sağlayacak strateji ve politikalar izlemeksizin kendi güvenliğini korumayı ya da güçlendirmeyi başaramayacağını ifade etmektedir. Bu anlayış, siyasal gerçekçiliğin devletlerin birbirlerine sadece rakip ya da düşman olabileceği varsayımının reddi dışında ayrıca aynı yaklaşımın görmezden geldiği iç dengesizlik ve adaletsizlikleri ele almaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik algılaması, geniş uzanımlara sahiptir. Bunun uzanımlarını iyi analiz edebilmek için bazı boyutların göz önünde tutulması gereklidir. Bunlardan ilki; ulus devletlerin güvenliğinden, grup ve bireylerin güvenliğine doğru aşağı yönde uzanan kolu; uluslararası sistemin ve bölgesel sistemlerin güvenliğine doğru yukarı uzanan koludur. İkinci boyut, ele alınan ya da tanımlanan varlığın güvenli kılınmasıdır. Üçüncüsü, farklı sujeler (birey, grup, devlet, sistem, örgüt), varlıklarını farklı yollarla güvenlik altına alırlar. Dolayısıyla güvenlik kapsam olarak; askerî güvenlikten, siyasi, iktisadi, çevresel ya da insani güvenliğe doğru genişlemiştir. Bunun dışında güvenliği sağlama mükellefiyeti, ulus devletlerden çıkmış, uluslararası örgütlere, uluslararası ve hükümet dışı kuruluşlara, baskı gruplarına ve kamuoyuna da atfedilmeye başlanmıştır³⁸⁵.

Güvenlik, başkaları aleyhine tehdit unsurları yaratmak pahasına elde edilmeye çalışıldığında, kendisi ile çelişkili bir durum gözler önüne serilmektedir. Birim olarak devlet alındığında ve temel güvenlik amacı bağımsızlık ve egemenliğin korunması olduğunda güce bağlı kılınan güvenlik, stratejik ve askerî boyutuyla ele alınır olmaktadır. Diğer devletlerin aleyhine sonuçlar yaratılması, güvenlik kavramının tutarlı bir bütünlük arzetmesini engellemektedir. Gerçek manada güvenlik askerî güç ve realist politikalarla mı sağlanabilir? Bu sorunun cevabına ilişkin teorik ve pratik düzeyde çeşitli yaklaşımlar bulmak mümkündür. Mevcut uluslararası konjonktür ve burada var olan koşullar altında klasik (realist) güvenlik anlayışının ve tedbirlerinin eksik ve yetersiz kaldığına ilişkin sağlam veriler söz konusudur.

³⁸⁵ Rothschild, a.g.m., s. 55.

Soğuk Savaş döneminde askerî/ideolojik rekabet, güvenliğin salt askerî güçle ele alınmasını getirmiştir. Klasik yaklaşımlar, devletlerarası rekabetin güç ve çıkar eksenli çatışan çıkarlar temelinde yürütülmesine odaklanarak, güvenlik çevresini, askerî tehditler ve düşman algılamaları ile çizmektedir. Oysa bu yaklaşımlar, yeni dönemde mevcut gerçeklikler ve yapılar için yeterli ve rasyonel açıklamalar getirmekten uzak kalmaktadır. 1990 sonrası uluslararası yapının ve bu yapı üzerinde yürütülen ilişkilerin, temelden değişim geçirmesi, uluslararası ilişkilerin gündem maddelerini de çeşitlendirmiştir. Klasik dönemde stratejik-askerî meseleler, temel gündem maddeleri olarak birincil öneme sahip politikalar (*high politics*) şeklinde ele alınırken; bunların dışında kalan alanlarla ilgili meseleler tali politikalar (*low politics*) olarak nitelendirilmiştir. Yeni dönemde ilişkilerin ve aktörlerin birbirlerine daha karmaşık ve çoklu bağlarla iç içe geçmesi, birincil ve ikincil ayrımını da ortadan kaldırmıştır. İlişkilerdeki bu değişim, kaçınılmaz olarak güvenlik kavramının yeniden düşünülmesini gerekli kılmıştır. Mevcut dönem itibariyle geçerli olan koşullar altında güvenlik “ortak” olmak zorundadır. Hiçbir aktör kendi güvenliğini, diğerlerinin pahasına garanti altına alamaz; güvenliğin sağlanabilmesi, diğerlerinin de hesaba katılarak onların güvenliklerinin göz önünde bulundurulmasıyla mümkün olabilecektir³⁸⁶.

Soğuk Savaş dönemi ve yeni dönemdeki Avrupa güvenliği daha önce de vurgulandığı üzere, bütünleşme sürecinde güvenlik ve kimlik arasındaki ilişkiden bağımsız ele alınamaz³⁸⁷. Avrupa güvenliğine ilişkin de genel olarak birtakım ana trendlerden bahsetmek mümkündür. İlk olarak, Avrupa istikrarını tehdit eden koşullar ve güvenlik anlayışının değişmesi. Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin odak noktası, askeri tehdit ve devletler olmaktan çıkarak, çok farklı alanları ve devlet dışı aktörleri de içerecek yönde kaymıştır. Bu alanlar; sosyal ve iktisadi eşitsizliklerden terörizme, kitle imha silahlarının yayılmasından etnik çatışmalara, yasa dışı göçe ve uluslararası suça kadar geniş içeriğe sahiptir. Bu alanların her biri, askerî olanlar kadar güvenlik algılamalarında ağırlık kazanmıştır.

Güvenlik; bireysel, ulusal ve bölgesel-küresel olmak üzere uluslararası düzeyde ele alınabileceği gibi aynı zamanda iktisadi, askerî/stratejik, sosyal, çevresel ve kültürel konular bakımından değerlendirilebilir. Günümüz gerçekliğinde yapısı itibariyle uluslararası ilişkilerin biçimi gibi kapsam ve içerik olarak geniş ve çok parçalı bir bütünlük arz etmektedir.

Sayılan tehdit faktörleri sadece Avrupa için geçerli değildir. Uluslararası alanda da bu tehditler her bölge için söz konusu olmakla birlikte, yoğunluk ve gelişim itibariyle farklılık gösterirler³⁸⁸. Avrupa için özellikle siyasi ve iktisadi istikrarsızlıkları anlatmak için kullanılan “*soft*

³⁸⁶ Buzan, vd., a.g.e., s. 12.

³⁸⁷ Ole Wæver “Insecurity, security, and Asecurity in the West European Non-War Community”. Emmanuel Adler ve Michael Barnett (ed.), **Security Communities**, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, içinde: s. 72.

³⁸⁸ Helene Sjørnsen, **Security and Defence**, ARENA Working Paper, 2003, s. 11.

security” kavramı; etnik çatışmalar, azınlık sorunları, demokrasinin tesisi ve insan hak ve özgürlüklerinin, hukuk sisteminin kurulması ile korunması, sınırların güvenliği, göç ve göçmenler, çevre ve organize suçlar meselelerini kapsamaktadır. 1992 tarihli Petersberg deklarasyonu ile BAB, Avrupa Birliği ile birlikte güvenlik ve savunma alanında üstlendiği sorumlulukları tanımlamış ve Avrupa’da yeni güvenlik risklerine karşı oluşturulmaya çalışılan güvenlik politikası için önemli bir adım atmıştır. Avrupa, doğrudan askerî tehdit açısından, tarihsel dönemler itibariyle en az riskli zamanda iken, güvenlik ve istikrar itibariyle çoklu ve farklı askerî olmayan diğer tehlikelerle karşı karşıyadır. İnsan hakları, çevresel değişimler, siyasi istikrar, demokrasi, sosyal meseleler, kültürel ve dini kimlikler, güvenlik ve çatışma önleme stratejisinde en önemli unsurlar olarak ifade edilmektedir.

İkinci trend, güvenlik tehditlerine karşı nasıl ve hangi önlemlerin alınacağına ilişkin yapılan tartışmalarda ortaya çıkmaktadır. Burada askerî güvenlik sistemleri ve silahlanma ile orantılı güç dengeleri yaklaşımları bir kenara bırakılarak, kurumsallaşmanın ve antlaşmaların ağırlık kazanması söz konusudur³⁸⁹. Avrupa güvenliği çok taraflı kurumlar üzerine inşa edilmektedir. Güç dengesi yaklaşımları ve bunun uzantısı olan askerî tedbirler Avrupa için geçerliliğini hemen hemen yitirmiştir. Bunda, Doğu-Batı karşıtlığının sona ermesi kadar, Orta ve Doğu Avrupa ile Balkanların yapısının da etkisi vardır. Avrupa Birliği içerisinde, güç dengesinden, ortak güvenlik ve değer paylaşımına geçiş uzun dönem öncesine dayanır. Bu süreç içerisinde, üye devletler, ortaya çıkan sorunların çözümünü ortak değer paylaşımına dayanan bir sistem içinde çözüme yöntemini geliştirmişlerdir. Böylelikle Avrupa Birliği, sistem içerisinde güvenliği içselleştirmiş³⁹⁰ ve üyelerini birbirlerine karşı tehdit unsuru olmaktan çıkarmıştır. Burada Avrupa Birliği’ni özel kılan özellik, yüksek derecede örgütlenme yapısı ve bu yapının egemenlik devrine dayalı ulusüstü niteliğidir. Avrupa Birliği’nin, kendi sistemine ait bu nitelikleri Avrupa’nın diğer kesimlerine aktarmak için genişleme stratejisini uygulamaktadır.

Üçüncü trend de, çatışmaların sona erdirilmesinde uygulanacak standartlarla ilgilidir. Bireylerin uluslararası hukuk düzenlemeleri itibariyle konumlarının güçlendirilmesi ve burada egemen-ulus devlet vurgusunun azaltılması ilk planda gelmektedir. Mevcut uluslararası hukuk mevzuatının genel temayülü egemen devletlerin sınırları içerisinde yetki ve bağımsızlıklarının korunması olup, bireylerin güç boşluklarından ve yarışlarından kaynaklanan mağduriyeti üzerinde durulmamaktadır. Oysa Avrupa Birliği, Temel Haklar Şartı ve Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ile bireyleri, devletlerin haksız uygulamalarına karşı koruma altına almaktadır. Böylelikle insan hakları sadece ahlaki bir kategoride değerlendirilmemekte aynı zamanda kapasitesi Avrupa Birliği

³⁸⁹ Sjursen, a.g.e., s. 12.

³⁹⁰ Sjursen, a.g.e., s. 13.

içinde daha da güçlenecek yasal bir hak haline gelmektedir. Uluslararası alanda kimin için güvenlik sorusunun yanıtı artık devletle sınırlı tutulmamakta ve burada karşılıklı bağımlılığa bağlı olarak farklı özneler de dile getirilmektedir³⁹¹.

Ole Wæver'a göre güvenlik; tehlikelerden korunaklı kılınmak şeklinde günlük kullanıma sahip bir kavram olmanın haricinde, devletin varlığının bekasında anlam kazanmaktadır. Günümüz koşullarında güvenlik, "bireysel" ve "küresel" açılımları da ele almaktadır. Wæver'a göre günümüzde ne bireysel ne de uluslararası güvenliğin varlığından bahsetmek mümkün olmasa da, güvenlik bireysel ve küresel açılımları içermektedir³⁹². Günümüzde, ulusal güvenlik, bireysel ve uluslararası güvenlik birbirleri ile daha çok etkileşim içinde olmaya başlamıştır. Devletler için güvenliğin odak noktası, egemenliğin korunması olarak belirginleşirken; gruplar ya da bireyler için kimliğe ilişkin taleplerde güvenlik önplana çıkıp anlam kazanmaktadır. Her ikisi için de temel kaygı, varlığın devamlılığının sağlanmasıdır³⁹³.

Güvenlik uluslararası aktörler arasındaki ilişkileri belirleyici temel bir olgudur. Uluslararası ilişkilerin istikrar ve güven ortamında gelişmesi açısından güvenliğin sağlanması ve bunun süreklilik arz etmesine yönelik genel kabulün varlığından söz edilebilirse de; güvenliğin sürekli kılınması için başvurulacak yöntem ve araçlara ilişkin savunulan görüşler arasında bir oйдаşma bulunmamaktadır.

Wallender'a göre güvenlik, toplumların ve diğer aktörlerin kimliklerini ve bütünlüklerini sürdürme yeteneği ile ilgili bir kavram olarak değerlendirilmelidir³⁹⁴.

11 Eylül sonrası güvenlik; terörizmle mücadele ve terör tehdidi, ABD'nin stratejik üstünlük politikaları ve bu politikanın uluslararası istikrara olan etkisi, medeniyetler çatışması tezinin yarattığı algılamalar ve bunlarla mücadele, iç siyasi sistem ve uluslararası sistem etkileşimi, insani güvenlik ve vatan güvenliği³⁹⁵ yaklaşımları arasındaki gerilim ile tartışılır olmuştur. Bu tehdit, risk ve tartışmaların, Avrupa Birliği sistemi içerisinde Güvenlik ve Savunma politikasının uluslararası ve bölgesel açılımları nasıl etkilediği ve biçimlendirdiği önemli olmaktadır. bu doğrultuda, Avrupa güvenliğine ilişkin BAB, NATO ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler ele alınmalıdır.

³⁹¹ Sjurson, a.g.e., s. 14.

³⁹² Wæver, a.g.m., s. 48

³⁹³ Wæver, a.g.m., s. 67.

³⁹⁴ Celeste Wallender, "International Institutions and Modern Security Strategies", **Problems of Communism**, January – April 1992, s. 44.

³⁹⁵ Steve Smith, Amitav Acharya, **The Concept of Security Before and After September 11**, Working Paper No. 23, Institute of Defence and Strategic Studies Singapore 2002., s. 12.

1.4. 21. Yüzyılda Avrupa Güvenliği ve NATO

Avrupa kıtasında 1990'lı yıllarda başlayan ve halen devam eden temel eğilim, Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve dolayısıyla Birliğin genişleme sürecidir. Bu sürecin birbirinden farklı çeşitli aşamaları söz konusudur. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği'ne katılımı için resmi prosedürlerin tamamlanması ve siyasi ve iktisadi nitelikli belirli ilkelerin gerçekleştirilmesi şart koşulmuştur. Hem bu prosedürler hem de ilkeler, güvenlik ve istikrarın nesnelere; aday ülkeler de ODGP/AGSP'nin öznelere olarak kabul edilmiştir.

ODGP ve AGSP'nin kapsam ve etki alanı, genişleme süreci ile birlikte ele alınmaktadır. Tarihi olduğu kadar coğrafi sebeplerle de çıkar ve yayılma odaklı ağırlıklı kaygılar ile değerlendirilmiştir. Önceki genişlemelerden farklı olarak, 2004 ve 2007 genişlemeleri, Birliğin dış ilişkilerini derinleştirmek koşulunun yarattı bir gelişme değildir. Ancak tüm yeni aday ülkeler, hayafı çıkar algılamasına sahip olarak, Birliğin genişleme sürecinde yer almayı tercih etmişlerdir. Ulusal azınlıkların geleceği sorunu, sınırlararası ticaret ve geçiş düzenlemeleri, enerji ve çevre sorunları, Balkanların istikrarı meselesi, Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna ve Rusya ile ilişkileri, genişleme sürecinde katılım görüşmelerinde dolaylı ve doğrudan ele alınan konular olarak önplana çıkmıştır. İşte bu nedenle, aday ülkelerin ODGP ve AGSP'na katkısı, coğrafi olarak sınırlı olsa da aday üyelik statüleri aslı olarak güvenlik anlayışına odaklandığından, genişleme süreci ve bu sürece dâhil edilen ülkelerin stratejik ve politik değerlendirmelere tabi tutulduğu açıkça görülmektedir.

11 Eylül saldırıları, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin güvenlik ve risk algılamalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle NATO'nun sunduğu güvenlik alanı bu ülkeler için daha da önplana çıkmıştır. Ayrıca hem NATO hem Avrupa Birliği üyeleri, Washington Antlaşması'nın 5. maddesinin uygulamaya konulması yönünde tavır almışlardır. Bu gelişmeler, NATO'nun geleceği, geleneksel olmayan tehdit ve risklere karşı geliştirilecek yeni güvenlik tedbirleri ve bu bağlamda NATO'nun niteliksel olarak nasıl bir güvenlik sistemi olacağına ilişkin tartışmalara yoğunluk kazandırmıştır³⁹⁶.

1.4.1. Amerikan Politikaları ve NATO ile İlişkiler

2000'li yıllar, uluslararası ilişkilerde güç dengesi tartışmalarının yeniden şiddetlendiği dönem olmuştur. Bunun temel sebebi, ABD'nin "küresel düzen" kurmaya odaklanan stratejileridir. 11 Eylül, ABD için, tek kutuplu dünyanın uluslararası barış ve istikrarın temel dayanak noktası oluşturduğu söyleminin, uluslararası alanda kabul görmesine ilişkin çabaların yoğunlaştırılmasında uygun "korku ortamı" yaratmıştır. ABD, uluslararası ilişkilerde kendisine,

³⁹⁶ A. Forster and W. Wallace, 'What is NATO for?', *Survival*, vol. XLIII (2001), no. 4, ss. 107-108.

sistemin denetimi ve koruyucusu işlevi verecek bir “güç” stratejisi geliştirmeye odaklanarak, kapasitesini bu doğrultuda güçlendirmeye başlamıştır. Önceki dönemlerde ABD’nin hegemon politikalarının, karşılıklılık esası üzerinde, serbest ticaret ve güvenlik gibi yaşamsal alanlarda sorumluluklar alarak, küresel bir düzen oluşturma karşılığında “hegemonik istikrar”a ilişkin tartışmalar yapılmaktaydı³⁹⁷. Bahsedilen dönemde ilişkiler, uluslararası örgütler gibi platformlarda, iki ya da çok taraflı diplomatik kanallarla, karşılıklı iletişimin geçerli olduğu bir düzen içinde yürütülmekteydi. İşte bu hegemon ve çok taraflı işbirliği arasında kurulan ve küresel temelde işleyen düzen, 11 Eylül’den sonra değişmeye başlamıştır³⁹⁸. Bunun ilk belirtileri de, en açık biçimde Afganistan’a karşı girişilen operasyonda, ABD’nin koalisyon gücü oluşturulmasına ilişkin açıklamalarında ortaya çıkmıştır.

Bu savaş, güç ilişkilerinde büyük etkiler yaratmıştır. Özellikle, ABD ile bazı Avrupa devletleri arasında beliren görüş ayrılıkları, nasıl bir dünya düzeni kurulması gerektiği ve bunun hangi yollarla gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin tarafların yaklaşımları itibariyle netleşmiştir. ABD, yeni dönemde Avrasya ve Doğu ve Güney Asya’ya Avrupa’dan çok daha fazla ilgi göstermeye başlamış ve politikasını bu bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Transatlantik ilişkilerinde, hem ABD politikalarındaki değişim hem de Avrupa’nın yeni çıkar algılamaları nedeniyle birtakım anlaşmazlıklar ve algılama farklılıkları ağır basmaya başlamıştır³⁹⁹.

ABD’nin küresel düzeyde uyguladığı politikalar dışında doğrudan AGSK-AGSP’na ilişkin yaklaşımları da söz konusudur. Bu politikalar, gerek NATO içerisinde gerekse Avrupa Birliği ve Birlik üyesi devletlerle ilişkileri çerçevesinde yürütülmektedir.

NATO’nun 1991 Kopenhag zirvesinde, Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği (European Security and Defence Identity- ESDI) geliştirileceği resmen ilan edilmiştir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) geliştirilmesinde Avrupa Birliği, BAB ve NATO arasında açıklık ve tamamlayıcılık unsuru bulunması gereği vurgulanmıştır⁴⁰⁰. Burada AGSK’nin bir girişim olarak, NATO içerisinde geliştirileceği ve bu girişimin, Avrupa’nın güçlendirilmesi yoluyla NATO’nun da güçlenmesi sonucunu çıkaracağı ifade edilmiştir.

NATO’nun Roma Zirvesi’nde açıkladığı ”stratejik konsept”i, AGSK’nin “ortak savunma” doğrultusunda birlikte hareket etme kabiliyeti geliştirilmesi için NATO dâhilinde oluşturulmasını desteklemektedir. Bu yönelim, NATO’nun ya da Amerika’nın yer almak istemediği belirli bir harekâta, NATO kuvvetlerinden ayrı kılınacak Avrupa kuvvetlerinin yer almasını ortaya

³⁹⁷ Bu konuda bkz.: Steve Smith, Amitav Acharya, **The Concept of Security Before and After September 11**, Working Paper No. 23, Institute of Defence and Strategic Studies Singapore2002., s. 15.

³⁹⁸ ABD’nin yeni dönemde çıkarlarını küresel düzeyde koruma ve geliştirmeye ilişkin açıkladığı güvenlik stratejisi için bkz.: Tayyar Arı, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, Güncellenmiş 2. Baskı, Alfa Yay., İstanbul 2007, ss. 266-274.

³⁹⁹ Ali Karaosmanoğlu, “AB ve NATO Üyesi Ülkelerin Ulusal Güvenlik Stratejileri”, Harp Akademileri, 2001, s. 67.

⁴⁰⁰ Gülnur Aybet, **The Dynamics of European Security Cooperation: 1945- 1991**, London: Macmillan Press Ltd., 1997, s.185.

koymaktadır. AGSK, NATO dâhilinde geliştirilen, NATO'dan ayrı olmayan fakat ayrılabilen (*not seperate but seperable*) bir mekanizmaya sahiptir. ABD Dışışleri Bakan yardımcısı Strobe Talbott 1999 Ekiminde öngörülerini şu şekilde ifade etmiştir; “ *Biz AGS(P)nın ilk önce NATO dâhilinde varolup sonra NATO dışında gelişip uzaklaşmasını istemiyoruz, çünkü bu AGS(P)nı NATO'nun bir dublikasyonu olmasına sonra da NATO ile rekabet etmesine yol açacaktır*⁴⁰¹ ”. Bu ifadede ABD'nin Avrupa'yı yakından takip ettiği ve ABD'den bağımsız ya da özerk bir güvenlik anlayışı/politikası geliştirilme sürecinin, ABD çıkarları açısından değerlendirildiği açıkça görülmektedir. Transatlantik ilişkilerinde ABD için Avrupa'nın önemi, iktisadi ortaklık ve uluslararası iktisadi işlevler itibariyle olduğu kadar aynı zamanda jeopolitik-jeokültürel bağlarla da ortaya çıkmaktadır⁴⁰². Transatlantik ilişkileri bir “*sıçrama tahtası*” olarak; ABD'nin Avrasya bölgesinde hakemlik işlevi üstlenebilmesi ve küresel taahhütlerini yerine getirebilmesi işlevini yerine getirmektedir⁴⁰³.

NATO'nun genişleme politikası, Barış İçin Ortaklık politikası gibi, Batı dünyasının değerlerini Avrasya'ya taşıyan bir araç olarak yapılandırılmıştır. Bu aracın daha etkili sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için benzer yönde bir genişlemenin Avrupa Birliği için de sözkonusu olması gerektiği, NATO tarafından 1995 yılında açıkça ifade edilmiştir. Bu gelişmeler, ABD'nin Transatlantik ilişkilerini nasıl değerlendirdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Avrupa, ABD'nin küresel taahhütlerini yerine getirebilmesinde maliyeti birlikte paylaşacağı bir aktör olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, Avrupa'nın askerî ve siyasi güvenliğini denetleyecek ve istikrar ortamını koruyabilecek kapasiteye sahip olarak güçlenmesi, ABD için desteklenecek bir süreçtir. Fakat ABD'nin bu sürecin işletişine ilişkin temel bir kaygısı vardır; bu kaygı da, sürecin ABD ve NATO'ya bağlı olarak işletilmesi noktasında yoğunlaşmaktadır⁴⁰⁴.

Bu doğrultuda BAB'nin NATO ile ilişkilerinin ele alındığı 10 Aralık 1991 BAB Deklarasyonu'nda, örgütün NATO'ya alternatif olmayacağı, bilakis, BAB'nin Avrupa'da NATO'nun statü ve gücünü korumasına yardımcı olacak işlev sunacağı üzerinde uzlaşma sağlanmıştır⁴⁰⁵.

Avrupa Birliği'nin DHB Konseyi, Birliğin kendisine ait bir savunma konsepti geliştirmesi gereğini pek çok kez ifade etmiştir. Avrupalı devletler, Birliğin kapsamlı ve konjonktürle uyumlu güvenlik konsepti ve kapasitesi geliştirmesinin gerekliliğini kabul etmektedirler. Bu kapasitenin ve dolayısıyla Birliğin “sivil güç”le sınırlı tutulmasının, dönemin koşullarına ve uluslararası istikrar ve barışın sağlanması misyonuna uymadığı dolayısıyla gerçekçi bulunmadığının da bilincindedir. “*Sivil güç*” kapasitesi ile sınırlı kalınarak, Birliğin

⁴⁰¹ Ingo Peters, “ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity”, **International Studies Review** (2004) 6.

⁴⁰² Ali Karaosmanoğlu, “ AB ve NATO Üyesi Ülkelerin...”, s. 69.

⁴⁰³ Bkz.: Zbigniew Brzezinski, “Living with a New Europe”, **The National Interest**, Summer 2000, s. 17.

⁴⁰⁴ Ali Karaosmanoğlu, “ AB ve NATO Üyesi Ülkelerin...”, s. 70.

⁴⁰⁵ Tezcan, a.g.m., s. 148.

bütünleşme sürecine devam etmesinin uluslararası, bölgesel ve alt bölgesel sistemlerin yarattığı karmaşık ve derin sorunlar çözmesini imkânsız kılacağından, bir güvenlik aktörü olarak Birliğin kendi varlığını dahi tehlikelerden koruyamayacak hale gelmesi de kaçınılmaz olacaktır. Maastricht Antlaşması'nın J.4 maddesi ve diğer ilgili hükümler, Birliğin kimliğini güvenlik ve savunma kavramları ile tanımlamaktadır. Üye devletler, BAB'nin rolü, Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkilerini göz önünde tutarak, Maastricht antlaşmasına Ek Deklarasyonda, “*gerçek bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği geliştirilmesi (AGSK) ve savunma meselelerinde daha fazla Avrupa sorumluluğu alınması gereği*” vurgulamışlardır⁴⁰⁶.

Avrupa Birliği'nde de DHBK, 1991 Aralık ayında Asolo Deklarasyonu ile Avrupa Birliği üyesi devletlerin ortak savunma çıkarlarına sahip olduğu ve bu alanlarda ortak hareket etme potansiyelinin bulunduğu dört önemli alandan söz etmiştir. Bu alanları; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği süreci, silahsızlanma ve silahlanmanın denetimi, nükleer yayılmanın önlenmesi ile güvenliğin iktisadî boyut olarak belirtmiştir⁴⁰⁷. Savunma ve güvenlik meseleleri, elbette ki bu dört alanla sınırlı değildir. Fakat deklarasyonla ilk defa Avrupa Birliği, “ortak eylem” kavramını telaffuz ederek, sınırlı da olsa bir hareket çerçevesi çizmektedir.

1.4.2. Avrupa Birliği Üyesi Olmayan Avrupalı NATO Üyeleri ile İlişkiler

NATO'nun 1996 Berlin Zirvesi'nde, ittifakın Avrupa sütunu içerisinde Avrupa'nın katılımı yeniden ele alınmış ve Avrupa Birliği'nin, NATO'nun planlama ve diğer imkân ve yeteneklerine NATO'nun müdahil olmayacağı bölgesel krizlerin yönetiminde başvurabileceği belirtilmiştir⁴⁰⁸. Bu gelişme, Avrupa devletlerinin ortak sorumluluk bilinciyle, NATO'da daha güçlü ve tutarlı olacak şekilde görev üstlenecekleri yönünde değerlendirilmiştir⁴⁰⁹.

1999 Washington Zirvesi'nde NATO, yeni “*stratejik konsepti*”ni kabul etmiştir. Burada güvenlik, yeni koşullar altında yeniden ele alınmıştır. Nükleer silahlar, kitle imha silahları ve bunların yayılması, enerji sorunları, etnik çatışmalar, azgelişmişlik, terörizm ve kaynakları yeni güvenlik riskleri olarak sıralanmış ve bunlarla mücadele yolları olarak da müttefiklerin diğer ülkelerle yeni işbirliği alanları yaratmasını önermiştir. NATO işbirliği, ortaklık (Barış İçin Ortaklık- BİO), diyalog ve savunma yeteneklerinin devamlılığını güvenlik siyasetinin odağı

⁴⁰⁶ NATO Hand Book, NATO Information Office, Bruksel 2001.

⁴⁰⁷ Simon Duke, **The Elusive Quest for European Security: From EDC to CFSP**, London: Macmillan Press Ltd., 2000, ss. 111-112.

⁴⁰⁸ Bu düzenlemeler, Berlin Plus olarak bilinmektedir.

⁴⁰⁹ Bkz.: Hasret Çomak, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları ve Türkiye**, Tasam Yay., İstanbul 2005, s. 44.

olarak ifade etmiştir⁴¹⁰. Güvenliğin sağlanmasına ilişkin olarak da NATO yeni dönemde “önleyici güvenlik stratejisini” benimsemiştir.

Bu zirvede ayrıca, Avrupa Birliği'nin özerk operasyon gerçekleştirme kapasitesine sahip olma iradesi doğrultusunda, NATO'nun dâhil olmadığı askerî operasyonlarda Avrupa Birliği'nin liderlik etmesi kabul edilmiştir⁴¹¹.

Avrupa Birliği'nin DHBK, Helsinki Zirvesi ile birlikte, Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO'nun Avrupalı üyeleri ile, güvenlik ve savunma konuları, askerî operasyonlar ve kriz yönetimi alanlarında işbirliği geliştirmeye ilişkin olarak çeşitli stratejiler üzerinde durmaya başlamıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği güvenlik alanında, NATO, Avrupa Birliğine aday olan ülkeler ve Avrupa Birliği üyesi olmayan diğer ülkeler ile diyalog, danışma ve işbirliği içerisinde bulunacağını ifade etmiştir.

Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlerden Türkiye, Norveç ve İzlanda'nın, NATO'nun imkân ve yeteneklerinden yararlanacak Avrupa Birliği tarafından dışlanacakları kaygısı ile Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası alanında farklı bir konumları bulunmaktadır. Bu konulanış, hem ilgili devletlerin hem de Avrupa Birliği tarafından izlenen stratejilerin birbirlerini yakın takipte tutmalarını da beraberinde getirmektedir.

NATO-Avrupa Birliği ilişkilerinde en önemli faktör, tarihsel süreç içerisinde güvenlik ve savunma konularının hem Avrupa Birliği hem de NATO ittifakı dâhilinde nasıl gelişme gösterdiği ile ilgilidir. Avrupa yeni dönemde, lojistik, komuta kontrol ve haber alma alanlarında, NATO ve ABD ile karşılaştırıldığında yetersizliğini göstermiştir. Hem ABD hem de Avrupa, yeni dönemin getirdiği koşulların Avrupa güvenliğini ne ölçüde değiştirdiğini ve nasıl tehdit ettiğini görmeye başlamıştır. ABD ve Avrupa Birliği, Avrupa'nın değişen güvenlik çevresini, koşullarını ve olgularını daha gerçekçi zeminde tartışmaya başlamışlardır.

Bu tartışmalarda, Avrupalıların, Avrupa için güvenlik ve savunma işlevleri yerine getirmeleri ve gerekli sorumlulukları alabilmeleri için ABD'nin sunacağı garantiler önem kazanmaktadır. ABD bu amaca yönelik vereceği garantiler için temel bir koşul öne sürmektedir. Bu koşul, Avrupa'nın NATO'yu etkisizleştirecek ya da rakip olacak bir sistem yaratmamasıdır. Yani Avrupa askerî yapılanması, NATO'nun kolektif savunma rolüne karşı durmamalıdır. ABD dönem dönem, Avrupa Birliği'nin savunma rolünün Petersberg görevleri ile sınırlanması gerektiğini de ifade etmiştir. Buna gerekçe olarak da, NATO üyesi olmayan Birlik üyesi devletlere karşı bir

⁴¹⁰ Bkz.: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>

⁴¹¹ Washington Summit Communique, North Atlantic Council, 24 April 1999, <http://www.nato.int>.

ayrımcılığın ortaya çıkmasının önlenmesi ve ayrıca Birlik üyesi olmayan NATO üyesi Avrupa devletlerinin daha önceki düzenlemelere dayalı olarak BAB’nde sahip oldukları statüler itibariyle savunma operasyonlarına katılabilmelerinin sorunsuz sağlanması gösterilmiştir.

Bu tartışmaların olduğu sırada, Avrupa Birliği üyesi devletler de Köln zirvesi ile yeni güvenlik ve savunma düzenlemelerine ilişkin kendi fikir ve algılamalarını ortaya koymaktaydılar. Bu bağlamda Avrupa güvenliğine ve savunmasına ilişkin olarak eşzamanlı iki ayrı süreç birlikte işlemekteydi: bir tarafta NATO merkezli Atlantik ilişkileri, diğer tarafta Avrupa Birliği ve BAB merkezli bütünleşme süreci. Bu zaman diliminde Avrupa, Atlantik ittifakını ve ABD ile ilişkilerini yeniden değerlendirmeye almıştır. ABD’nin, ODGP/AGSK sürecine vereceği desteğe bağlı olarak, Avrupa devletleri NATO içerisinde aldıkları sorumluluklara bağlı kalacaklarını teyit etmişlerdir. NATO’nun 1999 Washington zirvesinde, St. Malo deklarasyonu’nun ruhuna uygun olarak NATO’nun müdahale etmeyeceği meselelerde Avrupa Birliği’nin karar almasının ve askerî operasyonlarda bulunmasına imkân verecek özerk kapasite geliştirmesinin ittifak tarafından kabul edileceği ifade edilmiştir. Bu uzlaşya paralel olarak Avrupa Birliği, NATO’yu zayıflatmayacak şekilde kendi kapasitesinin güçlendirmemesini ve Birlik üyesi olmayan NATO üyesi Avrupa devletlerinin en üst düzeyde katılımlarının sağlanması taahhüdünü yeniden vurgulamışlardır⁴¹². Yayınlanan bildiri, Avrupa Birliği’nin NATO’nun imkân ve yeteneklerine “güvenceli ve sürekli erişim” yolunu açmaktaydı⁴¹³. Köln deklarasyonu ile de Avrupa Birliği, savunma alanında Petersberg görevleri çerçevesinde NATO imkânlarına başvurarak ya da başvurmaksızın doğrudan askerî müdahalelerde bulunmak için, üyelerinin, tek taraflı ve çok taraflı olarak ulusal savunma kapasitelerini geliştirmeleri ve Birliğin de sistem olarak karar süreçlerini ve kurumlarını güncel koşullara uyarlaması gerektiğini kabul etmiştir⁴¹⁴.

Buradaki uyum, özellikle Kosova savaşının getirdiği bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. ABD ve Avrupa Birliği, kıtada ortaya çıkan bu silahlı çatışmanın güvenlik ve istikrara yönelttiği risklerin dışında, hem NATO’nun hem de Avrupa Birliği’nin birer güvenlik sistemi olarak inandırıcılık ve güvenilirliğine karşı oluşturacağı olumsuz imajı da göz önünde bulundurmaya gerektirmiştir. Hem Köln hem de Helsinki zirveleri Avrupa Birliği için bu anlamda önemli bir aşamanın hayata geçirilmesi olarak da görülebilir. Böylelikle Avrupa Birliği, hem kendi yeteneklerini NATO ittifakı ile birlikte koşullara uyumlu olacak derecede geliştirecek hem de siyasal bir sistem olarak yeni işlev alanlarında uluslararası sistemde rol üstlenebilecektir.

⁴¹², Alyson J. Bailes, “NATO’s European Pillar: The European Security and Defence Identity”, **Defence Analysis**, 15:3, s. 316.

⁴¹³ Çomak, a.g.e., s. 60.

⁴¹⁴ European Council, “Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence”, Köln, 3-4 Haziran 1999.

1990'larda, NATO'nun hem Atlantik kanadı üyeleri hem de Avrupalı üyeleri tarafından, bu ittifakın, zamanın getirdiği yeni koşullara yeterince hazırlıklı olmak ve dönemin sunduğu yeni tehlike ve risklere gereği gibi yanıt verebilmek için amaçlarının ve metotlarının yeniden ele alınması ihtiyacı kabul görmüş ve bu bağlamda da, NATO'nun varlık sorunu ortadan kaldırılmıştır. Var olan yeni koşullar altında, hem bölgesel sistemler hem de uluslararası sistem istikrarsızlık ve risklerle çevrelenmiş olduğundan, barışın tesisi ve istikrarın korunması gibi işlevlerin yerine getirilmesi önemini korumaktadır.

Talbott'a göre, Avrupa ve çevresi, ABD ve Avrupa'nın ortak hedeflerinin olduğu ve birlikte hareket etmelerini gerektiren çeşitli hususların bulunduğu bir görünüm sunmaktadır. Bosna olaylarının da gösterdiği üzere, kesişen çıkarlar doğrultusunda her iki kanadın da birlikte hareket etmesi, benzer trajedilerin yeniden yaşanmasının önüne geçecek en etkili metot olacaktır. Özellikle Balkanlar bölgesinde tüm Avrupa ve ABD, etnik çatışmalar ve milliyetçilik esaslı gerilimlerin yeni bir savaşa yol açmaması için birlikte çalışması gerekmektedir⁴¹⁵.

Ordu ile ilgili olarak önemli bir eleştiri söz konusu olmuştur. Bu eleştiri Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott'tan gelmiştir. NATO'nun geleceğine ilişkin yapılan bir konferansta yaptığı konuşmada Talbott; ilk olarak NATO içerisinde oluşturulan, sonra NATO dışında geliştirilen ve nihayetinde NATO'dan ayrılan bir AGSK'ne karşı olduklarını, çünkü bu girişimin, önce NATO'nun bir benzeri ve sonra da NATO'ya rakip bir yapılanma meydana getireceğini savunmuştur⁴¹⁶.

2000 Nice zirvesi yapıldığı sırada, ABD'nin kaygıları giderek artmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği üyeleri, Birlik içinde krizlere müdahale edecek bir askerî yapılanmanın, mutlak surette NATO'yu zayıflatacak, Avrupa Birliği üyesi devletlerin NATO'dan ayrılmasını gerektirecek ya da NATO'nun devre dışı kalmasına neden olacak sonuç yaratmayacağını ısrarla vurgulamışlardır.

NATO-Avrupa Birliği işbirliği önemli açılımlar içerdiği kadar açıklar da sunmaktadır. Şöyle ki; Rusya gibi büyük güçler karşısında etkin stratejiler formüle etmek, bunu çok çeşitli sorunların harman olduğu bölgelerde hayata geçirmek, Avrupa Birliği için önemli sorunlardır. Küresel düzeyde Avrupa Birliği'nin askerî kapasitesi henüz yeterli değildir. Ancak burada önemli bir unsur göz ardı etmemek gerekir; o da, Avrupa'nın güvenlik politikalarını Avrupalılaştırmasına yönelik siyasi iradenin devamlılığı ve bu iradeye verilen destektir. Avrupa Birliği Dışişleri Bakanı kavramının, 2007 Haziran Brüksel Zirvesi'nde, Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi (*High*

⁴¹⁵ David Hanay, "Expanding Europe's Security: Europe's Common Foreign and Security Policy", **Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations**, Winter/Spring 2001, s.51.

⁴¹⁶ Peters, a.g.m., s. 389.

Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy) olarak değiştirilerek kabul edilmesi, bu yönde ele alınması gereken ciddi bir emaredir.

2. Bölgesel Gelişmeler

Balkan krizinin yarattığı tehditler ve riskler; Almanya, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, İtalya, Rusya ve ABD arasında koordinasyon ihtiyacı doğurmuştur. Bunun dışında bölgede yadsınamaz olan müdahale gereksiniminin Avrupalılar tarafından yerine getirilmesi istenci⁴¹⁷, Avrupa Birliği üyesi devletleri, sistemin kurumsal ve işlevsel olarak yeniden ele alınmasına ve genişleme sürecinin planlanmasına yönlendirmiştir.

Sovyet sisteminin ortadan kalkması, Orta ve Doğu Avrupa'da sorunları su yüzüne çıkarmıştır. Bu bölgeye yönelik, ABD, Rusya, Avrupa Birliği ve Türkiye etkin rol oynayacak tarzda çıkar algılamalarına sahiptir. ABD, Avrupa'da yeni müttefikler kazanmak, Avrupa Birliği çevresini güvenli hale getirme, Rusya etkisini tamamen kaybetmeme, Türkiye de gerek tarihsel gerekse mevcut sorumlulukları temelinde bölgedeki gelişmelerle yakından ilgilenmektedirler.

Avrupa ülkeleri ve ABD 1989 Temmuzunda G-7'ler olarak biraraya gelerek, ileri önlemler ve yardım programının hayata geçirilmesi üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Topluluk, alınan kararlar doğrultusunda sorumluluğunu yerine getirmek üzere, PHARE (Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy) programını kabul etmiştir. 1990 yılında bu program, tüm Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsamına alarak, iktisadi yapılanma ve özel yatırımlar için mali yardımlar ile ihracat kredileri ve garantileri verilmiştir. 15 Nisan 1991 tarihinde kurulan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (The European Bank for Reconstruction and Development -EBRD), bu ülkelere üretim faaliyetlerinde bulunacak yatırımlar için krediler sağlamakla yetkilendirilmiştir. Bu krediler, çok partili demokrasi, piyasa ekonomisi ve özel girişim ve yatırımların desteklenmesi ilkeleri doğrultusunda “bağlı krediler”dir.

Bu yıllarda Birlik, bölgeye yönelik olarak acil tedbirler almanın yanı sıra, bölge ülkeleri ile daha özel ilişkiler ve bağlar geliştirmenin güvenlik gerekçeleri üzerinde de durmaya başlamıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği bölgeyi içine alacak “Geniş Avrupa”dan (wider Europe) söz etmeye başlamıştır. İşte bu doğrultuda, hem ülkelerin Avrupa Birliği sistemine uyumunu hem de Avrupa Birliği'nin bölgede etkinlik göstermesini amaçlayan, ülkelerin Birlik ile ortaklık kurmasını sağlayan Avrupa Antlaşmaları (European Agreements) ortaya çıkmıştır. Ortaklık antlaşmaları çeşitli konuları kapsamaktaydı; sanayi, teknik ve bilimsel işbirliğinin geliştirilmesi, mesleki eğitim programlarının konulması, çevresel ve yapısal reformların hayata geçirilmesi ve mali

⁴¹⁷ Haine, a.g.m., , s. 36.

yardımlar. Antlaşmaların hayata geçirilmesi, insan hakları, çok partili demokrasi ve serbest piyasa koşullarının sağlanması şartına bağlı kılınmıştır⁴¹⁸.

Avrupa iki büyük dünya savaşından aldığı en büyük ders, otoriter/diktatöryel rejimlerin yarattığı tehditlerin yarattığı sonuçlara ilişkindir. Bu sonuçların yeniden ortaya çıkmaması için Avrupa Birliği, serbest piyasa ekonomisi ve demokratik geleneğin yaygınlaştırılıp güçlendirilmesini, temel dış politika stratejisi olarak benimsemiştir⁴¹⁹. Bu strateji aynı zamanda güvenlik politikalarını da şekillendirmektedir.

Avrupa antlaşmalarının temel hedefi, bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne tam üyeliklerinin gerçekleşmesini sağlayacak gerekli koşulların oluşmasını sağlamaktır. Haziran 1993'deki Avrupa Birliği Kopenhag Zirvesi'nde bu ülkeler, "ortak üye" (associate member) olarak kabul edilmişlerdir. İktisadi ve siyasi kriterleri yerine getirmeleri kaydıyla ortak üyelerin Birlik'e tam üyeliklerin sağlanmasının mümkün olacağı da zirvede kabul edilmiştir. Sözü edilen ilkeler arasında şu hususlar sıralanmıştır: " kurumların istikrarı, demokrasinin güvence altında olması, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ve bunların korunması, gerçek ve işleyen bir serbest piyasa ortamı ile Birlik dâhilinde diğer güçlerle rekabet edebilecek veya bu rekabete dayanabilecek yeterli kapasiteyi haiz olmak." Bunların dışında ayrıca zirvede, bu ülkelerin, siyasi, iktisadî ve parasal Birliğin hedefleri doğrultusunda varolan sorumlulukları alma ve bunları gerçekleştirme yolunda çaba gösterme yükümlülüğünü de kabul etmeleri de istenmiştir.

Özellikle Avrupa kamuoyu, Bosna Hersek'te yaşanan soykırımı canlı yayınlarla seyretmiş, Kosova'da da benzer soykırımın yaşanacağı kaygısı ile ulusal liderlerini ve Avrupa Birliği sisteminin harekete geçmesinde etkili olmuşlardır. Özellikle İngiliz kamuoyu, bu vahşetin ve trajediye dair kızgınlığını ve tepkisini, İngiliz hükümetine gösterilerle açıkça anlatmıştır. Bu tepkiler ki, İngiltere'yi, ABD ve NATO keskin bir savunuculuğu yapmaktan alıkoymuş ve Avrupa'da özerk bir savunma kapasitesi oluşturmak da dâhil olmak üzere, Balkanlar'da ve dünyada meydana gelen gelişmelere, Avrupa Birliği'nin kayıtsız kalmaması yönünde adımlar atmaya sevk etmiştir.

Kosova, Avrupa'da yeni bir savaş yaşanmaması için, ortaya çıkabilecek krizlerin önlenmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada Avrupa ülkeleri, iyi planlanmış bir güvenlik ve dış politika stratejisine duyulan ihtiyacı bir kez daha kabul

⁴¹⁸ Polonya ve Macaristan 16 Aralık 1991, Romanya 1 Şubat 1993, Bulgaristan 8 Mart 1993, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya 4 Ağustos 1993, Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovenya 10 Haziran 1996 tarihinde Avrupa Birliği ile Avrupa Antlaşmalarını imzalamışlardır.

⁴¹⁹ Czempiel, a.g.m., s. 27.

etmişlerdir. Geliştirilecek bu stratejinin, Balkanlara yönelik önemli boyutu göz önünde tutması gereklidir. Bu boyut, Balkanların, Avrupa'nın sahip olduğu refah düzeyine erişmesinin sağlanmasıdır. Avrupa çevresindeki refah dengesizliklerinin ve bunların neden sorunların, NATO tarafından çözülemeyeceği açıktır. Bu alanda Avrupa Birliği'nin NATO'dan çok daha fazla sorumluluk alabilmesi ve etkinlik göstermesi mümkündür. İç savaşlar ve sınır problemleri nedeniyle yaşanan krizler sonrasında ülkelere gönderilen silahlı kuvvetler, bütçe maliyeti açısından büyük yük getiren bir seçenektir. Avrupa, sorunlar çıktıktan sonra iyileştirme operasyonları yerine, bu tür sorunların çıkmasını önleyici stratejiler ve araçlar geliştirmenin daha az maliyetli olacağını görmüştür. Avrupa Komşuluk Politikası ve Geniş Avrupa, bu yönde geliştirilen stratejilerdir⁴²⁰

Avrupa Birliği, bölgesinde ortaya çıkan gerilim ve savaşların da kendi yaşadığı tecrübeler doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bölgesel ya da küresel düzeyde istikrar ve düzenin sağlanabilmesinin temel koşulunun, yerel düzeyde -yani devlet temelinde- siyasi rejimlerin otoriter/diktatöryel yapıdan kurtarılması olduğunu vurgulamaktadır. Bunun sağlanması da, ABD'nin askerî güce yatırım yaparak Irak'ta izlediği politikalar ile değil, toplumsal temelde ve devlet düzeyinde siyasal kültürün dönüştürülmesini sağlayacak, demokrasiye yapılan yatırımlarla mümkün olacaktır⁴²¹. İşte Avrupa Birliği'nin "Geniş Avrupa" ve Güneydoğu Avrupa'da gerçekleştirdiği istikrar paktı bu stratejilerin somutlaştığı politik girişimlerdir.

Kosova Savaşı, Avrupa Birliği'nin ilk kez askerî bir güç olarak, kendisini göstermesine imkân verecek koşulları ortaya çıkarmıştır. St. Malo'da biraraya gelen Avrupa'nın önde gelen askerî güçleri İngiltere ve Fransa, Avrupa Birliği'nin güvenilir, kullanılabilir ve hazırlık derecesi yüksek askerî güce sahip olması gerektiği üzerinde anlaşmışlardır. İngiltere'nin bu yaklaşımı iki bakımdan önem arz etmektedir. İlk olarak; İngiltere'nin sahip olduğu askerî kapasite ile, Fransa ile birlikte Avrupa'nın en büyük gücüdür. İkinci olarak, sürekli ABD ve NATO vurgusuyla bağımsız bir savunma kapasitesi ortaya çıkarılmasında itiraz eden ülke imajını azaltmıştır⁴²².

2.1 BAB, NATO ve Avrupa Güvenliği

4 Mart 1947 tarihinde Fransa ve İngiltere, Dunkirk Antlaşması olarak da bilinen karşılıklı yardım paktı oluşturmuşlardır. 25 Şubat 1948'de Prag Darbesi sonrası gerilen uluslararası ortam ve Soğuk Savaş'ın yönlendirdiği tehditler, İngiltere'yi, Fransa ve BeNeLüks ülkelerine karşılıklı savunmayı öngören bir pakt oluşturma teklifi götürmeye sevk etmiştir⁴²³. 17

⁴²⁰ Abbott, a.g.m., s. 84.

⁴²¹ Czempiel, a.g.m., ss.37-38.

⁴²² Collester, a.g.m., s. 378.

⁴²³ Anne Deighton, **Western European Union (1954-1997): Defence, Security, Integration**, Oxford: European Interdependence Research Unit, 1997, s. 32.

Mart 1948’de beş devletin imzaladığı antlaşma ile Batı Birliği (Western Union) kurulmuş, Avrupa’da meydana gelecek askeri bir saldırıda otomatik karşılıklı yardımı öngören bu güvenlik örgütü 1954 yılında Avrupa Savunma Topluluğu’nun reddedilmesinin ardından, Paris Mutabakatı olarak anılan belge ile 1948 tarihli Brüksel Antlaşması’nın tadil edilmesiyle, Batı Avrupa Birliği-BAB (Western European Union) adını almıştır. BAB, Almanya ve İtalya’nın katılımına açılmış ve Almanlar Atom-Biyolojik-Kimyasal türler hariç olmak üzere silahlandırılmıştır.

BAB, Fransa’nın Almanya’nın silahlandırılması karşısında kuşkularının artmasından kaynaklanan itirazlarının, İngiltere tarafından olabildiğince bertaraf edilmesi sonucu ortaya çıkmıştı. 1954 yılında toplanan Paris Konferansı’nda Almanya ve İtalya, BAB’ne kabul edilmiştir. Bu dönemde, BAB, Avrupa’ya ait yegâne savunma birimiydi. Fakat bu birim de silahlı kuvvetlere sahip olmaması nedeniyle, Avrupa’da savunma işlevini yerine getirecek tek kurum NATO oluyordu. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle, Avrupa bloklar arası gerilimin ve izolasyonun etkisinden kurtularak, uluslararası alanda daha etkin bir rol üstlenme fırsatı yakalamıştır. 1975 tarihli Tindemans Raporu, Avrupa devletleri arasında savunma konularına ilişkin görüş teatilerinin yapılmasını, 1986 tarihli Avrupa Tek senedi de, güvenliğin iktisadi ve siyasi boyutlarını dış politika konuları ile birlikte Avrupa’da ortaklaşa ele alınmasını önermiştir. Bunun üzerine BAB Konseyi, 1987 yılında La Haye’de “Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu”nu (Platform on European Security Interests) oluşturmuştur. Burada BAB üyesi yedi devlet, Atlantik ittifakının Avrupa ayağını güçlendirmek hedefini vurgulamışlardır. Avrupa savunması BAB içerisinde düşünülecek fakat bu ileride NATO’dan kopmayı doğurmayacaktır. Avrupa’nın kimliği bu örgüt içerisinde biçimlendirilecektir.

Burada da iki temel kaygı etrafında devletler tavırlarını belirlemiştir. Almanya ve Fransa, BAB’ni güçlendirerek savunma yetenekleri kazandırmayı desteklerken, İngiltere ve büyük ölçüde Hollanda, Amerika’nın güçlü bir Avrupa hedefine tepki olarak, uzun vadede birliklerini Avrupa’dan çekerek, varolan ortak savunma sisteminin zayıflayacağını iddia etmiştir.

BAB’nin bir komutanlığı ya da bir birliği olmamasına rağmen 1987’den 1988’e kadar Irak-İran Savaşı esnasında Basra Körfezi’ndeki mayın temizleme görevi, 1990-1991 yılları arasında Körfez Savaşı sırasında Irak’a uygulanan deniz ambargosunun izlenmesi, 1992-1993 yılları arasında Sırbistan’a uygulanan ambargonun takibi gibi işlevler sunmuştur.

Maastricht Antlaşması ile getirilen Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) BAB’nin, Avrupa Birliği ile ilişkilerinin, konumunun ve işlevlerinin yeniden ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Dönem dönem BAB için devletler, farklı fikirler de dile getirmiştir. İlk

dönemlerde Fransa ve Almanya BAB'nin Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma konularında "savaşan gücü" olması ve bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin bir aracı haline getirilmesini desteklemiştir. İngiltere ve İtalya da, BAB'nin hem Avrupa Birliği'ne yardımcı işlev yerine getirmesini ama bundan da önemli olarak, NATO kapsamında Avrupa'nın daha güçlü konuma yükselmesini sağlayacak bir araç rolü oynamasını savunmuştur. Maastricht Antlaşması'na ek 30 numaralı Deklarasyon, BAB'nin operasyonel görevlerini ve ayrıca bu örgütün hem Avrupa Birliği hem de NATO ile ilişkilerini düzenleyen hükümlerini içerir.

1992 yılında Petersberg Deklarasyonu ile BAB'nin operasyonel rolü, tanımlanmıştır. Buna göre BAB üyesi devletler kendilerine, BAB otoritesi altında yürütülecek askerî görevler için silahlı kuvvetlerinden gereken kapsamda bir birlik oluşturmaya hazırlıklı hale getirme" sorumluluğu atfetmişlerdir. Ortak savunma için askerî mahiyette yapılacak katkı ister NATO ister BAB bünyesinde olsun, insani görevler, barışın korunması ve askerî kriz yönetim görevlerini kapsayacaktır.

Bu yeni görevleri yerine getirebilmek için BAB, üyeleri bakımından yeni düzenlemelere gitmek durumundaydı. şöyle ki; bazı üyeler NATO üyesi değildi bazıları Avrupa Birliği üyesi değildi, bazı ülkeler de tarafsız ve bağlantısız ülkelerdi. Örneğin; İspanya, Portekiz 1990 yılında, Yunanistan 1995 yılında BAB'ne üye olmuştur. İzlanda, Norveç ve Türkiye Avrupa Birliği üyesi değillerdir fakat NATO üyesi olmaları bakımından BAB'ne ortak üye statüsü elde etmişlerdir. Avusturya, İrlanda, Finlandiya ve İsveç Avrupa Birliği'nin tarafsız üyeleri olarak BAB'nin gözlemci üyeleri arasındadır; Danimarka hem NATO hem Avrupa Birliği üyesi olmakla beraber BAB'nin gözlemci üyesidir.

Maastricht ile BAB'nin statüsü ve konumu güçlendirilmeye çalışılmakla birlikte, eylemsel yetenekleri sınırlı kalmıştır. Birlik içine çok uluslu çeşitli askerî birimler oluşturulmasına rağmen, bu durum, BAB'nin pozisyonunu, genelde uluslararası daha özelde Avrupa güvenliğini sağlamaya yönelik etkinliğini olumlu yöne fazla değiştirmemiştir. BAB'nin eylem yeteneği, büyük ölçüde NATO imkânlarına bağlıdır. 1994 yılındaki NATO zirvesinde, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi ilkesinin kabul edilmesiyle daha da pekiştirilmiştir.

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası geliştirme sürecinde BAB'nin etkinliğinin ve işlevinin ne olacağı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Birlik üyesi devletlerden Fransa, Almanya, İspanya, İtalya ve bu devletlere yakın politikalar izleyen diğer devletler BAB'ne birincil konum verirken; İngiltere, Danimarka, Avusturya gibi devletler güvenlik ve savunma politikası geliştirilmesinde ve buna bağlı olarak BAB'nin yeniden yapılandırılmasında

Atlantik bağlarına daha fazla ağırlık veren tutum sergilemişlerdir. Üyelerin farklı algılamaları ve bunlarla biçimlenen tutumları nedeniyle de, BAB 90'lı yıllarda "Petersberg Görevleri" içinde yer alan askerî operasyonları yerine getirebilecek bir uzlaşma zemini bulamamış; 1990-1991 arasında Basra Körfezi'nde mayın temizleme ve ambargonun denetlenmesi, 1992-1996 arasında Yugoslavya'da ambargonun takip edilmesi gibi birtakım polis görevleri gerçekleştirmişlerdir.

BAB, Amsterdam Antlaşması ile birlikte, üstlendiği görevler ve işlevler itibariye Avrupa Birliği bünyesine dâhil edilmiş, bu bağlamda Avrupa Birliği, ilgili alanlarda tek işlevsel aktör konumuna gelmiştir.

2.1.1 Avrupa Birliği-NATO Deklarasyonu

Transatlantik tarafı için AGSP'nin gelişimi, NATO ile ilişkilere bağlıdır. Bu bakış açısı, çoğunlukla, Avrupa Birliği'nin NATO'nun imkân ve yeteneklerinden yararlanmasına ilişkin gerçekleştirilen ve devamlılık arz eden görüşmelerden kaynaklanmaktadır. NATO'nun Kasım 2002 Prag zirvesi'nde NATO ve Avrupa Birliği arasında yeni bir anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşma, Amerika'nın AGSP'na desteğinin devamını da sağlayacak, ittifakın sorumluluklarının operasyonel gereksinimlerine uyumlu ve onları daha etkin kılacak NATO'nun askerî düzenlemeleri ve yükümlülüklerine dayalıdır⁴²⁴. Prag zirvesi ile getirilen Prag Yetenekleri Uzlaşısı ile Avrupa Birliği ve ABD arasında operasyonel ilişkiyi zayıflatacak etkiler yaratan eksikliklerin tamamlanması hedeflenmiştir⁴²⁵.

Bundan daha da önemli bir gelişme, AGSP'na ilişkin 16 Aralık 2002 tarihli Avrupa Birliği-NATO Deklarasyonu'dur. Deklarasyon, St. Malo deklarasyonu'nda belirtilen hedeflere atıf yaparak ODGP'yı destekleyici ve tamamlayıcı olarak geliştirilen, kriz yönetimi ve çatışma önleme görevlerine yoğunlaştırılmış Avrupa Birliği'nin işlevselliğini arttırıcı AGSP'na ve NATO'nun dâhil olmadığı operasyonlar da dâhil olmak üzere Birliğin liderliğinde yürütülen operasyonlara destek vermeyi ele almıştır⁴²⁶. Bu deklarasyonla birlikte, ilk önceleri NATO'nun bir projesi ve NATO içerisinde Avrupa ayağı olarak görülen AGSK'nin yerini Avrupa Birliği'nin bir projesi olan AGSP almıştır. Her ne kadar AGSK ve AGSP birbirinden çok farklı amaçları olmamakla birlikte, çatısı altında geliştiği ve uygulama imkânı bulduğu örgüt olarak farklılık arz etmektedir. Deklarasyonun diğer bir yeniliği de, kriz yönetimi ve çatışma önleme

⁴²⁴ The Declaration on the Operational Capability of the CESDP, Annex II to the Presidency Conclusions, Laeken European Council, 14-15 December 2001.

⁴²⁵ Howorth, "Saint-Malo Plus Five...", s. 10.

⁴²⁶ EU-NATO Declaration on ESDP, 16 December 2002 in The Prague Summit and NATO's Transformation A Readers Guide, 2003, s.106.

alanlarında NATO ile Avrupa Birliği arasında bir stratejik ortaklık kurmuş olmasıdır. Hem Avrupa Birliği hem de NATO farklı örgütsel doğalarını koruyarak aralarındaki ilişkiyi karşılıklı geliştirmeyi hedeflemişlerdir.

2.2. Avrupa Birliği'nin Operasyonları

1 Ocak 2003, ilk kez Avrupa Birliği'nin önderliğinde sivil kriz yönetimi görevinin icra edildiği tarihtir. Bu görev, Bosna-Hersek'te Avrupa Birliği'nin polis gücü işlevini görmesini öngörmüştür (*EU Police Mission in Bosnia-Herzegovina-EUPM*) 15 Avrupa Birliği üyesi ve diğer 18 ülkeden toplanan beş binden fazla polis, bu ülkede; izleme, takip ve araştırma görevi yerine getirmiştir. Boşnak-Hırvat Federasyonu ile Sırp otonom bölgelerinde sınır polisi ve güvenlik-bilgi birimi olarak da hizmet vermiştir⁴²⁷.

İkinci operasyon, Aralık 2003 yılında Makedonya'da üstlenilen sivil ve askerî araçların kullanıldığı PROXIMA'dır. Avrupa Birliği, PROXIMA görevinin bitişi olan 14 Aralık 2005 tarihinden itibaren AGSP çerçevesinde Makedonya'da polis gücüne destek ve yardım sağlamak üzere, altı ay sürecek yeni bir girişim başlatmıştır (*European Union Police Advisory Team –EUPAT*)

İrlanda ve Danimarka hariç diğer üyelerin katıldığı 31 Mart 2003 tarihli *Concordia Operasyonu* (Makedonya), Birliğin ilk askerî operasyonudur. Bu operasyonda Avrupa Birliği, NATO imkânlarını da kullanmıştır. Bu operasyon, Avrupa Birliği için, Helsinki Temel Hedefi'nin gerçekleştirilmesinde üye devletlerin iradesini göstermesi ve Birlik'in kriz yönetim usullerini, komuta kontrol, lojistik ve üçüncü devletlerle işbirliği yapmanın hukuki zeminini tecrübe etme imkânını gerçekleştirdiğinin⁴²⁸ ve sistemin, Petersberg görevlerini üstlenerek yürütebileceğini göstermesi itibarıyla bir ilerleme gösterdiğinin⁴²⁹ işaretidir.

12 Haziran 2003 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin talebi üzerine Avrupa Birliği liderliğinde ve kendi imkân ve kapasitesiyle ilk askerî operasyonunu Kongo'da (*Artemis*) gerçekleştirmiştir⁴³⁰. Operasyon, Fransa'nın operasyon planlama birimi liderliğinde ve Fransa'nın belirleyiciliğinde (*framework nation*) yürütülmüş; BM görev gücünün yerleşmesi için uygun koşulların oluşturulmasının ardından 1 Eylül 2003 tarihinde sona ermiştir.

Avrupa Birliği, ASEAN ülkeleri ile birlikte, Norveç ve İsviçre'nin de katılımıyla, Endonezya hükümeti ile Özgür Aceh Hareketi arasında varılan uzlaşmanın uygulamalarını izlemek

⁴²⁷ Bkz.: <http://www.eupm.org>.

⁴²⁸ Howorth, "Saint-Malo Plus Five...", s. 29.

⁴²⁹ Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, s. 241.

⁴³⁰ Bkz.: Pierre-Antoine Braud, "Implementing ESDP Operations in Africa", Anne Deighton, Victor Mauer (ed.), **Securing Europe?: Implementing the European Security Strategy**, nr. 77, Center for Security Studies, Zurich, 2006, içinde ss. 73-74.

üzere 15 Eylül 2005 tarihinde başlatılmış ve 11 Aralık 2006 tarihinde yapılan yerel seçimlerin tamamlanmasından sonra 15 Aralık 2006 tarihinde sona ermiştir. (*Aceh Monitoring Mission –AMM*)

Avrupa Birliği 16 Temmuz 2004 tarihinde, ilk kez AGSP kapsamında, hukuk düzeni kurma görevi üstlenmiştir. (*EU Rule of Law Mission to Georgia- EUJUST THEMIS*) Gürcistan'da yürütülen görev, 14 Temmuz 2005 yılında tamamlanmıştır.

Avrupa Birliği DHBK 12 Temmuz 2004 tarihinde, Bosna Hersek'te askerî bir operasyona katkıda bulunmak üzere, AGSP çerçevesinde operasyon kararı almıştır (*EUFOR-Althea*). Bu karara göre Avrupa Birliği liderliğindeki operasyonlar, Bosna Hersek'in İstikrar ve Katılım Sürecinde Avrupa bütünleşmesinde daha hızlı ilerleme kaydetmesine yardım edecek Birlik menşeli yardım programlarının, izleme ve polis gücü (*EUPM*) görevlerinin etkisini arttıracaktır.

Avrupa Birliği Kosova'daki varlığını güçlendirmeyi planlamaktadır. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Kosova'da hukuk düzeni sağlanması ve muhtemel diğer alanlarda Avrupa Birliği'nin gelecekte kriz yönetimi operasyonlarda bulunabilmesine ilişkin bir planlama birimi kurmayı kararlaştırmıştır. Bu planlama biriminin (*EUPT Kosovo*), Kosova'nın statüsü konusunda BM Kosova Gücü (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo - UNMIK*) ile birlikte hareket edecektir.

Avrupa Birliği 14 Kasım 2005 tarihinde AGSP kapsamında Filistin'de polis gücü (*EUPOL COPPS*) bulundurma kararı tesis etmiş; 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren 3 yıl süreyle, Avrupa Birliği Filistin'de kalıcı, etkin ve sürdürülebilir kararlar tesis etmesi yönünde Filistin yönetimine yardımcı olmaya başlamıştır. İsrail ve Filistin arasında dolaşım anlaşmasına (*Agreement on Movement and Access*) paralel olarak, 30 Kasım 2005'te Refah'ta sınır geçiş bölgesinde izleme görevine (*EU Border Assistance Mission at Rafah -EU BAM Rafah*) başlamış, Bakanlar Konseyi görevi 24 Mayıs 2008 tarihine kadar uzatmıştır.

1 Temmuz 2005'te Avrupa Birliği, Irak'taki seçimlerin akabinde, bu ülkede hukuk düzeninin sağlanması ve insan hakları bilincinin geliştirilmesi için sivil kriz yönetimi görevini (*EUJUST LEX*) başlatmıştır.

Avrupa Birliği Afganistan'daki gelişmeleri yakından takip etmek ve etkin rol oynamak için bir polis görev gücü (*EUPOL AFGHANISTAN*) oluşturulmasına karar vermiştir. Bu görev gücünün, Afgan yetkililerin eğitimi, bölgenin izlenmesi ve denetlenmesi işlevini en az üç yıl boyunca görmesi planlanmaktadır.

Bunun dışında Avrupa Birliği, Kongo’da polis gücü görevi (EUPOL Kinshasa DRC, EUFOR RD CONGO) yaptığı operasyonunu tamamlamış, fakat ülkedeki varlığını, Petersberg görevleri dâhilinde istikrarın sağlanması ve polis görevi (*EU POL RD CONGO, EUSEC DR Congo, AMIS II*) yerine getirilmesi aracılığıyla sürdürmektedir⁴³¹.

Avrupa Birliği'nin askerî operasyonları, liberalizm ve demokrasi geleneğini Avrupa'nın değerleri ve kimlik unsurları olarak istikrarsızlık ve krizlerin yoğunlaştığı bölgelere taşıyan bir araç olarak yapılandırılmaktadır⁴³². Bu anlamda Avrupa Birliği askerî gücü ve operasyonları, ABD'nin benimsediği güç dengesi stratejisinden ve siyasal gerçeklik anlayışından uzak geliştirilmektedir⁴³³.

Tablo20: Avrupa Birliği'nin Operasyonları

	TAMAMLANAN OPERASYONLAR	DEVAM EDEN OPERASYONLAR
BALKANLAR	EUPAT	EUFOR-Althea
	Concordia	EUPM
	Proxima	EUPAT
ORTA DOĞU		EUPOL COPPS
		EU BAM Rafah
		Irak Eujust Lex
ASYA	AMM	EUPOL AFGHANİSTAN
AFRİKA	EUPOL Kinshasa DRC	EU POL RD CONGO
	EUFOR RD CONGO	EUSEC DR Congo
	Artemis	AMIS II
KAFKASYA	Eujust Themis	

Avrupa Birliği'nin sahip olduğu kapasite dâhilinde, tüm bu görevler gereği gibi yerine getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu girişimlerin her biri ayrı ayrı, Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda barış ve istikrara ilişkin sorumluluk üstlenme iradesini de ortaya koyması bakımından önemlidir. 1990’larda sözü edilmeyen bu operasyonlar, geleceğe ilişkin olarak Birlik için bir yön de tayin etmektedir. Şüphesiz ki, NATO imkânları olmaksızın ya da NATO ile birlikte yüksek yoğunluklu askerî operasyonları tek başına gerçekleştirmesi için kat etmesi gereken uzun bir yol bulunmaktadır. Yine de, bu yolda atılan tüm adımlar, hem Avrupa bütünleşmesinin ilerlemesine hem de Avrupa Birliği'nin uluslararası aktör olarak varlığını pekiştirmesine doğrudan hizmet etmektedir.

2.3. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi

Birliğin genişleme politikasının kendisi bir güvenlik politikasıdır. Bu politika, Birliğin normlarının, kurallarının, imkânlarının ve yükümlülüklerinin aday ülkeler tarafından kabul edilmesiyle birlikte, bölgenin istikrar kazanması ve mevcut risklerin ciddi krize yol açmasının önüne

⁴³¹ Braud, a.g.m., ss. 73-76.

⁴³² Avrupa Birliği'nin operasyonları hakkında bkz.: Graham Messervy-Whiting, “ESDP Deployments and the European Security Strategy”, Anne Deighton, Victor Mauer (ed.), **Securing Europe?: Implementing the European Security Strategy**, nr. 77, Center for Security Studies, Zurich, 2006, içinde ss.32-37.

⁴³³ Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...”, s.163.

geçilmesi yönünde bir işlev sağlamaktadır. İngiltere ve Danimarka'nın katılımını sağlayan ilk genişleme ile birlikte, Avrupa Birliği denizaşırı alana sıçramış oldu. İkinci ve üçüncü genişleme ile birlikte Avrupa Birliği güneye doğru ilerleyerek, Akdeniz'de hem pozisyonu güçlendirmiş hem de otoriter yönetimlerin siyasal hayattan geri çekilmesinde rol almıştır. 1995 yılındaki genişleme ile de Baltık bölgesinde nüfuzunu kurmuştur. Fakat iki aşaması tamamlanan son genişleme süreci (2004 – 2007) diğerlerinden önemli ölçüde farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklar, hem ölçeği hem kapsamı hem de niteliği itibariyle ortaya çıkmaktadır.

1990'ların ilk dönemlerinde, Avrupa'nın NATO ve Avrupa Birliği çatısı altında yeniden birleşmesi bekleniyordu. Bu birleşme her iki örgütün de kendilerine özgü genişleme süreci ile gerçekleşmiştir. NATO'nun genişlemesi Rusya'ya güvence sunulmasıyla birlikte, görece hızlı ve özel seçilmiş ülkelerin katılımı ile sağlanmıştır. Avrupa Birliği'nin genişlemesi ise, çok daha detaylı planlanarak yürütülen, bunun neticesinde NATO'ya göre daha yavaş seyreden bir süreçte meydana gelmektedir. Avrupa Birliği'nin genişleme süreci jeopolitik faktörlerin yönlendirdiği güvenlik açılımları olan işlevsel ve kurumsal nitelikler taşıması itibariyle NATO'dan çok farklı bir doğaya sahiptir. NATO işlevsel bir motivasyonla hareket ederken, Avrupa Birliği stratejik düşünce temelinde jeopolitik be güvenlik imgeleri içeren bir tutum sergilemiştir.

11 Eylül olaylarından sonra, batı periferisinin istikrar alanı haline getirilmesi, devlet dışı aktörlerden yönelen potansiyel risklere karşı koalisyon oluşturulması için önem kazanmıştır. NATO'nun 2002 Prag ve Avrupa Birliği'nin 2002 Kopenhag zirvelerinde, aday ülkeler olarak NATO'ya; Slovenya, Slovakya ve üç Baltık Devleti, Avrupa Birliği için de bu beş ülkeye ek olarak üç NATO ülkesi ile Malta ve Kıbrıs dâhil edilmiştir. Daha sonra Avrupa Birliği'nin aday ülkeleri arasına Bulgaristan ve Romanya dâhil edilmiş, 2007 yılı itibariyle Avrupa Birliği üye sayısı 27'ye çıkmıştır.

Avrupa Birliği, genişleme süreci ile birlikte tek pazar ve tek para alanını da genişletmiştir. Diplomasi ve savunma alanları, devletlerin egemenlik sembolleri olarak değerlendirilmekle birlikte, bütünleşme süreci içerisinde bunlar da tıpkı diğer egemenlik sembolleri olan para ve ticaret gibi ulusüstü sistemin özellikleri arasına katılacaktır. Bu gelişmenin yakalanması, bazı aşamaların başarıyla tamamlanmasını gerektirmektedir. Bu aşamalardan ilki kıtada ortak güvenlik ve savunma anlayışının günün koşulları altında yeniden ele alınmasıdır.

2.3.1 Genişleme Sürecinin Taşındığı Güvenlik Boyutu

Soğuk Savaş sonrası dönemde doğrudan askerî tehdide maruz kalma ihtimalinin de az olduğu koşullar altında, Avrupa Birliği, güvenlik çıkarlarını tanımlamaya yönelerek, buna yönelik karar süreçlerini ve kurumsal yapılanmasını yeniden ele almıştır. Özgürlük, güvenlik ve

adalet alanının⁴³⁴ genişletilmesi ile birlikte, Avrupa güvenliğine ilişkin girişim ve kararlar hem devamlılık kazanmış hem de artmıştır. 1990'lı yıllar boyunca Birliğin güvenlik konumlanışının daha güçlü hale getirilmesi Avrupa kıtasının yeniden birleşmesi ve Doğu Avrupa'nın demokratikleştirilmesi ile bağlantılı olmuştur. 1996 yılına gelindiğinde on Doğu ve Orta Avrupa ülkesi⁴³⁵ Avrupa Birliği üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Doğuya genişleme stratejisi; kurumsal anlamda büyüme, Doğu Avrupa'da demokratik dönüşüm, bölgesel sistem açısından istikrar tesis edilmesi gibi Avrupa Birliğinin hedefleri arasında gösterilebilecek alanlarda, bütünleşme sürecinin getirdiği bir yöntem olmuştur. Doğuya genişleme, karmaşık çok boyutlu bir süreci barındırır.

Avrupa Birliği'nin güvenlik içerikleri temel ve esastır. Avrupa Birliği klasik bir güvenlik aktörü ya da sistemi değildir. Avrupa Birliği'nin kendine özgü kimlik özellikleri mevcuttur. Kimliksel tanımlama, ülkeleri periferiden çıkarıp merkeze alabilmektedir. Avrupa Birliği, hem NATO ve AGİT'le birlikte hem de onlardan bağımsız olarak Avrupa'nın bütününde güvenlik ortamının yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. İşte bu nedendir ki güvenlik, Avrupa Birliği'nin bütünleştirici dinamiklerinden ayrı tutulamaz⁴³⁶. Avrupa Birliği'nin güvenlik rolü şu zeminde şekillenmekte ve gelişmektedir: kurumsallaşmış güvenlik ihtisası olarak Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Güvenlik ve Savunma Politikası; periferisi için bir dış dayanak noktası ve sistemin refah, barış ve güvenliği sağlama yönünde egemenlik devrine dayalı faaliyet gösterdiği iktisadî, anayasal, askerî, sosyal, kültürel işlevleri. Günümüzde devam eden Birliğin genişleme politikası, güvenlik işlevini yerine getiren en önemli süreç olarak algılanmaktadır⁴³⁷. Genişleme süreci, hem kimlik hem de güvenlik açımları içermektedir. Kimlik ve güvenlik yaklaşımında, Avrupa'nın varlığının korunması ve kıtanın güvenli kılınması ana unsurlar olarak değerlendirilmektedir⁴³⁸. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin genişleme politikası “önleyici güvenlik politikası” çerçevesinde incelenebilir⁴³⁹.

⁴³⁴ Özgürlük, güvenlik ve adalet alanının ortaya çıkarılması, Maastricht antlaşması ile getirilen Adalet ve İçişleri politikasının konusudur.

⁴³⁵ Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan.

⁴³⁶ Ole Waever, “The EU as a Security Actor: Reflections from Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders”, Morten Kelstrup ve Michael C. Williams (der.), **International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and the Community**, Londra, Routledge, 2000, içinde: ss. 250-294.

⁴³⁷ Anders Björner, “Reflections of Subregionalism and Wider European Security”, Renata Dwan (der.), **Building Security in Europe's New Borderlands: Subregional Cooperation in the Wider Europe**, M. E. Sharpe, New York, 1999, içinde: s. 17.

⁴³⁸ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye...**, s. 362.

⁴³⁹ Canbolat, **Almanya ve Dış Politikası...**, s. 168.

Soğuk Savaş sonrası kıtanın değişen güvenlik mimarisi, Avrupa'yı, periferisi için önemli etkiler yaratan genişleme stratejisine daha fazla ihtimam göstermeye zorlamıştır⁴⁴⁰.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme politikasının ortaya çıkardığı güvenlik etkileri, yine bütünleşme sürecinin bir parçası olan genişleme politikası çerçevesinde değerlendirilebilir. Bütünleşme; hem bölgesel otoritenin varlığı hem de bölgede yerel egemenlik yetkilerinin ortak yarar temelinde bölgesel kurumlara devredilmesi manasında kullanılmaktadır. Güvenlik işlevleri ya da ortaya çıkardığı güvenlik etkileri itibariyle Avrupa Birliği; aktör, süreç ya da yapı olarak ele alınabilir. Burada Avrupa Birliği, bütünleşme süreci içerisinde güvenlik işlevi gören kapasitesini güçlendirmeye yönelmiş, nev'î cinsine münhasır bir güvenlik aktörü olarak kabul edilmektedir. Doğuya genişleme süreci de, Avrupa Birliği'nin geleneksel olmayan bölgesel güvenlik rolünün gelişimi, çabası ve kazanımı olarak değerlendirilmektedir.

Birlik kendine özgü güvenlik modelini çeşitli süreçlerle sürdürmektedir: asimetrik görüşmeler, işbirliği girişimleri ve yönetim. Genişleme süreci, tüm bu süreçlerin bir arada yürütülmesine ilişkin kolektif bir çabadır.

Birliğin Soğuk Savaş sonrası güvenlik amaçlarında, Doğu Avrupa'ya istikrar kazandırılması hem Avrupa Birliği bütünleşmesi için hem de tüm Avrupa'nın güvenliği için temel sorunsal olarak algılanmıştır. Almanya'nın yeniden birleşmesi, önceleri, Batı Avrupa'daki klasik güvenlik ikilemlerine benzer yeni koşullar ortaya çıkarmıştır. Alman Sorunu ve coğrafi yayılma gibi iki mesele, Alman birleşmesi ile yeniden belirginleşmiştir. Birliğin genişleme politikasında Doğu Avrupa ülkelerinin yer alması, Avrupa Birliği'nin uzun vadeli politikalarına ivedilik kazandırmıştır. Sürecin hız kazanmasının temel sebebi, Almanya'nın yeniden birleşmesinin yarattığı kaygıların ortadan kaldırılması ile ilgilidir. Birliğin genişleme stratejisinin yorumu, çoğunlukla, genişleme tartışmalarının gölgesinde kalmıştır.

Alman birleşmesi, bölgesel sistemde yeni çekim merkezi yaratan Soğuk Savaş sonu, bölgesel güç yapısının yeniden tanımlanmasının en önemli aşamasıdır. Birleşme, Doğu Avrupa'da ulusal-etnik bölünmeler ve siyasi istikrarsızlık ile birlikte Almanya'nın çıkarlarının yeniden ağırlık kazanmasına rağmen gerçekleşmiştir⁴⁴¹.

Avrupa Birliği'nin, bölgesel güç dağılımı üzerinde çok etkisinin olmadığı ilk dönem genişlemelerinde, Birlik içerisinde jeopolitik dengeleri yeniden düzenlemişti. İç dengeler itibariyle

⁴⁴⁰ Alyson J. Bailes, **The Future of the European Security and Defence Identity**, Speaking Notes, TUSİAD Foreign Policy Forum, İstanbul, 22 Ekim 2004.

⁴⁴¹ Almanya'nın Avrupa Birliği'nin genişleme süreci içerisinde tanımladığı jeopolitik çıkarları ve Ostpolitik'in önemi için bkz.: Canbolat, **Almanya ve Dış Politikası...**, ss. 161-174 ve 187-199.

İngiltere'nin birliğe katılımı, Avrupa Birliği'nin güç yapılanmasına dinamik bir etki kazandırmıştır⁴⁴².

1990'ların ortalarından itibaren, dördüncü genişleme Birlik içinde, sadece Kuzey ve Güney Avrupa ayağını güçlendirmiş değil, aynı zamanda, Almanya lehine dengelerin değişmesine de etki etmiştir. Almanya, Doğu Avrupa'daki konumunu güçlendirme hedefini gerçekleştirmeye yönelmiştir. Alman birliğinin sağlanması, Avrupa Birliği içerisinde doğuya genişleme sürecinin bir aşaması olarak değerlendirilerek, daha ileri aşamalar için bir adım olarak görülmüştür.

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş'ın getirdiği ittifak sistemi ve ona bağlı olarak beliren ilişkilerin köklü biçimde değişmesine paralel olarak, askerî olmayan hedeflere ve dış politika alanındaki amaçlarına hizmet etmesi için kendi güvenlik nüfuzunu oluşturmaya başlamıştır. İşte Birliğin genişlemesi de iki ayaklı bir stratejiye dayanıyordu: Doğu Avrupa ülkelerinin demokratik dönüşümlerine yardımcı olacak şekilde iktisadi ve kurumsal yardım sunmak ve kurumsal reformlar yoluyla genişleme için hazır hale getirilecek ve derinleştirilecek Avrupa bütünleşmenin bu bölge ülkelerinin katılımlarını sağlamak.

Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan şiddet olayları ile eşzamanlı olarak, Birliğin doğuya genişlemesi Avrupa kamuoyunun gündemine girmiştir. Birliğin "Geniş Avrupa" üzerinde ilk politikaları, geleceğe ilişkin hesaplamalar yapmaktan çok tepkisel olmuştur. Etnisiteler arasındaki çatışmaları güçlü bir tepkiyle durduramaması, uluslararası ilişkilerde Birliğin güvenlik aktörü olarak imajını olumsuz etkilemiştir.

Genişleme sürecinde Avrupa Birliği'nin güvenlik kaygıları çeşitli varsayımları ortaya çıkarmıştır. Doğu genişlemesi, demokratik değerler ve siyasal istikrarın üzerinde izdüşümünü ortaya koyarak, sınırları ötesinde süre giden istikrarsızlığı azaltmayı hedefleyen bir strateji ve bütünleşmenin gelinen aşamasını gösteren bir uzlaşma olarak kabul edilmektedir. Stratejik yararlar ve riskler arasındaki denge, Avrupa Birliği'nin doğuya genişlemesinde temel güvenlik çıkarlarına sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılan Avrupa Antlaşmaları ile uzun vadeli genişleme hedefi ilk kez ifade edilmiş oldu. Bu antlaşmaların temel odak noktası, aday ülkelerdeki siyasal sistemlerin çeşitliliği ve farklılıklarının, Birliğin uyumu için çok daha büyük sorun yaratacak istikrarsızlığın sonlandırılmasıdır. 1993 Aralık Kopenhag Zirvesinde Doğu

⁴⁴² Fransa ve Almanya arasındaki özel ilişki biçimi, 1963 yılında imzalanan Elysee Antlaşması ile ortaya çıkmıştır. Fransız-Alman ortaklığı, 1970'lere kadar Avrupa Siyasi İşbirliği mekanizmasının oluşturulmasına kadar, büyüyen Avrupa Birliği'nde öncülük işlevi gören en önemli kaynağı teşkil etmiştir.

Avrupa'ya yönelik genişleme politikasının temel gereksinimlerini ortaya koymuştur⁴⁴³. Bu gereksinimleri iktisadi ve siyasal boyutlarda ele alan Birlik; demokrasi, işleyen bir hukuk sistemi, insan haklarının korunması ve temel özgürlüklere saygı, mevcut Avrupa Birliği formlarına uyum sağlanmasına imkân tanıyacak kurumsal kapasite geliştirilmesine önem vermektedir. Genişlemenin, somut dış güvenlik etkileri ortaya çıkaracağına ilişkin bir beklenti vardı. Bu beklenti ve Avrupa Birliği'nin daha güçlendirilmiş güvenlik çıkarlarının gerçekleştirilmesi, Kosova savaşından sonra olmuştur.

2.3.2 Genişleme'nin Güvenlik İşlevleri

Doğu genişlemesi, Avrupa Birliği için doğu sınırını daha ileri taşıdığı ve Doğu Avrupa'da istikrara katkı sağladığından dolayı güvenlik sağlama süreci içinde önemli bir işlev yerine getirmiştir. Yugoslavya'nın dağılması, bölgesel düzeyde iç siyasi gelişmelerin, güvenlik meselelerine olan etkisini ve güvenliğe ilişkin bağlantısını açıkça ortaya koymuştur. Doğuya genişleme, üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Avrupa Birliği, sekiz ülke ile bağlarını güçlendiren, her bir ülkeye özel ve farklı strateji geliştirip takip etmiştir. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya; 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya Birliğe üye olmuşlardır. Türkiye ve Hırvatistan ile de katılım görüşmeleri 2005 yılında başlatılmıştır. İkinci aşamada, Avrupa Birliği çatışma önleme ve uyuşmazlıkların çözümü süreçlerinde uluslararası seviyede daha katılımcı bir rol üstlenmeye başlamıştır. Üçüncü aşama, genişleme ile ilgili olarak, Avrupa ile Akdeniz ülkeleri arasında bir bağ kurulmuştur. Bu bağlar, önemli jeopolitik ve istikrar sağlayıcı hedeflere odaklanan antlaşmalar imzalanması yoluyla kurulmuştur.

Avrupa Birliği genişlemesi, belirli güvenlik çıkarlarının hayata geçirilmesini amaçlamıştır. Avrupa Birliği ortaklarının iktisadi ve siyasi kriterleri başarıyla sağlamasının üyelik için önkoşul olarak belirlenmesi de, Avrupa Birliği'nin mevcut yönetim niteliklerinin ihracı ve kalıcı istikrar için doğrudan askerî müdahale kapasitesi geliştirmesi ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği ile bağlarını güçlendirmesini sağlayacaktır.

Güvenliğin tesis edilmesi süreci olarak kabul edilen genişleme, şu güvenlik önlemlerini de doğal olarak içinde barındırmaktadır:

- Otoritenin merkezileşmesi;
- Avrupa'da Birliğin yönetim tarzının kabul görüp yaygınlaşması;
- Doğrudan müdahale için askerî kapasitenin artırılması.

⁴⁴³ Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 21-22 Haziran 1993, (European Council, Conclusions of the Presidency) http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf

Avrupa Birliği genişlemesinin en kapsamlı stratejisi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için geliştirilmiştir. Avrupa Birliği yönetim tarzının ilke ve normları üzerine getirilen yaklaşımlar ve yapılan uyarlamaların bir sonucu olarak, henüz üyesi olmasa da bu bölge ülkeleri Avrupa Birliği sisteminin tamamlayıcı bir parçası haline gelmişlerdir. Bölgeye yönelik genişleme stratejisinde, üyelik kriterlerinin başarıyla yerine getirilmesi esastır. Doğu Avrupa ülkelerine yönetim standartları ve ilkeleri sunarak, bu ülkelerin demokratik dönüşümlerini başlatmaları ve tamamlamalarında Avrupa Birliği birincil rol oynayarak, güvenlik çıkarlarını da ortaya koymuştur.

Üyeliğin siyasi kriterleri, Birliğin güvenlik çıkarları ile uyumlu olacak şekilde tanımlanmıştır. Doğu Avrupa'da var olan askerî güvenlik ihtiyaçları ve sorunlar, Avrupa Birliği'nin geliştirdiği ve uyguladığı genişleme politikasının özünü teşkil etmemektedir. Avrupa Birliği burada askerî güvenlik tedbirlerinin uygulanmasından ziyade, orta ve uzun vadede ama daha etkili ve güçlü sonuçlar ortaya çıkarak güvenlik tedbirleri içeren strateji takip etmektedir. İşte bu nedenle, bölgeni acil ihtiyaçlarının karşılanması için NATO sahip olduğu imkân ve yeteneklerle ön plana çıkmıştır⁴⁴⁴. Bölgesel güvenlik ihtiyaçları, Avrupa Birliği'nin bir güvenlik aktörü olarak varlığını devam ettirebilmek için NATO'nun güçlendirilmesi gereğini ortaya koymuştur.

Genişleme süreci, aday ülkelerin güvenlik konularında OGDG hükümlerine riayet edilmesini de şart koşmaktadır. ODGP hükümleri uyarınca aday ülkeler aynı zamanda Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği geliştirilmesine de katılacaklardır⁴⁴⁵. AGSK, Avrupa Atlantik ötesi ilişkilerde, taraflar arasında tartışmalı hale gelmiştir.

Üyelik kriterlerinin izlenmesi ve katılım öncesi fonları ile artan mali destekle yürütülen genişleme aşamalı olarak sistemik değerler de kazanmaktadır. Avrupa Birliği'nin siyasi ve güvenlik altyapısını güçlendirme hedefini gerçekleştirmek doğrultusunda genişleme öncelik kazanmıştır. 1999 Berlin zirvesinde genişlemenin mali çatısı oluşturulmuştur. Gündem 2000 ile de Birliğin harcama politikaları için gerekli görülen detaylı bir malî mekanizma kurulmuştur. Bütünleşmenin gelmiş olduğu aşamayı muhafaza edecek biçimde Avrupa kurumlarının işlevleri de yenilenmiş, genişleme için kamuoyu desteği araştırılmış ve sağlanmış, "Geniş Avrupa"nın siyasi istikrara kavuşturulmasında Avrupa Birliği'nin rolü arttırılmıştır.

Balkanlarda mevcut askerî güvenlik ihtiyaçlarına, şu durumda sadece NATO'nun imkân ve yeteneklerinin yanıt verebilmesi, Birliğin sınırları ötesinde güvenlik işlevi yerine getirmede

⁴⁴⁴ Üyelik Eylem Planı, "Membership Action Plans," <http://www.nato.int/issues/map/index.html> .

⁴⁴⁵ <http://www.europa.eu.int/pesc/pres.asp?lang=en>

şimdilik geri kaldığını ve NATO'nun askerî müdahale yeteneği dolayısıyla Avrupa güvenliğinde lider rolünü ve konumunu muhafaza ettiğini göstermektedir.

AGSK'nin NATO içerisinde gelişmesi, 2002 yılında Avrupa Birliği liderliğinde girişilecek operasyonlarda NATO'nun imkân ve yeteneklerinin kullanılmasını öngören anlaşma ile hız kazanmış, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin bölgesel güvenlikte oynadığı rol de artmıştır⁴⁴⁶.Balkanlara yönelik genişleme ise, klasik genişleme sürecinden farklılıklar içerir. Buradaki strateji, güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermek ve istikrarsızlığın yayılmasının önüne geçerek Birliğin dış güvenliğinin artırılmasını sağlamaktır.

1990lar boyunca Balkanlar Avrupa Birliği genişlemesinin dışında bırakılmıştır. Buraya yönelik Avrupa Birliği politikaları, delegasyonlar, çok taraflı arabuluculuk, siyasi girişimler, hem çok taraflı hem de iki taraflı yaklaşımlar, silah ambargoları, ticari yasaklar gibi değişen yelpazede araçları kullanmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin ODGP'na uygun olarak yürütülen Güneydoğu Avrupa'da Royaumont Süreci de burada anılabilir⁴⁴⁷.

Şu iyi bilinmektedir ki; bu tür önemlerin etkisi, sınırlı olmaktadır. ODGP doğrultusunda politika koordinasyonu sekteye uğramıştır. Avrupa Birliği'nin politik girişimleri de tek taraflı eylemlerle ya sekteye uğratılmış ya da benzer girişimlerle etkisizleştirilmiştir. Birlik, Kosova Savaşı üzerine bölgede istikrarı sağlamak için ilk olarak bölgedeki ülkelerden Bulgaristan ve Romanya ile katılım görüşmelerinin başlatılmasına karar vermiştir. Sonuç olarak üyelik, tüm bölge için istikrar mekanizması olarak öncelikli kılınmamaktadır. Burada seçici davranılarak belirli ülkelere öncelik verilmiştir. “Geniş Avrupa” kavramı, üçüncü ülkeler ve birlik sistemi arasında geliştirilecek yakın ve güçlü bağ için uygulanabilecek bir başka stratejik yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Ancak bu yönde bir yaklaşım, kıtada birliğin sağlanması sürecinde Balkanları hariç tutmaktadır. Burada rol oynayan en önemli faktör, Balkanların, Birliğin dış sınırlarında istikrarsızlık yaratan ve güvenlik riskleri ortaya çıkaran bir risk kaynağı olarak algılanmasıdır. Ancak böyle bir yaklaşımın benimsenmesi Avrupa Birliği için hem inandırıcılık hem de kalıcılık problemi ortaya çıkaracaktır. Uluslararası alanda ve bölgesel zeminde Avrupa Birliği'nin bir güvenlik aktörü olarak varlık göstermesi için, kıtanın hem kimliğe ilişkin hem de güvenliğe ilişkin sınırlarını gerçekçi yaklaşımla belirlemesi şarttır. İşte bu bağlamda, bölgenin refah, adalet, istikrar ve güvenlik alanı olarak ortaya çıkarılması için Balkanların sistemden izole edilmesi değil, sistemin ayrılmaz parçası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

⁴⁴⁶ Bkz.: NATO, NATO-EU Relations, NATO Handbook, 2002, <http://www.nato.int/docu/handbook/2001hb0403.htm>

⁴⁴⁷ http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/01_00/ip_00_65.htm

Bölgede neredeyse kalıcı hale gelen istikrarsızlık, ciddi güvenlik meselelerine işaret eden bir kapasite geliştirmeye Birliği zorlamaktadır. 1999 Aralık ayında Avrupa Birliği, altmış bin kişilik bir Hızlı Müdahale Gücü kurmayı kararlaştırmıştır⁴⁴⁸. Politik denetimini ve stratejik tavrını devam ettirmek için Avrupa Birliği yeni ve kalıcı bir siyasi askerî yapılanmaya giderek, Nice Zirvesinde Siyasi ve Güvenlik komitesi, Avrupa Birliği Askerî Komitesi ve Avrupa Birliği Personel Birimi kurmuştur. Gidilen bu kurumsallaşma ile birlikte Avrupa Birliği'nin tüm kıtada çatışma ve istikrarsızlık faktörleri ile mücadeledeki rolü ve etkinliği arttırılacaktır.

1999'da Balkanlara yönelik bölgesel yaklaşımını siyasi koşullamalara uyumlu olarak yeniden düzenlemiştir. İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stabilization and Association Process), Doğu Avrupa için geçerli bütünleşme modelinin sürdürülmesi yönünde Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan'a da açılmıştır⁴⁴⁹. Böylelikle Avrupa Birliği Balkanlara da üyelik imkânı tanınmasına yönelik ilk adımları da atmış oluyordu.

Bütünleşme stratejisi, çok önemli bir siyasi ilerleme kaydedildiğinin göstergesidir. İster tek başına ister diğer uluslararası örgütlerle birlikte olsun, barışın korunması çabasına katkıda bulunmak, bütünleşmenin mantığı ve bunun yarattığı somut dışsallıkları itibariyle sağlamlaştırılmıştır. Avrupa Birliği'nin Balkanlara müdahil olmasının temel amacı, üç özel sütun üzerinde gerçekleşmiştir: güven tesisi, siyasal sistemin politik dışsallığı ve doğrudan müdahale. Bütünleşme ortaklığı yaratmak, sürecin en temel kurumsal aracı olmuştur. Bu sürecin ikinci önemli bileşeni, Avrupa Birliği ile bölge arasında güçlendirilmiş siyasi işbirliğidir. Balkan ülkeleri Avrupa Birliği deklarasyonlarına, ortak pozisyonlarına ve diğer ODGP belgelerine katılmaya davet edilmektedir. Böylelikle genişleme süreci ve mekanizmaları, Balkan ülkelerinin dış politika önceliklerinin Avrupa Birliği ülkelerinkine ile yakınlaştırılmasını ve uyumlaştırılmasını sağlayacak bir işlev de yerine getirmektedir. Balkanlara ilişkin geliştirilen özel genişleme modeli, sürecin bütüncül parçası olan barışı koruma amacı ile birlikte yürütülmektedir⁴⁵⁰.

Balkan bölgesi göstermiştir ki, bölgesel bütünleşme somut güvenlik etkileri ortaya çıkarmaktadır. Avrupa Birliği'nin tekâmülcü genişleme modeli, bölgesel güvenlik sisteminde önemli etkiler yaratmıştır.

Avrupa Birliği'nin güvenlik rolünü genişlemenin ötesine taşıyan ana araç, Avrupa Komşuluk Politikasıdır. (*European Neighborhood Policy-NEP*). Bu politika, Avrupa sınırlarında dostluk ortamı hazırlayarak farklı bir yöntemle genişleme sürecine tamamlayıcı işlevler

⁴⁴⁸ Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 10-11 Aralık 1999, (Presidency Conclusions Helsinki European Council)

⁴⁴⁹ General Affairs and External Relations Council, Council Conclusions, Lüksemburg, 16 Temmuz 2003, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/see/gachess.htm

⁴⁵⁰ 2003 yılından itibaren Avrupa Birliği'nin müdahaleleri; Arnavutluk, Makedonya, Bosna Hersek ve Kosova'da siyasi istikrarın izlenmesi; Makedonya ve Bosna Hersek'te hukukun güçlendirilmesi ve geniş ölçekli barışı koruma operasyonları yoluyla yürütülen politikalarla pekiştirilmiştir. <http://www.ue.eu.int/eupm>, <http://www.ue.eu.int/arym/>

sunmaktadır⁴⁵¹. Komşuluk Politikası; bir dış politika, iktisadi ve güvenlik araçları ve iyi yönetim, hukuk sistemi, insan haklarına saygı gibi standartları bu bölgede geliştirmek üzere formüle edilmiştir. Avrupa Komşuluk Politikası, orta vadede Birliğe katılım yönünde bir üyelik perspektifine sahip değildir⁴⁵².

Komşuluk Politikasının güvenlik uzanımları, önem arzeder. Bu bölgede barış ve güvenliğin korunmasında, sınır idaresinde, yargısal işbirliğinde, enerji sektörlerinde ve sosyal uyumda ortak sorumluk ilkesi uyarınca katılımı teşvik etmektedir. Genişleme ile birlikte, ortaklarının mevcut düzenlemelere ve standartlara ne ölçüde uyum sağladıkları ve uyguladıklarını denetlemeye yönelik olarak, Birlik, daha geliştirilip güçlendirilmiş koşullar ortaya koymuştur. Bu stratejinin odak noktası olan, güvenlik, uyuşmazlıkların çözümü ve gelişme Birliğin doğu genişlemesi için eşsiz bir işbirliği yaratmıştır. Komşuluk politikası, Avrupa Birliği-Akdeniz ilişkilerini de kapsayacak ölçüde genişletildiği takdirde, Avrupa Birliği'nin jeopolitik etkinliğinin daha da artacağı beklenmektedir.

Genişleme; Avrupa'da, Birliğin üyeleri, ortakları ve alt bölgesel sistemin üyeleri arasında hak ve sorumlulukların yeniden dağıtılması süreci olarak da ifade edilebilir. Doğu sınırlarının güvenliği, buradaki sınırların korunmasına ilişkin bölge ülkelerinin imkân ve gücünün yetersiz olmasından dolayı tehdit altındadır ve risk faktörleri de sayıca fazladır. Bu sayede genişleme, Birlik için bütünleşmede yeni devinim etkisi yaratmıştır.

Bu koşullar altında, Avrupa Birliği'nin bir güvenlik aktörü olarak konumu, Avrupa'daki bölgesel yönetim sistemi üzerinde sahip olduğu etki gücü ile değerlendirilmek durumundadır. Avrupa Birliği, Balkanlar'da da Avrupa güvenlik düzeninin meşru kurucusu olarak varlık göstermeye başlamıştır. Tüm Balkan bölgesine ilişkin Birliğin bütünleşme politikası, bütünleşme içerisinde geliştirilen uluslararası barışın korunmasında işbirliği ve çatışma önleme stratejilerinin güvenlik tedbirleri olarak bölgede uygulanmasını temsil etmektedir. Şurası bir gerçektir ki; Avrupa Birliği kendi güvenlik politikalarını bütünleşmenin ilerlemesi yönünde iyileştirip yeniden formüle etmelidir. Avrupa Birliği'nin hem Balkanlara hem de Türkiye'ye yönelik uzun vadeli tutulan genişleme süreci, jeopolitik konumunun güçlenmesine büyük katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Üstelik bu sürecin açık uçlu niteliği ve hazmetme kapasitesine bağlı kılınması, güvenlik açısından çok önemli neticeler yaratması da kaçınılmazdır.

⁴⁵¹ European Commission, "Wider Europe-Neighbourhood"; Strategy Paper: Communication from the Commission, COM373 final, 2004.

⁴⁵² European Commission, a.g.e., s. 5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK VE İSTİKRAR POLİTİKALARI TEMELİNDE TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri, uzun döneme yayılan, iktisadi, siyasi ve kültürel boyutları güçlü bir örgüye sahiptir. Türklerle, Avrupa ulusları arasındaki ilişkiler yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Taraflar arasındaki modern dönem ilişkileri biçimlendiren ana olgu, Osmanlı İmparatorluğu olarak Türklerin, Avrupa'da varlık göstermesi ile başlatılabilir. Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri, iki sürecin ele alınmasıyla değerlendirilebilir: Tarihî ilişkiler ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi. Her iki süreç içerisinde açıkça görünür olan kimlik ve güvenlik bağlantısı, taraflar arasındaki ilişkiyi biçimlendirmektedir.

Bu bölümde, kimlik taşıyıcısı olarak AGSP'nın; Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde yarattığı etkiler, oluşturacağı potansiyel tehlikeler, tarafların algılamaları ve bu doğrultuda biçimlenen yaklaşım ve politikaları, uluslararası dinamikler ve ABD, Rusya gibi büyük güçler ile bölge devletleri ile ilişkileri nasıl etkileyeceği tartışılacaktır.

1. Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Başlaması ve Tarafların Politikalarını Biçimlendiren Temel Dinamikler

Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri, resmi olarak 1963 Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile başlamış olsa da, ilişkilerin doğasını anlayabilmek için, Osmanlı'nın Avrupa'daki varlığını da ele almak gereklidir. Türklerin Avrupa'daki varlığı ve bu varlığın mevcut dönemde Balkanlar'daki miras ile devamlılığı, nüfuz ilişkilerindeki etkisi itibariyle Türklerin “ Batılı” kimliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin modernleşme hareketi, Osmanlı döneminde başlayan ve halen de devam etmekte olan bir süreçtir. Türklerin bu siyasi tercih ve stratejisi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra

Avrupa “kulübüne” katılmak yönünde gelişmiştir. 1950’li yıllarda NATO, OECD, Avrupa Konseyi, 1960’ların başlarında da AET’na katılma yönündeki iradesi, Türkiye'nin Avrupalı/Batılı bir ülke olarak konumlandırışını ve diğer tarafların da Türkiye’yi benzer bir algılama ile kabullenişini ifade etmektedir. Bu noktada, Türkiye izlediği strateji itibariyle, batılı kurumlara girmek hedefini gerçekleştirmiş ve Soğuk Savaş döneminde siyasi/askerî örgütlerde Batılı ama aynı zamanda Avrupa devleti olarak varlığını konumlandırmıştır.

Özellikle, Türkiye'nin NATO’ya girişi, ABD’nin Truman Doktrininin devamı olarak ele alındığında, Batı bloğuna dâhil edilmesi gereken bir ülke olarak kabul edildiğini ve Amerikan algısının da güvenlik kaygılarıyla şekillendiğini göstermektedir. İngiltere’nin hem Yunanistan hem de Türkiye'nin güvenliğini Sovyet tehdidine karşı güvenceye alacak, mali ve askerî güç kaynaklarının yetersiz olduğunu açıklamasından itibaren, ABD ve müttefikleri için bu iki devletin güvenlik ve istikrarının sağlanması siyasi ve askerî boyutları itibariyle risk ve tehdit hesaplamalarına konu olmuştur. İki kıtanın birleştiği stratejik noktalara hâkimiyetleri itibariyle, Türkiye ve Yunanistan, jeopolitik açıdan Batı dünyasının hayati çıkarlarına etki edecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle, her iki ülke önce Truman sonra da NATO çatısı altına alınarak, Batı ittifak sistemi güvencesine kavuşturulmuştur.

Türkiye'nin güvenliğinde ve istikrarında hayati çıkarlarının bulunmasına rağmen, Topluluk üyelerince Türkiye'nin AET’na başvurusu, tam üyelikle sonuçlanacak bir adım olarak değerlendirilmemiştir. Oysa, Türkiye'nin başvurusu, uzun dönemli Avrupa'nın bir parçası olma hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik atılmış bir adımdır. Bu girişim Türkiye'nin Avrupalılaşması yoluyla batılılaşması olarak da ifade edilebilir⁴⁵³.

Topluluğa Yunanistan’ın başvurusu sadece iktisadi kaygılarla olmamış, siyasi hedeflerin de ağır bastığı ilişkiler, bu ülke için tam üyeliği, tek seçenek olarak belirginleştirmiştir. Türkiye, Toplulukla ilişkilerin geleceği ve Batı Avrupa ile ilişkilerin olumsuz etkilenmesini engelleyici bir adım olarak da başvuruyu gerçekleştirmiştir.

Türkiye ile AET arasındaki Ortaklık Antlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. İmzalanan anlaşma itibariyle taraflar, iktisadi ve mali yükümlülükler üstlenmişlerdir. Bu yükümlülüklerin dışında ayrıca siyasi içerik taşıyan yükümlülükler olduğu da vurgulanmalıdır. Türkiye ile Yunanistan’ın imzaladıkları ortaklık anlaşmaları arasında açık bir farkın olduğu

⁴⁵³ Adam Bronstone, **European Security into the 21st Century: Beyond Traditional Theories of International Relations**, Ashgate, 2001, s. 189.

ifade edilmektedir. Yunanistan'ın ortaklık anlaşması, tam üyeliği garanti altına almakta⁴⁵⁴; Türkiye'nin ortaklık anlaşması ise, buna benzer bir düzenleme içermemektedir. Ankara Antlaşması'nın 28. maddesi "...*Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceği...*" görüldüğünde "...*Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını ...*"⁴⁵⁵ tarafların değerlendireceğini düzenlemiştir⁴⁵⁶. Taraflar bu antlaşma ile, "*Türk halkı ile AET halkını yakınlaştıracak bağlar...*" kurmayı kabul etmişler; bu bağların Türkiye'nin Topluluğa "...*daha ileri bir tarihte katılımını kolaylaştıracağı...*"da belirtmişlerdir⁴⁵⁷. Bu düzenlemenin zımni olarak üyeliği öngördüğünü savunanlara göre, taraflar arasında siyasi işbirliği de güçlendirilecektir. Feld'e göre, bu antlaşmalarla kurulan parlamenterler konseyi ve ortaklık konseyi, yapısı ve işlevleri itibarıyla taraflar arasındaki ilişkilerin iktisadi olmaktan öte siyasi boyutunun da olduğunu göstermektedir⁴⁵⁸.

1.1. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu ve İlişkilerde Yaşanan Sorunlar

1987'de AT'na tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, bu kararıyla, özellikle, İspanya ve Portekiz'in katılımı ve geliştirilen Akdeniz politikası nedeniyle Topluluk karşısında, sahip olduğu konumu ve ilişkilerin yoğunluğunu kaybetmemeyi de hesaba katmıştır. Türkiye'nin AT üyeliği, uluslararası ilişkilerdeki statüsüne de etki edecek bir durum yaratacak ve ülkeyi geliştirmekte olan ülkeler sınıfından çıkararak, sanayileşen bir Avrupa ülkesi olmasını sağlayacaktı⁴⁵⁹.

Üzerinde çalışmaların halen devam ettiği Avrupa Birliği anayasasında, Birliğin öz kimliğini yansıtan ve Avrupalılık kimliğinin unsurlarını da tanımlayan hükme göre Birlik; özgürlük, eşitlik, dayanışma ve insan onuru gibi bölünemez ve devredilemez evrensel değerlerle, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne dayanmaktadır⁴⁶⁰. Dolayısıyla Avrupa Birliği üyeliği de⁴⁶¹;

⁴⁵⁴ Bronstone, a.g.e., s. 190.

⁴⁵⁵ European Union, **EEC – Turkey Association Agreement and Protocols and Other Basic Texts**, Brussels, 1992, s. 7.

⁴⁵⁶ Bkz. Ankara Antlaşması, madde 28.

⁴⁵⁷ European Union, **EEC – Turkey Association Agreement...**, s. 3.

⁴⁵⁸ Werner Feld, "The Association Agreements of the European Communities" **International Organization**, Vol: 19, No. 2, Spring 1965, ss. 224-225.

⁴⁵⁹ Bronstone, a.g.e., s. 192. Yunanistan, İspanya, Portekiz gibi ülkelerin sınıflandırılmasına ilişkin bkz.: Canbolat, **Gelişmekte Olan Ülkeler...**, s. 63, ve s. 65 Tablo:2.

⁴⁶⁰ http://europa.eu.int/constitution/en/1stoc1_en.htm.

⁴⁶¹ Bronstone, a.g.e., s. 192.

- devlet ve toplum düzeyinde, tarihsel olarak “Avrupa” uyumuna sahip olmak,
- devlet düzeyinde, Avrupa Birliği müktesebatını tümüyle kabul ederek, buna uyum sağlamak,
- devlet düzeyinde, demokratik kurumların işlevsel olduğu ve demokrasi kültürünün benimsendiği bir yönetim kültürüne sahip olmak, şartları ile sağlanabilir.

Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerinde, Türkiye'nin Avrupalılığının sorgulanması söz konusu olmamalıdır. Eğer Türkiye'nin Avrupalı olmadığı kabul ediliyor ise, tüm sürecin durdurulması gerekmektedir. Bununla birlikte ilişkide bazı sorunlar vardır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde iki temel sorun alanı vardır. Bunlardan ilki, iktisadi ve teknik içerikli sorunlar olup, ülkenin artan nüfusu, nüfus nispetinde temsilin getireceği oy ağırlığı ve kazanılacak güç etkisi, gelişmemiş bölgelerin fazlalığı ve sorunları, yapısal fonların üye devletlere getireceği külfetler, işgücü göçü, ülke ekonomisinin yapısal sorunları başlıca sorun alanlarını oluşturmaktadır. Aslında işgücü ve artan nüfus, Birlik için geleceğe yönelik muhtemel sorunlarının çözümü olarak da görülebilmelidir.

Bu konular sürekli olarak gündeme getirilmekle birlikte, Avrupa Birliği Komisyonu'nun Türkiye ile ilişkilerin “hiçbir koşul altında sonlandırılmaması gerektiği”⁴⁶², ni ifade eden raporu ve bu rapor doğrultusunda, Türkiye'nin sistem tarafından çeşitli süreçler aracılığıyla izlenmesi ve denetlenmesi süreklilik kazanmıştır.

1987 yılında yapılan başvuruya, Komisyon 1989 yılında açıkladığı raporla cevap vermiştir. Komisyon, Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasının önünde; siyasi, iktisadi ve sistemin kendisine ilişkin birtakım sorunların olduğunu, bu doğrultuda Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmamasını tavsiye etmiştir. Siyasi engeller, Türkiye'nin siyasal sistemi ve bunun Avrupa düzeyinde demokratik geleneği güçlendirmede olduğu olarak tanımlanmıştır. Sistemin kendisi ile ilgili olarak da, Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşme sürecine ağırlık vermesi gerektiği ve bu ülkelerin genişleme sürecine dâhil edilmesine çalışılması önplana çıkarılmıştır. İktisadi boyutta da, Türkiye'nin Birliğin bütünleşme sürecinde elde ettiği aşamaların gerisinde kalmış bir iktisadi sisteme sahip olduğu söylenmiştir⁴⁶³.

1997 Lüksemburg Zirvesinde Avrupa Birliği, Türkiye için yeni bir strateji belirlemiştir. *Türkiye için Avrupa Stratejisi*'nde Türkiye'nin, Birliğin üyelik şartları olan siyasi ve iktisadi koşulların yerine getirmekten uzak olduğu savunularak, genişleme süreci içinde bulunmayacağı

⁴⁶² Bkz.: Andrea K. Riemer, **Turkey and the European Union: A never Ending Story**, Center for Security and Defence Studies, Vienna, 1999, s. 8, Bronstone, a.g.e., s193.

⁴⁶³ Çınar Özen, **Türkiye-Avrupa Topluluğu, Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Sürecine Etkileri**, Ceylan Kitabevi, İzmir 2002, ss. 122-123.

açıklanmıştır. Buna karşı Türkiye de, Avrupa Birliği ile siyasi konularda görüşme koşullarını iki tarafı doğrudan ilgilendiren meselelerle sınırlandırdığını açıklayarak, diplomatik alanda ilişkilerin yönünün değiştiğini göstermiştir⁴⁶⁴.

1999 yılında Komisyon, Türkiye ile müzakereleri açmaya karar vermiş olmakla birlikte, üyeliğin kesin olmadığı ve müzakerelerin yıllar sürebileceği çoğu kez vurgulanmaktadır. Her şeyden önce Türkiye'nin ya da Avrupa Birliği devletlerinin üyelik anlaşmasını imzalamalarından önce, iktisadi, hukuki, sosyal, çevresel ve siyasi olmak üzere, toplumu ilgilendiren tüm alanlara ilişkin sorunları çözmeleri gerekmektedir⁴⁶⁵. Bunun dışında, üyelik sürecinin tamamlanması, hem Türkiye hem de Avrupa Birliği üyesi devletlerin parlamentoları ya da halk tarafından onaylanmasına bağlı olacaktır.

Komisyon raporu ve bu doğrultuda yürütülen ilişkiler, Avrupa Birliği için Türkiye'nin üyeliğini mutlak kılmaya bile, Türkiye'nin kesinlikle etki alanından çıkarılmaması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda sistem, gerekli olan en uygun stratejileri hazırlayıp hayata geçirmeye koşullanmıştır. Yakın zamanda sözü edilen ve üçüncü bir yol olarak da ortaya konulan “*imtiyazlı ortaklık*” bu kapsamda geliştirilmiş bir strateji olarak gösterilebilir. Komisyon'un sisteme verdiği bu uyarının, birtakım değerlendirmeleri göz önünde tuttuğu söylenebilir. Burada görülebilir olan ilk unsur, Birlik için Türkiye'nin sağlayacağı faydaların vazgeçilemezliğidir. Sisteme Türkiye'nin sağlayacağı imkânlar; Gümrük Birliği, işgücü, pazar, NATO üyeliği itibariyle AGSP'nin geleceği ve jeopolitik konumunun verdiği avantaj ile ODGP'nin etkinliğinin ve Birliğin nüfuz alanının güçlendirilmesi potansiyeli olmak üzere genel çerçevede ifade edilebilir.

Alman Şansölyesi Angela Merkel tarafından dile getirilen ve Avrupa Birliği liderlerince genel olarak kabul gören “*imtiyazlı ortaklık*” önerisi, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yapılacak anlaşmalar yoluyla, Türkiye'nin Birliğin birtakım politika alanlarına ve programlarına katılımını öngören, “*stratejik ortaklık*” teklifi ile paralellik arz etmektedir. Her iki öneri de, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında tam üyeliğin sözkonusu olmadığı, kurumsal ilişkiler ağıyla güçlendirilmiş bağlarla ilişkilerin devam etmesini sağlamaya yöneliktir⁴⁶⁶.

⁴⁶⁴ Cumhuriyet, 15 Aralık 1997, Hürriyet 15 Aralık 1997.

⁴⁶⁵ John Palmer, “ The Prospect of Turkish Entry will Hasten a Multi-Speed Europe”, **European Affairs**, Fall 2004.

⁴⁶⁶ Armağan Kırışman, Çınar Özen, “Changing Patterns in Turkey-EU Relations: from Eligibility to Candidacy and Beyond”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Number XXXVI 2005, s.124.

Bu potansiyel, hem NATO imkânlarının kullanılması için Türkiye'nin onay vermesi anlamında sözkonusu olabileceği gibi hem de küresel üstünlük mücadelesinde yoğun çatışma ve istikrarsızlık alanlarına yakınlığı dolayısıyla, Birliğin bu bölgelere geçişi ve konuşlanması için alternatifsiz bir statüye sahip olmasından ileri gelmektedir. Fakat bu faydaların elde edilmesinde Avrupa Birliği ile Türkiye'nin yaklaşım farkı derinleşmektedir. Avrupa Birliği, *imtiyazlı ortaklık* ile Türkiye'nin tam üye olmaksızın bu işlevleri sunmasını arzu ederken; Türkiye, Avrupa güvenliğini belirlemede sahip olduğu güç, etki ve konumu kaybetme kaygısıyla tam üye olmaksızın AGSP'nin gelişimini kendi katkısıyla güçlendirmeyi kabul etmemektedir.

Türkiye, Avrupa Birliği'nin güç kapasitesini arttırmanın dışında ayrıca, Birliğin etkinlik ve işlev alanını bölgesel temelde de genişletecek potansiyeldedir. Avrupa Birliği'nin sorunlu bölgelerden uzak durarak, inandırıcı ve güvenilir işlevsel bir güvenlik aktörü olması imkân dâhilinde değildir. Türkiye'nin üyeliğinin Birlik sınırlarını istikrarsız, çatışma ve kriz bölgelerine taşıyacağı yaklaşımı, Avrupa Birliği'nin küresel aktör olma iddiasını tutarsızlaştıracaktır.

Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile aday üyelik statüsü kabul edilen Türkiye'nin, 3 Ekim 2005'de Avrupa Birliği ile resmen tam üyelik görüşmelerinin açılmasıyla birlikte, hem Avrupa Birliği hem Türkiye için pek çok sorun su yüzüne çıkmıştır. Sorunlar, iktisadi, hukuki-teknik nitelikli olanlardan, kimlik, aidiyet ve güvenlik gibi kabul görmeye ilişkin mevzulara kadar uzanmaktadır. Adaylık süreci içerisinde görüşmelerin olumlu ya da olumsuz sonuçlanması, bölgesel ve uluslararası düzeyde oluşacak ideolojik-kültürel etkiler, iktisadi etkilerden çok daha ağır olacaktır⁴⁶⁷.

Türkiye'nin adaylığının kabulünün ardından, Komisyon'a Türkiye ile müzakerelerin başlatılması için, Katılım Ortaklığı Belgesi, Katılım Öncesi Stratejisi ve Çerçeve Belgesi hazırlama görevi verilmiştir. Komisyon'un hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi ile de Türkiye'nin yapması gereken reformlar belirlenmiştir. Bu reformlar, iktisadi, siyasi ve sosyal alanlara ilişkin Birlik müktesebatının tüm boyutlarını içeren, kısa, orta ve uzun dönemde yerine getirilecek sorumluluklara işaret eder. Türkiye bu doğrultuda, yasal ve anayasal değişiklikleri içeren Uyum Paketlerini hazırlayarak, TBMM'nde kabul etmiştir⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ Willem H. Buiters, "It's a Long Way to Copenhagen: Turkey's Membership of and Convergence with the European Union", *CEPS Policy Brief*, No. 96 March 2006, s.1.

⁴⁶⁸ Bkz.: Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye...*, ss. 308-312, Ercüment Tezcan, "Helsinki'den 3 Ekim'e: Müzakerelere Giden Sürecin, Dünü, Bugünü, Yarını", *Avrasya Dosyası*, Cilt:11 Sayı:1 2005, s. 17-22. Uyum Yasaları için bkz.: Tolga Süslü, *AB Sürecinde Uyum Yasaları*, Piramit Yay., Ankara 2005.

Uyum paketleri, yapılması gereken reformlar itibariyle; temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularla yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda, ifade özgürlüğü, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, tutukluluk süreci, idam cezasının kaldırılması, olağanüstü halin kaldırılması, ekonomik ve sosyal hakların eşitlik prensibi ile yeniden ele alınması, basın özgürlüğü, anadilin kullanılması uyum paketlerinde düzenleme konusu edilmiş; mevzuat Avrupa Birliği mevzuatına yakınlaştırılmıştır.

Avrupa Birliği, Helsinki Zirvesi'nde kararlaştırdığı, *Katılım Öncesi Strateji* ile Türkiye'ye, tam üyelik yolunu açarken, Lüksemburg Zirvesi'nde ortaya çıkan ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında sadece ortaklığın güçlendirilmesini öngören *Türkiye İçin Avrupa Stratejisi*'nden farklı bir tutum sergilemiştir⁴⁶⁹.

Komisyondun hazırladığı Müzakere Çerçeve Belgesinde, Avrupa Birliği müktesebatı⁴⁷⁰:

- Birlik Antlaşmalarının içeriği, ilke ve siyasi hedefleri;
- Avrupa Birliği mevzuatı, kararları ve Adalet Divanı'nın içtihadı;
- Birlik çerçevesine alınan bağlayıcı olan ya da olmayan, kurumlararası anlaşmalar, kararlar, beyanlar, tavsiye kararları ve yönlendirici ilkeler;
- ODGP'na dayalı kabul edilen ortak eylemler, ortak tutumlar, bildirimler, kararlar ve diğer tasarruflar;
- Adalet ve İçişleri Politikası alanında kabul edilen, ortak eylem, tutum, imzalanan sözleşmeler, beyan ve diğer tasarruflar;
- Avrupa Toplulukları, Topluluklarla birlikte üye ülkelerce ve Birlik ve üye ülkeler arasında Birlik faaliyetleri için imzalanan uluslararası anlaşmalar,

olarak belirlenerek, ayrıca sürekli gelişim gösteren nitelikte olduğuna da vurgu yapılmıştır.

Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerinde tam üyelik müzakerelerinin başarıyla tamamlanabilmesi, Çerçeve belgesinde de açıkça düzenlenen yükümlülüklerin yerine getirildiğinin Avrupa Birliği tarafından kabul edilmesine de bağlı olacaktır. Bu yükümlülükler; Kopenhag Kriterleri, iyi komşuluk ilişkileri ve sınır anlaşmazlıklarının BM Şartı'na uygun olarak çözüme kavuşturulması, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin yapıcı adımlar atılması ve Avrupa Birliği üyeleri ile ilişkilerin düzeltilmesi, Ortaklık ve katılım anlaşmalarının ek protokollerinin, Avrupa Birliği'nin yeni üyelerini içerecek şekilde düzenlenen yükümlülüklerin yerine getirilmesidir. Müzakere sürecinde, her bir konu başlığının tamamlanması ve yenisinin açılması, Komisyon görüşüne bağlı olarak, Bakanlar Konseyi'nin oybirliği kararı ile olacaktır.

⁴⁶⁹ Özen, a.g.e., ss. 131-132.

⁴⁷⁰ Tezcan, "Helsinki'den 3 Ekim'e...", ss. 26-27.

Lüksemburg ve sonrasında Helsinki ile geline aşamada, Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlatılması için, Kopenhag Kriterlerinin siyasi unsurlarının başarıyla yerine getirilmesi şart koşulmuştur. Bu kriterlerin yerine getirildiğine karar verildikten sonra, Kopenhag Kriterlerinin iktisadi unsurları ve Birlik üyeliğinin gereklerini yerine getirecek kapasitenin geliştirilmesi şartı müzakere süreci devam ederken sağlanabilecektir⁴⁷¹.

Müzakere sürecinde başlıkların açılması ve kapanmasının oybirliği ile kararlaştırılması dışında ayrıca Türkiye başlıklar açılmadan önce Birliğin ilgili başlık mevzuatını kendi ulusal hukukuna aktarması da gerekmektedir. Ayrıca bu süreç içerisinde, Türkiye'nin; insan hakları, temel haklar ve demokrasi, alanında süreklilik arzeden sorunları olduğu, Komisyon ya da üye ülkelerin üçte biri tarafından Bakanlar Konseyi'ne iletilmesi halinde, Bakanlar Konseyi nitelikli çoğunlukla, görüşmeleri askıya alabilecektir⁴⁷².

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin kısa vadede gerçekleşmeyeceği aşikârdır. Bu süreç, Türkiye'nin AGSP karşısında aldığı tavrı da önemli ölçüde biçimlendirmektedir. Yeni dönemde hem ulusal hem de bölgesel güvenlik kaygıları, Türkiye'nin Avrupa'yı, bölge ve taraf olarak yeniden değerlendirmesini şart kılmaktadır. Avrupa Birliği'nin bir aktör olarak çevresini etkileyecek ve değiştirecek yönde hareket etme kabiliyeti ve kapasitesi, bu dönemde Türkiye için Avrupa Birliği üyeliği temelinde ikili ilişkiler dışında, başlı başına bir dış ve güvenlik politikası meselesi olarak ele alınmaktadır.

1.2 1989 Sonrası Dönem Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerini Biçimlendiren Olgular

Avrupa Birliği, SSCB'nin yıkılışı ve Doğu Bloku'nun çözülmesi ile uluslararası sisteme yeni veya yeniden dâhil olan devletlerin Birlik sistemine katılma talepleri ile karşı karşıya kalmamış aynı zamanda Doğu Avrupa ve Balkanların istikrarsızlık ve güvenlik riskleri ile çevrelenmiştir. Bu dönemde Avrupa bütünleşme süreci, bu taleplerin yanısıra parasal ve iktisadî birliğini tamamlayıp, bütünleşmeyi de diğer alanlara taşımakla meşguldü.

Türkiye, hem 1990 sonrası hem de 2000'li yıllarda geçerli olan uluslararası konjonktür içerisinde, değişen çevre koşullarına bağlı olarak kendi konumunu, rolünü, işlevsellik alanı ve politik stratejilerini diğer tüm aktörler gibi yeniden ele almıştır. Bu koşullar hem ortaya çıkan

⁴⁷¹ Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 10-11 Aralık 1999, www.europa.eu.int

⁴⁷² Çınar Özen, Hatice Yazgan, "zor ya da Zoraki Aday: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci", Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (der), **Türkiye - AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yay., Ankara 2007, içinde: s. 267.

güç boşluklar nedeniyle hem de uluslararası sistemin farklılaşmasına bağlı olarak algılamalarda yaşanan değişim nedeniyle karmaşık bir ilişki ağı ortaya çıkarmıştır.

Her iki taraf için de dış çevre değişkenleri ve iç dengeler, üyelik sürecine ve iki taraflı ilişkilere etkisi itibariyle önem arz etmektedir. Bu etkenleri; uluslararası sistemde yaşanan değişimin ortaya çıkardığı yeni güç dengeleri, çıkar algılamaları ve güvenlik gereksinimleri, ABD'nin ilk dönem hegemon güç politikaları ve 11 Eylül'den sonra tekyanlıcı anlayışla yürütülen küresel güç politikaları, Avrupa'da yaşanan değişim ve Sovyet etkisinden kurtulan "Avrupalı" devletlerin ulusüstü sisteme dâhil edilmesi için gerekli olan stratejilerin geliştirilmesi, Türkiye'nin değişen stratejik konumu ve buna bağlı olarak dış ve güvenlik politikasının, bölgesel ve uluslararası düzeyde yeniden ele alınarak ikili ve çok taraflı ilişkilerde yeni açılımların yapılması gereği ile ortaya çıkan veya çıkması muhtemel tehdit ve risk odakları olarak ifade edebiliriz.

1.2.1 Uluslararası Sistemin Değişmesi ve ABD'nin Küresel Açılım Politikası

İki kutuplu yapının çökmesi ve SSCB'nin kendisini Rusya Federasyonu altında yeniden tanımlama sürecine girmesi, bu dönemde belli bölge ve belli alanlarda güç boşlukları ortaya çıkarmıştır. Oluşan bu boşlukların yarattığı istikrarsızlıklar ve bunlarla mücadele, yeni "güç koşullarını" ve "araçlarını" da tanımlamayı gerektirmiştir. Bu alanda en fazla etki sahibi olduğunu göstermeye çalışan ABD ve izlediği politikalar, yeni "risk"lerin ve bunlarla mücadele yöntemlerini tartışmaya açmıştır.

Özellikle, Rusya'nın eski gücüne kavuşma çabaları, nükleer programlar, askerî kapasitesini artırma çabasındaki yeni bağımsızlık kazanan devletler, eski Sovyet topraklarında hâkimiyet çabası, ayrılıkçı hareketler, enerji koridoru ve enerji kaynaklarının güvenli nakli sorunu, Avrupa Birliği için de güvenlik kaygıları yaratmıştır⁴⁷³.

Sovyetlerin çöküşü ABD'ni askerî, Avrupa Birliği'ni kültürel ve siyasi araçlarla dünyanın merkezi olarak ifade edilen bölgelerde etkin politikalar izlemeye giden yolu açmıştır⁴⁷⁴. Bu alanda NATO'nun yeni işlev alanlarına kavuşturularak, dünyada varolan güç boşlukları sebebiyle boy gösteren yeni risk ve tehlikelere karşı bir ortak savunma güvenlik yapısı haline getirilmesi ABD'nin öncelik verdiği politikalarından biri olmuştur. Aynı dönemde

⁴⁷³ Bowker, a.g.m., s. 212.

⁴⁷⁴ Shireen Hunter, " Bridge or Frontier? Turkey's Post-Cold War Geopolitical Posture", **The International Spectator**, Vol XXXIV No 1, January-March 1999.

Avrupa Birliği ise Soğuk Savaş döneminde güç dengesi modelinin terk edilerek ortak egemenlik ve değer paylaşımı sistemi üzerinde kurduğu güvenlik işlevi yerine getiren siyasal sisteminde, güvenlik işlevlerinin dış çevreye de yansıyacak biçimde birtakım düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir.

Daha güçlü bir Avrupa kimliği için uluslararası ve bölgesel sistemde tek sesle hareket eden ve ortak düşman, risk, tehlike ve tehditlere karşı birlikte hareket etmeyi sağlayacak bir mekanizmanın geliştirilmesi kabul edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile başlayan hareket, uluslararası çevre koşullarının da uygun olmasıyla Maastricht ile birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. Amsterdam ve Nice Antlaşması ile ODGP'nin bir parçası ve doğal uzantısı olarak AGSP kabul edilmiş ve AGSP'nin Avrupa Birliği müktesebatı içerisinde geliştirileceği ve uygulanacağı ifade edilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, SSCB tehdidinin dolayısıyla ortak düşman algılamasının kaybolması, NATO'nun varlığının tartışılmasına da sebep olmuş; bu ittifakın yeni dönemde varlık göstermesi için bir gerekçenin bulunmadığı ileri sürülmüştür. Bu, savlar ABD'nin küresel bir mücadeleye gireceğini hesaba katmadığı ve böyle bir stratejide NATO'nun nasıl bir işlev görebileceğini öngöremediği için eleştirilmektedir. Ayrıca bu savlar, sadece NATO ve güvenlik riskleri üzerinde değil aynı zamanda jeopolitik ve jeostratejik değerlendirmeler itibariyle de isabetsizdir. Burada en fazla üzerinde durulması gereken konu, Türkiye'nin öneminin azaldığına ilişkin olan değerlendirmelerin yanlışlığıdır.

1.2.2 Yeni Dönem Güvenlik Politikalarında Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Önemi

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Türkiye'nin stratejik önemi, Batılı kurumların ve kültürel değerlerin korunmasında, bu ülkenin çeşitli örgütlerde temsil edilmesinin getirdiği avantajda bulunmuştur. Fakat değişen konjonktürle birlikte stratejik önemin odak noktası da doğal olarak kaymıştır.

Türkiye'nin konumu, Soğuk Savaş sırasında NATO'nun SSCB'ne karşı savunma stratejisinde önemli rol oynamıştır. Bu statü, aynı önemi 1991 Körfez Savaşı'nda da göstermiştir. Türk üsleri, NATO ve koalisyon güçlerinin Irak hava sahasına girişlerinde kullandıkları kalkış alanı olmuştur. Bunun dışında Batı, Türkiye'nin bir "model" olarak, eski Sovyet topraklarında bağımsızlık kazanan yeni devletlere, Müslüman kimlikleri ve demokratik

unsurların bağdaştırılması ve modernleşmenin sağlanması yönünde motive edici bir işlev göstereceği beklentisini de vurgulamıştır⁴⁷⁵.

Bu durum, Türkiye'nin konumunun stratejik önemini mevcut dönemde de devam ettirdiğinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Ancak, Avrupa bütünleşmesi açısından konuya yaklaşıldığında, stratejik değerlendirmelerde bir kayma sözkonusudur. Burada, dış ilişkilerdeki yoğunluk taraflar açısından farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; SSCB'nin dağılması sadece yeni bağımsız devletleri ortaya çıkarmakla kalmamış aynı zamanda kalkan *demir perde* ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri doğrudan Batı Avrupa ile yakın ilişki geliştirme imkânı yakalamıştır. İşte bu durum, Avrupa Birliği için öncelikli mesele olarak ele alınmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda Avrupa bütünleşmesinde genişleme ve bu sürecin içerdiği güvenlik açılımları, Avrupalılaştırma stratejilerinin ağırlıklı gündem konularını oluşturmuştur.

1.2.3 Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Kimlik Olgusu ve AGSP'na Türkiye'nin Katılımı Sorunu

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, genişlemenin kimlik-güvenlik odaklı perspektiften bakıldığında, Avrupa genişlemesinin genel niteliğinden özde büyük farklılıklar taşımaktadır. Ama her iki ilişki de ortak bir unsurda kesişmektedir: güvenlik. Farklılık taşıdığı nokta ise; üzerinde yoğun tartışmaların da yapıldığı, Batılı bir ülke olarak Türkiye'nin "Avrupalı kimliği"dir.

Türkiye- Avrupa Birliği ilişkileri, kimlik- güvenlik ekseninde şekillenmektedir. Bu aynı zamanda, Avrupa Birliği'nin de ortaya çıkmasındaki temel dinamiktir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeleri ile eşit haklara sahip olma talepleri, Birliğin özerk karar kapasitesine ne yönde olumsuz etkiler yaratacağı tartışmaları halen devam etmektedir. Fakat, Türkiye'nin "Avrupalılık" ölçütüne sahip olmadığı yönünde Avrupa Birliği içerisinde tartışma olmamalıdır. Böyle bir değerlendirmenin olması halinde, Türkiye ile kurulan tüm ilişkilerin yeniden yapılandırılması, halihazırda devam eden katılım sürecinin de derhal sonlandırılması gerekirdi. Türkiye bir Avrupa ülkesi olması nedeniyle, Avrupa Birliği ile katılım sürecine dâhil olmuştur.

Katılım sürecinin sorunlu doğasından başka ilişkilerdeki diğer tartışma konusu da, Türkiye'nin AGSP'na hem teorik hem de pratik açıdan nasıl dâhil edileceğidir. AGSP karar sürecine, Türkiye'nin katılımı belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü, Türkiye'nin Avrupa

⁴⁷⁵ Bronstone, a.g.e., s. 194.

Birliği'ne katılımı reddedildiği müddetçe, AGSP operasyonel eylemleri için NATO'nun imkân ve yeteneklerine başvurma sürecinin önünde Birlik, Türkiye'nin vetosu ile karşılaşacaktır.

Türkiye'nin beklentileri, sadece NATO-Avrupa Birliği arası ilişkiler açısından değil, diplomatik, siyasi kaygılarla da izah edilmelidir. Türkiye'nin NATO içerisindeki tavrı; BAB'ndeki statüsü, 1999 Washington Zirvesi Kararları ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye sunduğu seçeneklerden kaynaklanmaktadır⁴⁷⁶.

Temmuz 1991 NATO zirvesinden sonra yayınlanan Roma Bildirgesinde, NATO'nun güvenlik bağlamında Avrupa'nın temel örgütü olmayı sürdüreceği vurgulanmakla birlikte, Avrupa'nın yeni güvenlik mimarisinde; NATO, AT (AB), AGİK(T) ve BAB gibi kuruluşların birbirlerini tamamlayıcı rol oynamaları ve yakın işbirliğinde bulunmaları gereği üzerinde durulmaktadır. Tehdit yerine “risk” kavramı üzerinde durularak, SSCB ve Doğu Avrupa'daki belirsizlik ortamının risk unsurları olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde Orta Doğu'nun daha riskli bölge haline geldiği ve caydırıcılıktan ziyade, önleyici stratejilerin önem kazandığı ifade edilmiştir. 1992 NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, bunalım bölgelerine barış gücü gönderilebilmesi ve bunun gelen talep ve arzu eden üyelerin katılımıyla gerçekleştirilmesi kabul edilmiş, böylelikle ilk kez NATO, alan dışı (out of area) müdahaleye imkân veren bir karar tesis etmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, NATO'nun artık gerekli bir örgüt olup olamadığı yönünde bir takım tartışmalara neden olmuştur. NATO'nun tartışılan varlığı ile birlikte, Türkiye'nin Avrupa güvenliği ve Batı dünyası için taşıdığı stratejik önemini yitirdiğini öne süren birtakım savlar da ortaya atılmıştır. Ancak zamanla, bu tür argümanların tutarlı olmadığı ve gerçekliği yansıtmadığı ortaya çıkmıştır. Eski SSCB ülkeleri, geçiş ve yeniden yapılanma dönemine girmişler ve bu ülkeler çeşitli derecelerde belirsizlikler ve istikrarsızlar üretmeye başlamışlardır. Kafkaslar'da Gürcistan'da iç çatışmalar yaşanırken, Karabağ sorunu ve Azeri-Ermeni uyuşmazlığı giderek şiddetlenmiştir. Orta Doğu'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile gelişen uluslararası tepki ve yapılan müdahaleler sonrası Irak'ın geleceği sorunu ve bazı Orta Doğu ülkelerinin nükleer silah programları derin endişeleri içinde barındırmaktadır. 20. yüzyıl, Balkanlar bölgesinde Yugoslavya'nın çözülmesi ile birlikte savaşlar ve soykırımlarla kapanmıştır.

⁴⁷⁶ Nathalie Tocci - Marc Houben, **Accommodating Turkey in ESDP**, Centre For European Policy Studies, 2001, s. 3.

İstikrarsızlıkların çevrelediği bu bölgelerle sınır paylaşan Türkiye, sahip olduğu stratejik konumu değiştirmekle birlikte, önemini muhafaza etmiştir. Buradaki önemi, Batı dünyası için Türkiye'nin istikrarını koruması ve demokratik geleneği benimseyen iç ve dış politikasını sürdürmesinde yatmaktadır. Transatlantik ilişkilerinin küresel açılımı Türkiye bağlantılı boyutu ortaya çıkmaktadır. Demokrasi, demokratik anlayışın toplumsal dönüşüm yaratan işlevselliği ile de kullanılması ve yaygınlaştırılması, ABD'nin küresel etkinlik mücadelesinde dış politika söylemi olarak ön plana çıkmaktadır. Böylelikle, ABD'nin Avrupa ile ilişkileri, Batı değer sistemini güçlendirici yönde kontrol altında tutulmaktadır. Bu noktada, ilişkilerin denetlenmesi ve Avrupa Birliği vasıtasıyla Avrupa'nın ABD'nden uzaklaşmasının önlenmesi, ABD çıkarları gereğidir. Türkiye'nin buradaki işlevi, NATO üyeliği dolayısıyla Avrupa Birliği-ABD arasındaki ilişkilerde etkin rol üstlenmesinde ve bağların devamlığında ortaya çıkmaktadır⁴⁷⁷. Bu rol, ABD için olduğu kadar Avrupa Birliği için de dikkatle izlenmektedir.

Türkiye'nin, NATO'da ileri cephe ülkesi konumu ve Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya güvenliğinde temel aktör olması, Türkiye'nin jeopolitiğini hâlâ önemli kılmaktadır⁴⁷⁸. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin Türkiye'nin stratejik önemini azalttığı ve Avrupa güvenliği için etkisini önemli ölçüde yitirdiği savları bu açıdan da zayıflamaktadır.

Türkiye'nin Avrupa güvenliği ile ilişkilerine etki eden bir unsur da Türkiye ve BAB ilişkileridir. Türkiye BAB'nin çeşitli faaliyetlerine gözlemci olarak katılırken, örgütün genişlemesi gündeme geldiğinde, Batı kuruluşları ile ilişkileri ve bütünleşmesi politikası çerçevesinde 1987 yılında BAB'ne üyelik müracaatında bulunmuştur. 1991 yılında yapılan Avrupa Birliği'nin Maastricht Zirvesi öncesinde Türkiye, ABD, İngiltere, Hollanda ve Portekiz ile birlikte BAB'nin NATO ile Avrupa Birliği arasında köprü işlevini üstlenmesini desteklerken, Fransa ve Almanya örgütün Avrupa Birliği'nin bir savunma kuruluşu olarak yeniden yapılandırılmasını savunmuştur. NATO bünyesinde tartışılan bu iki eğilim, Maastricht zirvesinde uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda BAB, Avrupa'nın bir savunma kuruluşu olarak kabul edileceği aynı zamanda bu kabulün Avrupa Birliği'ni NATO içerisinde güçlendireceği savunulmuştur. Zirvede, BAB üyesi olmayan Avrupa Birliği üyelerinin tam üyeliğe, Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyesi Avrupalı devletlerin de ortak veya gözlemci üye olarak davet edilmelerine karar verilmiştir.

⁴⁷⁷ Ali Karaosmanoğlu, "AB ve NATO Üyesi Ülkelerin Ulusal Güvenlik Stratejileri", **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri**, 11-12 Ocak 2001, Harp Akademileri Yay., İstanbul 2001, s. 70.

⁴⁷⁸ Ian O. Lesser, "Turkey's Strategic Options", **The International Spectator**, Vol. XXXIV No. 1 January – March 1999.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için müracaatta bulunmuş bir devlet olarak, BAB içerisinde ortak üyelerin tüm BAB işlevlerine katılmalarına imkân verecek düzenlemelerin yapılmasını istemiştir. 1992 yılında, NATO üyeleri, BAB'nin eylemlerine tam katılımı sağlayacak biçimde BAB'ne ortak üye olmaya davet edilmiş ve bu çağrıya Türkiye olumlu yanıt vermiştir. Yapılan düzenlemeye göre; ortak üyeler, BAB'nin tam üyeleri ile aynı koşullarda BAB bünyesindeki askerî operasyonlara katılacaklar ve mevcut tasarılarla ilişkin konuşma yapma hakkına sahip olacaklardır. Anlaşma, sadece BAB'ne tam üye olan devletlerin karar verme hakkına sahip olduğunu, ortak ve gözlemci üyelerin ortak savunmayı düzenleyen 5. md kapsamı hariç olmak üzere, BAB çatısında değerlendirmelerini öngörmüştür. Hem gözlemci hem de ortak üyeler, tam üyelerin çoğunluğunun aksi kararı olmadıkça, Konsey toplantılarına katılabileceklerdir. Bunun dışında Türkiye, Norveç ve gözlemci üye sıfatıyla Danimarka, Güvenlik Komitesi hariç, çalışma gruplarına dâhil olabileceklerdir. Ortak üyeler Planlama Birimine görevli atayabilecekler, tam üyelerle aynı şartlarda BAB operasyonlarına ve BAB'nin yan kuruluşları olan Güvenlik Enstitüsü ve Parlamenterler Meclisi'ne de katılabilecekler, bunun dışında BAB bütçesine katkı yapacaklardır. Ortak üyelerin “*oydaşmayı*” bozamayacakları da kabul edilmiştir. NATO-BAB arasında, Avrupa güvenlik mimari yeniden yapılandırılırken işbirliği sağlayabilmek için, NATO üyesi olan Türkiye'nin onayı büyük önem taşımıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ve BAB'ne tam üye olmadığı için her iki örgütün karar mekanizmalarına dâhil olamayacağından, bu durum hem Türkiye hem de Avrupa Birliği için Avrupa güvenliği açısından önemli meseleler olmuştur⁴⁷⁹.

9-10 Aralık 1999 Helsinki zirvesi, Avrupa Birliği kimliği ve AGSP için büyük gelişmelerin sağlandığı bir platform olarak kabul edilmektedir. Bu zirvede Türkiye'nin adaylık statüsü de kabul edilmişti. Bu noktada, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında üyelik sürecinin başlatılmasının, Avrupa kimliğinin laik unsurunu güçlendirici etkisi olduğunu da göz önünde tutulmalıdır⁴⁸⁰. Elbette ki, sürecin nasıl ilerleyeceği de, bu kabulün değişip değişmemesinde etkili olacaktır.

Amsterdam Antlaşması uyarınca Avrupa Birliği, Petersberg görevleri kapsamında faaliyetlerde bulunurken, BAB'nin imkânlarına başvurabilecekti. Nice Antlaşması ile de, BAB'nin Avrupa Birliği ile bütünleştirilmiş ve BAB'nin eylemsel faaliyetleri Birlik sistemine dâhil edilmiştir. Türkiye'nin burada üzerinde durduğu en önemli husus, BAB'nin Nice

⁴⁷⁹ Çayhan, Avrupa Birliği'nde Ortak Güvenlik..., s. 352-353.

⁴⁸⁰ Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...”, ss. 163-164.

Antlaşması ile Avrupa Birliği müktesebatına dâhil edilmesine rağmen, BAB ortak üyelerinin Maastricht ile sahip oldukları hakların Avrupa Birliği müktesebatına alınmayışı olmuştur.

Bu mesele, Avrupa güvenliğinin tartışıldığı diğer örgüt toplantılarına da yansımıştır. Bu doğrultuda NATO'nun 1999 Washington Zirvesinde, güvenlik alanında BAB, Avrupa Birliği, Türkiye ve NATO arasındaki ilişkilerin ele alınması bakımından büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği'nin NATO'nun dâhil olmadığı alanlarda, karar alması ve askerî eylemde bulunması için özerk eylem kapasitesi geliştirmesi kabul edilmiştir. NATO ile Avrupa Birliği, karşılıklı danışma, işbirliği ve şeffaflık temelinde ilişkilerini geliştirmek üzere uzlaşmışlardır. Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyelerinin Avrupa Birliği liderliğindeki kriz operasyonlarına katılımının, BAB bünyesindeki anlaşmalara uygun olarak sağlanması istenmiştir. Yapılacak operasyonların doğurduğu ihtiyaç sebebiyle kurulacak yeni yapıların, NATO'dan ayrılabilir fakat ondan tamamen ayrı yapıda olmaması vurgulanmıştır⁴⁸¹.

Zirvede, Avrupa Birliği liderliğinde girişilecek operasyonlara, NATO'nun Avrupalı müttefiklerinin katılmak isteyebilecekleri ihtimalini de göz önünde bulundurarak, NATO imkân ve yeteneklerinin kullanılmasına her duruma ayrı ve oybirliği olmak kaydıyla izin verilmesi de kabul edilmiştir.

NATO bu düzenlemeyi, BAB'ne katılımı öngören anlaşmaların, Avrupa Birliği'ne de uygulanabilir olması gerektiği mantığı ile yapmıştır. Fakat, bu zaman dilimi içerisinde Avrupa Birliği, ilgili düzenlemelerin AGSP karar sürecine Birlik üyesi olmayan devletlerin katılımını öngörmediğini, böyle bir düzenlemenin varlığının kabulü halinde, bunun siyasal sistem için sorun teşkil edeceğini öne sürerek, Türkiye için olumsuz bir tablo çizmiştir. Bu gelişme üzerine Türkiye de, Avrupa Birliği liderliğinde ve NATO imkânlarından yararlanılarak yürütülecek askerî operasyonlara otomatik garanti vermeyi reddetmiştir⁴⁸².

Avrupa Birliği'nin Kopenhag zirvesinde, AGSP'na ilişkin alınan Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliğinin sorunun çözümü beklenmeksizin 2004 yılında tamamlanması kararı, Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerine olumsuz etkiler yaratmıştır. Bununla birlikte, daha sonra ortaya çıkan Irak krizi ile Türk ABD ilişkilerinin sarsılması, Türkiye'nin ABD'ne bağlılık konumu sorgulanmasına neden olmuş ve bu durum da Avrupa Birliği için Türkiye'ye ilişkin stratejik değerlendirmesini yeniden ele almasını şart kılmıştır.

⁴⁸¹ Washington Summit Communique, North Atlantic Council, 24 April 1999, <http://www.nato.int>.

⁴⁸² Özen, "Consequences of the European Security...", s. 144.

Benzer yönde Avrupa Birliği içinde ABD karşıtı tavrın ortaya çıkması burada etkili olmuştur. Avrupa Birliği, sınırları genişletmeye ve bölgesel yeni stratejiler geliştirmeye yönelmiştir⁴⁸³. ABD'nin Irak müdahalesi özellikle Avrupa Birliği içinde Fransa ve Almanya tarafından tepkiyle karşılanmış ve anti-Amerikancı bir tavır güçlenmeye başlamıştır⁴⁸⁴. Tüm bu gelişmeler karşısında ABD eleştirilen politikalarına karşılık, Almanya ve Fransa'yı "Eski Avrupa" Avrupa Birliği'ne yeni katılan ve ABD politikalarına destek veren ülkeleri de "Yeni Avrupa" olarak nitelendirmiştir⁴⁸⁵.

2001 yılında toplanan Nice zirvesinde AGSP'nda yaşanan sorunların çözümünü sağlamaya yönelik girişimler yapılmıştır. Burada kriz dönemleri haricinde Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO'nun Avrupalı üyeleri ile Avrupa Birliği aday ülkelerin AGSP'na katılımını düzenleyen birtakım kararlar alınmıştır. Bu zirvede, daimi danışma düzenlemeleri (*Permanent Consultation Arrangements*) yapılmıştır. Düzenlemeler; Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerin danışma ve işbirliği prosedürleri ile,

- Her Avrupa Birliği Başkanlığı döneminde olmak üzere, yılda iki kez, Avrupa Birliği üyelerinin katıldığı, AGSP'na ve bu politikanın üyeleri ilgilendiren hususlarına ilişkin toplantı düzenlenecektir;
- Her Avrupa Birliği Başkanlığı döneminde olmak üzere, yılda en az iki kez Avrupa Birliği üyesi olmayan altı NATO ülkesinin⁴⁸⁶ katılımıyla toplantı yapılacaktır;
- Her Avrupa Birliği Başkanlığı döneminde Avrupa Birliği ve bu altı ülkenin bakanlarının katılacağı toplantı yapılacaktır;
- Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO üyeleri ile Avrupa Birliği'ne aday diğer ülkelerin temsilcileri ve askerî uzmanlarının katılacağı Askerî Komite toplantıları organize edilecektir;
- Her Başkanlık döneminde Avrupa Birliği ve bu altı ülkenin katılımıyla en az iki brifing verilecektir⁴⁸⁷.

Fakat Nice düzenlemeleri, NATO imkânlarının kullanıldığı durumlarda bazı danışma mekanizmaları geliştirilmesine karşın, Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlerin AGSP karar mekanizmalarına tam katılımını öngörülmemiştir⁴⁸⁸.

⁴⁸³ Triantaphyllou, a.g.m., s. 79.

⁴⁸⁴ François Heisbourg, "The French-German Duo and the Search for a New European Security Model", **The International Spectator**, 3, 2004., s. 63., Anand Menon, "From Crisis to Catharsis: ESDP after Iraq", **International Affairs**, 80, 4, 2004, 639.

⁴⁸⁵ Bu konuda bir değerlendirme için bkz.: Canbolat, **Savaş ve Barış Arasında...**, ss. 125-126.

⁴⁸⁶ Bu altı ülke; Türkiye, Norveç, İzlanda ile 2001 yılı itibariyle Avrupa Birliği adaylık süreci devam eden, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'dır.

⁴⁸⁷ Özen, , "Consequences of the European Security...", ss. 147-148.

⁴⁸⁸ Özen, , "Consequences of the European Security...", s. 149.

2000 yılında BAB Bakanlar Konseyi'nin Marsilya Zirvesi ile örgütün kurumsal ve operasyonel kapasitesini askıya almaya karar vermişlerdir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin Nice Zirvesi ile de Birlik, BAB'nin bu örgütün kurumsal ve operasyonel kapasitesini güvenlik ve savunma alanlarına ilişkin kapsamına almayı kararlaştırmıştır. Böylelikle BAB, üyelerinin güvenlik ve savunma meselelerinin görüşüldüğü bir forum olarak kalacaktır. Ayrıca, BAB'nin işlevsiz kalması, AGSK'nin bir aracı olmasından dolayı, NATO içerisinde Avrupa ayağının güçlendirilmesine ilişkin yapılan planlar da ortadan kalkmıştır.⁴⁸⁹

2. Türkiye'nin Üyeliği ve AGSP'na Katılımına Yönelik Avrupa Birliği'nin Yaklaşımını Etkileyen Faktörler

Soğuk Savaş'ın ardından Sovyet komünizmi tehdidinin ortadan kaybolmasıyla, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin önemi Avrupa için ağırlık kazanırken, Türkiye'nin önceliği bu ülkelerin gerisinde kalmıştır⁴⁹⁰. Avrupa Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine öncelik verirken aynı zamanda bu ülkeleri çeşitli alanları kapsayan istikrarsızlık yaratan sorunların çözümü birincil gündem maddesi olmuştur. Avrupa Birliği ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında imzalanan “Avrupa Antlaşmaları” taraflarca paylaşılan değerleri ve ilişkilerin hedefini ve şartlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği, varlığın korunmasını sadece dolaylı yollarla yani, genişleme, dış ilişkiler, ticari-iktisadi ilişkiler temelinde değil aynı zamanda doğrudan güvenlik ve savunma politikası ile de sağlama yoluna gitmiştir. Sistemin güvenlik ve savunma politikası geliştirmesi, ortak dış politika algılamasına ve genişleme politikasının geliştirilmesine sıkı sıkıya bağlıdır.

2.1 Genişleme Politikası ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye İlişkin Değerlendirmeleri

Sistemin çevresini biçimlendirmesi ve dönüştürmesi, Avrupa Birliği'nin işlevleri ve hedefleri itibarıyla, üyelerinin ve hukuki yetkilerinin geçerli olduğu sistem dışında güç etkisi gösterebilen kapasitesini ortaya çıkarmaktadır. Avrupa coğrafyasında yeralan ve henüz Birliğe katılmamış olan Makedonya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan ve statüsüne bağlı olarak Kosova'nın sisteme uyumlarının sağlanmasından sonra tam üye olarak alınması da

⁴⁸⁹ Çınar Özen, “ ESDP-NATO Relations: Considerations on the Future of European Security Architecture”, **The Turkish Yearbook**, Vol:XXXIII, 2002, s. 239.

⁴⁹⁰ Bkz.: Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s. 291-293.

gündemdedir. Bu yöndeki stratejiler, Avrupa Birliği'nin güvenlik sağlayıcı işlev yerine getirmesine hem de bölgesel sistemde dönüşümün gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nun NATO ve Avrupa Birliği'nin genişlemesine ilişkin hazırladığı raporda, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinin işleyen piyasa ekonomisi, demokratik kurumların varlığı, insan haklarına saygı ve para birliğinden kaynaklanan yükümlülükleri karşılayabilme kapasitesi gibi birtakım şartların yerine getirilmesine bağlı olduğu açıkça vurgulanmıştır⁴⁹¹. Bu anlamda Birliğin 1993 yılında Kopenhag Zirvesinde üyelik şartları arasında kabul edilen nitelikler, genişleme sürecinin temel yönlendirici unsurları olarak ortaya çıkmıştır.

Kopenhag Kriterleri, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri olduğu kadar Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası ve buna bağlı diğer yaklaşımlarını da etkilemektedir. Avrupa Birliği tarafından kabul edilen kriterler şunları kapsamaktadır⁴⁹²: “*Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı duyulmasının ve korunmasının koruma altına alan kurumların istikrarı*”, “*işleyen piyasa ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik bünyesindeki rekabetçi baskılar ile piyasa güçlerine dayanma yeteneği*”, “*siyasi, iktisadi ve parasal birliğin amaçlarına uyulması dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini karşılama kapasitesi*”. Bu kriterler Avrupa Birliği adaylık sürecinde yönlendirici temel ilkeler olarak, aday ülkelerin ilerlemelerinin ve uygunluklarının ölçütü olmaktadır.

Benzer bir durum da Avrupa Birliği için söylenebilir. Uluslararası aktör etkinliğinde sahip olma iddiasında olan Birliğin, kabul ölçütü ve yönlendirici unsuru ODGP ve AGSP'dir. Avrupa Birliği uluslararası bir aktör olarak güçlü bir diplomatik varlık gösterse bile bunu destekleyecek askerî güce henüz erişememiştir. İşte AGSP bu gerçekliğin farkına varılmasının bir sonucu olarak hız kazanmış ve destek görmüştür. Türkiye de bu politik alana ilişkin Avrupa Birliği'ne katkı sağlamaya istekli ve kararlı olduğunu, gerek Avrupa Birliği ile gerek Avrupalı ülkelerle olan ilişkilerinde gerekse NATO dâhilinde sürekli vurgulamıştır. Bunun için kendisinin süreçten dışlanmamasını şart koşmuştur.

Avrupa güvenliğine ilişkin Birlik sistemi, sadece güvenlik sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda güvenliğin kapsamı ve algılanışını da biçimlendirici etkiler yaratmaktadır. Ulusüstü sistem örneğinde güvenlik, dış tehditlerin yanı sıra paylaşılan normları ve değerleri de kapsayan

⁴⁹¹ Bronstone, a.g.e., s. 196.

⁴⁹² Bkz.: Presidency Conclusions of Copenhagen European Council, 1993. (www.europa.eu.int)

bir anlam kazanmaktadır. İşte bu anlayış Kopenhag Kriterlerinin değerlendirilmesinde de esastır⁴⁹³. Kopenhag Kriterlerinin Türkiye tarafından yerine getirilmesi aynı zamanda bu ülkenin askerî olmayan diğer güvenlik araçları ve stratejilerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için imkân da yaratacağı savunulmaktadır⁴⁹⁴.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde gerilim noktası yaratan ve güvenlik boyutu içeren bir diğer sorun alanı da azınlık haklarıdır. Avrupa Birliği'nin konuya yaklaşımı ile Türkiye'nin yaklaşımı derin farklılıklar taşımaktadır. Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrasında demokrasi ve insan haklarını Birliğin temel ilkeleri arasında saymıştır. Bu ilkeler, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da toplumsal dönüşümlerin hızlandırılması için de uygun araçlar olarak kullanılmıştır. Avrupa Birliği, Türkiye'de etnik-dil-din temelinde pek çok azınlığın olduğunu, Türkiye'nin bu gerçekliği kabul etmediği iddiasıyla, demokratik ve insan hakları uygulamaları itibariyle büyük eksikliklerin olduğunu savunmaktadır. Özellikle Aleviler ve Kürtler bu tartışmanın merkezine oturtulmaktadır. Bunların dışında azınlıkların dernek kurma, mülkiyet ve dini eğitim alma, kendi dillerinde görsel ve işitsel yayın yapma ve eğitim yapma hakkının engellendiği de, Komisyon tarafından düzenlenen Türkiye'nin ilerleme raporlarında vurgulanmaktadır⁴⁹⁵.

Türkiye'de azınlıklar, uluslararası antlaşmalarla belirlenmiştir ve bu unsurlar da gayrimüslimlerden ibarettir. Türkiye'de azınlık olarak tanımlanarak, hakları ve sorumlulukları uluslararası antlaşmalarla belirlenen unsurlar; Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir. Bu azınlık grubu dışında kalanlar, Türkiye Cumhuriyetinin kurucu unsurlarıdır. Avrupa'nın azınlık yaklaşımı, Türkiye'nin ulusal birliğini sağlayan temel düsturlarıyla ve toplumsal gerçekliği ile bağdaşmamaktadır. Canbolat'ın da belirttiği gibi “ [e]konomik, ve sosyal gelişmesini ilerletmiş, demokratik ve laik bir hukuk devletinde...[s]ınıfsal/toplumsal ayrımcılık yaratacak bir azınlık statüsü yerine, demokratik bir ülkede eşit hak ve yükümlülüğe dayalı yurttaşlık modeli...” üzerinde “...ulusal çıkarın küresel ölçekli güç politikalarına mahkûm olmadan Misak-ı Millî dâhilinde tarihsel/güncel ve kültürel birliktelik bilinciyle...” yapılacak tartışmalar, Türkiye için olduğu kadar Avrupa Birliği için de yararlı olacaktır. Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin ulusal

⁴⁹³ Dietrich Jung, **Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?**, Copenhagen Peace Research Institute, Copenhagen, 2002, s. 11.

⁴⁹⁴ Ramazan Gözen, **Turkey's Delicate Position Between NATO and the ESDP**, SAM Papers, Center for Strategic Research, Ankara, 2003, s. 44.

⁴⁹⁵ Raporlar için bkz.: www.euturkey.org.tr

bütünlüğünü tehlikeye atacak gelişmeleri teşvik edici yaklaşımlar benimsemesi, nihayetinde kendi güvenlik çıkarlarına da terstir⁴⁹⁶.

Mart 2001'de Türkiye'nin tam üyelik için Katılım Ortaklığı Avrupa Birliği'nce kabul edildikten sonra, kendisine bir *yol haritası* verilerek, Avrupa Birliği müktesebatını ve standartlarını üstlenebilmesi için, siyasi, hukuki ve iktisadi konular ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de Ulusal Program kabul edilerek, gerekli düzenlemelerin yapılmasına başlanmıştır⁴⁹⁷.

Katılım görüşmeleri, Avrupa Birliği siyasetinde, Transatlantik ilişkilerinde ve Avrupa'nın yakın çevresi ile etkileşiminde önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu süreç, Avrupa Birliği içerisinde hâlâ kendi geleceği, kurumsal yapısı ve uluslararası ilişkilerdeki konumu açısından tartışmalara sebep olmaktadır. Avrupa Birliği, Türkiye'nin üyeliğinin yol açabileceği çeşitli sorunlar üzerinde durmaktadırlar⁴⁹⁸.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yürütülen müzakerelere yön veren temel hususlar vardır. Bunları: demokrasi ve hukuk düzeninin üstün kılınması, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunması ile haklarının tanınması, Kıbrıs sorunu, sınır sorunlarının barışçı yöntemlerle çözülmesi, güç kullanmama ve kullanma tehdidinde bulunmamak olarak siyasi kapsamda, serbest piyasa ekonomisinin uygulanması ve güçlendirilmesi itibariyle de iktisadi kapsamda ifade edebiliriz.

Türkiye'ye ilişkin, Komisyon'un hazırladığı ilerleme raporlarında, çoğunlukla siyasi kapsamda yer alan konularda Türkiye için olumsuz değerlendirmeler bulunmaktadır. Demokrasi geleneği ve demokratik uygulamalardaki eksiklikler, siyasi hayatta demokratik kurumların kırılganlığı, insan hakları bağlamında Avrupa Birliği'nin kendisinin algıladığı azınlıkların haklarının tanınmasında ve kültürel gelişmelerinin sağlanmasında varolan eksiklikler ve özellikle bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, yapısal heterojenlik ile gelir dağılımındaki adaletsizliğin yarattığı sorunlar en fazla vurgu yapılan konulardır.

Türk siyasal hayatında Osmanlıdan kalan patrimonyal gelenek ve bunun bir uzantısı olan nüfuzlu kişilerin etrafında toplanan taraftar grupları ve popülizmden kaynaklanan

⁴⁹⁶ Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, ss. 408-409.

⁴⁹⁷ Bkz.: Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, ss. 307-312.

⁴⁹⁸ Henri J. Barkley- Anne Marie Le Gloannec, "The Strategic Implications of Turkey's Integration in the European Union", Ester Brimmer, Stefan Fröhlich, **The Strategic Implications of European Union Enlargement**, Johns Hopkins University, 2005 içinde s. 127.

aksaklıklar, demokrasi rejimine etki ederek siyasi istikrarsızlıklara, darbelere yol açmış⁴⁹⁹ ve bunların yarattığı olumsuz koşullar iç yapıda olduğu kadar dış çevrede de yankı bulmaktadır. Bir anlamda,. Avrupa'nın demokrasi vurgusu, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu koşullara da işaret etmektedir. Türkiye, zaman zaman Osmanlı devleti ile özdeşleştirilmeye de çalışılmaktadır. Hanedanlıkla modern ulus devletin özdeşleştirilmesi çabalarının doğal bir sonucu da, Türkiye ile ilgili sorunlarda Avrupa'nın haksız yaklaşımları olmaktadır. Yunanistan bu anlamda, Avrupa'ya en fazla baskı yapan devlet olarak ortaya çıkmaktadır⁵⁰⁰.

Kopenhag Kriterleri, Türkiye'nin AGSP'na katılımı konusunda da etkili olmaktadır. Askerî alanda Türkiye'nin sahip olduğu kapasite ve tecrübe, jeostratejik konumu önemini ortaya çıkarırken, Kopenhag Kriterlerinde yeralan ve Avrupa Birliği kimliğinin temel unsuru olarak kabul edilen demokratik gelenek, Türkiye'nin önüne engel olarak çıkmaktadır⁵⁰¹. Avrupa Birliği'nin üyelik kriterlerinde siyasi değerlendirmeler özellikle Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in adaylığı ile daha fazla ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin üç ülkenin iktisadi durumlarından çok, Avrupa'da istikrarlı demokrasilerin hayata geçirilmesi ve desteklenmesi önplana çıkarılarak, siyasi durumları göz önünde tutulmuştur.

Türkiye ve Yunanistan ilişkileri, hem Avrupa Birliği üyelerinin Türkiye'ye bakışını hem de Türkiye'nin ikili ilişkileri yönlendirme tavrını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye'nin, Kıbrıs ve Ege'de Yunanistan'a karşı kullandığı hem askerî hem de diplomatik araçlar ve taktikler, Avrupa Birliği üyeliğini zora sokmaktadır. Batı kurumları içindeki konumları ve NATO müttefiki olan her iki ülkenin güvenlik çıkarılarının çatışıyor olması ve burada çözüme gidilemeyişi, Avrupa Birliği bakışını olumsuz etkilemektedir. Avrupa Birliği açısından kabul gören tavır, sorunun Türkiye tarafında olduğudur. Bu yöndeki tavır, Avrupa Birliği'nin bu sava gerçekten inanıyor olması ya da Yunanistan'ı korumak kaygısından değil, çıkar ve güç ilişkileri temelinde Türkiye'nin değerlendirilmesinden ileri gelmektedir. Ancak Avrupa şunu da kabul etmelidir ki; Türkiye dışlanarak ya da görmezden gelinerek geçerli stratejik açılıma sahip olmak sözkonusu değildir.

Ayrıca Avrupa Birliği, Kıbrıs sorununun çözümü doğrultusunda bir yaklaşım belirlemek yerine, Kıbrıs'ta uluslararası antlaşmaların halen geçerli olduğunu ve Türkiye'nin de bu antlaşmalara aykırı hareket ettiğini iddia etmektedir. Bununla birlikte, uluslararası örgütlerle

⁴⁹⁹ İnalçık, a.g.m., s., 26.

⁵⁰⁰ İnalçık, a.g.m., s., 10.

⁵⁰¹ Karaosmanoğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...", s. 166.

üyeliği Garanti Antlaşması itibariyle Türkiye'nin onayına bağlı olan bir devletin, bu şartı yerine getirmeksizin Avrupa Birliği'ne 2004 yılında alınması, uluslararası hukuk kurallarının Birlik tarafından çiğnendiğinin bir göstergesidir. Avrupa Birliği, Kıbrıs'a ilişkin tutumunu, siyasi çıkar algılamasıyla belirlemektedir. Bu algılama da, Avrupa Birliği'nin "özgürlük, eşitlik ve adalet" alanını, tehlikeli gelişme ve taleplerden koruma hedefi ile ilgilidir⁵⁰².

Avrupa Birliği'nin Kıbrıs'ta egemenlik hakları bakımından eşit iki toplumun varlığını kabul etmeye yanaşmaması ve uluslararası hukuk normlarına aykırı olarak Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini tamamlaması, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimi arttırdığı gibi, bu soruna taraf iki devletin Ege'de ve Doğu Akdeniz'deki dengelerini de bozmuştur. Ortaya çıkan bu gerilim, sadece Kıbrıs ve Ege sorunları itibariyle Türkiye-Yunanistan ilişkilerini değil, Avrupa Birliği'nin güvenlik çıkarlarını da olumsuz etkilemiştir. AGSP'nin Türk-Yunan sorunlarında kullanılmaması ve Güney Kıbrıs'ın AGSP'ndeki konumunu odak alan Türk itirazlarını güçlendirmiştir.

Avrupa Birliği adaylığı sürecinde Türkiye'nin jeostratejik konumu da merkezi önem taşımaktadır⁵⁰³. Sadece Avrupa Birliği bu durumu gerçekçi biçimde değerlendirmekte eksik kalmaktadır. Eksik değerlendirmeler de olsa, Birliğin bu gerçekliği göz ardı etmesi söz konusu olamayacaktır.

Türkiye'ye ilişkin 1997 yılında açıklanan Komisyon Raporu'nda; demokratikleşme, insan haklarının korunması, Yunanistan ile iyi komşuluk ilişkileri kurulması, uluslararası hukuka saygı konusunda ilerleme sağlandığı ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümünde olumlu adımlar attığı belirtilmiştir. Komisyon, Avrupa Birliği'nin sorunlarını çözmesi ve Avrupa Birliği ile bütünleşmesini sağlaması için Türkiye'yi desteklemesi gerektiğini savunmuştur. Fakat Komisyon, başta insan hakları olmak üzere tarımsal ve yapısal gelişme konularında önemli sorunlar olduğunu da belirtmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'de sivil toplum ve hukuk düzeninin gelişmesine ilişkin insan hakları alanında yoğun işbirliği ortamının geliştirilmesi gerektiği de söylenmiştir⁵⁰⁴. Rapor, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin ilerlemesini, Türkiye'nin gelişme kaydetmesine bağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde karşı karşıya olduğu sorunları, askerî olmayan yöntemlerle çözmesi gerektiği de savunulmuştur. Bu bölgedeki sorunlar ve Türkiye'nin sorunlara yönelik tespit edip uyguladığı

⁵⁰² Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s. 434.

⁵⁰³ Triantaphyllou, a.g.m., s. 81.

⁵⁰⁴ Bkz.: www.mfa.gov.tr

politikalar, Avrupa Birliği tarafından insan hakları kapsamında değerlendirilmekte, bu bağlamda da Avrupa kimliğinin sağlanmadığı vurgusuyla Kopenhag Kriterleri tekrar Türkiye'nin önüne getirilmektedir.

Avrupa Birliği, Türkiye'yi, Kürtlere “kötü muamele” yapan ve Kıbrıs'ta “işgalci” olarak bulunan bir ülke olarak gören algılamaları zaman zaman dile getirmekte ve resmi raporlarda yazmaktadır. Bu doğrultuda adaylığına ilişkin, insan hakları ve uluslararası hukuk kurallarını öne sürerek olumsuz yorumlar yapmaktadır. Eğer Avrupa Birliği, Türkiye'nin tarihsel geğmişinden gelen devlet-merkezli otoriter bir sisteme sahip olduğundan hareketle Türkiye'ye dönüşüm modeli öngörüyorsa, kendisi için de geğmişten gelen önyargılarla Türkiye'nin bir ortak yerine düşman olarak algılanmasının terk edilmesini de saęlamalıdır⁵⁰⁵. Sistemin stratejik çıkar algılamaları, Türkiye'nin statüsünü bu denli olumsuz eleştirilere maruz tutarak, tüm sorumluluğu üzerine yıkmak ve gerçeklik temeli bulunmayan azınlık tanımlamaları ve modelleri ile “çokkültürlülük” söylemi altında istikrarsızlaştırıcı politika izlemek, kısa ve orta vadede destek görse bile, uzun vadeli sonuçları itibariyle Türkiye'nin istikrarsızlaşmasına yol açacak her türlü tutum ve politikanın, nihayetinde Avrupa çevresini de aynı paralelde etkileyeceği unutulmamalıdır. Bu gerçekliğin kabulü, Avrupa Birliği'nin rasyonel ve gerçekçi temellere dayanan dış politika izlemesi için, ilkeleri ve araçları itibariyle iyi düşünölmüş stratejiler belirlemesi kaçınılmazdır.

Ayrıca, Avrupa Birliği'nin Güney Kıbrıs'ın Türkiye tarafından tanınmasına ilişkin baskısı, hukuki temellerden çok daha fazla siyasi görüşlere dayanmaktadır. Hukuksal olarak egemen devletlerin, bağımsız olarak hangi devleti tanıyacağına kendilerinin bağımsız iradeleri ile karar vermesi sözkonusudur. Aynı örgüte üye iki devletin, mutlak anlamda birbirlerini tanıdığı iddia edilemez. Her ne kadar bu hukuki yaklaşım, BM gibi uluslararası örgütler itibariyle taraflar arasındaki durum açısından sorun çıkarmasa da, Avrupa Birliği üyeliği için durum farklılık arzeder. “[t]üm fertlerini tanımadığınız bir aileye giremezsiniz” ifadesi, Avrupa Birliği'nin konuya ilişkin itirazlarındaki dayanağı ortaya koymasından önemlidir⁵⁰⁶.

Avrupa Birliği'nin kamuoyunun Türkiye'nin üyeliğine bakışı da, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde Türkiye'ye yaklaşımını yönlendirebilmektedir. Örneğin, Avusturya ve Fransa'nın Türkiye'nin katılımını halkoyuna sunma kararı alması, burada önemli bir gelişmedir.

⁵⁰⁵ Dietrich Jung, **Turkey's Future: EU Member or Islamist Rogue State?**, DIIS Brief, Danish Institute for International Studies, Copenhagen, 2007.

⁵⁰⁶ Tezcan. “Helsinki'den 3 Ekim'e...” s. 36.

Tablo21: Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Taraf mısınız, Karşı mısınız?

	Taraf	Karşı	Bilmiyorum		Taraf	Karşı	Bilmiyorum
Polonya	54	3	15	Letonya	36	44	20
Slovenya	53	4	7	Belcika	36	61	3
Macarista	51	3	11	AB 25	35	52	13
İsveç	5°	4	10	İtalya	33	52	15
İngiltere	45	3	18	Finlandi	31	66	4
Malta	43	3	18	Danima	30	62	9
Portekiz	43	3	24	Estonva	27	56	16
Litvanva	42	3	27	Yunanis	26	7°	4
İspanya	42	3	26	Lüksem	22	72	7
Hollanda	39	5	8	Almanv	21	74	5
İrlanda	38	3	29	Fransa	21	7°	9
Cek	37	5	12	Avustur	10	80	10
Slovakya	37	5	13				

Kaynak: Eurobarometer 63, Public Opinion in the European Union, Spring 2005.

Tablo 21’de, Türkiye'nin üyeliğine destek, en az Almanya ve Fransa ile birlikte Avusturya’dan gelmektedir. Tablo 22’de, Avrupa kamuoyunda Avrupa Birliği’ne girmesi desteklenen devletler istenme oranına göre sıralanırken, Tablo 23’de Türkiye'nin, Avrupa Birliği üyeliğinin, çıkarlar düzeyinde kime katkı sağlayacağına ilişkin görüşler belirtilmiştir.

Tablo22: Avrupa Birliği Üyeliği Desteklenen Devletler

Taraftar	AB Üyesi 15 Devlet		10 Yeni Üye Devlet	
	EB ⁵⁰⁷ 64	EB63 (değişim)	EB64	EB63 (değişim)
İsviçre	76%	0	83%	-4
Norveç	76%	-1	82%	-3
İzlanda	67%	-2	72%	-4
Hırvatistan	47%	-1	70%	-2
Bulgaristan	45%	-1	64%	-6
Romanya	41%	-2	53%	-5
Makedonya	39%	-1	51%	-6
Bosna -Hersek	39%	0	50%	-6
Ukrayna	38%	-3	57%	-9
Sırbistan-Karadağ	36%	-2	50%	-4
Arnavutluk	32%	-1	40%	-7
Türkiye	29%	-3	38%	-10

Kaynak: Eurobarometer, Eurobarometer 64, Public Opinion in the European Union 2005

⁵⁰⁷ Eurobarometer.

Tablo 23: Türkiye'nin Katılımı Sizce Kimin Çıkarına Katkı Sağlar?

	AB'nin	Ülkemin	Türkiye'nin	Her iki tarafın	Uluslararası Aktörlerin (3. tarafların)	Hiçbir tarafa katkı sağlamaz
Belçika	4%	2%	66%	19%	4%	3%
Çek Cum.	9%	1%	51%	21%	4%	6%
Danimarka	4%	0%	56%	29%	3%	2%
Almanya	5%	1%	68%	16%	2%	4%
Estonya	5%	1%	53%	22%	1%	2%
Yunanistan	6%	6%	57%	19%	9%	3%
İspanya	6%	5%	26%	24%	1%	2%
Fransa	6%	2%	56%	15%	4%	7%
İrlanda	10%	6%	46%	17%	3%	4%
İtalya	8%	6%	46%	18%	3%	5%
Güney Kıbrıs	2%	12%	51%	8%	19%	2%
Letonya	12%	1%	50%	16%	3%	3%
Litvanya	11%	2%	39%	24%	1%	1%
Lüksemburg	5%	2%	62%	14%	4%	7%
Macaristan	9%	4%	48%	26%	1%	1%
Malta	10%	1%	39%	22%	2%	3%
Hollanda	6%	0%	56%	31%	3%	1%
Avusturya	8%	9%	42%	16%	5%	17%
Polonya	9%	3%	44%	28%	1%	3%
Portekiz	9%	3%	43%	17%	3%	1%
Slovenya	11%	0%	44%	29%	6%	1%
Slovakya	12%	1%	48%	19%	4%	4%
Finlandiya	4%	1%	73%	15%	1%	3%
İsveç	5%	1%	50%	35%	1%	2%
İngiltere	7%	4%	55%	14%	2%	4%
Bulgaristan	12%	3%	33%	25%	3%	2%
Romanya	18%	4%	18%	30%	1%	3%

Kaynak: Special Eurobarometer, July 2006.

Buradan, Avrupa kamuoyunda, Türkiye'nin üyeliğinin güvenlik ekseninde yarar sağlayacağına ilişkin bir kamu yaratılabilirse, olumsuz koşulların giderilebileceği gibi bir çıkarsama yapılabilir.

2.2. Türkiye'nin Sisteme Dâhil Edilmesine İlişkin Kurumların ve İngiltere-Almanya ve Fransa'nın Bakışı

Avrupa Birliği içerisinde Türkiye'ye ilişkin en olumsuz tavır, genellikle Avrupa Parlamentosu tarafından yönlendirilmektedir. Gümrük Birliği anlaşması imzalandıktan sonra Avrupa Parlamentosu'nda yapılan sert tartışmalar da bunun bir göstergesidir. Avrupa

Parlamentosu Aralık ayında tartışmaların ardından şu koşulların Türkiye tarafından yerine getirilmesi taahhüdüne bağlı olarak anlaşmayı onaylamayı kabul etmiştir⁵⁰⁸.

1. Kürt sorununun çözümü,
2. İnsan hakları standartlarının iyileştirilmesi
3. Demokratik standartların güçlendirilmesi
4. Kıbrıs sorununun çözümü.

Avrupa Birliği üyelerinden İngiltere, Avrupa Parlamentosu'nun olumsuz tavrına karşın, Türkiye'nin Birlik üyeliğine ilişkin destekleyici siyaset izlemektedir. Burada İngiltere, Birlik'in derinleşerek daha güçlü federalist işlevler edinmesine karşı, genişleme süreci ile Avrupa çıkarlarına daha iyi hizmet edeceğini savunmaktadır. Fransa da zaman zaman iktidardaki partilere göre vurgusu değişse de, Türkiye'nin üyeliğine destek vermektedir. Fransa'nın son yıllardaki temel kaygısı, Avrupa Birliği'nin doğu genişlemesinin Birlik içinde Almanya'nın lehine güç dağılımını değiştirmiş olmasıdır. Türkiye'nin katılımı, Almanya'nın dengelenmesi ve bütünleşmenin sağlıklı olarak geliştirilmesini sağlamak açısından önemli bir potansiyel yaratabilecektir⁵⁰⁹.

Fransa'nın, Almanya odaklı Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri değerlendirmesinin daha farklı olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre Fransa, Türkiye'nin genişleme sürecine dâhil olmasıyla birlikte, Birlik'in doğu genişlemesi Almanya çıkarına daha büyük katkı sağlayacaktır, çünkü Fransa'ya göre doğu genişlemesi ile Almanya güç kazanacak ve böylelikle Almanya'nın denetlenmesi işlevini zayıflayacaktır⁵¹⁰. Almanya'nın Türkiye ile olan ilişkileri ve potansiyel iktisadi ve siyasi açılımlar, işbirliği imkânları ve Almanya'daki Türk varlığı Fransız kaygılarını arttıran faktörlerdir.

Avrupa'nın kuzey ülkelerinde ve Hıristiyan Demokratlarda, Türkiye'nin Avrupa üyeliği konusunda katı bir tavır gelişmiştir. Türkiye'nin siyasal birlik sürecini olumsuz etkileyeceğini dolayısıyla üyeliğinin kabul edilemez olduğunu savunmaktadırlar. Almanya, Türkiye'nin üyeliğini kendi kültürel ve jeopolitik çıkarları gereği ve üyeliğin, Avrupa çevresine ilişkin Birliğin mali ve kültürel etkinliğine olumsuz etki yapacağı savıyla itiraz etmektedir. Almanya, Türkiye'nin üyeliğinin, Avrupa Birliği genişleme sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ile Balkanlara ilişkin stratejiyi mâli anlamda çökerteceğini ifade etmektedir. Türkiye'nin kalkınma sorunu ve

⁵⁰⁸ Riemer, a.g.m., ss. 8-9.

⁵⁰⁹ Bronstone, a.g.e., s. 196.

⁵¹⁰ Bkz.: Bronstone, a.g.e., s. 212.

bölgesel gelişmişlik farkının, Avrupa Birliği yapısal fonlarını ve kalkınma fonlarını bloke edecek kadar ağır olduğundan hareketle, diğer aday ülkelere gereken yardımın tahsis edilemeyeceğini savunmaktadır⁵¹¹.

Fakat, Almanya'nın devlet çıkarları gereği, Türkiye'nin üyeliğine kesin karşı olduğu da söylenemez. Özellikle, Avrupa Birliği'nin doğu genişlemesini “önleyici güvenlik” yaklaşımı ile değerlendiren ve Türkiye'nin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Almanya'nın bir dönem dışişleri bakanlığını yapmış J. Fischer burada anılabilir. Türkiye'nin potansiyel olarak istikrar sağlayıcı kapasitesinin olduğunu, dolayısıyla bu ülkenin sadece askerî kapasite açısından değerlendirilmemesi gerektiğini savunan Fischer'e göre; Türkiye, Avrupa Birliği ve çevresi için önemli bir ülkedir⁵¹². Avrupa yolunda ilerleyen ve Avrupa Birliği değerlerini benimsemiş bir Türkiye'nin, çıkar ve güvenlik temelinde Avrupa için büyük yararlar sağlayacağı ve bunun Avrupa için kazanç olduğu da söylenmiştir.

Sistem varlığını devam ettirebilmek için, yaşam alanını, ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak denetlemek ve biçimlendirmekle sorumludur. Bu sorumluluk, iç çevre olduğu kadar dış çevreye de taşmaktadır. Avrupa Birliği'nin kurduğu iki ya da çok taraflı ilişkiler, bu anlamda yaşam alanını güvenli kılmak üzere işlev görmektedir. İster ticari-hukuki-teknik mahiyette, ister eğitim-sağlık-bilimsel mahiyette olsun, yürütülen tüm ilişkiler, biçimlendirici etki gösteren kimlik unsurları taşımaktadır. AKP, Akdeniz ya da Latin Amerika ülkeleri ile geliştirilen ilişkiler ve yapılan yardımlar, bir takım standartlara ulaşılmasını öngörmektedir. Bu strateji, varlığın korunması olduğu kadar varlığın güçlendirilerek nüfuz etkisi yaratması hedefi doğrultusunda da fayda sağlamaktadır. İşte, Avrupa Birliği'nin genişleme politikasının taşıdığı kimlik ve güvenlik bağlantısı, sistemin işleyiş mantığı ve hedefi dikkate alındığında açıkça görünmektedir.

2.3. Tam Üyelik Başvurusunun Kabulü Ardından Avrupa Birliği'nin Geliştirdiği Yeni Yaklaşım ve Temel belgeler

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerine ve Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine yön veren bir diğer belge de Gündem 2000'dir. Gündem 2000 belgesinde, Avrupa Birliği en çok genişleme konusu üzerinde durmuştur. Bu belgenin amacı, Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerde oynadığı rolün gelişmesi için birtakım rehber ilkelerin belirlenmesidir. Bu kapsamda Gündem

⁵¹¹ Bronstone, a.g.e., s. 215, Barkley, Le Gloannec, a.g.m., s. 133.

⁵¹² Bkz.: Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s. 362.

2000, 21. yüzyılda Avrupa Birliği'nin oynayacağı rol ve Türkiye ile ilişkileri ele almıştır. Avrupa Birliği'nin, küresel düzlemde dış ilişkilerdeki rolünü ve sorumluluğunu arttırarak, işlevselliğini geliştirmek en önemli açılım olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, kendisini iki talep doğrultusunda yönlendirmektedir: Birlik vatandaşlarının Avrupa kıtasında refah, barış ve istikrar ortamını daha sağlam ve büyük bir Birlik tarafından yerine getirilmesine ilişkin talepleri ve vatandaşlarının savunma alanındaki ihtiyaçları.

Bu çerçevede Avrupa Birliği, az gelişmiş ülkelere yardım, kapitalist sistemin teşviki, demokrasi, insan hakları gibi birtakım öncelik alanları belirlemiştir. Belgede, genişleyen Avrupa Birliği için, kıtada işbirliği ile istikrar ortamı sağlanması en önemli unsurdur. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği girişimi ile 1999 yılında kurulan Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi (*GAİP*), hem yeni güvenlik anlayışının hem de Avrupa Birliği'nin güvenlik politikasının, sistemin yakın çevresine yönelik açılımlarının en önemli göstergesidir⁵¹³. Birlik, uluslararası ilişkilerdeki etkinliğini ve aktörlük pozisyonunu güçlendirmek için, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerin yoğunlaştırılması, güçlendirilmiş bağlarla Akdeniz'de istikrar sağlanması, Afrika-Karaiip Pasifik (AKP) ülkelerine yardım götürülmesini önemli konular olarak saymıştır. Transatlantik ilişkileri, Güney Amerika ile ilişkiler de Avrupa Birliği için dikkatle durulması gereken alanlardır. Tüm bunlar gösteriyor ki, Avrupa Birliği'nin geleceğe ilişkin vizyonunda, küresel düzeyde güçlü ve etkin bir varlık geliştirmeye yönelik sağlam temeller birincil önemdedir.

Avrupa Birliği Barselona süreci ile Birlik dış politikasını, iktisadi girişimler ve normatif güç kaynakları ile demokratik ilkelerini birleştirerek uygulamaya başlamıştır. Avrupa Birliği, ABD'nin kabul ettiği askerî girişimler, enerji güvenliği ve İsrail denkleminden farklı olarak göç, çevre ve bölgesel uyuşmazlıkların çözümüne önem vermiştir⁵¹⁴.

Gündem 2000'in Türkiye'ye ilişkin kısmında, demokratikleşme süreci, bölgesel sorunların çözümüne bağlanmış ayrıca, siyasette askerî kuvvetlerin konumu ve etkisi, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile ilişkilerde askerî güç kullanma tehdidi, uluslararası hukuk ve iyi komşuluk ilişkileri özellikle vurgulanmıştır.

Avrupa, Kopenhag Kriterlerinin kabul edilmesinden sonra Türk siyasal hayatında askerin konumu ve ağırlığını ağır biçimde eleştirmiştir. Eleştiriler, Avrupa'nın Türkiye'yi

⁵¹³ Bu konuda bkz.: Canbolat, **Savaş ve Barış Arasında...**, ss. 91-95.

⁵¹⁴ Jung, **Turkey and Europe...**, s. 11. Sürecin taşıdığı güvenlik açılımı için bkz.: Canbolat, **Savaş ve Barış Arasında...**, ss. 121-132.

dışlaması yönünde değil, baskı yaratarak dönüştürme etkisi göstermesi yönünde kullanılmıştır⁵¹⁵. Avrupa'nın bu yöndeki eleştirileri, Türkiye'de dış politikadaki hassasiyeti de etkilemiştir. Türkiye'de genellikle siyasi otoritelerin ve basın yayın kurumlarının yönlendirmesi ile Avrupa'nın, ülkenin içişlerine karıştığı ve bütünlüğü bozucu, istikrarsızlık yaratıcı politikalar izlediği algısı, kamuoyunda güçlendirilmektedir. Bu da doğal olarak, Türkiye'nin, yönünü Avrupa'ya değil, kendisine yakın kültürel bağlar bulunan başka bölgelere çevirerek, benzer bir örgütlenmeye gitmesi şeklinde önerileri de ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Birliği'nin yaklaşımına Türkiye, haklılık arzedan sert tepkiler vermiştir. Bu tepkiler üç başlıkta toplanabilir. İlk olarak; Polonya'ya ilişkin olarak Avrupa Birliği, bu ülkeden somut hukuki düzenlemeler ve rehber ilke kararları almasını istemek yerine, Polonya'nın devlet ve hükümet liderinin verdiği sözler ve yetkililerin yaptığı açıklamaları yeterli bulmuştur. Fakat Türkiye için somut kararlar ve uygulamanın izlenmesini şart koşmuştur. Türkiye burada ikili bir tavır ve farklı muamele yapıldığını savunmaktadır.

İkinci olarak, Türkiye; Kıbrıs sorunu, Ege sorunu ve Yunanistan ile ilişkiler için sürekli olarak kendisinden ilerleyici somut adımlar atması istenirken, sorumluluğun tamamen kendisine yüklendiğine ve taraflara eşit baskı yapılmadığına işaret etmektedir. Üçüncü olarak da, Avrupa Birliği'nin dış politikasında tutarlılık olmamasından kaynaklanan sorunlara işaret etmektedir. Avrupa Birliği bir yandan Orta Asya ve Kafkasya ile yakı ilişkiler kurmak isterken, bu yönde Türkiye'nin attığı adımları şüpheyle karşılamaktadır. Oysa Türkiye, konumu itibarıyla Avrupa Birliği'nin bölgede varlık göstermesinde kilit ülke konumundadır. Bu perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin jeopolitiğinin görmezden gelinerek etkili ve gerçekçi bir dış politika izlenmesinin zorluğu da ortaya çıkmaktadır.

Bunun dışında, mevcut dönemde ve ileriki yıllarda Avrupa'nın artan enerji ihtiyacı ve bağımlılığı göz önünde tutulduğunda, petrol-doğalgaz boru hatlarının geçiş güzergâhında olan bir ülke olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki pozisyonu, Avrupa Birliği için de önemlidir. Bu doğrultuda Birlik için, Kıbrıs sorununun çözümü başta olmak üzere Türk-Yunan ilişkilerinin karşılıklı çıkarların tatminiyle yürütülmesi gerekecektir⁵¹⁶.

⁵¹⁵ Mustafa Aydın, " Turkish Foreign Policy at the end of the Cold War: Roots and Dynamics", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Number XXXVI 2005, s. 12.

⁵¹⁶ Karaosmanoğlu, " Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...", s. 162.

2.4. Helsinki Zirvesi Ardından Türkiye'nin AGSP'ndeki Konumu

1999 Helsinki zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday üyelik statüsü kabul edilmiştir. Bu zirvenin bir diğer önemli yanı, AGSP'nin Avrupa Birliği liderliğinde girişilecek operasyonlarda NATO imkân ve yeteneklerinin kullanılabilmesidir. Bu karar, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerini AGSP ile bağlantılı kılmıştır⁵¹⁷. AGSP'na Türkiye'nin yapacağı katkı, Avrupa Birliği tarafından önemli görülmektedir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği için Türkiye meselesi, sadece karar süreçlerine katılımı ve sistemi kitleme ihtimalinde değil, Avrupa kimliği temelinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin askerî gücü, jeopolitik konumu ve Avrupa'ya kazandıracığı etkinlik olumlu katkılar olarak değerlendirilmeye birlikte, demokrasi anlayışı ve uygulamadaki eksiklikler Avrupa Birliği açısından aidiyet tartışmasına sebep olmaktadır⁵¹⁸.

Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği bünyesine alınan Petersberg Görevleri itibariyle BAB'nin yerine Birliğin yetki kullanması söz konusu olmuştur. Bu durum Türkiye için, BAB'nde sahip olduğu haklar itibariyle Avrupa Birliği ile kurduğu bağdan mahrum bırakacağı endişesini doğurmuştur⁵¹⁹. Avrupa Birliği'nin karar süreçlerinde, çıkarlarını ilgilendiren konularda ve bölgesel gelişmelerde herhangi bir etki gösteremeyecek olması, Türkiye tarafından güvenlik meselesi olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin BAB'ndeki konumu, hakları ve yükümlülükleri anlaşmalarla sabittir. NATO'nun 1999 Washington Zirvesi ile de Türkiye'ye bu konulardaki haklarının garantisi verilmiştir. Bu garanti, Avrupa Birliği'nin BAB ile arasında varolan danışma mekanizmaları çerçevesinde AGSP'nı geliştirmesine ilişkindir. Fakat Avrupa Birliği, Hızlı Müdahale Gücü geliştirme sürecinde, “özerk karar kapasitesi” oluşturma hakkını vurgulayarak, BAB'nin ortak üyelerinin sahip olduğu hakları AGSP kademesine aktarmayacağını ifade etmiştir.

Türkiye ise, Hızlı Müdahale Gücüne 4000 ila 5000 kişilik bir kuvvet, 36 adet F-16, iki nakliye uçağı gönderme sözü vermiş, buna mukabil de kendisine BAB'nde olduğu gibi AGSP karar süreçlerine katılımını sağlayan düzenlemelerin yapılmasında ısrar etmiştir⁵²⁰.

Avrupa Birliği, Türkiye'ye, kararın şekillendirilmesi aşamalarında ve operasyon planlama aşamasına tam katılı öngören bir teklif getirmiştir. Burada Avrupa Birliği Türkiye ile

⁵¹⁷ Dimitrios Triantaphyllou, a.g.m., s. 79.

⁵¹⁸ Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ...”, ss. 161-163.

⁵¹⁹ Çayhan, “Avrupa Güvenlik ve Savunma...”, s. 49.

⁵²⁰ Bkz.:Michael Gordon, “Turkey Offers Troops for New European Force with a Proviso”, **New York Times**, 22 November 2000.

yoğun danışma bağı kurarak, karar aşamasında, Türkiye'nin AGSP'ni engelleyici veto tehdidini ortadan kaldırmak istemektedir.

Nitekim Avrupa Birliği'nin Feira Zirvesinde, Avrupa Birliği kapasitesinin güçlendirilmesinde için Birlik üyesi olmayan NATO üyelerinin yardım etmesinin teşvik edilmesi istenmiştir⁵²¹. Burada, Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO'nun Avrupalı üyelerinin AGSP'na katılımlarına ilişkin kurallar belirlenmiştir. Tüm bu konumdaki üyelerin konumlarını ele alan kurumsal bir düzenleme yapılacağı belirtildikten sonra, Avrupa Birliği iki farklı durum tespit etmiştir. İlk olarak; NATO imkânlarının kullanılarak gerçekleştirilecek Avrupa Birliği liderliğindeki operasyonlara “istemeleri halinde” Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlerin doğrudan katılımı ve ikinci olarak; Avrupa Birliği imkânlarının kullanılarak yapılan operasyonlara, Bakanlar Konseyi'nin duruma ilişkin kararına bağlı olmak kaydıyla, Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlerin katılmaya davet edilmesi.

Burada Avrupa Birliği ayrıca, Türkiye'nin görev gücüne destek vermesi halinde alınacak kararı takiben operasyonel planlama aşamasına katılımını da kabul etmektedir. Ancak Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olmadığından karar sürecine dâhil olmayacaktır. Türkiye, Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi'nde, *nerede, nasıl ve ne zaman* bir operasyon düzenleneceğine ilişkin herhangi bir söz söyleme hakkına sahip değildir.

Yine de, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında, AGSP kapsamında birlikte hareket etme imkânı da yakalanabilmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği'nin Petersberg Görevleri kapsamında, Bosna-Hersek ve Makedonya'da yürütülen barışı koruma operasyonlarında, asker ve polis gücü ile doğrudan yer almıştır.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin ortak üyesi olduğu BAB'nden ileri gelen şu haklarına da itiraz etmektedir; askerî güç desteği verdiği Avrupa Birliği askerî operasyonlarına tam üyelerle eşit koşullarda katılım hakkı, Genel İşler Konseyi'nde (GİK) söz ve öneri hakkı ile GİK ya da Siyasi Güvenlik Komitesinde tam katılım hakkı⁵²².

Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin AGSP'na ilişkin talepleri, üye olmadan üyelik haklarının kazanılması isteği şeklinde algılanmaktadır. Türkiye'nin beklenti ve taleplerini şu başlıklarla toparlayabiliriz:

⁵²¹ Özen, “Consequences of the European Security...”, s. 146.

⁵²² Tocci, Houben, a.g.e., s. 6.

- “Türkiye’nin Avrupa güvenliği ile ilgili yapılan toplantı, danışma platformlarına ve Avrupa Birliği’nin askeri alandaki kurumlarına düzenli olarak katılımı.
- Türkiye’nin NATO imkânları kullanılan AB operasyonlarında karar alma süreçleri ve uygulamada tam ve eşit katılımı.
- Türkiye’nin eğer isterse NATO imkânlarının kullanılmadığı AB operasyonlarında da karar sürecine tam ve eşit katılım⁵²³’i”.

Petersberg görevlerinin herhangi bir coğrafi kısıtı olmaması, Avrupa Birliği için hareket serbestisi sağlamaktadır. Örneğin NATO'nun alan dışı kavramı tartışmalara yol açmakla birlikte, Avrupa Birliği için Petersberg görevleri itibariyle böyle bir müdahale alanının, coğrafi anlamda kısıtlanması sözkonusu olmamıştır. Ancak Avrupa Birliği, AGSP’nin uygulanmasında, BAB ortak üyeliği itibariyle haklarını korumak ve karar sürecinde etkin olmak isteyen Türkiye tarafından kısıtlanabileceğinden kaygılanmaktadır.

Avrupa Birliği, Avrupa güvenliği için; Batı Avrupa’da birden çok kutup yerine tek bir merkez yaratarak temel koruma işlevi üstlenebilir; yakın çevresinde disiplin sağlayıcı rol oynayarak işlevsel olabilir ya da belirli çatışmalarda doğrudan müdahaleci rol alabilir. Bu işlevlerden ilki merkez, ikincisi yakın çevre, üçüncüsü de coğrafi olarak çok geniş bir alana işaret etmektedir. İlk iki işlev, askerî araçları en azından erken safhalarda içermezken, üçüncüsü askerî tedbirlere ilişkindir. İlk iki işlev, yapısal değişiklikleri ve önleyici girişimleri odak alırken, üçüncüsü, daha aktif ve sonradan oluşturulan politikalara ilişkindir⁵²⁴. Bu stratejiler, Avrupa'nın uluslararası güvenlik sorunlarına, kendi kimliği ve bu bağlamda geliştirdiği yöntemlerine yönelik bir fikir sağlamaktadır.

Avrupa Birliği'nin kimlik oluşturma süreci, uzun bir dönemi kapsayan farklı fikirlerin Avrupa ve dünya gerçekliği ve çıkarları doğrultusunda ele alınarak kurgulanmasını kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde, “biz” ve “öteki” kavramlaştırmaları, “diğer” unsurların tespit edilmesi ve farklılaştırma yoluna gidilmesi süreklilik arz etmektedir.

Gelinen aşama itibariyle, Avrupa’da Birlik arayışında “öteki” vurgusu, mevcut koşullara göre yumuşatılmakla birlikte, Avrupa’ya “kabul edilebilir olmayanlar”ın varlığı hâlâ söz konusu edilmektedir. Avrupa Birliği üyelik sürecinde belirgin olarak karşılaşılan bu tartışma, kültürel farklılaştırmanın bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa kimlik

⁵²³ Meltem Müftüler-Baç, **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış**, TESEV Yay., Dış Politika Analiz Serisi 4, İstanbul 2006, s. 13.

⁵²⁴ Wæver, “The EU as a Security Actor...”, ss. 260-261.

kurgusunda, kültürel farklılık algılamaları, Avrupalılığın tespiti için kullanılan bir ölçüt meydana getirmektedir. Avrupa kimliğini oluşturmaya yönelik kullanılan bir diğer yöntem de ortak çıkar, karşılıklı dayanışma ve hoşgörü temelinde ortak topluluk bilincinin yaratılmasıdır⁵²⁵. İlk yönteme göre, topluluk bilinci yaratmak, savunulabilirlik itibariyle daha nitelikli ölçütler sağlayacaktır.

3. Türkiye'nin AGSP'na Dâhil Edilmesiyle Avrupa Birliği için Ortaya Çıkabilecek Muhtemel Kazanımlar

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkan görüşe göre, bu ülkenin katılımı, Avrupa Birliği sınırlarını istikrarsız, krizlerle yorulmuş, çatışma ve açlıkla kavranan dünyanın en sorunlu bölgelerin yanına götürecektir ve Birliğin en temel hedeflerinden olan Avrupa kıtasında barış, istikrar ve refah alanı yaratmayı imkânsız kılacaktır⁵²⁶. Bunun dışında, Türkiye'nin az gelişmiş statüsü ve istihdam, nüfus problemleri ile birlikte düşünüldüğünde ekonomisinin, askerin statüsü, insan hakları uygulamaları, komşuları ile olan ilişkileri ve Türk siyasal hayatında demokratik geleneğin aksayan doğası itibariyle siyasi yapısının, Avrupa Birliği için onarılmaz sorunlara yol açacağı savunulmaktadır. Türkiye'nin kimlik uyuşmazlığı nedeniyle de Birliğin istikrarını ve bütünleşme sürecini geriye döndüreceği iddia edilmektedir⁵²⁷.

Türkiye'nin stratejik değerlendirilmesi, Avrupa Birliği için henüz nasıl mücadele edileceğinin bilinmediği bölgeler olan, Irak, İran, Suriye, Kafkasya'ya Birlik sınırlarının yaklaşması olarak da yapılmaktadır. Türkiye'ye karşı çıkanlar, Türkiye'nin henüz kendi içinde "harita" sorununu çözemediği dolayısıyla Avrupa Birliği için nasıl bir güvenlik rolü ve işlevi sunabileceğinin tartışılması gerektiğini söylemektedirler. Bu görüşe göre, Türkiye'nin sosyolojik unsurları ile olan uyuşmazlıkları ve komşuları ile olan sorunları, çözümden uzak görüntü vermektedir⁵²⁸.

Mevcut uluslararası koşullarda, tek süper güç ve küresel güç olma iddiasında bulunan ve bunun için çıkarlarını en üst düzeyde tutarak, küresel güvenliğin sağlanmasına ilişkin geliştirildiği savunulan güç politikaları uygulayan ABD karşısında, Avrupa Birliği, kendi

⁵²⁵ Karaosmanoğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...", s. 164.

⁵²⁶ Geoffrey Edwards, **Europe's Security and Defence Policy and Enlargement: The Ghost at the Feast?**, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2000, s. 3.

⁵²⁷ Bkz.: André Nilsen, **The EU should not Offer Turkey Full Membership: Recommendation to the Governments of the Member States of the European Union**, OCGG Government Recommendation No. 2, The Oxford Council on Good Governance, 2004, ss. 2-3.

⁵²⁸ Bu yöndeki görüşlere yer veren bir çalışma için bkz.: Barkley, Le Gloannec, a.g.m., ss. 129-130.

varlığını ve farklılığını tutarlı ve güçlü bir ODGP ve buna bağlı olarak geliştirilen AGSP ile ortaya koymaktadır. Bu süreçte AGSP, Avrupa kıtasında yeni bir bölünmeye doğru değil, bütünleşmenin daha ileri götürülmesine uygun yapılandırılmalıdır. Bu anlamda da Avrupa hem kendi sistemini hem de bölgesini göz önünde tutan stratejiler geliştirmek zorundadır. Avrupa Birliği, siyasal sistemini, yani iç çevresini (merkez) ve komşusu olduğu bölgeler itibariyle de dış çevresini, sürekli olarak denetlemek ve gelişmeleri takip etmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği, hem genişleme sürecini ivmelenendirerek çevresel istikrarı güçlendirici adımlar atmayı hem de kurumsal kapasitesini geliştirerek, daha fazla işlevsellik alanında Avrupa Birliği'nin nüfuzunu güçlendirmeyi benimsemiştir⁵²⁹.

Avrupa Birliği'nin özerk bir güvenlik ve savunma politikası formüle edip gerçekleştirebilmesi için, NATO imkânlarına başvurmaksızın yeterli düzeyde güçlü bir askerî kapasite geliştirmesi gereklidir. Bunun için de Avrupa Birliği üyelerinin savunma harcamaları, sahip olunmak istenen kapasitenin yeterliliği nispetinde artmak zorundadır⁵³⁰. Bu da Avrupa ülkelerinin bütçe üzerinde yeni yaklaşımlar geliştirmelerini gerekli kılmaktadır. Savunmaya pay ayrılması, sadece bütçede değil Avrupa halkının refahında da etkiler yaratacaktır. Bu noktada, Avrupa güvenliği için, geliştirilecek kapasitenin alt yapısı, hem iktisadî hem sosyal hem de askerî boyutları itibariyle sağlam olmalıdır. Bu oldukça zor ve teferruatlı bir süreçtir. Bu noktada Türkiye'nin yapacağı katkı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Türkiye'nin küresel politikalar izleyen aktörlerin politikalarını etkileyebilme kapasitesine sahip olması itibariyle de Avrupa Birliği kimliğinin taşıyıcı unsuru olan AGSP için önemli rol oynayacaktır. Bu tespit ABD'nin küresel önceliklerinin belirlenmesinde ortaya konulan argümanlarda bulunmaktadır. Örneğin Brzezinski'ye göre ABD, jeopolitik mihverlere ve jeostratejik oyunculara dikkat etmelidir. Jeostratejik oyuncular, “...*mevcut jeopolitik durumu –Amerika'nın çıkarlarını etkileyecek derecede- değiştirmek amacıyla sınırların ötesinde güç kullanma ya da etkide bulunma yeteneğine ve ulusal iradesine ...*”sahiptirler⁵³¹. Jeopolitik mihverler de, jeopolitik konumlarının doğurduğu etki itibariyle jeostratejik oyuncuların davranışlarını etkileyen devletlerdir. Bu devletlerin bazılarının coğrafi konumları, bölgelere giriş veya kaynak sağlanmasında kilit rol oynayabileceği gibi aynı zamanda bu devletin konumu, jeostratejik oyuncular için siyasi ve kültürel boyutlarda önemli sonuçlar çıkarır.

⁵²⁹ Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...”, ss. 164-165.

⁵³⁰ Howorth, “Britain, France and the...”, s. 39.

⁵³¹ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, çev.: Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul 1998, s. 40.

Jeopolitik mihverlerin bazıları kapasiteleri doğrultusunda sınırları ötesinde güç etkisi yaratması itibariyle jeostratejik oyuncu konumuna gelebilmektedirler⁵³². Brzezinski'ye göre Jeostratejik oyuncular; Çin, Hindistan, Rusya, Almanya ve Fransa, Jeopolitik Mihverlerse, Güney Kore, Ukrayna, Azerbaycan, İran ve Türkiye'dir. İran ve Türkiye, sınırları ötesinde bölgesel güç etkileri nedeniyle jeostratejik oyuncu olarak zaman zaman ortaya çıkmaktadır. ABD'nin küresel çıkarları, bu devletlerin sıkı sıkıya takip edilmesini gerektirmektedir⁵³³.

ABD'ne göre, Avrupa Birliği üye adaylığının kabulü, Türkiye'de demokratikleşme, insan hakları ve iktisadi kurum ve politikalarının modernleşmesi ve liberalleştirilmesinde çok büyük bir etki yaratacaktır. Dolayısıyla bu durum, jeostratejik oyuncu potansiyelini barındıran Türkiye'nin istikrarına da katkı sağlayacağından, ABD'nin ve Batı'nın bölgedeki stratejik güvenlik çıkarları için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir⁵³⁴.

Fakat ABD, Avrupa Birliği'ne Türkiye konusunda yaptığı baskılar nedeniyle negatif bir hava yaratmaktadır. Avrupa Birliği genişleme sürecinde teknik düzenlemelerin yapılmasının gerekliliğinin yanı sıra dayanışma, ortak kader ve kimlik bilincinin gelişmesini de esas kabul etmektedir. Türkiye, büyüklüğü konumu ve kültürü itibariyle Avrupa Birliği'nin şimdiye kadar karşı karşıya kaldığı en karmaşık ilişki biçimi oluşturduğu da ifade edilmektedir⁵³⁵.

Brzezinski'nin yaklaşımı itibariyle, Avrupa Birliği içinde en etkili iki aktör Fransa ve Almanya, ABD çıkarlarını derinden etkileyecek aktörler arasında sayılırken, Birliğin de gelişim çizgisinin nasıl seyir göstereceği, ABD için önemli olmaktadır. Ayrıca, Türkiye ve İran da, hem ABD için hem de Avrupa Birliği için, küresel üstünlük mücadelesinin yoğun yaşandığı Orta Doğu ve Orta Asya ve Kafkasya bölgesine girmede kilit ülke konumunda olmaları itibariyle öne çıkmaktadır. ABD, stratejik değerlendirmeler bakımından Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında daha isabetli yaklaşan taraftır. Avrupa Birliği'nin de uluslararası alanda kabul gören bir aktör olma iddiası, koşulların gerçekliğe uygun olarak değerlendirmesini şart kılar. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olan yaklaşımı sadece dar ideolojik bakış açısıyla değil, stratejik değerlendirmeleri göz önünde tutan siyasi etkinlik ile inandırıcılık ve güvenilirlik temelinde gerçekçi dış politika izlenmesini içermelidir.

⁵³² Brzezinski, a.g.e., ss. 40-41.

⁵³³ Brzezinski, a.g.e., s. 41.

⁵³⁴ Barkey, Le Gloannec, a.g.m., ss. 127-128.

⁵³⁵ Barkey, Le Gloannec, a.g.m., ss. 128-129.

Güvenlik ve savunma politikasının geliştirilmesi, sistem için hem iç hem de uluslararası çevre koşullarının getirdiği bir ihtiyaçtır. **Böyle bir ihtiyacın var olduğuna ve bu yöndeki çabaların destekleneceğine ilişkin göstergeler, ikinci bölümde kamuoyu desteği ve siyasi irade beyanları ile ortaya konulmuştur.** Avrupa Birliği'nin uluslararası platformda, iktisadi gücüne paralel olarak, dış politik etkinlik ve nüfuz elde etmesi ihtiyacı, kabul edilen bir gerçekliktir. Bu gerçeklik somut olarak ilk kez bölgesel sistemde Balkanlarda yaşanan gelişmelerle ortaya çıkmıştır.

Balkanlar, Avrupa ve Orta Doğu arasındaki bağlantı güzergâhında olmasından dolayı Avrupa için önem taşımaktadır. Balkanlar, Akdeniz ve ötesinde tarih boyunca büyük güç politikalarına sahne olan coğrafyanın da bir parçasıdır. Bu önem, Avrupa'nın da içlerinde bulunduğu, Türkiye ve Rusya gibi aktörler için küresel ve bölgesel güç etkileri yaratmasından kaynaklanmaktadır. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde galip ya da güçlü tarafların istilasına uğrayan bölge, azınlıklar, sınır ve etnik-dinsel temelli sorunlarla uğraşacak biçimde değiştirilmiş; II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet etkisi ile yıllarca “demir perde”nin gerisinde kalmıştır. Sovyet Bloku'nun dağılması, Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da farklı etkiler yaratmıştır⁵³⁶. Avrupa Birliği, önceliği Doğu Avrupa ülkelerine verirken, Balkanlar genişleme sürecinden çok uzakta, kanlı savaflara ve soykırıma varan siyasi gerilimlere takılı bırakılmıştır.

Bu dönemde Balkanlar bir kez daha, büyük güçlerin çıkar algılamalarındaki farklılığı, jeopolitik ve tarihsel temeliyle gözler önüne sermiştir. Avrupa devletleri arasındaki farklı çıkar algılamaları, bu tarihsel gerçekliği yeniden ortaya çıkarmış, Rusya ve Türkiye'nin ulusal güvenlik ve çıkarlarının da bölgeyi şekillendirme sürecinde, Avrupa Birliği'nin yalnız bırakılmayacağını açık bir sinyali vermiştir. Çıkar uyumsuzluklarının bölgenin geleceğine dair uzun vadeli önceden planlanmış politikaların yokluğu nedeniyle şiddet unsuru kazanması, Balkanlardaki krizi, 20. yüzyılın son on yılında iki büyük savaşa dönüştürmüştür. Bosna-Hersek'te ve Kosova'da yaşanan gelişmeler, uluslararası sistemde aktörlerin mevcut kapasiteleri doğrultusunda politikalarını ne ölçüde uygulayabileceğini de göstermiştir. Bu gelişmeler, özellikle Avrupa coğrafyasında büyük bir duyarlılık yaratmıştır. Avrupa Birliği, çevresindeki gelişmeleri kaygıyla izlemenin ötesinde, bir politik duruş geliştirmesi gerektiğini Kosova savaşından sonra resmen açıklamıştır.

⁵³⁶ Fotios Moustakis, “ Soft Security Threats in the New Europe: The Case of the Balkan Region”, Anne Aldis-Graeme P. Herd (ed.), **Soft Security Threats and European Security**, Rotledge, New York 2005, içinde: s. 144.

Avrupa Birliği'nin yaşam alanı olarak ifade edebileceğimiz coğrafya, Türkiye ve Rusya'nın da yakından alakadar olduğu ve köklü bağlarının bulunduğu nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla hem genişleme hem de güvenlik ve savunma politikasının taşıdığı kültürel bağlantılar, her iki taraf için de yakından takip edilmesi gereken etkiler taşımaktadır.

Avrupa Birliği'nin Balkan coğrafyasına ilişkin, güvenli bir evre yaratma projesinde yer verdiği tasarılar, Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek'te Petersberg Görevleri aracılığıyla, bu ülkelerin, sisteme hem toplumsal hem de siyasal düzeyde iktisadi ve kültürel anlayışlarının yakınlaştırılmasına da hizmet etmektedir.

Avrupa'nın çevresini tek taraflı biçimlendirmeye yönelmesi, Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerinde tam üyelik süreci dışında AGSP'nin de gerginlik yaratıcı unsur olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Avrupa'nın çevresinde dönüşüm sağlama stratejisinin en önemli ayağından biri olan AGSP, Türkiye'ye ilişkin ele alınırken, Avrupa Birliği'ne aday olan devletler ile Avrupa Birliği'ne ye olmayan Norveç ve İzlanda'nın tabi olduğu koşullardan farklı olan unsurları da dikkate almalıdır.

Bu konuda, NATO yeleri ve BAB ortak yeleri olan Türkiye ve Norveç'in öngörülebilir gelecekte farklı nedenlerle de olsa Avrupa Birliği yesi olmayacağı açıktır. Dolayısıyla, her iki ülkenin AGSP'nin hem şekillendirilmesi hem de hayata geçirilmesindeki katılımları, siyasi iradeleri doğrultusunda olmaktadır.

Norveç, kendi politik tercihi doğrultusunda Avrupa Birliği yesi değildir. Bu tercihte bir değişim olduğu takdirde, Avrupa Birliği yeliğinin sorunsuz gerçekleşmesi mümkündür. Bu nedenle AGSP'na ilişkin Norveç, Avrupa Birliği'ne ilişkin siyasi iradesi doğrultusunda tavır almaktadır. Türkiye'nin buradaki durumu çok daha farklıdır. Türkiye'nin sisteme tam ye olmaması nedeniyle AGSP mekanizmalarına katılamaması, teknik-hukuki nitelikteki sorunların zlemeyişinin dışında başka boyutlar taşımaktadır.

Bu her şeyden önce, Avrupa'nın Türkiye'yi nasıl tanımladığı ile ilgili bir meseledir. Avrupa'nın kendi kimliğini oluşturma çabası, beraberinde getirdiği pek çok tartışmanın yanında Türkiye'nin yeri, kimliği, nerede durduğu ve nereye gideceğine ilişkin sorgulamaların önünü de açmaktadır.

Türkiye, Norveç'in aksine istikrarsız ama bir o kadar da stratejik önemdeki coğrafyanın merkezindedir. AGSP'nin, Birliğin küresel aktörlüğüne ve küresel güvenliğe katkı sağlamasına ilişkin işlev göstermesi açısından geliştirildiği düşünüldüğünde, Avrupa'nın yer alacağı askerî-sivil operasyonların yoğunlaştığı bölge, Avrupa çevresi ve Avrasya –Orta Doğu bölgesi olacaktır. NATO'nun güvenlik ve risk senaryolarına bakıldığında görülmektedir ki; ortaya çıkabilecek onaltı krizin onüçü Türkiye'nin çevresinde bulunmaktadır⁵³⁷. Dolayısıyla bu durum, Türkiye'nin güvenliğini de önemli derecede etkilemektedir.

Daha da önemli bir başka konu, Avrupa savunma girişiminin Kıbrıs'ı da kapsamıdır. Kıbrıs, şüphesiz Türkiye'nin birincil dış politika ve güvenlik politikası gündemini oluşturmaktadır. 1990'larda Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne başvurusu ve 2004 yılında tam üyeliğe kabul edilişi, Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerindeki gerilimi, güvenlik ve dış politika yaklaşımları itibariyle bir kat daha derinleştirmiştir. Bu duruma karşıt tavır takınan Türkiye, farklı politik konumlanışını devam ettirmekte, dolaylı da olsa AGSP'nin oluşumunda da Avrupa Birliği tarafından izole edilmektedir⁵³⁸.

Avrupa Birliği'nin pozisyonu, Türkiye için sadece güvenlik kaygıları yaratmamakta aynı zamanda, BAB'nin henüz tam olarak Avrupa Birliği ile kurumsal bütünleşmesi tamamlanmadığından, Türkiye'nin Avrupa güvenlik mimarisinde sahip olduğu hakların belirsizleşmesi anlamında olumsuz etkiler yaratmaktadır. Mevcut haliyle AGSP, Türkiye'nin askerî operasyonlara ve karar sürecine katılımını öngörmediği gibi ayrıca BAB kurumlarından da dışlamaktadır. Avrupa Birliği'nin Balkanlarda girişeceği askerî-sivil eylemlerde Türkiye'nin yer almaması, Türkiye için ciddi endişeler yaratmaktadır.

Avrupa Birliği açısından Türkiye, bölgesel ve Atlantik İttifakı düzeyinde etkin ve güçlü askerî imkân ve kapasiteye sahiptir. Türk ordusu düşük yoğunluklu savaşta sahip olduğu birikim ve tecrübe itibariyle Avrupa Birliği'nin askerî operasyonlarına niceliksel olduğu kadar niteliksel olarak da büyük katkı sağlayacaktır. Türkiye, Avrupa Birliği'nin çıkar ve güvenlik algılamaları açısından önem arzeden coğrafi bölgelere geçiş noktasını oluşturmaktadır. Bu anlamda lojistik ve altyapıdaki gelişmişliği ile bölgeye Avrupa Birliği askerlerinin konuşlandırılmasında etkin rol oynayacaktır. Avrupa askerî gücü için gerekli olan insan kaynakları, Avrupa'nın yaşlanan

⁵³⁷ Antonio Missiroli, "EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish Delight For ESDP", **Security Dialogue**, Vol. 33, No. 1, 2002, Onur Öymen, "The Place of Turkey in European Security and Defence Identity", Muzaffer Dartan, Çiğdem Nas (der.), **The European Union Enlargement Process and Turkey**, Marmara Univ. European Community Institute Pub., İstanbul 2002, içinde s. 329.

⁵³⁸ Tocci, Houben, a.g.e., s. 7.

nüfusu nedeniyle Birlik için kaygılandırıcı seviyededir. Bu kaygı, hem sosyal güvenliğe daha fazla pay ayrılma zorunluluğu nedeniyle mali hem de orduda görevlendirilmek üzere insan kaynaklarına ilişkin boyut içermektedir. Türkiye bu noktada da genç nüfusu ile Avrupa Birliği'nin ihtiyaç duyacağı kaynağı sağlayacaktır⁵³⁹.

Avrupa Birliği'nin enerji gereksinimi, gelişmiş ve sanayi ekonomileri olan devletler için hayati öneme sahiptir. Avrupa'nın enerji ihtiyacını yarısından fazlası Türkiye'nin komşu olduğu coğrafyalardan, Orta Asya ve Kafkasya ile Orta Doğu'dan karşılanmaktadır. Bu doğrultuda da, enerji gereksinimine ilişkin Türkiye'nin oynayacağı rol önemlidir. Hem petrol ve doğal gaz boru hatlarının güzergâhı itibariyle Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması ve enerji tedarikçilerinin alternatif kazanması hem de bu boru hatlarından düzenli ve güvenli olarak kıtaya enerji kaynaklarının taşınması itibariyle Türkiye'nin stratejik konumu, Avrupa Birliği için daha netleşecektir. Bakü-Ceyhan petrol boru hattı, Trans-Avrupa hattı, Türkiye'nin Birliğe enerji sağlayan hatların geçtiği ülke ve bölgesel bir güç olarak konumunu daha da güçlendirmektedir.
540

Türkiye burada, enerji naklinin kesilmemesi açısından etkin rol üstlenecektir. Avrupa petrol gereksiniminin %41'ini eski Sovyet topraklarından, %15'ini Kuzey Afrika'dan, %26'sını orta doğudan sağlamaktadır. Doğal gaz gereksiniminin neredeyse tamamını Rusya'dan karşılamaktadır. Almanya, Polonya ve Baltık devletlerinin gelişen ekonomileri nedeniyle bu bağımlılıkları giderek artmaktadır. Türkiye, Boğazlar, Bakü-Ceyhan petrol boru hatlarını Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden Romanya, Macaristan ve Avusturya ile bağlayarak Avrupa için yeni bir güzergâh daha ortaya çıkarmaktadır. Doğal gazda ise, İran'dan Türkiye'ye gelen Tebriz-Erzurum hattına Bakü-Erzurum hattı eklendiğinde, bu nakil hatları Avrupa için Türkiye'nin önemini bir kat daha arttıracaktır.

Türkiye'nin katılım süreci, inandırıcı ve güvenilir bir takım unsurları gerekli kılmaktadır. Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşebilmesi için içyapıda dönüşüm geçirmesi gerektiğinin bilincindedir. Avrupa Birliği üyelik süreci, böyle bir değişim için iyi bir motivasyon sağlayabilir.

Avrupa Birliği, uluslararası koşullar doğrultusunda stratejik çıkarlarını da göz önünde bulundurarak sisteme tam üyeliğinin sağlanamaması durumunda dahi Türkiye ile bağlarını

⁵³⁹ Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...”, s. 161.

⁵⁴⁰ Karaosmanoğlu, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği...”, ss. 161-162.

koruması ve yeni ilişki biçimleri geliştirmesi gerekli olacaktır. Zaman zaman stratejik ortaklık ve imtiyazlı ilişkiler önerileri bu bağlamda dile getirilse de, gerçekçi değerlendirmeler yapılarak geliştirilmediğinden hayata geçirilebilirliği bulunmamaktadır. Bu önerilerin Türkiye'nin kabul etmesi de sözkonusu değildir.

Türkiye'nin enerjinin yanısıra Avrupa Birliği karşısında konumunu güçlendiren bir husus da istikrar politikaları itibariyle Avrupa çevresinin güvenli kılınmasıdır. Her iki tarafın güvenlik çıkarları, Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanlar'da istikrarı hâkim kılmayı gerektirmektedir. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Stratejisi Belgesi ile Geniş Avrupa stratejisi bu amaca yöneliktir. Avrupa Birliği için Türkiye'nin güney sınırları da güvenli ve denetim altında olmalıdır. Sınırların güvenliğine ilişkin olarak Avrupa Komşuluk Politikası, denetim ve kontrole Avrupa'nın sınırlarının güvenliği için birincil önem atfetmektedir.

Türkiye de yasadışı göçlerin önlenmesine karşı birtakım antlaşmalar imzalayarak, bu konuda Avrupa Birliği üyelerine güvenceler sunmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yaklaştırılması ve katılımının sözkonusu olması halinde, sınırların güvensiz hale geleceği iddialarının aksine, Avrupa Birliği'nin yardımı ve karşılıklı işbirliği ile sınırlar daha güçlü ve korunaklı olacaktır⁵⁴¹.

Türkiye'nin ağır basan güvenlik kaygılarından hareketle, AGSP'na dâhil edilmesi Avrupa Birliği stratejisi için iyi bir seçenektir. Bu hem Türkiye'nin üyelikten dışlandığı yönündeki algılamaları azaltacak hem de reform sürecine bir ivme kazandıracaktır.

Özellikle Transatlantik ilişkilerinde yaşanan gerilim, Türkiye'nin dışarıda bırakılması itibariyle daha da kötüye gidecektir. Türkiye ile bir uzlaşma zeminin yakalanması, Transatlantik ilişkilerini de iyileştirecek etkiler yaratacaktır. Türkiye'nin askerî gücü ve tecrübesi, Avrupa Birliği'nin Hızlı Müdahale Gücü için çok uygun imkânlar sunmaktadır. Türkiye'nin AGSP'na dâhil edilmesi, aynı zamanda ABD'nin Avrupalı müttefiklerinin sorumluluklar üstlenme ve maliyetleri paylaşma kapasitesini arttıracığı anlamında da yorumlanacaktır.

Türkiye, ikinci bölümde değinilen Avrupa Birliği'nin askerî ve sivil operasyonlarında yer alarak, güvenli işlevi yerine getirmiştir. Althea operasyonu (Bosna) ve Concordia operasyonu (Makedonya), Türkiye'nin aktif olarak katıldığı operasyonlardır. Bosna'da görev yapan BM gücüne (UNPROFOR) 1,450 kişilik, NATO gücüne (IFOR –SFOR)

⁵⁴¹ Barkley, Le Gloannec, a.g.m., ss. 145-146.

1, 200 kişilik birlik ve ayrıca teçhizat ile katılmıştır. NATO'nun Kosova operasyonu'na hava kuvvetleri ile katılmış, 940 kişilik birlik ile KFOR gücüne destek vermiştir. 370 personel ile Avrupa Birliği EUFOR-Althea operasyonuna 300 personelle katılmış ayrıca PROXIMA (Makedonya) görevi için de Jandarma personeli göndermiştir. EUFOR Polis Gücüne on jandarma personeli, AB Polis Gücü görevine on personel tahsis edilmiştir. Türkiye, Kongo'da seçim güvenliği sağlamak için gönderilen Avrupa Birliği operasyonuna 3,000 kişilik birlik göndermiştir. Türkiye, Avrupa Birliği'nin "2010askeri yetenekleri hedefi"ne İtalya ve Romanya ile birlikte *Avrupa Muharebe Grubu* kurarak katkıda bulunacaktır. Bunların dışında Türkiye'nin, NATO'nun Afganistan'daki gücüne (ISAF), Afganistan'da sivil temsil görevi üstlenmesi itibariyle de bölgesinde etkin bir güvenlik aktörü olduğu görülebilir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Avrupa Birliği operasyonunda 17 personel ve askerî teçhizatla katılmıştır. Gürcistan, El Halil ve Sudan'daki Avrupa Birliği operasyonlarında, 11 askeri personel görev almaktadır⁵⁴².

Avrupa savunması, askerî ve sivil güç dengesi, NATO'nun ve Transatlantik ilişkilerine bakış, AGSP'nda önemli unsurlardır. Türkiye'nin konumu, sahip olduğu imkân ve yetenekler ölçüsünde etkinliği ve nüfuzu Avrupa Birliği için önem arz etmektedir. Fakat Türkiye'nin sağlayacağı katkının nasıl ve nereden gelmesi gerektiği, taraflar arasında ayrılık yaratmaktadır. Avrupa Birliği, sistem için en iyisini talep ederken; Türkiye'nin sisteme "uyum sağlaması"nın sistemi değiştirebilme ve yönlendirebilme gücünden çok daha düşük olmasından kaynaklanan yoğun bir kaygı taşıdığı açıktır.

Avrupa Birliği'nin "hazmetme kapasitesi"nden bahsetmesi, bu kaygıya ilişkin bir işaretir⁵⁴³. Avrupa Birliği, AGSP'nin geliştirilmesi sürecinde, NATO'dan yararlanmaktan vazgeçemeyecektir; çünkü bağımsız operasyon yapabilecek kapasiteden yoksundur. Bu eksiklik, ancak NATO tarafından giderilebilecektir. Avrupa Birliği'nin NATO imkânlarına başvurma iradesine ABD, NATO'nun ve dolayısıyla kendisinin Avrupa'dan ve Avrupa güvenliğinden soyutlanmaması için uygun ortam yarattığı şeklinde yaklaşmaktadır. ABD'nin AGSP'nda algıladığı üç risk; oluşturulacak Avrupa gücünün NATO ile bütünleştirilmemesi ve böylelikle NATO'dan ayrışması (*decoupling*), NATO'ya alternatif yaratılması (*duplicate*) ve Avrupalı müttefikleri de içine almamasıdır (*discrimination*)⁵⁴⁴. Bu yaklaşımda NATO,

⁵⁴² Müftüler-Baç, a.g.m., s. 20.

⁵⁴³ Bkz.: Michael Emerson - v.d., **Just What is this 'Absorption Capacity' of the European Union?**, Centre for European Policy Studies, no:113, 2006. (www.ceps.be)

⁵⁴⁴ Schake, a.g.e., s. 6.

Transatlantik ilişkilerinin bağlantı noktasını teşkil etmekte ve dolayısıyla örgütteki etkin güç olan Türkiye de bu ilişkilerde ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin varlığı, Balkanlarda ve Kafkasya'da yeni güvenlik ortamı için de büyük önem taşımaktadır. Özellikle Kafkasya bölgesi, Avrupa Birliği'nin daha aktif katılımının gerekli olduğu bir bölgedir. Henüz Avrupa Birliği bu bölge etkin rol oynayacak kaynak ve zamana sahip değildir. Türkiye ise bölgede, güçlü iktisadi ve kültürel bağlarla varlık gösterecek potansiyel göstermektedir. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile birlikte bölgede güvenlik odaklı varlık göstermesi, hem iki tarafın oluşturacağı ideal bir işbirliğini hem de Avrupa Birliği'nin bölgede barış ve istikrara, ABD ve Rusya gibi bölgesel ve küresel iddiaları olan aktörlerin yanında önemli katkı yapmasına imkân verecektir.

4. AGSP ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları

Türkiye dış ve güvenlik politikasını yüzyıllardır Avrupa'daki gelişmelere göre düzenlemektedir. Bu bağlamda Avrupa ve bu kıtaya ilgili gelişmeler, Türkiye için önplandadır. Avrupa güvenlik mimarisinde etkin rol ve konumda bulunan Türkiye için, NATO önceliğe sahiptir. Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya ve Kafkasya gibi istikrarsızlıklarla çevrelenmiş bölgede yer alan Türkiye, NATO'ya önem atfetmektedir. AGSP'nin Avrupa'da NATO'dan farklı bir mekanizma ortaya çıkarma potansiyeli ve bu yöndeki gelişmeler, kedisinin buradaki rol ve katkısının tanımlanması, Türkiye'yi kaygılandırmaktadır.

AGSK'nin, BAB'nin eylem kapasitesi ve etkinlik alanlarının Avrupa Birliği bünyesine alınmasıyla ortadan kalkması, Avrupa iradesinde NATO'nun rol ve etkisini hem ABD hem de Türkiye açısından azaltmaya yönelik gelişme olarak algılanmaktadır. Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin politikalarını etkileme potansiyeli açısından, ABD'nin yaklaşımı önemlidir. Bu bakımdan, ABD'nin AGSP'na ilişkin algılamaları ve değerlendirmelerine değinmek gerekli olmaktadır.

4.1 ABD'nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Yaklaşımı ve Avrupa Birliği'nin Girişimlerine Bakış Açısı

ABD, AGSP'ı NATO'nun etkinliğini azaltmaksızın, ABD'nin savunma ve güvenlik sorumluluğu ve bu sorumluluğun getirdiği külfeti, Avrupa devletleri ile birlikte daha eşit oranda paylaşmayı sağlayacağı ölçüde desteklemektedir. NATO içerisinde Avrupa ayağının güçlendirilmesi stratejisi AGSK ile sağlanacakken, AGSP'nın ilanı bu girişimi sonlandırmıştır.

ABD ayrıca, Avrupa Birliği'nin kendisine iktisadi bir güç olarak meydan okuma kapasitesini de değerlendirmektedir. Avrupa Birliği'nin NATO içerisinde savunma ve silahlanma maliyetlerini paylaşmaya değil, refahın Avrupa odaklı girişimlere yönlendirmesini ABD dikkatle izlemektedir⁵⁴⁵. Çünkü iktisadi güç kapasitesi, Birliğin ABD'den bağımsızlığı sağlayacak olan ayrı savunma sanayi kurulmasını mümkün kılacaktır.

Ayrıca, güvenlik alanında ABD Avrupa'da NATO'nun dolayısıyla da kendisinin birincil rolünü korumaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, ABD NATO'nun önceliği ilkesini, bu süreç içerisinde sürekli olarak vurgulamaktadır. ABD, NATO dâhilinde ve uluslararası alanda Avrupa'nın iktisadi gücünü denetlemeyi ve kendisine rakip yeni bir aktör çıkmasını önlemeyi gözetken politikalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Güçlü bir Avrupa, ABD karşısında güçlü bir stratejik aktör yaratacaktır. Bu nedenle, tüm meseleler, öncelikle Transatlantik bağlamında tartışılmalı ve eğer müdahale edilmesi gereken bir durum olduğuna karar verilirse ve bu müdahalede NATO, yani ABD yer almayacaksa, bu taktirde Avrupa Birliği inisiyatif kullanabilmelidir⁵⁴⁶. Bu nedenle AGSK, ABD tarafından destek bulurken, AGSP kaygılandırıcı bir girişim olarak algılanmaktadır. İkinci bölümde yer verilen Strobe Talbott'un AGSP'na ilişkin değerlendirmeleri, bu kapsamda değerlendirilmelidir.

ABD'nin nasıl bir Avrupa görmek istediğine ilişkin Brzezinski'nin de birtakım değerlendirmeleri vardır. Brzezinski'ye göre ABD'nin Avrupa'daki varlığı “...Amerika'nın ne tür bir Avrupa istediği ve ne tür bir Avrupa'yı eşit bir ortak mı, yoksa küçük bir müttefik mi desteklemeye hazır olduğu ve hem Avrupa Birliği hem de NATO'nun nihai genişliğinin ne olacağı hususundaki Amerikan düşüncesi...” ile belirlenmelidir⁵⁴⁷.

ABD'nin Avrupa'ya yaklaşımı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde geçerli olan yaklaşımından önemli bir farklılık taşımaktadır. Bu farklılık, Transatlantik ilişkilerinde ortak politikaların yerine, ABD'nin çıkar algılamaları ile şekillendirdiği “ayrıştırıcı” bakış açısının etkili olmasıdır⁵⁴⁸.

ABD, AGSP ve bu süreçte Avrupa Birliği'nin kabul ettiği Savunma Sanayi girişimine, hem ABD silah firmalarını hem silah pazarını olumsuz yönde etkileyecek gelişmeler ortaya

⁵⁴⁵ Charles Kupchan, “ In Defence of European Defence: An American Perspective”, **Survival**, Vol 42, No:2, Summer 2000, s. 18.

⁵⁴⁶ Kupchan, a.g.m., ss. 18-19

⁵⁴⁷ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, çev.: Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul 1998, s. 57.

⁵⁴⁸ Canbolat, “Almanya, Fransa ve İngiltere'nin...”, s. 79.

çıkarma ihtimali hem de Transatlantik bağlarını, karşılıklılık ve işbirliği temelinde zayıflatması tehlikesi nedeniyle temkinli yaklaşmaktadır. Avrupa'nın kendi güvenlik ve istikrarını sağlama açısından kendi kapasitesini ABD ve NATO ile bağlarını zayıflatmadan geliştirmesi de ABD tarafından destek görmektedir. Bu ABD için hem bölgesel hem de küresel çıkarları gereğidir. Avrupa Birliği tarafından geliştirilecek politikalar, stratejiler, girişimler ve araçların ABD denetiminde olması, ABD'nin küresel çıkarları ile ilgili olmaktadır. Bu noktada ABD, AGSP'nda yönlendirici bir etkiye de sahip olmak istemektedir. Bu açıdan Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği ABD için gündem maddesi oluşturmaktadır⁵⁴⁹.

Avrupa Birliği, AGSP'na ilişkin bu girişimleri Soğuk Savaş sonrası uluslararası koşullara Birliğin uyumlaştırılması amacı doğrultusunda yürütmektedir. Burada değerlendirilen noktalardan birisi, AGSP'nın ABD yardımına ve katkısına ne kadar yer ayracağıdır. Kosova Savaşı'ndan sonra Avrupa Birliği ile ABD arasında Avrupa güvenliği ve bu güvenliğe ABD katkısına ilişkin görüş ayrılıkları baş göstermiştir. ABD'nin tavrı, Birliği, NATO ile birlikte ya da ondan ayrı olarak kullanılacak bir Avrupa savunma bütünleşmesi arayışına yöneltmiştir. ABD'nin Avrupa üzerinde yarattığı savunma harcamalarının arttırılması baskısı, özerk güvenlik ve savunma politikası ortaya çıkarılmasında önemli bir etken olmuştur.

ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra kabul ettiği önvuruş stratejisi ve buna bağlı uygulamaya devam ettiği tek yanlı politikaları Avrupa güvenliğini olumsuz etkilemektedir. ABD bu politikalarını değiştirmeye yanaşmadığı ve Avrupa Birliği ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmadığı müddetçe uluslararası güvenlik sorunlarının çözümü için işbirliğine gidilmesi ve istikrarlı Avrupa yaratılması zorlaşmaktadır.

Bu koşullar altında Avrupa Birliği de bir proje olarak, varolan kaynaklar ve askerî görevler arasında dengeleme işlevi yerine getirerek, siyasi etkinliğin arttırılması ve diplomatik liderlik için de büyük katkı sağlayacaktır⁵⁵⁰. ABD'nin savunma bütçesinin ilişkin Avrupa'ya yaptığı baskı ve ABD'nin Avrupa güvenliğine ilişkin Avrupa Birliği'nin algıladığı güvenlik çıkarlarından farklı çıkarlar taşıması, Birliği özerk güvenlik ve savunma politikasına yönlendirmiştir⁵⁵¹.

⁵⁴⁹ Karaosmanoğlu, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği..., s. 159.

⁵⁵⁰ S. Croft vd., "NATO's Triple Challenge", *International Affairs*, No. 3, 2000, s. 512.

⁵⁵¹ Özen, "ESDP-NATO Relations", s. 245.

4.2. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik Mimarisindeki Yeri ve Bu Doğrultuda AGSP'nin Etkileri

Türkiye, Avrupa Birliği üye adaylığı statüsü itibariyle, üyeliğin gerçekleşme ihtimali en az olan ülke olarak görülmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği önünde engel görülen sebepler, AGSP'na ait Türkiye'nin tavrını büyük ölçüde belirlemektedir.

Burada Birliğin, AGSK'nin yerine AGSP'nı geliştirmeye başlaması, her ne kadar resmi kaynaklar aksini iddia etse de NATO'nun ikinci plana itilmesi, ABD'ni olduğu kadar Türkiye'yi de kaygılandırmaktadır. Bu süreçte varolan kaygıların giderilememesi, NATO imkân ve yeteneklerinden yararlanmayı da öngören AGSP'nın gelişmesinde NATO bünyesinde Birlik karşısına Türkiye'nin vetosunu çıkarmaktadır. Bunun dışında, BAB'nin Avrupa Birliği'ne katılması, Türkiye'nin endişelerini derinleştirmekte ve bu nispette itirazlarını arttırmaktadır.

Türkiye'nin AGSP'na yaklaşımı, kendi güvenlik çıkarlarının gereğidir ve bu yönde biçimlenmektedir. AGSP'nın kendi çıkarları bulunan bölgelerde aleyhine olacak gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olacak etkiler yaratması (örneğin bir Kürt devleti kurulması) ya da doğrudan aleyhte olan gelişmeler doğrultusunda kullanılması (örneğin Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri) kuşkusuz, Türkiye'nin temel kaygılarından biridir. Bu nedenle Türkiye, Avrupa Birliği'nden, AGSP'nın NATO üyeleri arasında varolan sorunlarda kullanılmaması ve ayrıca Türkiye aleyhine olacak hiçbir durumda uygulanmamasına ilişkin garanti istemektedir.

Özellikle Irak'a ilişkin olarak, Türkiye AGSP'nın, Irak'ın kuzey bölgesinde yoğunlaşan Kürtlere burada özerk yönetim verilerek ileride bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına yol açacak stratejiler geliştirebileceği ihtimalinden⁵⁵² hareketle temkinli durmaktadır. Böyle bir gelişme, Türkiye'nin dış güvenlik politikası değil, iç istikrar ve bütünlüğüne doğrudan tehdit olarak kabul görecektir⁵⁵³.

Türkiye'nin AGSP'na yönelik eleştiri ve kararlı tutumu, Avrupa Birliği ülkelerince farklı değerlendirilmiştir. İngiltere ve Hollanda, Türkiye'nin talep ve çekincelerini Avrupa Birliği bünyesine taşıyarak tartışılmasını sağlamaya çalışmışlardır. Fransa, Almanya ve Yunanistan, NATO-Avrupa Birliği ilişkilerinde yaşanan gerilim ve duraklamada Türkiye'yi sorumlu tutan bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu süreç içinde Fransa ve Almanya, Türkiye'nin Avrupa Birliği

⁵⁵² Barkley, Le Gloannec, a.g.m., s. 134.

⁵⁵³ Bu konudaki değerlendirmeler için bkz.: Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, ss. 368-371.

ile ilişkilerinin tehlikeye girdiğini ve Avrupa Birliği üyeliğinin imkânsız hale geldiğini vurgulamışlardır⁵⁵⁴.

Türkiye'nin AGSP'na ilişkin kaygıları ve itirazlarının çözüme kavuşturulması için, 26 Kasım 2001'de Türkiye, ABD ve İngiltere arasında bir toplantı yapılarak, mutabakat sağlanmıştır. Ankara mutabakatına göre, Avrupa Birliği'nin, NATO üyelerine karşı askerî operasyonda bulunmayacağı sözü verilmiştir. Ayrıca, Türkiye AGSP mekanizmasına doğrudan katılma hakkı olmamakla birlikte, yoğun danışma ile karar sürecinde dolaylı olarak yer alacaktır. AGSP, Türk-Yunan sorunlarında etkinleştirilmeyecek, bu doğrultuda da NATO içinde Türkiye tarafından engellenmeyecektir⁵⁵⁵.

Bu kaygı, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerindeki Ege sorunları ve Kıbrıs sorunundan kaynaklanmaktadır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın tam üye olduğu Avrupa Birliği'nin geliştirmeye çalıştığı ve Amsterdam Antlaşması ile üyelerinin bağımsızlığını korumayı temel amaçları arasında gösteren dış politika, güvenlik ve savunma politikası, Türkiye'nin güvenlik ve savunma çıkarları için, iki taraflı ilişkiler ve geleneksel dış politika çizgisi aleyhine oluşturduğu gelişmeler doğrultusunda olumsuz etkiler yaratacak potansiyele sahiptir. Mevcut durum itibariyle Avrupa Birliği ODGP ile AGSP karar mekanizmalarına, Birliğe tam üye olmayanların katılımını kabul etmemektedir. Dolayısıyla Türkiye, kendi güvenlik çıkarlarını doğrudan ilgilendiren ve yakın bölgesel çevresini etkileyecek Avrupa Birliği operasyonlarının karar alma mekanizmalarında yer almayacaktır.

Türkiye, Petersberg Görevleri doğrultusunda AGSP operasyonlarının, sınırlarını oluşturan Balkanlar, Akdeniz gibi coğrafyalarda yürütüleceğinden hareketle, Avrupa Birliği tarafından kararlaştırılarak uygulamaya konulacak sivil-askerî politikaların, kendi milli güvenlik çıkarlarını yakından ilgilendirdiğini açıkça vurgulamaktadır. Ayrıca, Yunanistan ve Kıbrıs gibi, Türkiye'nin en önemli sorunlarında, AGSP'nın NATO imkânlarını kullanmaya çalışması, Türkiye ile Avrupa Birliği üyelerini karşı karşıya bırakabilecekti⁵⁵⁶.

Bu kaygılar Avrupa Birliği'ni, Türkiye ile daha farklı bir platformda işbirliği imkânı yaratmaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yoğunlaştırılmış danışma mekanizması kurulması kararlaştırılmıştır. Burada Türkiye'ye, NATO imkânlarından

⁵⁵⁴ Ülkü Demirdögen, "Avrupa Ordusuna Türk Rızası", **Görüş**, (Avrupa Birliği Özel Sayısı), Ocak 2003, s. 57.

⁵⁵⁵ Hürriyet, 11 Aralık 2001.

⁵⁵⁶ Hüseyin Bağcı, "Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler", İdris Bal (der.), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa İstanbul 2001, s. 606.

faydalanılarak gerçekleştirilecek her operasyon için Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nde ayrı ayrı karar alınacağını taahhüdü verilmiştir. Bu mutabakata göre NATO'nun dâhil olmadığı operasyonlarda Avrupa Birliği, danışma mekanizması geliştirerek, Türkiye'nin coğrafi yakınlığı ve çıkarları olan bölgeler sözkonusu ise Türkiye'nin kaygılarını dikkate alacaktır⁵⁵⁷.

Avrupa Birliği'nin 2002 Brüksel Zirvesinde NATO'nun askerî kriz yönetiminin Avrupa Birliği ya da Birliğe üye devletlere karşı kullanılmayacağını ifade etmişlerdir. Bu girişim, Yunanistan'ın Ankara Mutabakatı karşısında aldığı sert tutumu az da olsa yumuşatmak amacı taşımıştır⁵⁵⁸. Ayrıca, karşılaşılabilecek sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, güç kullanılması ya da kullanma tehdidinde başvurulmamasını da vurgulayarak, Türk-Yunan ilişkilerine gönderme yapmıştır. ABD'nin Irak politikası için önem taşıyan Türk sınırlarının kullanılmasına dair tezkerenin TBMM'den geçmemesi, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Orta Doğu'ya ilişkin mevcut stratejiye benzer bir tavır almalarını göstermesi bakımından etkili olmuştur.

Bu tutum, Avrupa Birliği tarafından da olumlu karşılanmış ve Brüksel zirvesinde Yunanistan tarafından Ankara Mutabakatına yönelik yapılan itirazların, ABD'nin karşısında bir tutum sergilemeye yönelik ve bu amaca yönelik Türkiye'nin de kendi tutumuna paralellik arzeden politikasını desteklemekte yarar gören Fransa ve Almanya tarafından giderilmeye çalışılmasında büyük rol oynamıştır⁵⁵⁹. Ayrıca, Türkiye'nin, ABD'nin Irak politikasına destek vermemesi, küresel güvenlik gibi birincil önemdeki politika alanlarında (*high politics*) Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ortak bir bakış olduğu da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye, sınırları itibariyle “*güvenliği tüketen ülke*” (*security consumer country*) olarak görülmekten çok, “*güvenlik sağlayan ülke*” (*security provider country*) olarak değerlendirilmeye başlanmıştır⁵⁶⁰.

Türkiye, Güney Kıbrıs'ın NATO imkânlarından yararlanmaması şartına bağlı olarak Brüksel Belgesi'ni kabul etmiştir. Avrupa Birliği, 2002 Aralık ayında yapılan Kopenhag Zirvesinde, Güney Kıbrıs'ın NATO imkânlarından yararlanmasa bile AGSP operasyonlarına katılımının engellenmeyeceğini vurgulamıştır⁵⁶¹.

Ekim 2002 Brüksel Zirvesi'nde, Avrupa Birliği üyesi olmayan devletlerle AGSP alanında danışma toplantılarının yoğunluğunun artırılmasına ve NATO imkânlarına başvurulmadan yapılacak Avrupa Birliği liderliğindeki operasyonlarda, “*coğrafi yakınlığı*” ve

⁵⁵⁷ Çomak, a.g.e., ss.54-55.

⁵⁵⁸ Özen, “ESDP-NATO Relations”, s. 249.

⁵⁵⁹ Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, s. 277.

⁵⁶⁰ Ramazan Gözen, “Causes and Consequences of Turkey's Out-of-War Position in the Iraq War of 2003”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Number XXXVI 2005, s. 87.

⁵⁶¹ Presidency Conclusions of Copenhagen European Council, 12-13 Aralık 2002. (www.europa.eu.int)

ya “ulusal güvenlik çıkarları” nedeniyle hassas konumda bulunan Birlik üyesi olmayan NATO üyelerinin, davet üzerine yer alması ve operasyonların planlama aşamasında bulunmaları kabul edilmiştir.

Aralık 2002 Kopenhag zirvesinde, Güney Kıbrıs ile ilgili Türkiye'nin kaygıları giderilmeye çalışılmıştır. NATO üyesi olmayan ve NATO ile BİO kapsamında güvenlik ve işbirliği anlaşması bulunmayan Güney Kıbrıs'ın (Malta da dâhil), NATO imkânlarına başvurularak yapılacak Birliğin askeri operasyonlarına katılmayacakları ve NATO'nun gizlilik içeren bilgilerine de ulaşamayacakları kabul edilmiştir.

Bu süreçte Türkiye, kendisinin yeni Avrupa güvenlik mimarisinden soyutlanmasına engel olmaya da çalışmaktadır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'nin yürüteceği Petersberg görevleri ya da ileride şümulünü genişleteceği askerî operasyonlar sadece Avrupa çevresini değil, Avrupa merkezini de kapsayabilir⁵⁶². Bu nedenle Türkiye'nin AGSP'na olan bakışı hem kendi bölgesel güvenlik çıkarları gereği hem de etkinlik ve nüfuz bağlamında dış politik çıkarları gereği şekillenmektedir.

16 Aralık 2002 tarihli Avrupa Birliği-NATO Deklarasyonu⁵⁶³ ile Avrupa Birliği'nin NATO imkânlarından yararlanmasına ilişkin dayanak somutlaştırılmıştır⁵⁶⁴. Yine de bu deklarasyonda, Berlin uzlaşısının öngördüğü NATO imkân ve yeteneklerinden Avrupa Birliği'nin yararlanması hususunda Türkiye'nin onayının gerekliliğine ilişkin meselenin çözüme kavuşturulamamış olmasıdır⁵⁶⁵. NATO bu deklarasyon doğrultusunda Avrupa Birliği'ne Makedonya ve Bosna-Hersek'te operasyonlarda bulunmasına ilişkin imkân ve yeteneklerini açmıştır. Türkiye bu operasyonlarda yer alması nedeniyle, kararı veto etmemiştir⁵⁶⁶.

Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği-NATO arasındaki stratejik işbirliği içerisine alınmaması, bu ülkenin NATO ile BİO çatısı altında yer almadığı ve ikili güvenlik anlaşması olmaması nedeniyle engellenmiştir. Ayrıca belgede, barışçıl yollarla sorunun çözümüne gidilmesi gereği vurgusunun yanı sıra, Türkiye'nin 1959ve 1960 Londra ve Zürih

⁵⁶² Özen, “Consequences of the European Security...”, s. 142.

⁵⁶³ Deklarasyon için bkz.: EU-NATO Declaration on ESDP, <http://www.nato.int/docu/pr2002/p02-142e.htm>

⁵⁶⁴ “ESDP-NATO Relations”, s. 250.

⁵⁶⁵ Mustafa Türkeş-Göksu Gökçöz, “Reflections on the EU Strategy Paper 2003: Two Approaches, Moving Conditions and a New Juncture” **Perceptions**, March-May 2004, s.18.

⁵⁶⁶ Avrupa Birliği ile Türkiye arasında, Türkiye'nin Bosna-Hersek'teki Polis Görevine (EUPM) katılımını öngören anlaşma 20 Aralık 2002'de Makedonya'daki göreve ise 4 Eylül 2003'de imzalanmıştır . <http://ue.eu.int/accords/default.asp?lang=en>

Antlaşmaları'ndan kaynaklanan, Kıbrıs Türklerini tehlikeye atan koşulların ortaya çıkması ve Yunanistan ile birleşmeye yönelmesi halinde garantörlük haklarına yani uluslararası antlaşmalara saygı gösterilmesi gereği de dile getirilmiştir. Bu bakımdan Aralık 2002 tarihli AGSP üzerine NATO-Avrupa Birliği Deklarasyonu, Türkiye'nin diplomatik başarısı olarak da nitelendirilmektedir⁵⁶⁷.

Bu gelişmeler göstermektedir ki, özerk bir AGSP gelişimi, NATO-Avrupa Birliği ilişkilerinin seyrine yani Transatlantik ilişkilerine bağlıdır. Bu süreçte Türkiye, hem NATO üyesi olarak hem de güvenlik ve savunma alanında sahip olduğu jeopolitik konum ve ulusal güç öğeleri itibariyle belirleyici rol de oynayacaktır. Türkiye'nin güvenlik çıkarları ve Transatlantik ilişkilerindeki güvenlik konularına ilişkin yaklaşımları belirleyicidir. Bu nedenle, Türkiye'nin kendisini Avrupa'daki siyasal gelişmelerden soyutlamasının ya da Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi dışlamasının, uzun dönemde her iki taraf için de sorunlar yaratacağı aşikârdır.

Avrupa Birliği ABD arası ilişkiler, NATO'nun genişleme sürecinin Avrupa Birliği genişleme süreciyle aynı döneme denk gelmesi itibariyle şekillenmiştir. Burada ABD, Avrupa Birliği'nin özerk bir savunma kapasitesi geliştirmesine ilişkin, temel birtakım kaygılar taşımaktadır. Bu kaygılar genel olarak; ikileşme, ayrımcılık ve kopmadır. ABD'nin bu kaygıları, gerek Clinton gerek Bush yönetiminde ısrarla vurgulaması, Avrupa'nın ABD'ne rakip bir güç olarak varlık gösterecek eylemlerden uzak olduğuna dair açıklamalarını sıklaştırmıştır. Avrupa Birliği liderleri, ABD desteği ve NATO'nun varlığının Avrupa güvenliği için temel yapıtaşları olduğunu da sürekli vurgulamaktadır.

Kupcan'a göre, Avrupa Birliği'nin bu stratejisinin, NATO içerisinde ABD varlığının ve statüsünün sorgulanmaya başlanabileceği kaygılarını da beslemektedir. Ayrıca, daha yetenekli ve güvenli bir Avrupa için Avrupa Birliği sadece bağımsız bir karar mekanizması geliştirmekle yetinmeyecek, aynı zamanda Transatlantik ilişkilerinde kopmaya da yol açacaktır⁵⁶⁸. Buradaki gerilimin kaynağı, ABD'nin hâkim kılmaya çalıştığı tek kutupluluğa karşın Avrupa Birliği çok kutupluluğu destekleyen stratejiler benimsemiş⁵⁶⁹ olmasıdır.

Avrupa Birliği'nin ABD ile ilişkileri hâlâ önemini korumaktadır. Bu sadece NATO'nun Avrupa'nın kolektif savunmasını üstlenen örgüt olarak varlığını koruması nedeniyle değil aynı zamanda ABD'nin yer almayacağı kriz operasyonlarında Avrupa Birliği'nin yer alması için NATO ve ABD kapasitelerine erişebilmek bağlamında da geçerlidir. 60 bin ilâ 100 bin kişilik

⁵⁶⁷ Mahmut Balı Aykan, "Turkey and European Security and Defence Identity/Policy (ESDI/P): A Turkish View", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 13, No. 3, December 2005, s. 350.

⁵⁶⁸ Kupchan, a.g.m, ss. 24-27.

⁵⁶⁹ Bkz.: European Security Strategy, www. Europa.eu.int

bir güç, Avrupa Birliği'nin etrafındaki krizlere müdahale etmek için yeterli olsa da bu güç, Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması için kapsamlı stratejilerin yerine getirilmesi için yeterli değildir.

Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin bu girişimi, NATO, ABD ve diğer müttefiklerle bağları koruma ve Avrupa Birliği'nin Avrupa'da ve çevresinde güvenlik yolunda daha büyük pay almasının sağlanmasını da kapsamalıdır.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini, Türkiye tarafından biçimlendiren unsurlar her alanda bulunabilir. Nüfusu 70 milyondan fazladır, GSMH'sı ve kişi başına düşen milli geliri Avrupa Birliği standartlarının çok altındadır, kültürel çeşitliliği, dil, din ve etnisitelerin farklılığından doğmaktadır, sınırları bakımından çok fazla sayıda devlet ile komşudur ve istikrarsız bölgelerle sınırdadır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'la pek çok sorunu vardır. Avrupa Birliği'nin doğu genişlemesi, sınırlarını Rusya'ya yakınlarsa da, Avrupalıların tüm farklılıklarına rağmen ve eski ortak tehdit olmasına rağmen Rusya'nın Avrupa'nın komşusu olmasına itirazları düşük seviyededir. Oysa bu durum Türkiye'nin üyeliği sözkonusu olduğunda, Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri için geçerli olmamaktadır.

Avrupa Birliği'nin kamuoyu talepleri ve sistemin gereksinimleri, Türkiye ile ilişkileri gereği gibi yapma konusunda ağır basmakta ve yönlendirici olmaktadır. Avrupa Birliği, ülkelerin adaylık sürecinde Avrupa Birliği müktesebatını hukuki düzenlemelerle ulusal hukuk sistemine aktarmanın yeterli olmayacağını, bunun dışında değişikliklerin hayata geçirilmesiyle Avrupa Birliği sisteminin ülkede etkili biçimde uygulanıp, sistemin kendisini burada da var kıldığını görmek istemektedir. Bunun için Avrupa Birliği, Türkiye ile yapılan müzakerelerde her bir başlık kapanmadan diğer başlıklara geçilmesine itiraz etmektedir. Bu da Türkiye açısından hem karmaşık ve zorlu pek çok gereksinimi tam zamanında yerine getirme yükümlülüğü altına girmesi hem de bürokratik yapısı itibarıyla bu düzenlemeleri biran önce yerine getirmesi gereği nedeniyle büyük sorunlara yol açmaktadır.

5. Küresel ve Bölgesel Etkinlik Politikaları Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

Avrupa bütünleşme süreci, tarihsel arka plan faktörlerinin ışığında ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde ortaya çıkan koşullar altında siyasal, sosyal ve güvenlik açımları içeren, dünyada başka bir örneği ortaya çıkmayacak bir yapılanma (sistem) ortaya çıkarmıştır.

Avrupa Birliği sistemi, Avrupa'nın ortak yararı ve ortak çıkarı doğrultusunda, ortak bir aidiyet ve kimlik arayışını devam ettirmektedir. Bu arayış; varlığın tanımlanması, korunması ve kabul görmesi amacı ile doğrudan bağlantılıdır. Sistemin iç ve dış çevresinden kaynaklanan ya da sistemin iç ve dış çevresinde algıladığı gereksinimler, önceden tanımlanmış, görev ve yetkileri belirlenmiş kurumlar içerisinde, sahip olunan imkân ve araçlarla karşılanmaktadır. Bu süreç içerisinde, iç çevreden sisteme iletilen talepler ve sistemin aldığı kararlar karşısında ortaya çıkan destek ya da tepkiler ile dış çevrede meydana gelen gelişmelerin yarattığı dinamikler ağırlıklı rol oynamaktadırlar. Örneğin, sistemi oluşturan unsurlardan biri olan Avrupa halkının, belirli bir konuya ilişkin bakışı, sorunu algılayış biçimi, sistemin aldığı kararların destek görüp görmediğini veya bir karar alması gerektiğini gösteren ölçüt olmaktadır. Avrupa Anayasası hazırlanması sürecinde sistemin bir parçası olan üye devletler referanduma giderek hem kendisini hem de Avrupa Birliği sisteminin bir diğer unsuru olan Avrupa kamuoyuna başvurulmasında olduğu gibi, Avrupa halkının görüşlerini yansıtan ve doğrudan seçimlerle oluşturulan Avrupa Parlamentosu yoluyla da halk, siyasal sisteme katılmaktadır.

Bu durum, uluslararası alanda işlev gösteren uluslararası örgütlerde görülmeyen bir özelliktir. Avrupa çıkarı, ortak bir platformda ulus devletlerin çıkarlarının diplomatik yöntemlerle bağdaştırılıp, uzlaştırılmasından çok farklı bir anlam taşımaktadır. Avrupa kimliği, Avrupalılık ve Avrupa çıkarı, tarihin biçimlendirdiği ve biçimlendirmeye devam ettiği bir arayışı ifade etmektedir.

İlk bölümde değinilen, Avrupa'nın ne olduğu ve neye karşıt olduğuna dair birbirinden çok farklı boyutları ele alan çeşitli yaklaşımlar yeniden düşünöldüğünde, gerek önceki yüzyıllarda gerekse mevcut dönemde, kimlik algılamasına ilişkin üzerinde anlaşılmış bir tanım bulunmadığı görölmektedir. Avrupa kimliğine ve bu kimliğin unsurlarına ilişkin tartışmalar, Avrupa içinde olduğu kadar, Avrupa ile ilişki ve bağ kuran coğrafyalarda da devam etmektedir. Kimliğin; kurucu, biçimlendirici ve ayırt edici özellikleri üzerine bir uzlaşma hâlâ bulunamamıştır.

Bu da göstermektedir ki; homojen ve doğal bir Avrupa ve Avrupa kimliğinden söz etmek, ne geçmişte ne de günümüzde mümkün değildir. Avrupa kimliği daha önce de ifade edildiği gibi, Avrupa'nın varlığını koruyacak ve kabul görmesini sağlayacak işlev yerine getiren güvenlik boyutu ile birlikte ele alınmaktadır. Bu nedenledir ki; Avrupa sınırlarının değişmezliği ya da Avrupa halkının homojenliğinden bahsedilemez.

Avrupa sınırlarının nerede başlayıp nerede sonlanacağı, çıkar ve güvenlik eksenli tartışmalarla cevaplanmaya çalışılmaktadır. Sovyet Bloku'na dâhil olan devletlerin Avrupalı sayılmadığı dönemler geride kalmış, 21. yüzyılın başlarında Avrupa Birliği, Avrupa kimliğine sahip olduğu ya da olması gerektiğini düşündüğü devletler için, birtakım stratejiler geliştirmeye başlamıştır. 2004 ve 2007 yılında gerçekleşen üyelikler, coğrafi boyutta Avrupa'nın sınırlarının sistem içerisinde çizildiğinin bir işaretidir.

Sınırların Avrupa Birliği sistemi tarafından çizilmesi, Türkiye için de kaygı vericidir. Algılanan kaygının iki farklı cephesi vardır. İlki, Avrupa güvenliğinden ve gelecek projelerinden Türkiye etkeninin ve etkisinin zayıflatılması sonucunun çıkmasıdır. İkincisi de, sosyal-kültürel-siyasal-askerî boyutları itibariyle Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendiren ve etkileyen yakın coğrafyasının kendisinden uzaklaştırılması ve bölgesel etkinliğinin azaltılmasıdır. Bunun yol açacağı sonuç ise, bu coğrafyadaki özellikle Balkanlardaki toplumların, kültür, dil, din gibi varlığı biçimlendiren kimlik unsurlarının, sosyolojik gerçeklikle bağdaşmayan biçimde, Avrupa tasarısı içerisine alınarak, akıbetlerinin belirsizleşmesidir. Bu bağlamda Türkiye, Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik gerek genişleme gerekse AGSP uygulamalarını yakından izlemektedir. Bu coğrafyada, hassas dengelerin Avrupa lehine bozulması, sisteme üye olmayan Türkiye için kabul edilebilir değildir. Benzer bir kaygı Rusya'da da görmek mümkündür. Özellikle, NATO'nun genişlemesine ilişkin ilk dönemlerde Rus tepkisi sert olmuştur. Daha sonra örgüt içinde geliştirilmeye çalışılan BİO ve Kuzey Atlantik Konseyi ile Rusya'nın endişelerini gidermeye ve genişlemenin Avrupa Birliği ayağının gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Yine de Rusya Batı sınırlarındaki bu gelişmeleri ihtiyatla izlemeye devam etmektedir. Rusya'nın ilgisi mevcut dönem itibariyle Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yoğunlaşmışsa da, Avrupa Birliği'nin "Avrupalılaştırma" sürecinin Ortodoks kimlik taşıyan Slav halkına yönelik yaklaşımını da takip etmektedir. Avrupa Birliği içerisindeki Alman nüfuzu, tarihsel "Doğu Politikası"nın (*Ostpolitik*)⁵⁷⁰ farklı bir tarzla devam ettirilmesi kaygısını ister istemez düşündürmektedir. Bu gelişmeler, Rusya tarafından da dikkate takip edilmektedir. Balkanlar coğrafyasının tarih sahnesindeki aktörleri, yeni dönem koşulları altında farklı stratejilerle, nüfuzunu korumaya ve arttırmaya yönelmişlerdir. Rusya ve Türkiye burada devlet politikaları ile rol alırken, Avrupa ikili ilişkilerin dışında sistem olarak da varlık göstermeye başlamıştır. Bu elbette, Avrupa Birliği dışındaki diğer taraflar için hassas ve karmaşık politikalar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

⁵⁷⁰ Bkz.: Canbolat, **Almanya ve Dış Politikası...**, ss. 64-65, ss. 123-131, ss. 168-169.

Rusya'dan farklı olarak Türkiye, Avrupa Birliği ile tam üyelik hedefi taşıyan bir süreç içerisinde ilişki kurmaktadır. Bu süreç, Avrupa Birliği ile uyumlu hareket etmesi için Türkiye'yi zorlarken bir yandan da Türkiye'nin farklı çıkar algılamaları olduğu konularda dış politik manevralarını sistem içinde tartışmaya açmaktadır. Tam üye olmadığı bir sistemden, mevcut ya da muhtemel politikaların şekillendirilmesi ve uygulanması sürecine dâhil olmamakla birlikte, buraya girmeye yönelmiş bir ülke olarak, politik yapısı, tavrı ve uygulamaları sistem içinde tartışılabilmektedir.

Avrupa Birliği, aday ülkelerden, Avrupa müktesebatını kabul etme ve yerine getirme kapasitesine sahip olma şartı isterken, burada, sistemin getirdiği ve eleştirdiği alanlarda, aday üyelerin tam üyelerle aynı sorumluluğu almasını beklemektedir. Dolayısıyla Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarında açıkça vurgulandığı gibi, Avrupa Birliği uluslararası alanda ortaya çıkacak gelişmelere karşı ortak tutum sergileyecek ve bu durumlarda üye devletler, Avrupa Birliği'nin aldığı kararların etkinliğini bozacak hareketlerden kaçınılacaktır. Bu anlamda üye devletler gibi aday ülkeler de uluslararası alanda Avrupa Birliği'nin etkinliğini bozacak politikalar izleyemeyeceklerdir.

Her ne kadar ODGP ile AGSP alanında, sistemde üye devletlerin egemenlik devirleri söz konusu olmasa da, bu işlev alanlarına yönelik Avrupa Birliği inandırıcı ve güvenilir imkân ve kapasite geliştirilmesi gereğini kabul etmiştir. Egemenlik devri iç ve dış koşullar itibarıyla söz konusu değilse de, buradan hareketle, Birlik içinde bu alanlarda bütünleşmenin sağlanmayacağı anlamı çıkarılmaz. Sistemin işleyişinde ve devamlılığının sağlanmasındaki en etkili husus, sistemin tüm parçalarıyla birlikte hazır olma durumu kazanana kadar, esneklik gösterebilmesidir. Bu esneklik, başarısızlık ya da sistem kurallarına aykırılık olarak değil, işlevselliğinin devamına yönelik gerekli bir özellik olarak ifade edilmelidir.

Türkiye de Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak, öncelikle Avrupa Birliği'nin geldiği aşamayı kabul etmekle mükellef tutulmaktadır. Bu hedefin gerçekleştirilmesine ilişkin olarak da katılım müzakereleri, sisteme Türkiye'nin uyumlaştırılmasını sağlayacaktır. Burada hedeflenen uyum hukuki metinlerin yeniden ele alınması ve dolayısıyla görünürde yapının uyumluluk taşıması değildir. Avrupa Birliği, uluslararası sistemde kendi tavrı ve duruşuna katkı yapacak ve uyum gösterecek bir altyapı ve irade oluşumunu da görmek istemektedir. Avrupa Birliği, bütünleşme sürecinde genişleme ve derinleşme stratejilerini, bu hedef doğrultusunda

biçimlendirmektedir. Avrupa Birliği'nin yeni işlev alanları yaratması ve bu anlamda derinleşmesi, özgür irade ile ortaya konulan siyasi tercihler olarak görülmelidir⁵⁷¹.

Bu istek, genişleme sürecine dâhil olan diğer ülkelerden farklı olarak en fazla Türkiye için masaya konulmaktadır. Bunun da anlaşılır bir sebebi vardır; bölgesel bir aktörden daha fazla bir yer tutmaktadır Türkiye. Avrupa Birliği'nin irade beyanlarında, diğer adaylarla hukuki temelde eşit muamele eksikliğinden bahsedilmekle birlikte, siyasi temelde çıkar algılamalarından kaynaklanan yaklaşımlar burada eşitlik olgusunu farklılaştırmaktadır.

Bu farklılaşma, Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerini, adaylık sürecinin dışında, AGSP'nin geliştirilmesi aşamasında da yönlendirmektedir. AGSP, teknik bir mesele değildir. Buraya katılım, mevcut haliyle, sisteme tam üye olmayı gerektirmektedir. Ancak bu durumun tam üye olmayan devletlerin Avrupa Birliği sisteminde karar verme aşamalarında etkin katılımını sağlayacak biçimde değişmesi, mümkün görünmemektedir. Bunun nedeni, sistemin işleyişi ve kuruluş amacından kaynaklanmaktadır. Bir siyasal sistem olarak Avrupa Birliği, kendi çıkarlarını, çok boyutlu bir güvenlik anlayışı doğrultusunda, ortak aidiyet, çıkar ve fayda temelinde geliştireceği imkân ve kapasite ile gerçekleştirme ve koruma hedefi taşımaktadır. Bu 1950'lerde olduğu gibi bugün de böyledir, geleceğe ilişkin hedefi de bu yöndedir.

Elbette ki sistem, kendisini oluşturan unsurların uyumlu hareket etmesi ile güçlü bir işlev göstermeyi sağlayacak uygun gördüğü yöntemi özerk olarak belirleyecektir. İşte Avrupa Birliği'nin AGSP'na Türkiye'nin dâhil olmasını bu çerçevede ele almaktadır. Türkiye sistem özellikleri itibariyle değerlendirildiği gibi aynı zamanda, dış çevre koşulları itibariyle de değerlendirilmektedir. Avrupa Birliği Türkiye'yi karşısına alacak şekilde keskin bir politik tavır belirleyememektedir. Burada, Türkiye'nin daha önce değinilen NATO üyeliği ve AGSP'nin gelişme aşamasında NATO imkân ve yeteneklerine duyduğu ihtiyaç büyük rol oynamaktadır. Özerk kapasite geliştirilene kadar Avrupa Birliği, NATO'dan yararlanmayı sürdürmek zorundadır. Petersberg görevleri ve kapsamlı güvenlik anlayışı doğrultusunda gerekli olacak müdahaleler için donanımlı ve yetkin bir güç hazırlamak, mali ve teknik ve insan gücü anlamında kolay ve hızlı ilerleyen bir süreç değildir. Bu süreçte yeterli ilerleme sağlanmasında gerekli olan zaman ve teknik desteği NATO imkânları tamamlayacaktır.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ilişkin yaklaşımını ihtiyatlı kılan NATO üyeliği aracılığıyla sistemi engelleyici etkisinin dışında, bölgesel konumlanması itibariyle göz ardı edilemeyecek katkı sağlayıcı dinamizmidir. Örneğin, Balkanlar bölgesinde daha önce sözü

⁵⁷¹ Füsün Arsava, "Egemenlik ve Öncesi", Mehmet S. Erol, Ertan Efeğil (der), **Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Alp Yay., Ankara 2007, içinde: s. 203-204.

edilen tarihsel temelleri olan politik yaklaşımlar açısından, Rusya'nın destekleyeceği ve sistem içinden de Yunanistan tarafından taraf bulabilecek Slav-Ortodoks kimliği eksenli gelişmeler Avrupa da güvenlik çıkarları için tehdit olarak algılanacaktır. Dinsel-etnik ayrışmaların getirdiği yıkımın, Avrupa'da bir kez daha yaşanmaması amacıyla, bu yöndeki oluşumlara karşı Rusya'yı dengeleyecek arayışın doğal rotası Türkiye'ye ulaşmaktadır. Benzer kaygı Türkiye için de geçerlidir. Bu anlamda Yunanistan ile ve Rusya karşısında Balkan bölgesinde var olan nüfuz mücadelesi ve ayrıca buradaki halkların korunması gayesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile birlikte şekillendirme politikası izleyebilmesini sağlar.

Avrupa Birliği'nin sadece Balkanlar bölgesine özgü değil, kapitalist sistemin yürütmesi için temel ihtiyaç kaynağı olan enerji alanında da Rusya ile ilişkileri sorunludur. Daha önce de ifade edildiği gibi Avrupa Birliği, petrol kaynağı itibariyle daha az olmakla birlikte doğalgazda Rusya'ya neredeyse tamamen bağımlıdır. Uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör olma hedefindeki bir yapılanmanın, sistemin motorunu oluşturan ekonomik işlevlerinde kullanılan ana girdi itibariyle tek bir dış kaynağa bağımlı olması, tehlike arzeden bir durumdur.

İşte, Avrupa Birliği'nin, Türkiye'ye ihtiyatlı yaklaşmasının ve bu ülkenin sistemle uygun hareket etmesini sağlayacak bir ortam yaratmaya çalışmasının bir diğer nedeni de budur. Türkiye enerji kaynaklarının geçiş koridoru olmasının dışında, farklı enerji güzergâhları sunması ve İran ile yapılan anlaşmalar üzerine buradaki kaynakların da Avrupa'ya taşınabilmesini sağlayan jeopolitik merkez olarak belirir.

Avrupa Birliği için olduğu kadar Türkiye için de, bu bölgede Rus rekabeti sorun teşkil etmektedir. Özellikle Bakü-Ceyhan'a yapılan itirazlar, enerji koridorunun güvenliği meselelerinin uluslararası platformda tartışmaya açılması, Türkiye'nin pas geçilerek, Boğazlar yoluyla, çevresel ve kentsel güvenliği tehdit eder biçimde yakıtın taşınması, gerekli önlemlerin alınmasına ilişkin yapılacak düzenlemelere uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğu iddiasıyla bu yolun yıkıma göz yumacak şekilde kullanılmasında ısrar edilmesi, Rus politikasının sürekli kullandığı söylemlerdir.

Burada kendisine alternatif yolların belirlenmesine şiddetle karşı çıkan Rusya, diğer aktörlerin enerji bağımlılığını ve petrol-doğalgaz ihraç eden ülkelerin de bunları uluslararası piyasalara ulaştırmadaki tek kaynak olarak kendi konumunu güçlendirerek, ABD ve diğer bölgesel güçler karşısında avantajını korumak istemektedir. Elbette ki bu durum, Avrupa Birliği ve Türkiye için olduğu kadar, Orta Asya ülkeleri için de sorun olarak addedilmektedir. İşte bu bağlamda Avrupa Birliği'nin bu bölgelerde hem Rusya hem de ABD'nin etkinlik ve nüfuz

politikalarına karşı kendi özgün dönüştürücü etkisini taşıyabilmesi, Türkiye'nin sahip olduğu bölgedeki etkinliği ile birleşmesiyle de ilgilidir.

Her zaman için göz önünde bulundurulması gereken husus şudur ki; Avrupa Birliği sistemi, değer dağıtım işlevi yerine getiren, “*özgürlük, güvenlik ve adalet*” alanı oluşturma amacı taşıyan, ulusüstü bir yapılanmadır. Böyle bir sistem, denetim mekanizmaları ile hedef ve amaçlara ulaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Avrupa Birliği, uluslararası alanda iktisadi ve siyasal işlevleri ile güçlenen bir varlık olarak kabul görmeye çalışmaktadır. Bu çabanın başarıya ulaşması, sistemin uyumlu işlemesini şart koşmaktadır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin sorunlu yapısı, burada yine su yüzüne çıkmaktadır. Avrupa Birliği sisteminin sorunsuz işlemesi, ya da ortaya çıkan sorunların giderilmesi için kabul gören prensipler bulunmaktadır. Bunlar;

- Sorunların çözülmesini sağlayan mekanizmaların bulunması ve bunların üyeler tarafından güvenilirliğinin sorgulanmaması,
- Varlıklarının, ortak güvenlik ve ortak çıkara katkı sağladığı ve aynı şekilde ortak güvenlik ve çıkarların, kendi güvenlik ve çıkarlarına katkı yaptığı algısı ve kabulü,
- Sistemde, çıkar algılamalarına sahip olan her kesimin, sesini duyurabildiği platformların varlığı ve çeşitliliğe yapılan vurgu, şeklinde ifade edilebilir.

Türkiye'nin, bu değer dağıtım sistemine tam üye olmaksızın, AGSP'na farklı düzenlemeler vasıtasıyla katılımı, bu anlamda sistemin işleyişinde nasıl sorunlar yaratacağı tartışılmaktadır. Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası alanında, ortak çıkarlar üzerinde henüz tam bir oйдаşma yokken, Türkiye gibi büyük bir devletin Almanya, Fransa ve İngiltere ekseninde keskinleşen ve derin görüş ayrılıklarının var olduğu bu alana dâhil olması, sistemin yönetilmesi ve yönlendirilmesi için mesele olacaktır.

AGSP, Avrupa Birliği'nin kimliğini dış dünyaya tanıtacak ve nüfuzunu güçlendirecek bir stratejidir. Avrupa kıtasındaki tam üye olmayı bekleyen ya da üyelik perspektifi verilen ülkelerin, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde, AGSP alanındaki kararlar ve kazanımları kabul etme yükümlülükleri vardır. Bu da, AGSP'nın Avrupalılar tarafından biçimlendirileceği savını desteklemekte, olduğu kadar Avrupa Birliği'nin siyasal işlevselliğini de güçlendirmektedir.

Kimliği tartışmalı ya da Avrupalı olsa da nerede konumlandırılacağına henüz “*karar verilememiş*” olan Türkiye'nin, sistemin işleyişinde dışarıdan etkili bir güç haline gelmesi, Avrupa Birliği çıkarlarına ters düşmektedir. Sisteme tam üye olmaksızın AGSP'na katılım taleplerinde, her iki taraf açısından çıkar çatışmalarının olduğu açıktır. Çıkar çatışması yaratan

unsurlar, sistemin kendisinde olduğu kadar, bölgesel çıkar algılamalarındaki farklılıklardan da kaynaklanmaktadır.

Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri, klasik dış politika aktörleri arasında kurulan ilişki biçiminden farklıdır. Çünkü taraflardan birisi, yapısı itibariyle nev-i cinsine münhasır (*sui generis*), ulusüstü bir örgüttür. Sistemin, kendi çıkar algılamaları olduğu kadar, kendisini oluşturan birimlerin de (üye devletler ve Avrupa halkı) çıkar algılamaları kurulan ilişkilere yansımaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin, Avrupa Birliği üyelik süreci ve bunun dışında ikili ilişkileri, klasik örgütlenmeler olan NATO, AGİT ya da BM'den büyük farklılıklar içermektedir.

Avrupa Birliği her şeyden önce, egemenlik devri ile üyelerinin güvenliğini, çıkar çatışmalarının uzağında, ortak anlayış zemininde ulusüstü siyasal sistem yaratmak idealinde birleştirmiştir. AGSP da sistemin işlev alanlarından bir tanesidir ve dünya ile etkili bir bağlantı kanalı oluşturacaktır. Sisteme üye olmayan bir devletin, sistemin ideali doğrultusunda, kendileri ile ne kadar uyumlu hareket edeceği şüpheli olmaktadır.

Aynı şüpheler ve sorunlar, Avrupa Birliği üyelerinin kendi aralarında da görülmektedir. ODGP ve AGSP alanında tan bir mutabakat sağlandığı iddia edilemez. Fakat üzerinde uzlaşma sağlanan bir husus vardır ki, o da; Avrupa Birliği'nin küresel çıkarlarını tanımlaması ve bu doğrultuda siyasi imkân ve yeteneklerini geliştirmesi gereğidir. Bunun nasıl yapılacağına ilişkin sorunlar bulunmaktadır. Ancak bilinmelidir ki; bu sorunlar yönetime ilişkin niteliktedir.

Bütünleşme süreci, kolay ve hızlı ilerleme göstermemektedir. Ortak pazarın kurulması ve tam iktisadi birliğe ulaşılması için koşulların uygunlaşması ve sürecin tamamlanması için uzun yılların geçmesi gerekmiştir. Bu alanlarda ulaşılan bütünleşme seviyesine, dış politika, güvenlik ve savunma politikasında hemen ulaşılması mümkün değildir. Burada çözülmeyi bekleyen sorunlar bulunmaktadır ve bu sorunlar; Fransa, Almanya ve İngiltere başta olmak üzere dış politik çıkarlarının yönlendirici olduğu ülkelerin, Avusturya, Finlandiya ve Danimarka gibi farklı statüleri bulunan ülkelerin ve Birliğe yeni katılan Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi ülkelerin yaklaşımlarından da kaynaklanmaktadır. Doğal olarak sistem, bu sorunların çözülmesine ilişkin, ortak bir anlaşma zemini oluşturmak için yoğun çalışmalar yapmaktadır.

Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin katılımı hiç şüphesiz ki, hem istikrar politikaları itibariyle hem askerî hem de sivil alanlarda yeterli ve uygun araçlara sahip, NATO'da Avrupa'nın en büyük ordusu konumundaki bir ülke olarak, Avrupa Birliği'nin dış politika aktörü statüsünü ve yeteneklerini arttıracaktır. Ayrıca bu katılım, AGSP alanında Birliğin kapasitesini

arttıracağından, ODGP açısından da Birliğin jeostratejik konumunu, çevresinin güvenli kılınması sonucundan hareketle güçlendirecektir.

Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşmeden, AGSP'na katılım, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde derin görüş ayrılıklarını da devam ettirmeye mecburdur. İkili ilişkilerdeki temel sorun, Avrupa Birliği sisteminin Türkiye tarafından tanınmasına ve aynı zamanda Avrupa Birliği'nin de Türkiye'ye ilişkin sorun olarak ifade ettiği alanlarda rasyonellik ve gerçeklik boyutu taşıyan iyi analizler yapmasına bağlı olarak çözülebilecektir.

Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nin kendinden istediği reform ve standartları, ulusal bütünlüğü bozmaya yönelik kasıtlı politikalar olarak görüp değerlendirmesi halinde, sürecin sağlıklı işletilmesi zaten düşünülemez. Demokratik geleneğin kabulü, demokratik kurumların istikrarı, iyi ve yüksek yaşam standardını gerçek kılan gereksinimlerin yerine getirilmesini sağlayacak reformlar, sosyal ve kültürel alanda varlıkların yaşamasına imkân tanıyan ve kültürel gelişmeyi sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılması, hem ülke vatandaşlarının hem de devletin öz çıkarlarının gereğidir. İstenen taleplerin yerine getirilmesinde, hem ülke hem de ulusüstü sistemin koşullarını iyi analiz ederek, devletin çıkarları doğrultusunda en uygun stratejileri geliştirmek zorunludur.

Hem Avrupa Birliği'ne tam üye olma yolunda müzakereleri devam ettirmeye çalışmak hem de sistemin kurallarına ve politikalarına şüphe ile yaklaşarak karşı çıkmak, Türk dış politikasının Avrupa Birliği ile kurduğu ilişkilerin amacını sorguladır. Bu süreç, ne zaman ve nasıl bir sonuçla tamamlanacağı kesin olmayan bir niteliktedir. Bu belirsizliğe, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne, Avrupa Birliği'nin de Türkiye'ye ilişkin yaklaşımlarında gerçeklik temeline oturtulamayan tespitler ve yorumlar eklendiğinde, ilişkiler daha karmaşık hale gelmektedir. Bu noktada da, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal düzeyde, Avrupa Birliği sisteminin gereklerine yanıt verecek yeterlilikte olan ve sistemin talepleri dışında sisteme kendi taleplerini de kabul ettirecek yapısal dönüşümünü tamamlamadan ilişkileri geliştirmeye çalışması, güvenlik ve çıkar tanımlamaları açısından Türkiye için sorunlu olmaya devam edecektir.

Avrupa Birliği tarafından, tarihsel önyargularla çevrelenmiş “ötekileştirme” arzusunun terk edilmemesi, Türkiye'nin güvenlik ve istikrara yapacağı katkı ve Avrupa'nın geleceğine yönelik sağlayacağı imkânlar doğrultusunda, oynayabileceği rolün iyi değerlendirilememesi halinde, Avrupa Birliği için, küresel düzeyde etkin aktör olma hedefi doğrultusunda belirlediği stratejilerin başarısız olması kaçınılmazdır.

Genişleme süreci ile AGSP alanında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde ilerleme sağlanabilmesi, iki taraf için de dönüşümü gerekli kılmaktadır. İlişkilerdeki bu karşılıklılık unsurunun göz ardı edilmesi, değinilen sorun alanlarında ilerleme sağlanmasını imkânsız kılan tek yanlı politik yaklaşımları sürdürecektir. Bu yönde tıkanıp kalacak olan süreç ise, hem Türkiye hem de Avrupa Birliği'nin gerek ikili ilişkiler dengesinde gerekse küresel ve bölgesel dengelerde diğer aktörlere karşı konumlarını ve politikalarını zayıflatacaktır.

SONUÇ

Avrupa Birliği, egemenlik devrine dayalı, ulusüstü bir sistemdir. Bu sistem kendisini oluşturan birimlerin ve kendi sisteminin varlığını sürdürmesi için gerekli işlevleri, uygun araçlar geliştirerek ve yetkili kurumlar vasıtasıyla yerine getirmektedir.

Avrupa Birliği siyasal sistemi, tam birlik hedefine odaklanmış bir siyasal iradeyi yansıtmaktadır. Bu irada, ilk somut adımını, AKÇT'nun kurulmasıyla atmış, onu Avrupa Savunma Topluluğu ve ortak dış politika alanında bütünleşme sağlamaya amaçlı dile getirilen Avrupa Siyasal Topluluğu girişimleri izlemiştir. Avrupa Savunma Topluluğu'nun Fransa tarafından reddedilmesi, Avrupa Siyasal Topluluğu'nun da hayata geçirilememesine neden olmuş, dolayısıyla da bütünleşme sürecinde bu alanda bir duraklama yaşanmıştır.

Bu duraklamanın ardından, bütünleşmeye yeniden hız kazandırmak amacı ile, 1957'de tam iktisadi birliği ve para birliğini sağlayacak, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve enerji sektöründe bütünleşme yaratacak Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Her üç Topluluğu'nun, Avrupa kıtasında yüzyıllar boyu devam etmiş olan düşmanlık ve çatışmacı rekabet ilişkilerini, ortaklık ve tamamlayıcı çıkarlar temelinde dönüşüme uğratması büyük bir aşamadır. Bu somut başarının Avrupa devletlerince ve Avrupa halkınca desteklenmesi, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecini başlatmıştır.

Avrupa Birliği, güvenlik ve komşuluk ilişkilerine yönelik yaklaşımının yarattığı istikrar etkisini tüm kıtaya yayarak, yani çevresini güvenli kılmak suretiyle varlığını güçlendirebileceği gerçeğini gördükten sonra, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Avrupa Birliği üyelikleri sözkonusu olmuştur.

İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımından farklı olarak, bu üç yeni üye, Avrupa Birliği'nin Akdeniz'deki varlığını güçlendirmiştir. İngiltere'nin Birliğe katılımının yarattığı etki daha farklı bir anlam taşımaktadır. İngiltere'nin üyeliği, kıtada çift başlılığı ortadan kaldırmış ve tek bir model altında Avrupa devletleri biraraya getirilmiştir.

1980'lerin sonrasında, uluslararası alanda Sovyet Bloku'nun çözüleceği sinyalleri verilmeye başlanmıştır. Almanya'nın birleşmesi ve sonrasında SSCB'nin kurduğu nüfuz alanı ile birlikte ortadan kalkması, Doğu ve Orta Avrupa'da yeni bir arayışı ortaya çıkarmıştır. Bu arayışın ilk örneği, Almanya'nın birleşmesi ile görülürken, Çekoslovakya'nın ayrılması, ayrışarak bütünleşme hareketlerini arttırmıştır.

Fakat, 20. yüzyıl Yugoslavya'nın savaş ve soykırımlarla dolu çözüüşü ile kapanmıştır. Bosna Savaşı ve ardından gelen Kosova savaşı, Avrupa için şu sonuçları ortaya çıkarmıştır;

- Avrupa güvenliği sadece, Avrupa Birliği üyeleri arasında düşmanlığın giderilmesi ile sağlanamayacaktır. Bu anlamda Avrupa Birliği, işlevlerinin dışsallık boyutunu geliştirmelidir,
- Avrupa Birliği, çevresinin güvenliğini sağlamak için, güçlü bir dış politika ve buna bağlı olarak güvenlik ve savunma politikası geliştirmek zorundadır. Bu zorunluluk, baştan beri varolan iradeyi yeniden güçlendirmiştir,
- ABD'nin Avrupa güvenliğine ilişkin algılamaları, Soğuk Savaş döneminden büyük ölçüde farklıdır. Avrupa, kendi güvenliğini ve savunmasını tamamen ABD ve NATO'ya bırakmamalıdır. Bu kıtada yaşanacak istikrarsızlıkların çözümesinde, ABD'ne bağımlılığı güçlendirecek ve bağımsız aktör konumunu zayıflatacak tavır ve politikalardan kaçınılmalıdır,
- ABD'nin, SSCB yıkıldıktan sonra, küresel politikaları ve dünyayı biçimlendirme çabaları, Avrupa'nın 20.yüzyılın ortalarında terk ettiği güvenlik ve dış politika anlayışına dayanmaktadır. Bu yöndeki politikaların yaratacağı sonuçlar ve getireceği koşullar, Avrupa tarafından daha önce tecrübe edilmiştir. Avrupa, bu anlayışın terk edildiği yeni bir modelle dünya sahnesinde yer alan Avrupa Birliği'nin aktör konumunu, bu eski politikalar ile zayıflatmamalıdır,
- Kosova savaşında, Avrupa devletleri arasındaki çıkar farklılıkları ve kaynakların bir türlü organize edilememesi, Avrupa'nın güvenliğinin yeniden ABD'nin eline bırakılmasına neden olmuştur. Bu da, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri nezdinde bir güvenlik örgütü olarak NATO'nun imajını güçlendirmiş, Avrupa Birliği'ni ise tartışılır kılmıştır,
- ABD için söz konusu edilmese de, Balkanlar ve Orta ve Doğu Avrupa, Avrupa Birliği'nin yaşam alanıdır. İngiltere her ne kadar Transatlantik

ilişkilerine önem verse de, kendi güvenliğinin Avrupa'dan ayrılamayacağını görmüştür.

Bu doğrultuda, ABD'nin Irak müdahalesi ve sözde demokrasi getirme amaçlı operasyonları, savaş araçlarının kullanıldığı politikalar, uluslararası kamuoyunda ABD'nin kötü muamele yapan devlet imajının güçlenmesi, uluslararası hukuku hiçe sayan ve dünyayı *müttefikler* ve *düşmanlar* olarak ikiye bölen Bush doktrini, *ön vuruş stratejisi* ve *terörizme* odakladığı savunulan fakat uygulamasının terör yarattığı güç politikaları, Avrupa Birliği'ni kaygılandırmıştır.

1998 yılında St. Malo'da, Fransa ve İngiltere, Avrupa Birliği'ne özgü bir güvenlik ve savunma politikası geliştirmeyi kabul etmişler, 1999 Helsinki ve Köln Zirveleri ile de bu süreç desteklenerek, somut adımlar atılmıştır.

Süreçte, İngiltere, Fransa ve Almanya, Avrupa Birliği'nin uluslararası platformda oynayacağı rolün hayata geçiriliş tarzı hususunda farklı görüşlere de sahip olsalar, özünde NATO dışında Avrupa Birliği'nin kendi imkânlarına güvenebileceği, uluslararası alanda varlığını güçlendirecek ve nüfuz etkisi yaratacak bir kapasite geliştirilmesi gereğini kabul etmektedirler.

Gelişmelere paralel olarak Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile Avrupa Birliği, AGSP konusunda kurumsal düzenlemelere gitmiştir. Bu süreç, ABD ve Türkiye tarafından dikkatle takip edilmiştir. ABD, Avrupa Birliği'nin kendi politik tavrını ortaya koyacak, NATO'nun etkinliğini dolayısıyla ABD'nin Avrupa'daki varlığını zayıflatacak yöndeki girişimlerde bulunmasını istememektedir. Bu noktada ABD, Avrupa Birliği'nin yeni üyelerinin AGSP konusunda Avrupa Birliği kurucu üyelerininkinden farklılık arzeden politik tavırlarını, NATO bünyesinde desteklemekte ve bu ülkeleri kendi politikalarına verdikleri destek nedeniyle "*yeni Avrupa*" olarak nitelendirmektedir.

Türkiye ise, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa güvenlik mimarisinde değişen jeopolitik konumu itibarıyla, yeniden biçimlendirilmiş bir rol üstlenmek istemektedir. Türkiye'nin kaygısı, bu mimariden soyutlanmaktır. Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri, tam üyelik müzakerelerinin 1999 Helsinki kararından sonra 3 Ekim 2005'te başlamasından itibaren yeni bir aşamaya girmiştir. Bu süreci, Türkiye ve Avrupa Birliği farklı değerlendirmektedir. Türkiye'ye göre müzakerelerin hedefi tam üyeliktir, Avrupa Birliği ise sürecin açık uçlu olduğunda ısrar etmektedir.

Avrupa Birliği, 1990'larda hem derinleşme hem de genişleme politikasına ağırlık vermiştir. Bu çerçevede, Birliğe yararlı olacağı düşünülen genişlemenin, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsamı gerektiği kabul edilmiştir. 2004 yılında ve 2007 yılında gerçekleştirilen iki

genişleme, Avrupa'nın güvenli çevre yaratma politikasının yani güvenlik politikasının bir parçasıdır.

Genişleme sürecinde Türkiye'nin, Avrupa Birliği tarafından değerlendirilmesi farklılık arz etmektedir. Avrupa Birliği, Türkiye'nin sahip olduğu kapasite, kuvvet, kimlik ve konum itibariyle sisteme nasıl uyum sağlayacağı konusunda endişe taşımaktadır. İlişkilerde; Kopenhag Kriterleri, Müzakere Çerçeve Belgesi, Komisyon Raporları ve Avrupa Parlamentosu'nun kararları, liderlerin ve siyasi parti başkanları aracılığıyla dile getirmekten kaçınılmayan ve tartışma yaratan hususlar vardır. Bunlar; Türk siyasal hayatı ile ilgili tespit ettikleri, demokratik gelenek temel hak ve özgürlükler ile iktisadi yapıya ilişkindir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ilişkin tespitlerinde, gerçeklik payı olan ve Avrupa Birliği sisteminin nitelikleri ile uyum olmayan unsurlar bulunmakla birlikte, yine de Türkiye'nin tarihsel ve sosyolojik temelini anlamaktan yoksun değerlendirmeler göze çarpmaktadır. Bu en çok, azınlık tanımı dolayısıyla hakların tanınması, Avrupa Parlamentosu'nun dile getirdiği soykırım iddiaları, komşuluk ilişkilerinde Yunanistan ve Güney Kıbrıs'la sorunların sebebi ve aynı zamanda çözümü için sorumluluk yüklenen ülke konumu olmasında yoğunlaşmaktadır. Elbette, burada Türkiye gerçeklerinin bilinmemesi ve önyargıların siyasal çıkarlar tarafından sıklıkla yönlendirici etki yaratacak şekle kullanılması da sözkonusudur.

Bununla birlikte, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz olan Türkiye'nin, AGSP mekanizmalarına katılımı, mevcut düzen itibariyle mümkün değildir. Ancak Avrupa Birliği bağımsız hareket kapasitesinden yoksun olması itibariyle, NATO'ya bağlı olması, Türkiye'nin kaygılarını göz önünde bulundurmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'nin kaygıları ve baskıları, Avrupa Birliği'nin dışlayıcı tavır sergilediği noktasında da belirmektedir. Türkiye, Avrupa Birliği sürecinde uzun yıllar çaba sarf etmiş, bir ülke olarak, ülke çıkarlarını da bu süreçte tanımlamıştır. Fakat bu süreç, ulusal çıkarların aleyhine birtakım hususları da ortaya çıkarmaktadır. Avrupa Birliği'nin tüm eleştirileri, ülkenin bütünlük ve istikrarını bozmak amacıyla kasıtlı olarak üretilen talepler olarak değerlendirilmemelidir. Sistem, kendisi ile uyumlu hareket edecek bir yapıyı, bünyesine dâhil etmek istemektedir.

Bu argüman dile getirildiğinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri örneği verilmektedir. Ancak burada, iki farklı husus ortaya çıkmakta ve bu örneği geçersiz kılmaktadır.

İlki; Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Avrupa Birliği'nin *önleyici güvenlik* meselesi olarak ele alınmaktadır. Türkiye ile ilişkiler, bunun dışında daha kapsamlı nitelik arz eder.

İkinci olarak; Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, güvenlik ve çıkarlarını, tamamen Avrupa Birliği'nde görmektedirler ve bunun için de istenen reformları yapmaya itiraz etmemektedirler. Ayrıca bu ülkeler, Avrupa Birliği sistemine uyum gösterme konusunda, Avrupa Birliği'ne bağlı hareket edecekleri taahhüdünü vermişler ve bu taahhüt, Avrupa Birliği tarafından kabul görmüştür. Avrupa Birliği bilmektedir ki; bu ülkelerden kendisine yönelik bir direniş, sisteme zarar verecek ve süreci uzatacak direnç noktaları oluşmayacaktır.

Oysa Türkiye'de güçlü bir devlet ve gelenek vardır. Kurumlar, bürokrasi ve halk, sisteme ilişkin tereddüt yaşamamaktadır. Siyasal hayatta, Avrupa devletleri ile tam paralellik arzemesi de, kurumların işleyişini güvenceye alan sistem vardır. Bu kurumlar, Avrupa Birliği tarafından eleştirilmektedir. Siyasal yapıda olduğu gibi, toplumsal yapıda da azınlıklar gibi çoğu gerçeklik temeline oturmayan eleştiriler geliştirilmektedir.

Türkiye, kendi gerçekliğini anlatmak hususunda direnç göstermelidir. Ulusal çıkarları da bunu gerektirir. Fakat Avrupa Birliği de, kendi algılamaları doğrultusunda sistemin çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Birliğin çıkarı, Avrupa kimliği ve Avrupalılık tanımı gibi, tarihin biçimlendirdiği ve biçimlendirmeye devam ettiği bir arayışı ifade etmektedir. Avrupa kimliğine odaklanan tartışmalar, Avrupa içinde hâlen devam etmektedir. Avrupa kimliğinin; kurucu ve ayırt edici nitelikleri itibarıyla kesin bir betimlemesi yoktur. Bu nedenle, üzerinde uzlaşılan bir Avrupa kimliği ve tanımından bahsetmek mümkün değildir. Avrupa kimliği, varlığı koruyan ve kabul görmesini sağlayan güvenlik boyutu ile şekillenmektedir. Bu da, Avrupa sınırlarını değişken kılan bir etki yaratmaktadır.

Sınırların Avrupa Birliği tarafından belirlenmesi çabası, Türkiye'yi kaygılandırmaktadır. Burada iki önemli sorun görülmektedir:

- Avrupa'nın geleceğine yön verecek projelerden Türkiye'nin dışlanması ve bölgede Türkiye'nin etkinliğinin zayıflatılması;
- Kültürel, siyasal, askerî boyutları itibarıyla Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendiren yakın coğrafyasından izole edilerek, Balkan halklarının, kültür, dil, din gibi kimlik unsurlarının, gerçeklikle bağdaşmayacak şekilde, Avrupa tasarısı içerisinde yozlaştırılarak, geleceklerinin belirsizleştirilmesidir.

Bu bağlamda Türkiye, Avrupa Birliği'nin genişleme politikası ve AGSP uygulamalarını takip ederek, bölgesel dengelerin Avrupa lehine bozulmasını önlemeye çalışmaktadır.

Bu noktada belirtilmesi gereken husus, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olduğu kadar, Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne siyasal ve toplumsal düzeyde yaklaşma sorununu çözmeye gereklidir. Tarafların birbirlerini değerlendirme kıstasları, gerçeğliğin görölmesini zorlaştırarak, kısır tartışmalara yol açmaktadır.

Avrupa, AGSP'nın geliştirilmesi ve uygulanmasında NATO vurgusu sürekli yapılmaktadır. Yine de bu vurguların, Avrupa Birliği'nin özerk güvenlik ve savunma kapasitesi geliştirme iradesini ortadan kaldırmamaktadır. Helsinki Zirvesi ile belirlenen “Temel Hedef”, bu yönde Avrupa Birliği'nin stratejisini açıkça göstermektedir. Amsterdam antlaşması'nda da yer verilen, üyelerin silahlanma alanında işbirliğine giderek tekâmülcü bir ortak savunma politikası geliştirecekleri taahhüdü, Temel Hedef ile savunma sanayi alanında bütünleşme ve savunma harcamalarının ortak savunmaya götüreceğ yönde planlaması yönünde somutlaşmıştır.

AGSP, Transatlantik ilişkilerinin dengeli tutulmasını ve Avrupa'nın uluslararası koşulların gerektirdiği güvenlik ve savunma donanımlarına sahip olmasını şart kılmaktadır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği, ince planlanmış, gerçeğçi bir dış politika stratejisi ve kapasitesine de ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası ve bölgesel sistem koşulları, tek yanlı ve dar kapsamlı politikalar izlenerek, varlığın güvence altına alınmasını ve bunun da ötesinde nüfuz ve etkinlik hedefini gerçeğleştirmeyi imkânsız kılmaktadır. Avrupa Birliği'nin kendi varlığını korumak, çevresini güvenli kılmak, uluslararası politikada güçlü ve inandır bir aktör konumunda kabul görmek için, Türkiye'nin sağlayacağı aktif ve potansiyel, güç, kaynak ve kapasiteden yararlanmak zorundadır. Bu hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin jeopolitiğinden ileri gelmektedir.

AGSP, tarihî gelişim seyri içinde, iç ve dış koşulların getirdiği hem bir gereklilik hem de siyasi iradenin gelişimi sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kısa zaman içerisinde kayda değer ilerleme sağlamıştır. Fakat tüm bu ilerlemelerin yanı sıra elbette hâlâ çözülmeyi bekleyen pek çok mesele vardır. Yine de AGSP, devamlılık gösteren bir seyir izlemektedir. AGSP, jeostratejik bağlam içerisinde bir Avrupa gerçeğliği ve gereksinimi olarak belirlemektedir. AGSP, askerî güç ile desteklenerek Birliğin ortak dış politikası ve güvenlik politikasının güçlendirilmesine çalışılmaktadır.

AGSP, Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin çıkarlarını, risk ve tehdit faktörlerini yeniden ele alarak, hem kendi politikaları hem de karşılıklı ikili ve bölgesel ilişkilerinde yönlendirici açılımlar getirmeyi sağlayabilir. Bu çerçevede AGSP'na Türkiye'nin katılımı, teknik nitelikteki sorunların, hukuki metinlerle, çözümlenmesine değil, varlık-kimlik temelinde değerlendirmeleri önyargılardan arındırarak, konjonktürel gerçeğliğe uygun biçimde gerçeğleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy, 12 December 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

Abott, Peter, “Future Challenges to the European Security”, Ulrich Rehner, Fred Taner (ed.), **Coping with the New Security Challenges of Europe, Studies in Contemporary History and Security Policy**, Volume 7, Bern 2001. ss. 81-87

Ad Hoc Assembly Instructed to work out a Draft Treaty setting up a European Community, Information and Official Documents of the Constitutional Committee, October 1952-April 1953, Secreteriat of the Constitutional Committee, Paris, 1953.

Ake, Claude, “Political Integration and Political Stability,” **World Politics**, Vol 19 No:3, April 1967. ss. 486-499.

Alker, Hayward – Puchala, Donald, “ Trends in Economic Partnership: The North Atlantic Area, 1928-1963,” J. David Singer (ed.), **Quantitative International Politics**, Free Press, New York 1968. ss. 287-316.

Amsterdam Antlaşması

Anderson, Christopher J., “When in Doubt Use Proxies, Attitudes to Domestic politics and Support for the EU”, **Comparative Political Studies**, No: 31, 1998. ss. 569-601.

Arı, Tayyar, **Irak, İran, ABD ve Petrol,,** Güncellenmiş 2. Baskı, Alfa, İstanbul, 2005.

Armaoğlu, Fahir, **Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi,1914-1995**, Cilt 1-2, Genişletilmiş 2. Baskı, Alkım Yay., Ankara.

Arsava, Füsün, **Amsterdam Antlaşması'nın Avrupa Birliği Hukukuna Katkısı**, Ankara Üniversitesi SBF. Yay. Ankara 1998.

- _____,
_____,
- “Anayasallaşma Sürecinde Avrupa Kamuoyu”,
Avrasya Dosyası, Cilt:11 Sayı:1 2005, ss. 43-52.
- “Egemenlik ve Öncesi”, Mehmet S. Erol, Ertan Efegil
(der), **Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Alp Yay., Ankara 2007. ss. 201-212.
- Avrupa Tek Senedi**
- Aybet, Gülnur, **The Dynamics of European Security Cooperation: 1945- 1991**, Macmillan Press Ltd., London 1997.
- Aydın, Mustafa, “ Turkish Foreign Policy at the end of the Cold War: Roots and Dynamics”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Number XXXVI 2005. ss. 1-36.
- Aykan, Mahmut Balı, “Turkey and European Security and Defence Identity/Policy (ESDI/P): A Turkish View”, **Journal of Contemporary European Studies**, Vol. 13, No. 3, December 2005, ss. 335–359.
- Bailes, Alyson J. “NATO’s European Pillar: The European Security and Defence Identity”, **Defence Analysis**, 15:3.
- _____, **The Future of the European Security and Defence Identity**, Speaking Notes, TUSİAD Foreign Policy Forum, İstanbul, 22 Ekim 2004.
- Bağcı, Hüseyin, “Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler”, İdris Bal (der.), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa, İstanbul 2001, ss. 593. 615.
- Barkley, Henri J.- Gloannec, Marie Le, “The Strategic Implications of Turkey’s Integration in the European Union”, Ester Brimmer, Stefan Fröhlich, **The Strategic Implications of European Union Enlargement**, Johns Hopkins University, 2005, ss. 127-150.
- Bjurner, Anders, “Reflections of Subregionalism and Wider European Security”, Renata Dwan (der.), **Building Security in**

- Europe's New Borderlands: Subregional Cooperation in the Wider Europe**, M. E. Sharpe, New York, 1999.
- Booth, Ken, "The Security Dilemma", John Baylis ve N.J. Rengger (ed.), **Dilemmas of World Politics**, Clarendon Press, Oxford 1992. ss. 29-60.
- Bowker, Mike, "European Security", Richard Sakwa ve Anne Stevens (ed.) **Contemporary Europe**, Palgrave Pub., 2000. ss. 202-223
- Bretherton, Charlotte - Vogler, John, **The European Union as a Global Actor**, Routledge, Londra 2000.
- Briggs, Robert W., "The Proposed European Political Community", **American Journal of International Law**, XLVIII, 1954. ss. 110-122.
- Bronstone, Adam, **European Security into the 21st Century: Beyond Traditional Theories of International Relations**, Ashgate, 2001.
- Braud, Pierre-Antoine, "Implementing ESDP Operations in Africa", Anne Deighton, Victor Mauer (ed.), **Securing Europe?: Implementing the European Security Strategy**, nr. 77, Center for Security Studies, Zurich, 2006, içinde ss. 69-78.
- Brzezinski, Zbigniew, "Living with a New Europe", **The National Interest**, Summer 2000. ss.17-32
- _____, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, Çev.: Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul 1998.
- Buiter, Willem H., "It's a Long Way to Copenhagen: Turkey's Membership of and Convergence with the European Union", **CEPS Policy Brief**, No. 96 March 2006.

- Buzan, Barry vd., **The European Security Order Recast**, Pinter Pub., Londra 1991.
- Buzan, Barry - Wæver, O.- Wilde J. de, **Security: A New Framework of Analysis**, Lynne Rienner, Colorado 1998.
- Canbolat, İbrahim S., “Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Çıkar Politikaları ve Türkiye”, **Avrasya Dosyası**, Cilt:11 Sayı:1 2005. ss. 72-84.
- _____, **Almanya ve Dış Politikası, Ulusal Çıkar, Ulusal Birlik, Kamuoyu Tercih Açısından İnceleme**, Alfa, İstanbul 2003.
- _____, **Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık**, 4. Baskı, Alfa, İstanbul 2006.
- _____, “Avrupa Birliği'nin Kuruluş Felsefesi ve Yeni Avrupa Yapılanması”, Ertan Efegil, Mehmet Seyfettin Erol (der), **Türkiye - AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Orion Yay., Ankara 2007, içinde ss. 9-26.
- _____, **Gelişmekte Olan Ülkeler ve Dış Politika**, 3. Baskı, Alfa Kitabevi, İstanbul 2003.
- _____, **Savaş ve Barış Arasında Dünya**, Alfa, İstanbul 2003.
- Collester, J. Bryan, “How Defense ‘Spilled Over’ into the CFSP: Western European Union and the European Security and Defence Identity (ESDI)”, Maria Green Cowles, Michael Smith (ed), **The State of the European Union, Risks, Reforms, Resistance and Revival**, vol. 5, Oxford University Press, 2005. ss. 369-389.
- Croft, S, vd., “NATO’s Triple Challenge”, **International Affairs**, No. 3, 2000.
- Cumhuriyet**, 15 Aralık 1997.

- Czempiel, Ernst-Otto, “Europe’s Mission: Pushing for a Participative World Order”, **Internationale Politik und Gesellschaft (International Politics and Society)**,1/2003. ss. 25-42.
- Çakmak, Haydar, **Avrupa Güvenliği**, Akçağ Yay., Ankara 2003.
- _____, “Avrupa’nın Sınırları”, **Dış Politika**, Cilt:VII, Sayı: 1-2 1996, ss. 29-40.
- Çam, Esat, **Siyaset Bilimine Giriş**, 6. Basım, Der Yay., İstanbul 1999.
- Çayhan, B. Esra, “Avrupa Güvenik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, No:3, 2002. ss. 42- 55.
- _____, Avrupa Birliği’nde Ortak Güvenlik ve Dış Politika ve Güvenlik Politikası”, Faruk Sönmezoğlu (der.), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Der Yay., İstanbul 1998, ss. 343-354.
- Çomak, Hasret, **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Güvenlik Yapılanması Sorunları**, Tasam Yay., İstanbul 2005.
- Davignon Raporu, “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the Problems of Political unification”, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=881>.
- Dawson, Christopher, **The Making of Europe: An Introduction to the History of European Unity**, The Catholic University of America Press, Washington DC, 2003.
- Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence, Presidency Report Published as Annex III to Presidency Conclusions, Cologne, 3–4 June 1999.
- Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence , Köln, 3–4 June 1999.
- Dedman, Martin J., **The Origins and Developments of the European Union (1945-95): A History of European Integration**, Routledge, New York, 1996.

- Deighton, Anne, **Western European Union (1954-1997): Defence, Security, Integration**, European Interdependence Research Unit, Oxford 1997.
- Demirdöğen, Ülkü, “Avrupa Ordusuna Türk Rızası”, **Görüş, (Avrupa Birliği Özel Sayısı)**, Ocak 2003, ss. 53-59.
- Deutsch, Karl vd., **Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton University Press, New York 1957.
- Document on The European Identity published by the Nine Foreign Ministers on 14 December 1973, in Copenhagen, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=6180>
- Draft European Act submitted by the Governments of the Federal Republic of Germany and the Italian Republic/6 November 1981, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7561>.
- Draft Treaty Establishing the European Union, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=8865>.
- Duke, Simon, “From Amsterdam to Kosovo: Lessons for the Future of CFSP”, **Eipascope 99/2**, 1999. ss. 1-15
- _____, “From Feira to Nice: More Bonnes Paroles?” **Eipascope 2000/3**, ss. 14-18.
- _____, The Commission and the CFSP, **Working Paper 2006/W/01**, European Institute of Public Administration, Maastricht 2006.
- _____, **The Elusive Quest for European Security: From EDC to CFSP**, Macmillan Press Ltd., London 2000.
- Easton, David, “An Approach to the Analysis of Political Systems”, **World Politics**, Vol. 9 No. 3, April 1957. ss. 383-400.
- _____, **A Systems Analysis of Political Life**, Wiley, New York, 1965.
- _____, **The Political System: An Inquiry into the State of Political Science**, A. A. Knopf, New York, 1971.

- Edward Furdson, **The European Defence Community, A History**, Macmillan, London 1980.
- Edwards, Geoffrey, **Europe's Security and Defence Policy and Enlargement: The Ghost at the Feast?**, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2000.
- Emerson, Michael- v.d., **Just What is this 'Absorption Capacity' of the European Union?**, Centre for European Policy Studies, No:113, 2006
- Etzioni, Amitai, "A Paradigm for the Study of Political Unification", **World Politics**, 15, 1962. ss. 44-74.
- EU-NATO Declaration on ESDP, <http://www.nato.int/docu/pr2002/p02-142e.htm>
- Eurobarometer 63**, Public Opinion in the European Union, Spring 2005.
- Eurobarometer 64**, Public Opinion in the European Union, First Results, October-November 2005, Publication: December 2005.
- Eurobarometer 66**, Public Opinion in the European Union, First Results, September-October 2006.
- Eurobarometer 67**, Public Opinion in the European Union, First Results, April-May 2007, Publication: June 2007.
- European Commission, "Wider Europe-Neighbourhood", Strategy Paper: Communication from the Commission, COM (2004) 373 final, Brussels: European Commission, 2004.
- European Council, Conclusions of the Presidency, Copenhagen, 21-22 June 1993, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf
- European Union, **EEC – Turkey Association Agreement and Protocols and Other Basic Texts**, Brussels, 1992.
- Feld, Werner, "The Association Agreements of the European Communities" **International Organization**, Vol: 19, No. 2, Spring 1965, ss. 223-249

Fontainebleau European Council, 25-26 June 1984, Conclusions of the Presidency, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7868>.

Forster A., W. Wallace, 'What is NATO for?', **Survival**, vol. XLIII, 2001, No. 4, ss. 107-122.

Forsyth, Murray, "The Political Objectives of European Integration", **International Affairs** (Royal Institute of International Affairs), Vol. 43, No. 3, July 1967). ss. 483-497.

Fouchet Plan, Draft Treaty, Fouchet Plan II 18 January 1962, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=999>.

Franco-British Summit, Declaration on Strengthening European Co-operation in Security and Defence, London, 24 November, 2003.

Franco-British Summit, Declaration on Strengthening European Co-operation in Security and Defence, Le Touquet, 4 February, 2003.

Gordon, Michael, "Turkey Offers Troops for New European Force with a Proviso", **New York Times**, 22 November 2000

Heisbourg, Francois, "The French-German Duo and the Search for a New European Security Model", **The International Spectator**, 3, 2004. ss. 61-72.

Heisbourg, Francois- vd., **European Deefence: Makng it Work**, WEU Institute for Security Studies, Paris, 2000.

General Affairs and External Relations Council, Council Conclusions, Lüksemburg, 16 Temmuz 2003, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/see/gacthess.htm

Gillingham, John, **Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955, The Germans and French Ruhr Conflict to Economic Community**, Cambridge University Press, Cambridge 1991.

Gonzales, Felipe, "Avrupa Birliği ve Küreselleşme", **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Yaz 1999.

Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, S Yay., Ankara 1993.

- Gözen, Ramazan, **Turkey's Delicate Position Between NATO and the ESDP**, SAM Papers, Center for Strategic Research, Ankara, 2003.
- _____, "Causes and Consequences of Turkey's Out-of-War Position in the Iraq War of 2003", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Number XXXVI 2005. ss. 73-99.
- Green, Leslie, "Support for the System", **British Journal of Political Science**, Vol: 15 No: 2, April 1985. ss. 127-142.
- Haas, Ernst B., "The Challenge of Regionalism", **International Organization**, Vol 12 No 4, Autumn 1958, ss. 440-458.
- _____, "International Integration: The European and the Universal Process", **International Organization**, Vol. 15, No. 3, Summer 1961. ss. 366-392
- _____, **The Obsolescence of Regional Integration Theory**, Institute of International Studies, Berkeley 1975.
- _____, **The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957**, Stanford University Press, California 1958.
- Haine, Jean Yves, "An Historical Perspective", **European Union Security and Defence Policy: The First Five Years 1999-2004**, EU Institute for Security Studies, Paris 2005, içinde ss.35-53.
- Hanay, David, "Expanding Europe's Security: Europe's Common Foreign and Security Policy", **Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations**, Winter/Spring 2001.
- Hay, Denys, **Europe: The Emergence of an Idea**, 2nd ed., London, 1968.
- Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 10-11 December 1999, www.europa.eu.int

- Herrin, Judit, **The Formation of Christendom**, Princeton, 1986.
- Hill, Christopher, "CFSP: Conventions, Constitutions and Consequentiality", **The International Spectator**, 4/2002. ss.75-90.
- Hoffmann, Stanley, "Discord in Community: The North Atlantic Area as a Partial International System", **International Organization**, 17, 1963. ss. 521-549.
- Holm, Erik, **The European Anarchy: Europe's Hard Road into High Politics**, Copenhagen Business School Press, Kopenhag, 2001.
- Howorth, Jolyon, "Britain, France and the European Defence Initiative", **Survival**, Vol: 42, No.: 2, Summer 2000.
- _____, **European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?**, Chaillot Paper 43, WEU Institute for Security Studies, Paris, 2000.
- _____, **Saint-Malo Plus Five: An Interim Assessment of ESDP**, Policy Paper No: 7, 2003.
- _____, **The European Security Conundrum: Prospects for ESDP after September 11**, Policy Paper No 1, 2002.

Hürriyet, 11 Aralık 2001.

http://ec.europa.eu/codecision/stepbystep/diagram_en.htm.

http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/01_00/ip_00_65.htm

http://europa.eu/institutions/consultative/cor/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/consultative/eesc/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/financial/ecb/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/financial/eib/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/inst/auditors/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/inst/comm/index_en.htm.

http://europa.eu/institutions/inst/council/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/inst/justice/index_en.htm

http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_en.htm

http://europa.eu/scadplus/treaties/singleact_en.htm#POLICIES

<http://ue.eu.int/accords/default.asp?lang=en>

<http://www.eupm.org>.

<http://www.fco.gov.uk/news/newstext.asp?1795>.

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>

Hunter, Shireen, “Bridge or Frontier? Turkey’s Post-Cold War Geopolitical Posture”, **The International Spectator**, Vol XXXIV No 1, January-March 1999.

Inglehart, Ronald, “Cognitive Mobilization and European Identity”, **Comperative Politics**, Vol. 3, No. 1 October 1970. ss. 45-70.

İnalçık, Halil, “Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, **Doğu Batı**, Sayı 2, Şubat Mart Nisan 1998, ss. 7-27.

Jacop, Philip E. – Teune, Henry, “The Integrative Process: Guidelines for Analysis of The Bases of Political Community”, Philip E. Jacop, James Toscano (ed) , **The Integration of Political Communities**, Lippincott, Philedephia 1964. ss. 1-45.

Joint Declaration on European Defence, Franco-British Summit, St. Malo, 4 Aralık 1998<http://www.europa.eu.int/pesc/pres.asp?lang=en>

Joint Statement of the Heads of State and Government of Germany, France, Luxembourg and Belgium on European Defence 29 April 2003, Brussels. www.elysee.fr/actus/dep/2003/etranger/04-brussel/0304EUDFang.htm.

- Jung, Dietrich, **Turkey's Future: EU Member or Islamist Rogue State?**, DIIS Brief, Danish Institute for International Studies, Copenhagen, 2007.
- Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, 6. Basım Bilgi Yay., Ankara, 1987.
- Karaosmanoğlu, Ali, “AB ve NATO Üyesi Ülkelerin Ulusal Güvenlik Stratejileri”, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri**, 11-12 Ocak 2001, Harp Akademileri Yay., İstanbul, 2001, ss. 67-77.
- _____, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, **Doğu-Batı**, Yıl: 4, Sayı: 14, Şubat-Mart-Nisan 2001. ss. 154-166.
- Karp, Basil, “The Draft Constitution for a European Political Community”, **International Organization**, Vol. 8, No. 2, May, 1954.
- Kelstrup, Morten, **Integration Policy: Between Foreign Policy and Diffusion**, COPRI Working Paper 18/2000.
- Kırışman, Armağan- Özen, Çınar, “Changing Patterns in Turkey-EU Relations: from Eligibility to Candidacy and Beyond”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Number XXXVI 2005. ss. 119-138.
- Kunz, Josef L., “Treaty Establishing the European Defense Community”, **The American Journal of International Law**, Vol. 47, No. 2., Apr., 1953.
- Kupchan, Charles, “In Defence of European Defence: An American Perspective”, **Survival**, Vol 42, No:2, Summer 2000, ss. 16-32.
- Laeken Sonuç Bildirgesi,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/68827.pdf

- Lesser, Ian O., "Turkey's Strategic Options", **The International Spectator**, Vol. XXXIV No:1 January–March 1999.
- Levin, Paul T., **Narrating Oneself Through the Other: Medieval Christians And Their Images Of The Saracen**, Center for International Studies, USC, 2004.
- Lindberg, Leon N., "Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Requiring Multivariate Measurement", **International Organization**, Vol 24, No. 4, Regional Integration: Theory and Research, Autumn 1970. ss. 649-731.
- _____, **Journal of Common Market Studies**, Vol.5, No.4.
- _____, **The Political Dynamics of European Economic Integration**, Stanford University Press, California, 1963.
- Maastricht Antlaşması.**
- Maier, Charles, **The Cold War in Europe: Era of a Divided Continent**, 2nd ed., M. Wiener, Princeton 1996.
- Mastnak, Tomaz, **Islam and the Creation of European Identity**, CSD Perspectives, Centre for the Study of Democracy University of Westminster, Number 4, Autumn 1994.
- Menon, Anand, "From Crisis to Catharsis: ESDP after Iraq", **International Affairs**, 80, 4, 2004 ss.631- 648.
- Messina Deklarasyonu, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=987>.
- Milan European Council 28/29 June 1985 Conclusions of the Presidency, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7657>
- Mitrany, David, **A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization**, Londra: Royal Institute of International Affairs, 1943.
- Missiroli, Antonio, "ESDP- How it Works", European Union Security and Defence Policy: The First Five years 1999-2004, EU

- Institute for Security Studies, Paris, 2005. içinde ss.55-72.
- _____,
“EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish Delight For ESDP”, **Security Dialogue**, Vol. 33, No. 1, 2002, ss. 9-26.
- Moustakis, Fotios,
“ Soft Security Threats in the New Europe: The Case of the Balkan Region”, Anne Aldis-Graeme P. Herd (ed.), **Soft Security Threats and European Security**, Rotledge, New York 2005, içinde ss.139-156.
- Möckli, Daniel,
“The EU and the Transformation of European Security”, **CSS Analyses in Security Policy**, Vol. 2, No 10 March 2007.
- Müftüler-Baç, Meltem,
Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış, TESEV Yay., Dış Politika Analiz Serisi 4, İstanbul 2006.
- NATO Fact Sheet Defence Capabilities Initiative (DCI) December 1999
<http://www.nato.int/docu/comm/1999/9912-hq/fs-dci99.htm>
- NATO Hand Book, NATO Information Office, Bruksel 2001.
- NATO, NATO-EU Relations, NATO Handbook, 2002, <http://www.nato.int/docu/handbook/2001hb0403.htm>
- Nilsen, André,
The EU should not Offer Turkey Full Membership: Recommendation to the Governnets of the Member States of the European Union, OCGG Government Recommendation No. 2, The Oxford Council on Good Governance, 2004
- Nuttall, Simmon J.,
European Political Co-operation, Clarendon Press, Oxford 1992.
- Nye, Joseph S.,
“Comparative Regional Integration: Concept and Measurement”, **International Organization**, Vol 22, No. 4, Autumn 1968. ss. 855-880

- Ortaylı, İlber, **Avrupa ve Biz**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.
- Öymen, Onur, “The Place of Turkey in European Security and Defence Identity”, Muzaffer Dartan, Çiğdem Nas (der.), **The European Union Enlargement Process and Turkey**, Marmara Univ. European Community Institute, İstanbul 2002, içinde ss.325-329.
- Özen, Çınar, “Consequences of the European Security and Defense Policy for the European Non-EU NATO Members”, Ankara Çalışmaları Dergisi, Cilt 1: Sayı:1 Güz 2001. ss. 139-153.
- _____ , “ESDP-NATO Relations: Considerations on the Future of European Security Architecture”, The Turkish Yearbook, Vol:XXXIII, 2002. ss.231-255.
- _____ , **Türkiye - Avrupa Topluluğu: Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Sürecine Etkileri**, Ceylan Kitabevi, İzmir 2002.
- Özen, Çınar- Yazgan, Hatice, “Zor ya da Zoraki Aday: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci”, Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (der), **Türkiye - AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunları**, Orion Yay., Ankara 2007, içinde ss. 233-280.
- Pagden, Anthony, “Europe: Conceptualizing a Continent”, **The Idea of Europe from Antiquity to the European Union**, ed., Anthony Pagden, Cambridge University Press, Cambridge 2002. ss. 33-54
- Palmer, John, “The Prospect of Turkish Entry will Hasten a Multi-Speed Europe”, **European Affairs**, Fall 2004.
- Peters, Ingo, “ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity”, **International Studies Review** (2004) 6, ss. 381-401

- Pocock, J.G. A., "Some Europes in Their History", **The Idea of Europe from Anquity to the European Union**, ed., Anthony Pagden, Cambridge University Press, Cambridge 2002. ss. 55-71.
- Pombeni, Paolo, "The European Identity", **The International Spectator**, 1/2003. ss. 1-14.
- Presidency Conclusion, Brussels European Council, 24-25 October 2002, <http://www.europa.eu.int>
- Presidency Conclusions, Copenhagen European Council, 12-13 December 2002, <http://www.europa.eu.int>
- Presidency Conclusions, Nice European Council, 4 December 2000, Presidency Report on the European Security and Defense Policy, Section III, <http://www.europa.eu.int>.
- Presidency Conclusions on Common European Policy on Security and Defence, Helsinki, 10-11 December 1999.
- Presidency Progress Report on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence Annex I to Annex IV, Helsinki, 10-11 December 1999.
- Presidency Report to the Feira European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence, Brussels, 15 June 2000.
- Puchala, Donald J., "The Pattern of Contemporary Regional Integration", **International Studies Quarterly**, Vol. 12, No 1, March 1968. ss. 38-64.
- _____, "Integration and Disintegration in Franco-German Relations, 1954-1965", **International Organization**, Spring 1970, Vol. 24 No. 2. ss. 183-208.
- Report from the ad hoc Committee on Institutional Affairs to the European Council, Brussels, 29-30 March 1985, <http://www.ena.lu?lang=2&doc=7639>.
- Rice, Roy, **The Political Future of the European Community**, Whitefriars Press, London 1962.

- Richer, Clive, **Organizing Western Europe**, 2nd Éd. Routledge, New York 1991.
- Riemer, Andrea K., **Turkey and the European Union: A never Ending Story**, Center for Security and Defence Studies, Vienna, 1999.
- Robertson, Ronald, **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Çev.: Ümit Yolsal, Bilim ve Sanat, Ankara 1999.
- Roguemont, Denis D., **The Idea of Europe**, Norbert Gunterman, New York 1966.
- Roskin, Michael G., vd., **Political Science : An Introduction**, 4. Baskı, Prentice Hall International, New Jersey 1991.
- Rothschild, Emma, "What's Security", **Dædalus**, Vol. 1124, No: 3 Summer 1995.
- Rousseau, Jean Jacques, "Avrupa Federasyonu Aracılığıyla Daimi Barış", **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir İnceleme**, ed. Howard Williams, Moorhead Wright, Tony Evans, Çev., Tolga Erdal, Fatih Durmuş, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih, 1918-1990**, Genişletilmiş 2. Baskı, İmge Yay., Ankara 1991.
- Saybaşı, Kemal, **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Birey Toplum Yay., Ankara 1985.
- Schake, Kori, **Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on US Military Assets**, Working Paper, Centre for European Reform, London 2002.
- Scheingold, Stuart A., "Domestic and International Consequences of Regional Integration", **International Organization**, Vol. 24, No. 4, Regional Integration: Theory and Research, Autumn 1970. 978-1002.

Selanik Zirvesi, Presidency Conclusions, 19/20 June 2003
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/76279.pdf

Military Expenditure and Arms Production Project, SIPRI, 2006.

Sjursen, Helene, **Security and Defence**, ARENA Working Paper, No: 10, 2003.

Smith, Anthony D., “National Identity and the Idea of European Unity”, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, Vol. 68, No. 1, January 1992. ss. 55-76.

Smith, Steve- Acharya, Amitav, **The Concept of Security Before and After September 11**, Working Paper No. 23, Institute of Defence and Strategic Studies Singapore 2002.

Solemn Declaration on European Union, Stuttgart, 19 June 1983,
<http://www.ena.lu?lang=2&doc=7560>

Special Eurobarometer, July 2006

Spruyt, Hendrik – Lyons, Lucy, “The Development of the European Union”, **Columbia International Affairs Online**, New York 2001,
<http://www.ciaonet.org/frame/casefrm.html>

Süslü, Tolga, **AB Sürecinde Uyum Yasaları**, Piramit Yay., Ankara 2005.

Tekeli, Şirin, **David Easton’un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul 1976.

Tekinalp, G. Önen – Tekinalp, Ünal, **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul: Beta 1997.

Tezcan, Ercüment, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri" **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 54, Ocak - Mart 1999, No:1.

_____, “Helsinki’den 3 Ekim’e: Müzakerelere Giden Sürecin, Dünü, Bugünü, Yarını”, **Avrasya Dosyası**, Cilt:11 Sayı:1 2005. ss. 15-38.

The Declaration on the Operational Capability of the CESDP, Annex II to the Presidency Conclusions, Laeken European Council, 14-15 December 2001.

Thompson, Martyn P., “Ideas of Europe during the French Revolution and Napoleonic Wars”, **Journal of the History of Ideas**, Vol. 55, No. 1, January, 1994. ss. 37-58.

Tindenmass Raporu, “Report on European Union/ 9 December 1975”
<http://www.ena.lu?lang=2&doc=16956>.

Tocci, Nathalie – Houben, Marc, **Accommodating Turkey in ESDP**, Centre For European Policy Studies, 2001.

Todorova, Maria, **Balkanları Tahayyül Etmek**, İletişim Yay., İstanbul 2003.

Transatlantic Trends 2006, Topline Data, 2006.

Triantaphyllou, Dimitrios, “The 13th Candidate-Turkey: Whiter its March Towards the EU?”, Judy Batt v.d., **Partners and Neighbours a CFSP for Wider Europe**, Chaillot Papers, No:64, 2003. ss. 77-85.

Tsebelis, George – Garrett, Geoffrey, “The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union”, **International Organization**, Vol. 55, No. 2, Spring 2002. ss. 357-390

Turan, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Basım, Der Yay, İstanbul 1986.

Türkeş, Mustafa - Gökgöz, Göksu, “Reflections on the EU Strategy Paper 2003: Two Approaches, Moving Conditions and A New Juncture”
Perceptions, March-May 2004.

Membership Action Plans, <http://www.nato.int/issues/map/index.html>

Viotti, Paul - Kauppi, Mark, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, 2nd ed., Macmillan Pub., New York 1993.

- Vreese, Claes H. de, Why European Citizens will Reject the EU Constitution, Center for European Studies, **Working Paper**, No: 116.
- Wæver, Ole, “Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-War Community”. Emmanuel Adler ve Michael Barnett (ed.), **Security Communities**, Cambridge University Press, Cambridge 1998. ss. 69-118.
- _____, “The EU as a Security Actor: Reflections from Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders”, Morten Kelstrup ve Michael C. Williams (der.), **International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and the Community**, Routledge, Londra 2000. ss. 250-294.
- Wæver, Ole, vd., **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, St. Martin’s Press, New York 1993.
- Wallender, Celeste, “International Institutions and Modern Security Strategies”, **Problems of Communism**, January – April 1992. ss. 44-63.
- Washington Summit Communique, North Atlantic Council, 24 April 1999, <http://www.nato.int>.
- Whiting, Graham Messervy, “ESDP Deployments and the European Security Strategy”, Anne Deighton, Victor Mauer (ed.), **Securing Europe?: Implementing the European Security Strategy**”, nr. 77, Center for Security Studies, Zurich, 2006, içinde ss.31-41.
- Woolf, Stuart, “The Consturction of a European World-View in the Revolutionary-Napoleonic Years”, Past and Present, No 37, **The Cultural and Political Construction of Europe**, November, 1992. ss. 72-101.
- Yalem, Ronald J., “Prospects for European Political Unification”, **The Western Political Quarterly**, Vol. 12, No. 1, Part, 1, March 1959. ss. 50-63.

Yapp, M.E.,

“Europe in Turkish Mirror: The Cultural and Political Construction of Europe”, **Past and Present**, November, 1992 No 137.ss. 134-155.

EKLER

EK 1 NATO ve AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELERİ

	NATO	AB		NATO	AB
ABD	1949		Kanada	1949	
Almanya	1955	1952	Letonya	2004	2004
Avusturya		1995	Litvanya	2004	2004
Belçika	1949	1952	Lüksemburg	1949	1952
Bulgaristan	2004	2007	Macaristan	1999	2004
Çek Cumhuriyeti	1999	2004	Malta		2004
Danimarka	1949	1973	Norveç	1949	
Estonya	2004	2004	Polonya	1999	2004
Finlandiya		1995	Portekiz	1949	1986
Fransa	1949	1952	Romanya	2004	2007
Güney Kıbrıs		2004	Slovakya	2004	2004
Hollanda	1949	1952	Slovenya	2004	2004
İngiltere	1949	1973	Türkiye	1952	Aday ülke
İrlanda		1973	Yunanistan	1952	1981
İspanya	1982	1986	Arnavutluk	Aday ülke	Üyelik Perspektifi
İsveç		1995	Makedonya	Aday ülke	Aday ülke
İtalya	1949	1952	Hırvatistan	Aday ülke	Aday ülke
İzlanda	1949		Azerbaycan	Aday	

EK:2⁵⁷² AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELER

Almanya

AB'ne katılım tarihi	Kurucu üye
Başkent	Berlin
Nüfus	82,400,996 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	357,021 km ²
Kişi başına GSMH	31,900 Dolar (tahmini, 2006)
Etnik Yapı	Alman %91.5, Türk %2.4, diğer %6.1 (Yunan, İtalyan, Polonyalı, Rus, Sırp, Hırvat, İspanyol)
Dil	Almanca
Din	Protestan %34, Katolik %34, Müslüman %3.7, diğer %28.3

Avusturya

AB'ne katılım tarihi	1995
Başkent	Viyana
Nüfus	8,199,783 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	83,870 km ²
Kişi başına GSMH	34,600 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Avusturya %91.1, Hırvat/Sloven/Sırp ve Boşnak %4, Türk %1.6, Alman %0.9, diğer %2.4 (2001 verileri)
Dil	Alman %88.6, Türk %2.3, Sırp %2.2, Hırvat %1.6, diğer %5.3 (2001 verileri)
Din	Katolik %73.6, Protestan 4.7%, Müslüman %4.2, diğer %3.5, hiçbiri %12 (2001 verileri)

Belçika

AB'ne katılım tarihi	Kurucu üye
Başkent	Brüksel
Nüfus	10,392,226 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	30,528 km ²
Kişi başına GSMH	33,000 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Flaman %58, Valon %31, diğer %11
Dil	Hollandaca (resmi) %60, Fransızca (resmi) %40, Almanca (resmi) %1'den az.
Din	Katolik %75, diğer (Protestanlar dâhil) %25

⁵⁷² Veriler; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> adresinden edinilmiştir.

Bulgaristan

AB'ye katılım tarihi	2007
Başkent	Sofya
Nüfus	7,322,858 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	110,910 km ²
Kişi başına GSMH	10,700 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Bulgar %83.9, Türk %9.4, diğer %2 (Makedon, Ermeni, Tatar dâhil) (2001 verileri)
Dil	Bulgar %84.5, Türk %9.6, diğer %1.8 (2001 verileri)
Din	Bulgar Ortodoks %82.6, Müslüman %12.2, diğer Hıristiyanlar %1.2, diğer %4 (2001 verileri)

Çek Cumhuriyeti

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Prag
Nüfus	10,228,744 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	78,866 km ²
Kişi başına GSMH	21,900 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Çek %90.4, Moravyalı %3.7, Slovak %1.9, diğer %4 (2001 verileri)
Dil	Çek %94.9, Slovak %2, diğer %2.3, (2001 verileri)
Din	Katolik %26.8, Protestan %2.1, diğer %3.3, bir dine bağlı olmayanlar %59 (2001 verileri)

Danimarka

AB'ne katılım tarihi	1973
Başkent	Kopenhag
Nüfus	5,468,120 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	43,094 km ²
Kişi başına GSMH	37,000 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	İskandinav, Inuit, Faroıs, Alman, Türk, Fars, Somali
Dil	Danca, Faroıs, Inuit dialekt, Almanca (İngilizce baskın olan ikinci dildir)
Din	Evangelist Lutheryen %95, diğer Hıristiyanlar (Protestan ve Katolikler) %3, Müslüman %2

Estonya

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Tallinn
Nüfus	1,315,912 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	45,226 km2
Kişi başına GSMH	20,300 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Estonyalı %67.9, Rus %25.6, Ukraynalı %2.1, Belarus %1.3, Fin %0.9, diğer %2.2 (2000 verileri)
Dil	Estonyaca (resmi) %67.3, Rusça %29.7, diğer %2.3, (2000 verileri)
Din	Evangelist Lutheryen %13.6, Ortodoks %12.8, diğer Hıristiyanlar (Methodist, Katolik, Pentecostal) %1.4, bir dine bağlı olmayanlar %34.1, diğer %32, (2000 verileri)

Finlandiya

AB'ne katılım tarihi	1995
Başkent	Helsinki
Nüfus	5,238,460 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	338,145 km2
Kişi başına GSMH	33,700 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Fin %93.4, İsveç %5.7, Rus %0.4, Estonyalı %0.2, Sami %0.1
Dil	Fince %92 (resmi), İsveççe %5.6 (resmi), diğer %2.4 (2003)
Din	Finlandiya Luteryan Kilisesi %84.2, Ortodoks Kilisesi %1.1, diğer Hıristiyanlar %1.1, diğer %0.1, (2003 verileri)

Fransa

AB'ne katılım tarihi	Kurucu üye
Başkent	Paris
Nüfus	63,713,926 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	643,427 km2
Kişi başına GSMH	31,100 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Latin ve Keltler, Slav, Kuzey Afrikalı, Hindi-Çin, Bask Denizaşırı bölgeler: Siyah, Beyaz, Doğu Hindistanlı, Çinli,
Dil	Fransızca %100, (Breton, Alsatyan, Korsika, Katalan, Bask, Flemen bölgelerindeki dialekt ve dillerle birlikte) Denizaşırı bölgeler: Fransızca, yerel diller
Din	Katolik %83-%88, Protestan %2, Musevi %1, Müslüman %5-%10, Denizaşırı bölgeler: Katolik, Protestan, Hindu, Müslüman, Budist, Pagan

Güney Kıbrıs

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Lefkoşa
Nüfus	788,457 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	9,250 km2
Kişi başına GSMH	GKRY: 23,000 Dolar , KKTC: 7,135 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Yunan %77, Türk %18, diğer %5 (2001 verileri)
Dil	Yunanca, Türkçe, İngilizce
Din	Yunan Ortodoks %78, Müslüman %18, diğer (Marunîler ve Ermeni Apostolikler) %4

Hollanda

AB'ne katılım tarihi	Kurucu üye
Başkent	Amsterdam
Nüfus	16,570,613 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	41,526 km2
Kişi başına GSMH	32,100 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Hollandaca %83, diğer %17 (%9'u Türk, Faslı, Antiller, Surinamlı ve Endonezyalıdır) (tahmini, 1999)
Dil	Hollandaca (resmi), Frisyan (resmi)
Din	Katolik 31%, Reformistler 13%, Kalvinist %7, Müslüman %5.5, diğer %2.5, hiçbiri %41 (2002)

İngiltere

AB'ne katılım tarihi	1973
Başkent	Londra
Nüfus	60,776,238 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	244,820 km2
Kişi başına GSMH	31,800 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Beyaz (İngiliz %83,6, İskoç %8.6, Galli %4.9, Kuzey İrlandalı %2.9) %92.1, Siyah %2, Hint %1.8, Pakistanlı %1.3, diğer %1.6 (2001 verileri)
Dil	İngilizce, Galce, İskoçça
Din	Hristiyan (Anglikan, Katolik, Presbiteryen, Methodist) %71.6, Müslüman %2.7, Hindu %1, diğer %1.6, hiçbiri %23.1 (2001 verileri)

İrlanda

AB'ne katılım tarihi	1973
Başkent	Dublin
Nüfus	4,109,086 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	70,280 km2
Kişi başına GSMH	44,500 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Kelt, İngiliz
Dil	İngilizce (resmi) İrlandaca (resmi)
Din	Katolik %88.4, İrlanda Kilisesi %3, diğer Hristiyanlar %1.6, diğer %1.5 (2002 verileri)

İspanya

AB'ne katılım tarihi	1986
Başkent	Madrid
Nüfus	40,448,191 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	504,782 km2
Kişi başına GSMH	27,400 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Akdeniz ve Kuzeyli ırklar
Dil	İspanyolca (resmi) %74, Katalan %17, Galiçya %7, Bask %2.
Din	Katolik %94, diğer %6

İsveç

AB'ne katılım tarihi	1995
Başkent	Stokholm
Nüfus	9,031,088 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	449,964 km2
Kişi başına GSMH	32,200 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Yerel halk: İsveç, Fin, Sami ırkları Göçmenler yabancı ülke doğumlular: Fin, Yugoslav, Danimarkalı, Norveçli, Yunan ve Türk.
Dil	İsveççe (Sami ve Fin dili de azınlıklarca kullanılır)
Din	Lutheryen %87, diğer (Katolik, Ortodoks, Baptist, Müslüman, Yahudi ve Budist) %13

İtalya

AB'ne katılım tarihi	Kurucu üye
Başkent	Roma
Nüfus	58,147,733 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	301,230 km ²
Kişi başına GSMH	30,200 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	İtalyan (Alman, Fransız, Sloven, Arnavut ve Yunan kökenliler de bulunmaktadır)
Dil	İtalyanca (resmi), Almanca, Fransızca, Slovence
Din	Katolik %90, diğer %10 (Protestan, Müslüman ve Yahudi)

Letonya

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Riga
Nüfus	2,259,810 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	64,589 km ²
Kişi başına GSMH	16,000 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Letonyalı %57.7, Rus %29.6, Belarus %4.1, Ukraynalı %2.7, Polonyalı %2.5, Litvanyalı %1.4, diğer %2 (2002 verileri)
Dil	Letonyaca (resmi) %58.2, Rusça %37.5, Litvanyaca ve diğer %4.3 (2000 verileri)
Din	Luteryan, Katolik, Rus Ortodoks

Litvanya

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Vilnius
Nüfus	3,575,439 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	65,200 km ²
Kişi başına GSMH	15,300 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Litvanyalı %83.4, Leh %6.7, Rus %6.3, diğer %3.6 (2001 verileri)
Dil	Litvanyaca (resmi) %82, Rusça %8, Lehçe %5.6, diğer %4.4 (2001 verileri)
Din	Katolik %79, Rus Ortodoks %4.1, Protestan (Luteryanlar, Evangelist Hristiyanlar, Baptistler) %1.9, diğer %5.5, (2001 verileri)

Lüksemburg

AB'ne katılım tarihi	Kurucu üye
Başkent	Lüksemburg
Nüfus	480,222 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	2,586 km ²
Kişi başına GSMH	71,400 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Kelt, Portekizli, İtalyan, Slav (Karadağ, Arnavut ve Kosovalı)
Dil	Lüksemburg dili (halk dili), Almanca (yönetim dili), Fransızca (yönetim dili)
Din	Katolik %87, diğer (Protestan, Yahudi, Müslüman) %13 (2000 verileri)

Macaristan

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Budapeşte
Nüfus	9,956,108 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	93,030 km ²
Kişi başına GSMH	17,600 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Macar %92.3, diğer %5.8 (2001 verileri)
Dil	Macarca %93.6, diğer %6.4 (2001 verileri)
Din	Katolik %51.9, Kalvinist %15.9, Lutheryan %3, Yunan Katolik %2.6, diğer Hıristiyanlar %1, diğer %11.1, bir dine bağlı olmayanlar %14.5 (2001 verileri)

Malta

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Valetta
Nüfus	401,880 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	316 km ²
Kişi başına GSMH	21,000 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Maltalı (eski Kartaca, Fenikeliler ile İtalyan ve diğer Akdeniz halkları)
Dil	Malta dili (resmi), İngilizce (resmi)
Din	Katolik %98

Polonya

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Varşova
Nüfus	38,518,241 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	312,685 km2
Kişi başına GSMH	14,300 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Leh %96.7, Alman %0.4, Belarus %0.1, Ukraynalı %0.1, diğer %2.7 (2002 verileri)
Dil	Lehçe %97.8, diğer %2.2 (2002 verileri)
Din	Katolik %89.8, Ortodoks %1.3, Protestan %0.3, diğer %0.3, (2002 verileri)

Portekiz

AB'ne katılım tarihi	1986
Başkent	Lizbon
Nüfus	10,642,836 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	92,391 km2
Kişi başına GSMH	19,800 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Akdeniz
Dil	Portekizce (resmi)
Din	Katolik %84.5, diğer Hıristiyanlar %2.2, diğer %0.3, (2001 verileri)

Romanya

AB'ye katılım tarihi	2007
Başkent	Bükreş
Nüfus	22,276,056 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	237,500 km2
Kişi başına GSMH	9,100 Dolar (tahmini, 2006)
Etnik Yapı	Romen %89.5, Macar %6.6, Ukraynalı %0.3, Alman %0.3, Rus %0.2, Türk %0.2, diğer %0.4 (2002 verileri)
Dil	Romence %91 (resmi), Macarca %6.7, diğer %1.2
Din	Ortodoks %86.8, Protestan %7.5, Katolik %4.7, diğer (Müslüman) %0.9, (2002 verileri)

Slovakya

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Bratislava
Nüfus	5,447,502 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	48,845 km ²
Kişi başına GSMH	18,200 Dolar (tahmini, 2006)
Etnik Yapı	Slovak %85.8, Macar %9.7, Ukraynalı %1, diğer %1.8 (2001 verileri)
Dil	Slovak (resmi) % 83.9, Macarca %10.7, Ukraynaca %1, diğer %2.6 (2001 verileri)
Din	Katolik %68.9, Protestan %10.8, Yunan Katolik %4.1, diğer %3.2, (2001 verileri)

Slovenya

AB'ne katılım tarihi	2004
Başkent	Ljubljana
Nüfus	2,009,245 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	20,273 km ²
Kişi başına GSMH	23,400 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Sloven %83.1, Sırp %2, Hırvat %1.8, Boşnak %1.1, diğer %12 (2002 verileri)
Dil	Slovençe %91.1, Sırpça-Hırvatça %4.5, diğer %4.4 (2002 verileri)
Din	Katolik %57.8, Müslüman %2.4, Ortodoks %2.3, diğer Hıristiyanlar %0.9, diğer %23, (2002 verileri)

Yunanistan

AB'ne katılım tarihi	1981
Başkent	Atina
Nüfus	10,706,290 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	131,940 km ²
Kişi başına GSMH	24,000 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Yunan 93%, diğer (yabancı uyruklu) %7 (Yunanistan etnisite itibariyle değil, sadece vatandaşlık itibariyle sayım yapmaktadır) (2001 verileri)
Dil	Yunanca %99 (resmi), diğer %1
Din	Yunan Ortodoks %98, Müslüman %1.3, diğer %0.7

EK: 3 AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY ÜLKELER⁵⁷³

Hırvatistan

Statü	AB adayı
Başkent	Zagreb
Nüfus	4,493,312 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	56,542 km ²
Kişi başına GSMH	13,400 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Hırvat %89.6, Sırp %4.5, diğer %5.9 (Boşnak, Macar, Sloven, Çek) (2001 verileri)
Dil	Hırvatça %96.1, Sırp %1, diğer %2.9 (İtalyanca, Macarca, Çekçe, Slovakça, Almanca) (2001 verileri)
Din	Katolik %87.8, Ortodoks %4.4, diğer Hristiyanlar %0.4, Müslüman %1.3, diğer %0.9, (2001 verileri)

Makedonya

Statü	AB adayı
Başkent	Üsküp
Nüfus	2,055,915 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	25,333 km ²
Kişi başına GSMH	8,300 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Makedon %64.2, Arnavut %25.2, Türk %3.9, Sırp %1.8, diğer %2.2 (2002 verileri)
Dil	Makedonca %66.5, Arnavutça %25.1, Türkçe %3.5, Sırpça %1.2, diğer %1.8 (2002 verileri)
Din	Makedon Ortodoks %64.7, Müslüman %33.3, diğer Hristiyanlar %0.37, diğer %1.63 (2002 verileri)

Türkiye

Statü	AB adayı
Başkent	Ankara
Nüfus	71,158,647 (tahmini, 2007.)
Yüzölçümü	780,580 km ²
Kişi başına GSMH	9,000 Dolar (tahmini, 2006.)
Etnik Yapı	Türk %80, Kürt %20 (tahmini)
Dil	Türkçe (resmi), Kürtçe, Azerice,
Din	Müslüman %99.8, diğer %0.2 (Hristiyan, Musevi)

⁵⁷³ Ülke verileri, Avrupa Birliği resmi sitesi olan www.europa.eu.int ve CIA resmi sitesi olan <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> adresinden edinilmiştir.

EK 4: ÜYELİK PERSPEKTİFİ VERİLEN BALKAN ÜLKELERİ⁵⁷⁴

Arnavutluk

Statü	Üyelik Perspektifi verilmiştir.
Başkent	Tiran
Nüfus	3,600,523 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	28,748 km ²
Kişi başına GSMH	5,700 Dolar (tahmini, 2006)
Etnik yapı	Arnavut 95%, Yunan 3%, diğer 2% (Vlah, Sırp, Makedon, Bulgar; tahmini, 1989)
Dil	Arnavutça (resmi), Yunanca, Vlah, ve Slav diyalektleri
Din	Müslüman % 70, Arnavut Ortodoks %20, Katolik %10

Bosna-Hersek

Statü	Üyelik Perspektifi verilmiştir.
Başkent	Saraybosna
Nüfus	4,552,198 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	51,129 km ²
Kişi başına GSMH	5,600 Dolar (tahmini, 2006)
Etnik yapı	Boşnak %48, Sırp %37.1, Hırvat %14.3, diğer %0.6 (2000 verileri)
Dil	Boşnakça, Hırvatça, Sırpça
Din	Müslüman %40, Ortodoks %31, Katolik %15, diğer %14

Karadağ

Statü	Üyelik Perspektifi verilmiştir.
Başkent	Podgorica
Nüfus	684,736 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	14,026 km ²
Kişi başına GSMH	3,800 Dolar (tahmini, 2005)
Etnik yapı	Karadağlı %43, Sırp %32, Boşnak %8, Arnavut %5, diğer (Müslüman, Hırvat) %12
Dil	Sırpça(resmi), Boşnakça, Arnavutça, Hırvatça
Din	Ortodoks, Müslüman, Katolik

⁵⁷⁴ Ülke verileri, Avrupa Birliği resmi sitesi olan www.europa.eu.int ve CIA resmi sitesi olan <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> adresinden edinilmiştir.

EK 5⁵⁷⁵: Genişleme Sürecine Dâhil Edilme Potansiyeli Olan Ülke ve Özerk Bölge**Sırbistan**

Başkent	Belgrad
Nüfus	10,150,265 (tahmini, 2007)
Yüzölçümü	88,361 km ²
Kişi başına GSMH	4,400 Dolar (Kosova dâhil)
Etnik yapı	Sırp %82.9, Macar %3.9, Yugoslav %1.1, Boşnak %1.8, Karadağlı %0.9, diğer %8 (2002 verileri)
Dil	Sırpça %88.3 (resmi), Macarca% 3.8, Boşnakça %1.8, Roma dili %1.1, diğer %4.1 (2002 verileri)
Din	Sırp Ortodoks %85, Katolik %5.5, Protestan % 1.1, Müslüman% 3.2, diğer %2.6 (2002 verileri)

Kosova

Statü	Bağımsızlığına ilişkin sürece bağlı olarak, Avrupa Birliği'nin genişleme perspektifine dâhil olabilecektir.
Başkent	Priştina
Nüfus	2.300.000
Yüzölçümü	10.861 km ²
Para birimi	Avro
Etnik yapı	Arnavutlar (% 90), Sırp-Karadağlı (% 4) ve Boşnak, Türk, (% 6)
Dil	Arnavutça, Sırpça, Boşnakça, Türkçe
Din	Müslüman Hıristiyan (Katolik, Ortodoks)

⁵⁷⁵ Veriler; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> ve www.europa.eu.int adreslerinden edinilmiştir

HARITA

KAYNAK: www.europa.eu.int

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Doğum Yeri ve Yılı :	Erzurum -1977		
Öğr.Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise :	1991	1994	Ankara Cumhuriyet Lisesi
Lisans :	1994	1998	Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F.
Yüksek Lisans :	1998	2001	Uludağ Üniversitesi, S.B.E.
Doktora :	2001	2007	Uludağ Üniversitesi, S.B.E.
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	:İngilizce		76- (KPDS)
Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve Ayrılma Tarihleri		Çalışılan Kurumun Adı
1.	1999	-	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., Araş. Gör.
...			
Yurtdışı Görevleri :	-		
Kullandığı Burslar :	-		
Aldığı Ödüller :	-		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :	-		
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :	-		
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :	-		
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:	-		
Yayımlanan Çalışmalar :	“Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Jeopolitik Konumuna Bakış”, Jeopolitik , Bahar 2004, Yıl 3, sayı 10. “Avrupa Birliği'nin Enerji Stratejisi ve Türkiye'nin Rolü”, Mehmet S. Erol, Ertan Efeğil (der.), Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları , Alp Yay., Ankara 2007. içinde:143-156. “Avrupa Birliği'nin Güvenlik Stratejisi ve Türkiye”, Mehmet S. Erol, Ertan Efeğil (der), Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları , Alp Yay., Ankara 2007. içinde: 93-106.		
Zeynep Yücel			Tarih-İmza 17/10/2007

0 500 km

KAYNAK: www.europa.eu.int